

QƏNİRƏ PAŞAYEVA

Q TARİXƏ
ADINI YAZAN
QADINLAR

II CİLD

QƏNİRƏ PAŞAYEVA

**TARİXƏ ADINI YAZAN
QADINLAR**

II

BAKİ - 2011

Məsləhətçi: **Aybəniz TURAN**

Redaktor: **Əkbər QOŞALI**

Qənirə Paşayeva

TARİXƏ ADINI YAZAN QADINLAR (II CİLD)

Bakı, "OZAN" nəşriyyatı, 2011, 464 səh.

Milli Məclisin deputatı, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Qənirə Paşayevanın **"TARİXƏ ADINI YAZAN QADINLAR"** kitabında ayrı-ayrı əməli fəaliyyət sahələrində (o cümlədən ədəbiyyatda, siyasətdə, iş dünyasında, dövlət quruculuğunda və s.) böyük işlər görmüş, *"ilk"*lərə (hətta qəhrəmanlıqlara!) imza atmış, tarixin müxtəlif dövrlərində yaşamış ünlü qadınların həyat və fəaliyyətləri haqqında məqalələr toplanmışdır. Bu məqalələrin əksər hissəsi 2010-2011-ci illər ərzində lent.az internet portalında (və portala istinadən bir sıra kütləvi informasiya vasitəsində) yayınlanmış, geniş oxucu rəğbətini qazanmışdır. Qeyd edək ki, müəllif bundan öncə **"Nobel mükafatlı qadınlar"** adlı kitabla da oxucuların görüşünə gəlmişdir.

Xanım millət vəkili **"TARİXƏ ADINI YAZAN QADINLAR"** kitabı üç cildə nəşr olunub və dünyaca ünlü 100 qadını əhatə edir.

Müəllifin özünəməxsus üslub və peşəkarlıqla qələmə aldığı **"TARİXƏ ADINI YAZAN QADINLAR"** əsəri geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

470206206-75

P ----- 2011

On-047-11

© Q.Paşayeva, 2011

Ümumiyyətlə, qadın cəmiyyətin ən hörmətli üzvüdür. Hamı qadının qarşısında baş əyməlidir, hamı qadına hörmət etməlidir. Mən bütün həyatım boyu qadına hörmət etmişəm və cəmiyyətimizi, millətimizi, xalqımızı qadına hörmət etməyə dəvət etmişəm.

8 mart bəşəriyyətin ülvə bir varlığı olan qadına bəslədiyi məhəbbət və ehtiramı parlaq ifadə etdirən bayram kimi dünyada geniş qeyd olunur. İnsan cəmiyyətinin mədəni inkişaf səviyyəsi və yüksəlişi orada qadına, anaya olan münasibətlə sıx bağlıdır. Qadınlar bəşəriyyətin taleyüklü problemlərinin həllinə həmişə öz töhfəsini vermiş və bu gün də müasir dünyanın inkişaf istiqamətlərinin müəyyən edilməsində böyük xidmətlər göstərirlər.

Heydər ƏLİYEV
Azərbaycanın Ümummilli Lideri

ÖN SÖZ

"Cənnət anaların ayaqları altındadır."
Məhəmməd PEYĞƏMBƏR

"Sürüklenen cəmiyyət qadınla yüksələcək."
Hüseyn CAVİD

Nənəmin nağıllarından, anamın söhbətlərindən, müəllimlərimin dediklərindən, oxuduğum kitablardan, baxdığım tele-verilişlərdən, kinofilmlərdən qadınların müdrikliyi, sədaqəti, zəhmətkeşliyi, ailəcanlılığı, elinin, xalqının, dövlətinin həyatında oynadığı müsbət rol barədə, habelə, qadınların siyasi iradəsi, elmi təfəkkürü, bədii təxəyyülü haqda, deyə bilərəm ki, geniş bilgilərim var idi.

Tarixən uzaq, mənə yaxın olan Tomiris ana, Burlaxatun, Nüşabə, Möminəxatun, Xan qızı Natəvan, Həmidə xanım haqqında çox oxumuşam.

Böyük Çingizin uğurlarında, Sultan Fateh Mehmetin qələbələrində, Əmir Teymurun fəthlərində, Uzun Həsənin taleyində önəmli rol oynayan anaların, qadınların uzaqqgörənliyi, onların siyasi fəhmi, diplomatik bacarığı haqda da bilirəm.

Müstəmləkəçiliyə, istibdada, zülmə qarşı mübarizənin önündə olan Təbriz qadınları, milli azadlıq hərəkatında və erməni qəsbkarlarına qarşı müharibədə fədakarlıq göstərmiş, canlarını qurban vermiş, nəsillərə örnək ola biləcək Azərbaycan qadınları haqda neçə kitablar yazıla bilər.

Elmimizin, təhsilimizin, səhiyyəimizin, mədəniyyətimizin inkişafında böyük uğurlara imza atmış qadınlarımızın hər biri haqda saatlarla danışa bilərik.

Ulu öndər Heydər Əliyevin hər böyük işində onu dəstəkləyən, ona mənəvi dayaq olan Zərifə xanımın gözəl örnəyi var...

...Maraqlıdır ki, millət vəkili Qənirə Paşayeva ənənəvi metodlardan kənara çıxaraq, dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşamış və mübarizə aparmış, sözün həqiqi anlamında tarixə adını yazdırmış qadınların həyatını çağdaş Azərbaycan oxucusuna təqdim etmişdir.

Bəlkə ona görə ki, yuxarıda sadaladığımız milli-mənəvi və əxlaqi dəyərlərimizin etalonu, tariximizin yaddaşı olan şərqli - azərbaycanlı qadınlar çağdaş Qərb dünyasının pragmatik həyatı və indiki dəyərləri baxımından bir qədər uzaq, romantik görünürlər, bu həyatın etalonu ola bilmirlər...

Bəlkə, Şərq mənəviyyatını, romantizmini, əzmkarlığını, yaradıcı təxəyyülünü Qərb pragmatizmi ilə birləşdirən, siyasi həyat gerçəklikləri ilə sintez edə bilən qadınlar (həm də təkcə qadınlar yox!) böyük bəşəri uğurlara imza ata bilərlər - deyə düşünüb müəllif...

Bir dostum həmişə deyir ki, tarix böyük olayların sistemidir. Tarixi yayan, adını tarixə yazan, yazdıran o kəslərdir ki, onlar böyük olayları yaradırlar, onu yaşadırlar!..

Müxtəlif ölkələrdə yaşamasından (Finlandiyada ya Argentina, ABŞ-da ya Avstraliyada, Hindistanda və ya İngiltərədə, Güney Afrikada ya Xorvatiyada), müxtəlif işlərlə məşğul olmasından (radio jurnalist ya inqilabçı-siyasətçi, kosmetoloq, maneken yaxud həkim...) müxtəlif vəzifələrdə çalışmasından (Baş nazir ya Prezident, müdafiə naziri ya tele-aparıcı) asılı olmayaraq, bu kitaba daxil edilən görkəmli insanları bir şey birləşdirir: Böyük tarixi olayları yaratmaq əzmi, insanlara gerek olmaq istəyi!

Qənirə xanımın min bir əziyyətlə, ancaq xüsusi zövq və duyumla, entuziazm və özünəməxsus məntiqlə hazırladığı bu kitabın qiyməti onun çağdaş dünyanın, beynəlxalq siyasətin, insani dəyərlərin və zamanın prioritetlərinə köklənməsində, yeni

cəmiyyətdə qadının rolu və imkanları haqda yeni baxışı ortaya qoymasındadır.

Kitabda həyatı təsvir edilən böyük qadınlar haqqında ayrı-ayrı materialları lent.az internet saytında oxuduqca, virtual olaraq onların hər birisinin taleyini yaşamalı, onların həyat məntiqini və mənəvi kredosunu anlamağa çalışırdım.

"Tarixə adını yazan" zərif qadınların həyat tarixçəsini öyrəndikcə, onlara güc verən daxili mənəvi dəyərlərlə tanış olduqca, qadın qüdrəti, ana ləyaqəti, vətəndaşlıq əzmi, tale qisməti, cəcazkarlıq və mistika ilə çulğalaşmış talelərinin hər kəsə, özəlliklə də həyata yeni qədəm qoyan gənc qızlara əsl örnək olduğunu, ola biləcəyini anlayırsan.

Haqqında çox eşidib az bildiyimiz İndira Qandi, Marqaret Tetçer, Roza Lüksemburq, I Yelizavetta ilə yanaşı, Azərbaycanın peşəkar siyasətlə məşğul olmayan oxucuları üçün tanış olmayan Yadranka Kosor, Mişel Bacelet, Opra Uinfri, Elena Rubinşteyn, Luiza Diaqo, Ellen Conson Sirlif, Evrika Peron, Mariya Korazon Aquino haqda verilən geniş məlumatlar qadın hüquqları, qadın siyasi xadimləri, qadın siyasətçiləri haqda hər birimizin dünyaya baxışına öz təsirini göstərir, anlayışlarımızı və dünyagörüşümüzü genişləndirir.

Kitab çağdaş dünyanın gözəl, güclü, ağıllı, qüdrətli, cəfakəş qadınlarının həyatından seçilib bağlanmış çiçək buketini, müxtəlif qammalardan bəstələnmiş nəğmə çaləngini, yeddi rəngin neçə çalarından çekilmiş tablonu xatırladır. Ancaq bu buket təkcə gözəlliyinə heyranlıqla baxmaq, qoxusundan bihuş olmaq üçün deyil... Bu nəğmə təkcə böyük bir orkestrin peşəkarlıqla ifa etdiyi gözəl musiqidən zövq almaq üçün deyil... Bu tablo baxıb-baxıb "dünya köhnə dünyadır, çiçəkləri təzə-tər" demək, gözəllikdən məst olmaq üçün də deyil... Bu kitab həm də (bəlkə də ancaq!) düşündürmək, örnək göstərmək, stimül yaratmaq üçündür.

Haqqında bəhs edilən qadınlar etibarlı həyat yoldaşı, böyük hərflə yazılan Ana, xalqının taleyinə bağlı övlad, dövlətinin şərəfini yaşadan, bu şərəflə yaşayan vətəndaş, insanlığı sülhə çağıran diplomat, böyük dövlət adamı, müdrik siyasətçi, yaradıcı ziyalı, mütəfəkkir alim olmaqla yanaşı, gözəllik və ləyaqət mücəssəməsidir.

Dünya qadın hərəkatının uğurlarını, qadın hüquqları müdafiəçilərinin durumunu, qadınların siyasi və ictimai həyatda gəldiyi nöqtəni göstərmək baxımından da bu kitab gözəl örnəkdir.

Hər cür pafosdan, patetikadan, bədii ricət və təşbehlərdən uzaq olan, gerçək faktları, acı həqiqətləri, ecazkar qadın taleyini, uğursuz siyasi karyeranın doğurduğu faciələri çılpıqlığı ilə göstərən Qənirə xanım irəliyə getmək istəyəne kompas, uçmaq istəyəne qanad, yüksəlmək istəyəne postament verir; ruhdan düşəne ruh, inamını itirəne inam bəxş edir. İctimai fikrə yeni anlayışlar getirir...

Böyük, ağır, üzücü zəhmətinə, ağıllı işinə görə müəllifə təşəkkürümü bildirirəm, oxuculara isə bu kitabı həvəslə oxumağı, həmfikirələrinə ötürməyi, tarixə adını yazanlardan **TARIXİ İBRƏT** götürməyi tövsiyə edirəm...

Aybəniz TURAN,

Kitabın məsləhətçisi,

Böyük Britaniyanın Mançester Universitetinin magistri

BU KİTABI OXUYUN

Təbiət qadınlara, dünyaya insan bəxş etmək və yetişdirmək kimi mühüm rol verib. Onların bu üstünlüklərinə baxmayaraq, Mədəniyyət (cəmiyyət) tərəfindən çox tez-tez qadınların cəmiyyətdə iştirakı (rolu) bəhanələrlə kəskin məhdudlaşdırılır. Qadınlar tez-tez, dərin sosial mövhumatın (stereotipin), radikal sosial istisnanın obyektinə çevrilib və onlara sadəcə qadın olduqlarına görə böyük ədalətsizliklər edilib.

Dünyanın bəzi bölgələrinə qadının ilk növbədə insan və ondan sonra reproduksiya vasitəsi olmasını qəbul etdirmək üçün yüzillərlə sürən mədəni təkamül gerek oldu. Lakin hazırda da bəzi ölkələrdə ana bətnində olan qız uşaqlarından məhz qız olduqları üçün imtina edirlər. Və ya Əfqanıstanda kişi varisin olmaması ailənin hörmətini qonşuların gözündən salır... Mövhumatın dərin ağılsızlığını oğlansız ailələrin qız övladlarından birini oğlan kimi geyindirmək cəhdi göstərir. Bununla onlar cəmiyyətlərinin dəyərlərində ümid-siz sayılan qüsuru düzəltməyə çalışırlar.

Çağdaş, insan hüquqlarına hörmət olunan demokratik cəmiyyətlərdə insanların bir-biri qarşısında dəyərlərini alçaldan mövhumatlara yer yoxdur. Qadınların adının ləkələnməsinə, qadınların sosial fəaliyyətdən və ya sosial məsuliyyətdən istisna olunması qəbul edilmir. Qadın insan anası sayılırsa, demək onun, insanların bacardığı hər şeyə ixtiyarı var. Analıq - müqəddəs məsuliyyət və yüksək vəzifədir! Ona sayğı ilə yanaşmaq və sosial dəstək göstərmək gerəkdir. Lakin qadının həyatı boyu, onu reproduktiv yaşından qabaq, yaşı ərzində və ya sonra, yalnız bununla kifayətlənmək yetərli deyil.

Qadın da insandır - kişi kimi. O, istedadı, bacarıqları ilə, gücü və məqsədləri ilə fərqlənir. Bəziləri böyük nailiyyətlər əldə etməyə hazırdır, digərləri isə

ailələrinin yaratdığı çərçivələr arasında sürdüyü sakit həyatla kifayətlənirlər. Bu münasibətdə onlara öz yollarını seçməyə təzyiqsiz və mövhumatsız tam azadlıq verilməlidir. Qadınlar bütün dünya əhalisinin təqribən yarısını təşkil edirlər və onların potensial imkanlarından istifadə etməyən ölkələr öz insan potensialının tam yarısını itirmiş olur.

Bəşəriyyət tarixinin yalnız son yarım əsrində qadının ictimai vəziyyət qazanmasında önəmli irəliləyiş əldə edilib. Bununla belə, dünyanın bir çox yerlərinə bu hələ də yayılmayıb, digər bir qisim ölkələr isə cüzi irəliləyiş ediblər. Ən inkişaf etmiş Qərb demokratiyasında belə, həyatın bütün sahələrində tam gender bərabərliyi qurulmayıb. İnsan hüquqlarının bərabərliyi haqda qanunların və əməllərin əsas prinsip olmasına baxmayaraq, qadınlar hələ də kişilər gördüyü işi görərkən daha az maaş alır və yaxud onların səyini və mümkün olan nailiyyətlərini azaldan görünməz **"şüşə tavan"la** üzləşirlər.

Buna baxmayaraq, dünya dəyişməkdə davam edir və qadın hüquqları ilə hesablaşarkən bu dəyişikliklər yaxşılığa doğrudur, deyə bilərik. Daha çox indi qadın tabelik zindanından çıxır və keçmişdə inanılmaz sayılan nailiyyətlərə imza atır. Yüzlər boyu qadın hüquqşünaslar və həkimlər mövcud olub və artıq indi qadınlar biznesdədirlər (- *tək kiçik ailə şirkətlərində deyil, həmçinin böyük transmilli şirkətlərin idarə heyətində də təmsil olunurlar*). Qadınlar astronaut, polis, hərbi, həmçinin universitetlərdə artıq sadə mühazirəçi və ya assistent deyil, professordurlar. Professional musiqiçi qadınlar tək Vyana Simfoniyası orkestri kimi əlçatmaz kişi işi sıralarına daxil olmayıblar, onlar həm də orkestrin ön sıralarında əllərində dirijor çubuğu ilə dayanırlar... Dahi kraliçalar, xanım fironlar torpaqlar idarə edib, istedadlı Birinci Xanımlar öz ölkələri üçün böyük nailiyyətlər əldə edib və nəhayət, qadınlar siyasət dünyasında bütün mümkün vəzifələri qazana biliblər. Onlar deputadırlar, Baş nazirdirlər, Prezidentdirlər!..

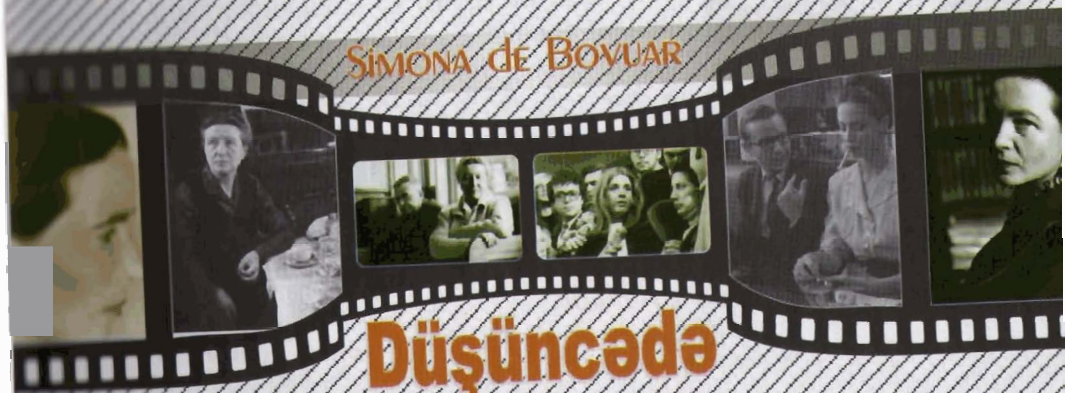
Əldə olunan irəliləyiş böyük təəssürat doğurur amma qət ediləcək yol hələ çox uzundur. Tam gender bərabərliyi əldə olunana qədər, balaca qızlar və oğlanlar ən kiçik yaşlarından bilməlidirlər ki, onlar ən yüksək arzularına çoxsaylı cəhdlərlə, iradə ilə, şəxsi bacarıqları ilə çata bilərlər. Qız uşaqlarının televiziyalarda və digər KİV-lərdə "populyar mədəniyyət"in (şou-biznesin) nümayəndələrini deyil daha çox məhz bu kitabdakı qadınlar kimi örnəkləri görərək, öyrənərək böyüməsinə ehtiyac var. Bu səbəbdən mən Azərbaycanda nəşr olunan, ünlü qadınlar haqda kitaba görə sevinirəm və Qənirə xanım Paşayevanın bu işinə öz yüksək qiymətimi bildirirəm.

Arzu edirəm ki, bu kitabı ömrünün gənclik illərini yaşayan qızlar və onların valideynləri oxuyaraq, gözlərinin qarşısında canlanan dəyərli örnəklərdən ilhamlansınlar!

Vaira Vike-Freiberga
Latviya Respublikasının sabiq Prezidenti

SIMONA DE BOUVAR

Düşüncədə
inqilab edən qadın

*"Xilasını başqa birində görmək,
yıxılmağın ən kəsə yoludur"*

(Simona de Bovuar)

■ 1908-ci il iyunun 9-da dünyaya bir qız-cığaz gəldi. Hələ kiçik yaşlarında ona "uşaq" deyənlərə hirsələnirdi. Fəlsəfi nəzəriyyəsinin əsasını elə o vaxtdan ətrafındakılara göstərirdi: **"Mən mənəm!"**

■ Onu sevənlərlə yanaşı lənətləyənlər də oldu, anlamayanlar da, anlamaq istəməyənlər də... Hətta bəzi kişilər iddia etdilər ki, əgər bəşəriyyət Simona de Bovuarın dediklərini qəbul edərsə, elə bu, bəşəriyyətin sonu deməkdir. Bir çoxları isə bunun tam tərsini daha ciddi arqumentlərlə sübut etdilər və edirlər...

■ Ona qarşı səsləndirilən bütün iddialar, əleyhinə söylənilənlər onun düşüncəsi, fəlsəfi baxışı, əsərləri ilə sözün əsl mənasında inqilab etdiyi həqiqətini dəyişə bilmədi. İllər keçdikcə onu anlayanların sayı ilə yanaşı, davamçıları da siyahıda artdı. İllər adını tarixə yazmış bu qadının düşüncələri ilə bağlı müzakirə və mübahisələri unutdura bilmədi. Bu qadın əsərlərini böyük maraqla oxuduğum Simona de Bovuardır. Feminizmin anası!

"Sartrla qarşılaşanda hər şeyi qazandığıma inanmışdım. Onun yanında özümü təsdiq etməyə çalışarkən, uğursuzluğa düşər olmaq ehtimalım yox idi. İndi isə öz-özümə belə deyirəm: Xilasını başqa birində görmək, yıxılmağın ən kəsə yoludur."

Simona de Bovuar

■ ... Onlar iki bacı idilər, atası isə həmişə oğlunun olmasını istəyirdi. Allah yəqin ki, ona yaxşı bir dərs verdi. Qız övladı özü ilə yanaşı, atasının da adını tarixə yazdı. Dünya Simona ilə yanaşı onun atasını da tanıdı.

■ Simonanı tanımaq üçün onun həyatından bir neçə epizoda diqqət yetirmək kifayət edir.

■ O, sevgilisi Sartrla birlikdə xüsusilə 1940-50-ci illərdə) həm həyat, həm də düşüncə tərzində sərbəstlik cərəyanının lideri oldu.

■ O, "seks, iş, sərbəstlik" kimi qavramların, yetişkinlərin "cansıxıcı ehtiyacları" olduqlarını deyib, bu üç mövzuda tabuları yıxmağa çalışaraq "feminizmin anası" statusunu qazana bildi.

■ Onun 1949-cu ildə yazdığı "İkinci cins" (Le Deuxieme Sexe) kitabı beynəlxalq miqyasda bestsellərə çevrildi.

■ O, 1970-ci illərdəki qadın hərəkatının təşviqatçılarından idi.

■ O, 50 illik məhəbbəti və ən yaxın dostu Sartrı itirəndə belə demişdi: *"Onun ölümü bizi bir-birimizdən ayırdı. Mən öləndən sonra yenicədən birləşəcəyimizə də inanmıram. Amma onsuz da əsas məsələ bu həyatı, mükəmməl bir ahəng daxilində yaşamağımız idi."*

■ "Məndarinlər" kimi metafizik mövzulu romanlarıyla şöhrət qazandıqca başlayan bu xanım "Məndarinlər" adlı əsəri ilə Fransanın ədəbiyyat sahəsində ən böyük mükafatı olan Prix Goncourt ödülünə layiq görüldü.

■ Onun 1949-cu ildə qələmə aldığı "İkinci cins" adlı tədqiqat əsəri qadınların məruz qaldığı zülmün və təzyiqin təfərrüatlı analizindən ibarət idi. Bu əsər çağdaş feminizm cərəyanında önəmli bir addım oldu.

■ O, dünyadan köçəndə Fransanın bütün televiziya və radiostansiyaları yayımlarını yarımçıq kəsərək, onun vəfat xəbərini verdilər. Ömrü boyu qeyri-adi bir məhəbbətlə bağlı olduğu Sartrın yanında dəfn edildi.

■ Onu anlamaq çox da asan deyil. Bunun üçün mütləq "İkinci cins", "Qonaq qız",

Qoşa çəkilən adlar

Simona de Bovuar!

Onu böyük məhəbbəti, dostu, sirdaşı, məşhur filosof **Jan Pol Sartr**dan ayrı fikirləşmək mümkün deyil. Onlar dünya mədəniyyəti, incəsənəti, siyasəti tarixində öz ictimai fəaliyyətləri ilə yanaşı, sevgiləri ilə də iz buraxmış cütlüklərin ən maraqlıları arasındadırlar. O, Sartrla "vəhdət" təşkil etmiş və nəticədə yüzilliyə öz damgasını vu-

"Başqalarının qanı", "Kim öləcək", "Hər kişi ölümlüdür", "Bəlirsizlik əxlaqı üzərinə", "Gün gün Amerika", "Uzun yürüyüş", "Bir gənc qızın xatirələri", "Yaşlılıq", "Səssiz bir ölüm", "Hesab tamam"... Və vəfatından sonra işıq üzü görmüş "Sartra məktubları" (1990), bir də "Eşq məktubları (Nelson Algrenə)" (1998)... əsərlərindən heç olmasa bir neçəsini oxumaq lazımdır. Onu diqqətlə oxumadan bir neçə cümlə və ifadəsinə əsaslanıb, ittiham edənlər də az olmayıb. Elələri bu gün də var. Əslində, onların ittihamlarının bütün cavabları Simonanın əsərlərində öz əksini tapır.

■ 2006-cı ildə memar Ditmar Fayxtinqer tərəfindən məşhur Sena çayı üzərində dizayn edilən, mürəkkəb quruluşa malik, qadın bədəninə xas qıvrımları olan və yeni fransız milli memarlıq üslubunun əsas örnəklərindən hesab edilən körpüyə onun adının verilməsi isə dünyanın onun düşüncə və fəlsəfəsini daha geniş anladığını və ya anlamağa çalışdığını göstərir. Bu, onun ən böyük qələbəsidir.

ran Varoluşçuluq cərəyanı meydana çıxmışdı. Dərindən bağlandığı məhəbbətiylə burjuva dəyərlərini zibilliyə ataraq yeni fəlsəfə yaratmağa girişən bu qadın, ömrü boyu geniş kütlələrin qəbul etməkdə çətinlik çəkdiyi "azadlıq" anlayışını müdafiə etdi. "Qadın doğulmaz, olunur!" kimi cümlələri, ("She Came to Stay") "Qadın qalmaq üçün gəldi (Qadın olmağa gəldi)" və ("The Second Sex") "İkinci cins" kimi fərdiliyi, qadınlığı ənənəvi dəyərlərdən daha uca tutan və Vatikan tərəfindən müəllifinin lənətlənməsinə səbəb olan kitablarıyla feminizm cərəyanının memarlarından oldu.

... Lənətləndi, ancaq cazibəsi, sevgisi də əskik olmadı... Qeyri-adi düşüncələr, qeyri-adi fikirlər, yanaşmalar, xarakter və tale... Bir nəslin düşüncə tərzində inqilab eləmək qabiliyyəti!

Simona de Bovuar fəlsəfi, siyasi və ictimai mövzularda romanlar, monoqrafiyalar, esselər, bioqrafik və avtobioqrafik əsərlər yazıb. Lakin o, özünü filosof və yazıçıdan daha çox Sartr ekzistensializminin doğulmasının köməkçisi kimi təqdim edirdi. Beavoir fəlsəfədəki yeri son zamanlar daha geniş və dərindən dərk edilməyə, anlaşılmaya başlanılıb.

"Mən uşaq deyiləm, Mən Mənəm!"

Simona böyük bir bankın müdiri olan babının ailəsində sabiq vəkil, həvəskar aktyor olan ata və Verdenli ananın qızı olaraq Parisdə dünyaya göz açmışdı. Simona sonralar xatirələrində yazırdı ki, atası həmişə oğlunun olmasını istəyirmiş, amma Allah ona iki qız bağışlamışdı. Simonanın bacısı Elena de Bovuar rəssam olmuşdu. Həmişə oğul arzulayan atası Simonaya "Səndə kişi beyni var" deyirmiş...

Xanım filosofun həyatı, yaradıcılığı ilə az-çox maraqlanan hər kəs təsdiq edər ki,

ona bəslənən bu münasibət (bəlkə bəzən normal münasibət çizgisini keçən fərqli bir şey, məsələn, münasibətsizlik) ona qadın ola-ola kişi keyfiyyətləri daşımaq kimi özünəməxsusluq "qazandırmışdı"... Bu onun həm mənəviyyatına, həm də cisminə çökmüşdü...

İnadkar, cəsur

Uşaqılıq illərindən çox fərqli və seçilən şagird olan Simona yaxşı məktəblərdə təhsil almışdı. On beş yaşına çatanda yazıçı olmağa qərar verdi. O, bir çox sahədə uğur qazana bilirdi, ancaq özəlliklə Paris Universitetindəki fəlsəfə məşğələləri onu özünə cəlb edirdi. Simona bu dövrdə Jan Pol Sartr kimi cavan ziyalılarla tanış olmuşdu. Riyaziyyat və fəlsəfə sahələrində imtahanlarda uğur qazanan sonra Simona Katolik İnstitutunda riyaziyyat, Santa-Mariya İnstitutunda dil və ədəbiyyat, Sarbon Universitetində isə fəlsəfə sahəsində təhsil aldı.

Sarbonda oxuyanda Simona ömrü boyu istifadə edəcəyi ləqəbini qazanmışdı: "Kastor" (Castor). Fransızca "qunduz" anlamına gələn bu adı Simonaya qunduz kimi inadcıcasına işlədiyi və onunla eyni fikirdə olanlarla uyum içində çalışdığı üçün vermişdilər. Digər tərəfdən, Simonanın soyadı ilə ingilis dilindəki "beaver" (qunduz) sözü arasındakı oxşarlıq da ona belə bir ləqəbin verilməsinə səbəb olmuşdu.

1929-cu ildə Sarbon Universitetində olanda Leybnits haqqında bir təqdimat edən Simonanın Jan Pol Sartrla yaxın əlaqələri quruldu. Bu

əlaqə, Simonanın daxilindəki "fəlsəfə qumbarasının fitilini çəkən" hadisəyə çevrildi.

İyirmi bir yaşına çatanda Simona fəlsəfə sahəsində bilgili adam olmuşdu. O, axırıncı imtahanda göstərdiyi nəticəyə görə ikinci yeri tutmuşdu, 24 yaşındakı Sartr isə birinci yerə çıxmışdı. Dirdri Beirinin Simona de Bovuarla bağlı yazdığı əsərdə göstərilir ki, jüri üzvləri birinci yerə Sartrın, yoxsa Simonanın layiq görülməsi barədə xeyli mübahisə edəndən sonra birinciliyə Sartrı layiq görüblər.

Çünki o kişiydi və bu imtahan onun ikinci imtahanıydı! Bununla belə jüri Bovuarın həqiqi bir filosof olduğunu da vurğulamışdı.

"Kişinin fərdiləşməsi nə qədər güclü olarsa, kişinin həmin fərdiləşməyə ehtiyacı da bir o qədər böyük olur və o, bir o qədər də tez öz qadınının fərdiləşmə və azadlıq hüququnu etiraf edir". Kişinin ösl müstəqilliyi o vaxt təmin olunur ki, həmin azadlıq, müstəqillik və imkanlar qadında da olsun.

Onun "Qadın: Əfsanə və Həqiqət" ("Woman: Myth and Reality") adlı əsəri çapdan çıxan zaman böyük mübahisələrə səbəb olmuşdu. Simona de Bovuar iddia edirdi ki, kişilər qadınları özlərini səhv, yanlış yola çəkən, yanlış havalara salan "sirli yad varlıqlar" kimi görürlər.

Bovuara görə, kişilərin qadınları və onların problemlərini başa düşə bilməmələrinin, onlara kömək etməmələrinin, hətta onların üzərində təzyiq mexanizmi fikirləşmələrinin səbəbi də elə bu "yad varlıqlar" barədə fikir-

dir. Bovuar, bütün cəmiyyətlərdə eyni sistemin özünə yer elədiyi, güclülərin həmişə gücsüzləri "yad varlıqlar" adlandıraraq onları ətraflarında fırlanan qaranlıq kölgələr kimi gördükləri fikrini müdafiə edirdi. Bovuar deyirdi ki, eyni vəziyyət siniflər arasındakı münasibətlərdə, dini və irqi fərqliliklərin mübarizəsində, yəni bütün ziddiyyətlərdə müşahidə edilir, fəqət bu ziddiyyətlərin heç birində "yad varlıqlar" qavramı və "yad varlıqlar"a qarşı münasibət qadın-kəşi ziddiyyətindəki qədər qəlibləşməyib və həyatın mövcud düzəninə səbəbi kimi göstərilir. 1949-cu ildə Bovuar böyük əks-səda doğuran və feminizm tarixində müstəsna yeri olan "İkinci cins" adlı kitabını nəşr etdirdi. O "İkinci cins" əsəri ilə kəşi hakim düzəninə qarşı savaşı elan etdi. Bovuarın bu əsərində freydçi tərəfi ağır basan feminist bir Varoluşçuluq anlayışı diqqəti cəlb edirdi. Bovuar, ekzistensializmdə olduğu kimi, "var olmağ"ın "məhiyyət"dən (öz-dən) öncə gəldiyini təməl prinsip kimi

qəbul edir və belə deyirdi: "Qadın doğulmaz, olunur!" Yeni bir cığır açan bu əsərində Bovuar özəlliklə "yad varlıqlar" qavramının üstündə dayanırdı. Onun fikrincə, qadınların "yad varlıqlar" kimi qəbul edilməsi və mövcud ictimai-sosial mövqeləri, onların qarşı-qarşıya qaldıqları təzyiqin əsasını təşkil etməkdədir.

"Bütün dünyaların Tanrısına xeyir-dua olsun ki, o, məni qadın yaratmayıb" - yəhudilər səhər duasında belə deyirlər, onların qadınları isə itaətlə pıçıldayırlar: "Tanrıya xeyir-dua olsun ki, Öz iradəsilə məni yaradıb".

"İkinci cins" əsəri

Bovuar bununla da kifayətlənməyərək, tarix boyu qadının yolunu azmış və anormal bir canlı kimi görüldüyünü iddia etdi. O, Fransa inqilabı dövründən məşhur qadın hüquqları müdafiəçisi Meri Wollstonecraftın belə, "kişiləri, qadınların çatmağı gerekən ideal örnək" kimi təqdim etdiyini deyirdi: "Bu hal, qadınların özlərini anormal, normaldan sapmış, normalın xaricində qalan, kənarda qalan və normala çatmağa çalışan canlılar kimi hiss etmələrinə səbəb olmuş və onların uğur qazanmaq şanslarını məhdudlaşdırmışdır." Bovuar artıq bu fikirdən əl çəkmək lazım gəldiyini, bu düşüncələrin zibil qutusuna atılması gerekdiyini deyir və mübahisəyə axırıncı nöqtəni belə qoyurdu: "Qadınlar da kişilər qədər seçmək və ayırd etmək istedadına malikdir. Beləliklə, onlar özlərini təkmilləşdirmək yolunu seçə bilər, olduqları vəziyyətdən daha yüksək səviyyəyə irəliləyə bilər, öz həyatlarının və dünyanın məsuliyyətini öz çiyinlərinə götürə bilərlər".

Bovuar yetmişinci illərdə Fransada qadınların sərbəstlik əldə etmək uğrunda mübarizələrində iştirak etdi. 1971-ci ildə o, "343 manifestini" imzaladı. Bu siyahıdakı məşhur qadınların əksəriyyəti qadınlara abort etmək hüququ verilməsini tələb edirdi. Əslində isə Bovuar heç bir vaxt aborta müraciət etməmişdi. Katrin Denev, Delfin Seyriq və Bovuarın bacısı Pupetin imzalarıyla 1974-cü ildə Fransada qadınlara abort hüququ verildi.

"Heç bir şeyin mənə ehtiyacı yoxdu, heç bir şeyin heç kimə ehtiyacı yoxdu, çünki heç bir şeyin var olmağı ehtiyacı yoxdu."

Simona de Bovuar

Simona de Bovuar "Kinayənin əxlaqı" ("Pour Une Morale de L ambiguïté") adlı əsəri ilə bəlkə də fransız ekzistensializmində ən çox qəbul edilən nöqtəni tapdı. O, Sartrın "varlıq" və

“heçlik” qavramları arasındakı təbii ziddiyyəti sadə və asan başa düşülən formada izah etdi, Sartr da daxil olmaqla, bəzi filosofların “varlıq” və “heçlik” qavramları arasındakı uyğunsuzluğu açıqca göstərdi. Onun 36 yaşında yazdığı **“Pirr və Sineas”** (Pyrrhus et Citeas) əsəri, Amerika və Çin səyahətlərindən sonra yazdığı populyar səyahət qeydləri bu gün də maraqla oxunur. Onun ən maraqlı kitablarından biri 1981-ci ildə qələmə aldığı və Sartrın həyatının əzab-əziyyətlərlə dolu olan axıncı illərini təsvir edən **“Vida mərasimi”**dir. Kitabın giriş hissəsində müəllif bildirirdi ki, ilk dəfə hansısa böyük əsərini Sartra başdan-ayağa oxumamış nəşrə vermək məcburiyyətində qalır. Sartr və Bovuar - bu iki filosof həmişə bir-birlərinin kitablarını öncədən - kitab nəşrə getməmiş oxuyur sonra nəşrə göndərirlərmiş. Bu Sartrın Simonanın fikirlərinə və düşüncələrinə, rəyinə nə qədər böyük bir önəm verdiyinin kiçik bir örneğidir. Bu həm də Sartrın bir qadının gücünün, böyüklüyünün, intellektinin etirafının örneğidir.

Sartrın ölümündən sonra Bovuar onun məktublarını və Sartrın öz dünyalarında, öz daxili aləmlərində yaşayan adamlarla bağlı duyğularının əks olunduğu qeydlərini nəşr etdirdi. Bovuarın ölümündən sonra isə Sartrın övladlığa götürdüyü qızı və ədəbi varisi Arlet Elka-im, Sartrın çoxlu sayda məktublarını orijinalını oxuculara təqdim etdi. Bovuarın övladlığa götürdüyü qızı və ədəbi varisi Silviya le Bon isə Sartra və Alqrenə göndərilmiş məktubların orijinallarını gün üzünə çıxardı.

Hətta ənənəvi filosof imicinə heç cür uyğun gəlməyən bəzi adətləri, məsələn, rəngli maqazin jurnallarından və yüngül romanlardan xoşlanması, həmişə başına bağladığı rəngarəng ipək şərfləri ilə diqqət çəkən Simona de Bovuar 1986-cı ildə sətəlcəmdən vəfat etsə də, şöhrəti getdikcə daha da artmaqdadır. Xüsusilə, akademik mühitdə feminizmin anası kimi qəbul edilən Bovuar qətiyyənlə yaddan çıxarılmır. O, hələ də böyük bir mütəfəkkir və ekzistensialist filosof kimi qəbul edilir.

Dünyadan köçənə qədər Sartrın küllərinin dəfn edildiyi Monparnas qəbiristanlığına baxan evdə yaşayan Simonanın adı böyük məhəbbətlə sevdiyi insanla eyni məzar daşında alt-alta yazılıb. O, Sartrla bir qəbirdə olmaq istədi...

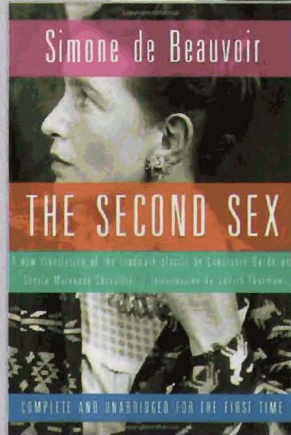
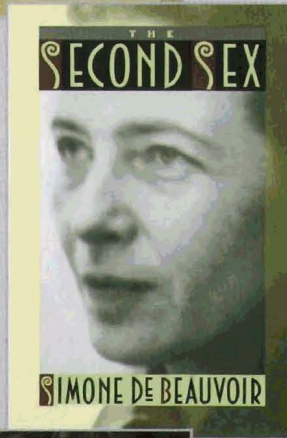
... Fransada XX əsrin ən müəmmalı, qalmaqallı və məşhur ədəbi cütlüyünün məzar daşını ziyarət edib, Simona De Bovuar və onun böyük sevgisi, fəlsəfəsi barədə düşüncələrə dalmışdım. Sart və Simona... Onlar həm də dünyanın dilindən düşməyəcək böyük bir məhəbbət dastanının müəllifləri kimi tarixə adlarını yazdılar.

Ölümündən sonra Simona de Bovuarın məşhurluğu daha da artdı. Sadəcə 1968-lərin post-feminizminin qurucusu olduğu üçün deyil, eyni zamanda alim olaraq və varoluşçu düşüncə insanı olaraq da ünnə geniş yayılır.

Bu gün qadın və fəlsəfə tarixində sarsılmaz bir yerə sahib olan Simona de Bovuar, qadınları çağdaş həyatın tərkib hissəsinə çevrilməklə, onların həyatında çox şeyin dəyişilməsinin səbəbkarlarından oldu. Onun ideyalarını bəyənənlər də, bəyənməyənlər də, o bir VAR OLUŞDU, REALLIQDI və özünə təbii bir yanaşma, MÜNASİBƏT tələb edir.

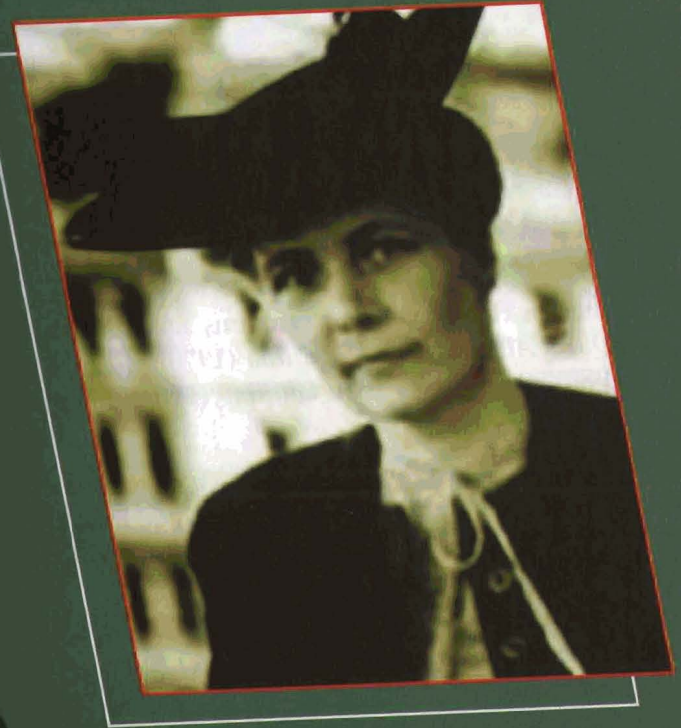
Onun 22 əsərindən sadəcə bir neçəsini xatırlayaq: **“Qonaq qız”** (1943), **“Başqalarının qanı”**

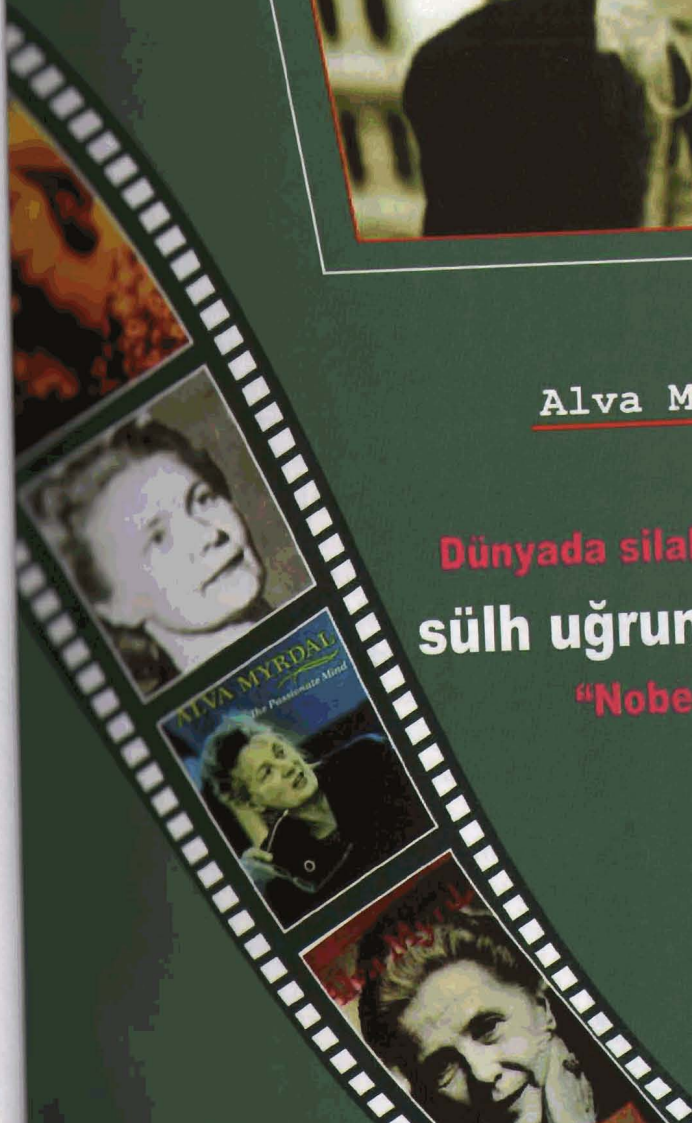
(1945), "Kim öləcək" (1945), "Hər kişi ölüm-
lüdür" (1946), "Bəlirsizlik əxlaqı üzərinə"
(1947), "Gün gün Amerika" (1954), "Uzun
yürüyüş" (1957), "Bir gənc qızın xatirələri"
(1958), "Yaşlılıq" (1960), "Səssiz bir ölüm"
(1964), "Hesab tamam" (1972)... Və vəfatın-
dan sonra işıq üzü görmüş "Sartra məktubları"
(1990), bir də "Eşq məktubları (Nel-
son Algrenə)" (1998)... Baxın, Simo-
na de Bovuar kimliyi onun əsərlərinin
adı ilə, heç şübhəsiz böyük ölçüdə
əsərlərin mahiyyəti ilə necə də şəkil-
lənir, necə də açılır!.. Burada, belə de-
mək mümkünsə, düzxətli, bərabərsü-
rətli adlanma, yaxud adlandırılma, ya-
naşma yoxdur! Hər bir əsər müəllifin
mürəkkəb şəxsiyyətini, unikal daxili
aləmini, universal dünyagörüşünü əks
etdirir. O, dünyada öz yaratdıqlarına
bu qədər çox bənzəyən nadir filosof-
lardandı. Bəzən adama elə gəlir, o, sanki ilham
alaraq yox, intiqam alaraq yazıb...

...Və bütün bu külliyyatda Simonanın
bircə cümləlik hökmü var: **"Məni oxumadan
keçə bilməzsən!"**

Alva Mürdal

**Dünyada silahsızlaşdırma və
sülh uğrunda çalışmış
"Nobel"li qadın**

■ O, türk-silah sahəsindəki xidmətlərinə görə və həmin səbəblə Nobel ödü-lünə layiq görülməklə adını Tarixə yazdı!

■ O, həmçinin (həyat yoldaşı, tanınmış iqtisadçı Qunnar Mürdal ilə birgə) *Qərbi Almaniya Sülh ödülünə* (1970), *Albert Eynşteyn Sülh ödülünə* (1980), *Cəvahirəl Nehru ödülünə* (1981) layiq görülmüşdü.

■ Bu qadın dünyada tanınmış ictimai-siyasi xadim, Dünyada Sülhün yaranması istiqamətində uzun illər yorulmadan və fədakarcasına xidmət göstərmiş böyük Şəxsiyyət, əsl Ziyalı **Alva Mürdal**dır (Alva Myrdal)!

Qızı Sissela Bokun anası haqqında yazdığı "Alva Mürdal: Qızının Memuarları (Xatirələri)" (Bok, Sissela. *Alva Myrdal: A Daughter's Memoire*) kitabını və Herman və Sondra.R -in yazdığı "Beynəlxalq Feminizmdən Feminist İnternatsonializminə. Alva Mürdalın fenomeni, 1936-1955" (Herman, Sondra R. "From International Feminism to Feminist Internationalism. The Emergence of Alva Myrdal, 1936-1955") böyük maraqla oxumuşdum. Alva Mürdalın, sözün əsl mənasında, böyük fəaliyyəti, keçdiyi həyat yolu, düşüncə və arzuları ilə daha yaxından tanış olmuşdum. Ona rəğbətim və hörmətim daha da artmışdı.

Dünya üçün yanan qəlbi, insanlıq üçün fədakarlığı, bəşəriyyət üçün əməlləri və düşüncələri təkcə alqışa deyil, böyük sevgi və hörmətə layiqdir! Və o, əməlləri ilə adını TARİXƏ yazmağa bacaran bir qadın olaraq bu gün də, sabah da, TARİX var olduqca həmişə sevgi və hörmətlə yad olunacaq, xatırlanacaq...

O, artıq bu dünyadan köçsə də,

dünyanın gələcəyi üçün düşünməyə çağıran fikirləri, düşüncə və əməlləri ilə daim aramızda olacaq.

O, həm də arxasınca cığır açan qadınlardan biridir. Həyatı və fəaliyyəti ilə minlərlə gənc qızın və qadının qorxmadan, çəkinmədən, özünə inanaraq arzularını, xəyalları arxasınca irəliləməsinə və uğurlar qazanmasına təkan verən on gözəl örnəklərdən biridir - Alva Mürdal!

Onun "Millət və Ailə. Demokratik Ailə və Əhali Siyasətində İsveç Eksperimenti", "Biz çoxuq? YUNESKO ərzaq və əhali". (Pol Vinsentlə bərabər), "Beynəlxalq Rifahda ABŞ-ın Rolu" (Artur Altmeyer, Din Raskla birgə), "Beynəlxalq Rifahda ABŞ-ın Rolu" (1955-ci ildə yenidən), "Qadınların İkili Rolu: Məişət və İş" (Viola Klaynla birgə), "Türk-silah və BMT, Nüvə Partlayışları Keçirmək Hüququ", "Okeanları Sülhsevər Məqsədlər üçün Qorumaq", "Türk-silah Oyunu. ABŞ və Rusiya Necə Silah yarışını aparırlar" (1976), "Müharibə, Silahlar və Gündəlik Zorakılıq" (1977), "Daha Yaxşı Gələcək üçün Hazırlığın artırılması" (1980), "Avropada Nüvə Türk-silahı Dinamikası" (1981) əsərləri bu gün də böyük maraqla oxunur. Onun böyük araşdırmaların, tədqiqatların nəticəsi olan kitabları, məqalələri təkcə mütəxəssislər üçün deyil, hər kəsin oxuması və düşünməsi üçün çox maraqlı və önəmlidir.

1902-ci il yanvarın 31-də Upsalada tikinti podratçısı **Albert Reymertin** və **Lova Larsonun** ailəsində bir qız dünyaya gəlir. Özü ilə bərabər ailəyə böyük sevinc gətirən bu qıza valideynləri **Alva** adını verirlər. İlk keçəcəkdi və bu balaca qız siyasətçi və diplomat olmaqla yanaşı, dünyanın bu günü və gələcəyi üçün çox vacib bir missiyanı yerinə yetirdiyinə - "**Türk-silah sahəsindəki xidmətlərinə görə**" nüfuzlu Nobel ödü-lünə layiq görülməklə, ailəsinin fəxri və qüruru olacaqdı!

Əslində, uşaqlığında onun böyük gələcəyi olacağını hiss etmək o qədər də çətin deyilmiş. Çünki çox kiçik yaşlarından o, siyasətlə maraqlanmağa və belə demək mümkündürsə, öz yolunu müəyyənləşdir-

məyə başlamışdı...

Sosial baxımdan aktiv kiçik burjua ailəsində boya-başa çatan Alva İsveç Sosial-Demokrat Partiyasının üzvü olan və o vaxtlar fəhlə kooperativlərinin yaradılması ilə uğraşan atasının işləri ilə çox maraqlanırdı. Stokholm Universitetində sosiologiya, fəlsəfə, psixologiya və məktəb pedaqogikası kurslarını dinləyən Alva həmin universiteti 1924-cü ildə bakalavr dərəcəsi ilə bitirmişdir. Elə həmin il o, Stokholmda hüquqşünaslıqla məşğul olan ünlü iqtisadçı, Nobel ödüli laureatı (1974) Qunnar Mürdalla ailə həyatı qurmuşdur. Onların bu nikahdan üç övladı - iki qızı və bir oğlu dünyaya gəlmişdir. (İllər sonra, qızları **Sisella Bok** dünya şöhrətli filosof və yazıçı, **Kay Floyster** sosioloq, oğlanları **Yan Mürdal** isə yazıçı və siyasətçi olacaqdı.)

Karyerasına məktəb müəllimi kimi başlayan Alva Mürdal Məktəbəqədər Tədris Kollecinin direktoru vəzifəsinə qədər yüksəlmişdir. O, həyat yoldaşı ilə birlikdə sosializmin "İsveç modeli"nin müəlliflərindən biridir. Onlar 1930-cu illərdə sosial təminat ideyasının inkişafında böyük işlər görmüşlər.

Mürdal ailəsinə dünya şöhrəti qazandıran əsər

Alva Mürdal 3 il Avropanın London, Leypsiq və Stokholm kimi iri şəhərlərində təhsil almışdır. Rokveller təqaüdü hesabına o, həyat yoldaşı ilə birgə 1929-30-cu illərdə ABŞ-a səfər etmiş, sonra Cenevrədə oxumuş, 1934-cü ildə isə Upsala Universitetinin magistr dərəcəsinə almışdır. Elə həmin dövrdə Alva Mürdal əri ilə birgə ona demoqrafiya sahəsində dünya şöhrəti qazan-

mış "Əhali məsələlərində böhran" tədqiqat əsərini dərc etdirmişdir.

Onun adı ictimai arenaya ilk dəfə 1930-cu ildə gəlmişdi. - Alva İsveç sosial təminat sisteminin yaradılmasında aparıcı qüvvələrdən biri idi.

1934-cü ildə Qunnar Mürdalla birlikdə "Əhali məsələlərində böhran" "Crisis in the Population Question" adlı kitabın həmmüəllifi olmuşdur. "Əhali məsələlərində böhran"ın əsas müqəddiməsi şəxsi azadlığı (özəlliklə qadınların azadlığını) təmin etməklə hansı sosial islahatlara ehtiyac olduğunu aydınlaşdırır, o cümlədən, uşaq doğumunun sayını artırmağa və İsveçliləri uşaq dünyaya gətirməyə həvəsləndirirdi. 1937-ci ildə o, qadınların məişətdaxili azadlığının artdığını nəzərə alaraq memar Stiven Markeliusla birlikdə Stokholmda kooperativ Ümumi Evin layihəsini vermişdir.

Ötən yüzilin 30-cu illərində İsveç sosial-demokratları əsas sosial islahatları həyata keçirmək iqtidarına malik təsirə nail olmuşdular. Mürdal ailəsinin əsəri hökumətə valideynlərinin maliyyə durumundan asılı olmayaraq, bütün uşaqların rifahının təmin edilməsi yollarını göstərirdi.

Tanınmış alim, həm də adıçəkilən kitabın həmmüəllifi kimi Alva Mürdal, əhalini mənzillə təmin etməklə məşğul olan hökumət komitəsinə təyin edildi. 1935-ci ildə o, Kral Komissiyasının əhali məsələləri üzrə müşaviri oldu. Cəmi bir il sonra Alva Mürdal Məktəbəqədər

Təhsil Pedaqoji İnstitutunu təsis edərək, 1948-ci ilə qədər oranın direktoru vəzifəsində çalışdı. Böyük nüfuz sahibi Alva Mürdalın progressiv pedaqoji metodlar tərəfdarı olması onun 1946-cı ildə təhsil islahatlarını həyata keçirən Kral Komissiyasına məsul vəzifəyə təyin edilməsini şərtləndirdi. Alva Mürdal, həmçinin, Məktəbəqədər Təhsil üzrə Ümumdünya Şurasının müvəqqəti komissiyasının sədrliyinə də seçildi. Həmin illər Alva Mürdal İsveç qadınlarının siyasi və iqtisadi bərabərliyi naminə hərəkətdə də aparıcı rol oynayır.

Alva Mürdal: vəzifədən-vəzifəyə

Alva Mürdal Qadın Əməyi üzrə Dövlət Komissiyasının məsul katibi kimi qadın hüquqları məsələsi ilə dərindən maraqlanırdı.

O, 1935-1938-ci illərdə Sosial-Demokrat Partiyasının üzvü olan qadınlar üçün aylıq jurnalın redaktoru idi.

1935-1936-cı illərdə Stokholmun İşgüzar və İşləyən Qadınlar Təşkilatının sədr müavini vəzifəsini tuturdu.

O, feminizm məsələsini, öncə siyasi və psixoloji sahədə deyil, iqtisadi yönümdə həll etməyə çalışırdı.

Alva Mürdalın fəaliyyəti tədricən uluslararası düzeyə qədər genişləndi. 1938-1947-ci illərdə o, İşgüzar və İşləyən Qadınların Uluslararası Federasiyasının vitse-prezidenti oldu. Uluslararası Federasiya çərçivəsində Alva Mürdalın evli qadınların məşğulluğuna dair hazırladığı məruzə o dövrdə geniş əks-səda doğurmuşdu.

İsveç Sosial Demokrat Partiyasının uzunmüddətli üzvü olan Alva 1940-cı illərin sonunda BMT ilə birgə uluslararası məsələlərdə iştirak etməyə başlamış və 1949-cu ildə BMT-nin sosial təmi-

nat sektorunun direktoru təyin edilmişdir. 1950-1955-ci illərdə o, YUNESKO-nun sosial elmlər sektorunun sədri olmaqla yanaşı, BMT-də belə mötəbər vəzifə tutan ilk qadın olmuşdur.

Sosial problemlərə önəm verən siyasətçi

II Dünya müharibəsi dövründə İsveçin neytral mövqeyi bu ölkəyə qaçqın axınının gəlməsinə səbəb olmuşdu. O illərdə Alva Mürdal Avropaya mədəni yardım üzrə İsveçin Vətəndaş Təşkilatlarının Birləşmiş Komitəsinin sədr müavini seçildi. Müharibədən sonra o, qaçqınların tez bir zamanda integrasiyasına kömək etməli olan "İsveç yolu" ("Via Suecia") həftəlik dərgisinin redaktoru oldu. Dərgi bir neçə dildə nəşr olunurdu.

İkinci dünya müharibəsindən sonra o, vaxtını və enerjisini daha çox uluslararası məsələlərə həsr etməyə başladı. 1955-ci ildə İsveçin Hindistana səfiri təyin olundu; 1962-ci ildə isə Cenevrə Tərk-silah Konfransına İsveçin səlahiyyətli nümayəndəsi təyin edildi. Həmin ildə o, Parlamentin üzvü seçildi, 1967-ci ildə isə Kabinetin üzvü təyin edildi və burada onun əsas işi tərk-silah məsələlərini təbliğ etməkdən ibarət idi.

O, uzun illər öz ölkəsini BMT-nin tərk-silah məsələləri müzakirə olunan siyasi komitəsində təmsil etmişdir.

Alva Mürdal 1946-cı ildə İsveçi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının təhsil, elm və mədəniyyət məsələləri üzrə qurumunun (YUNESKO) Paris konfransında təmsil etdi. Bir il sonra o, YUNESKO-nun İctimai Elmlər Departamentinin maliyyələşdirdiyi "Məktəb vasitəsilə uluslararası anlaş" layihəsinin məsləhətçisi oldu. Üç ildən sonra isə Alva Mürdal BMT-nin So-

sial Problemlər Departamentinin direktoru vəzifəsinə təyinat aldı. Bu vəzifədə o, insan hüquqları, informasiya azadlığı, qadınların vəziyyəti, narkotik vasitələrdən istifadə məsələlərini, habelə, əhəlinin sürətli artımına aid olan layihələri əlaqələndirirdi.

“Uluslararası kateqoriyalarla düşünməyi bacaran kişi və qadınlar üçün sosial problemlər siyasi və iqtisadi problemlər qədər gerçək və təxirəsalınmazdır.” Bu, onun fikri idi.

Sosial-Demokrat Partiyasının əsas simalarından birinə çevrilən və üzvü olduğu partiyanın müharibədən sonrakı siyasətini işləyib hazırlayan komitədə çalışan Alva Mürdal sosial-demokratları 1945-ci ildə Uluslararası Əmək Təşkilatının Paris konfransında təmsil edir. Alva Mürdalın titanik çalışmaları onun nüfuzunu ölkədə (və uluslararası aləmdə) getdikcə daha da artırırdı. 1955-ci ildə o, İsveçin Hindistan, Birma və Seylondakı səfiri təyin edildi. İsveçin işgüzar dairələri Alvanın sosialist baxışlarına ehtiyatla yanaşırdı. Buna görə də bu qərar onların narazılığı və tənqidi ilə qarşılandı. Bütün bunlara baxmayaraq, Alva Mürdal istedadlı diplomat idi və etimadı doğrultmağa qadir olduğunu hər işi ilə sübut edirdi. Təsadüfi deyildi ki, təşkilatçılıq bacarığı ona Hindistanın Baş naziri Cəvahirləl Nehrunun və bütün hind xalqının hörmətini qazandırdı.

1961-ci ildə İsveçə qayıdan Alva Mürdal, Xarici İşlər nazirinin tərk-silah məsələləri üzrə xüsusi yardımçısı təyin edildi. Bununla bağlı olaraq o, həmin sahədəki problemləri dərinlən öyrənməyə başladı.

1962-ci ildə İsveç parlamentinə üzv seçilən Alva Mürdal, yuxarıda da vurğuladığımız kimi, BMT-nin Tərk-silaha dair Cenevrə Konfransında İsveç nümayəndə heyətinə başçılıq etmişdir. Portfelsiz nazir, tərk-silah məsələləri

üzrə xüsusi nümayəndə kimi Alva Mürdal 1966-cı ildən 1973-cü ilədək hökumətin tərkibində çalışmışdır. O, bir neçə il ölkəsini BMT-nin tərk-silah məsələlərinə baxan siyasi komitəsində ləyaqətli təmsil etmişdir.

Siləhsizləşdirməyə dair Cenevrədə aparılan danışıqlarda **tərəfsiz ölkələr qrupuna** rəhbərlik edən Alva Mürdal, bu işdə son dərəcə fəal rol oynadı. Onun aktiv fəaliyyəti nəticəsində iki güclü dövləti tərk-silah işində konkret addımlar atmağa sövq edən üçüncü qüvvə yaranmışdı. (Alva Mürdal Cenevrə danışıqlarındakı təcrübələri barədə özünün **“Tərk-silah oyunu”** adlı kitabında oxuculara məlumat verib.)

O, iki supergücü (SSRİ və ABŞ) tərk-silah məsələlərində daha diqqətli olmağa çağıran Cenevrə danışıqlarında çox fəal rol oynamışdır. Onun Cenevrədəki illərinin xatirələri bu gün də (adıkeçən supergüclərdən biri -SSRİ mövcud olmadığı vaxtda da) maraqlıdır və özəlliklə, diplomatlar üçün böyük önəm kəsb edir. O, burada ABŞ və SSRİ-nin tərk-silaha göstərdiyi həvəssizlikdən, bu həvəssizliyin motivlərindən məyusluqla söz açır.

Müharibə əleyhinə baxışlarına hər zaman sadıq qalan Alva Mürdal 1977-ci ildə bu mövzuda maraqlı əsərlər nəşr etdirirdi. **“Tərk-silah oyunu: Birləşmiş Ştatlar və Rusiya qızgın silahlanmaya necə rəvac verirlər”** (“The Game of Disarmament: How the United States and Russia run the arms races”) adlı əsərində Alva Mürdal hər iki fəvqəl dövləti səhiyyəyə, mənzil tikintisinə və təhsilə sərf oluna biləcək böyük miqdarda vəsaiti silahlanmaya xərclədiklərinə görə kəskin tənqid edirdi.

Silahsızlaşdırma probleminə peşəkar yanaşmanın zəruriliyini dərk etmək onun Sülh məsələlərinin tədqiqi üzrə Uluslararası Stokholm İnstitutunun yaradılmasında fəal iştirakı ilə nəticələndi (Stockholm International Peace Research Institute - SIPRI).

Xanım Mürdal tərk-silah sahəsindəki xidmətlərinə görə, ümumilikdə, 7 uluslararası və milli ödələ layiq görülmüşdür.

1980-ci ildə Albert Eynşteyn adına Sülh ödələ layiq görüən Alva Mürdal "Gündəlik müharibə təhlükəsinin gənclərə mənfi təsir göstərməsi" kimi ümitsiz durum barədə narahatlığını dilə gətirirdi. O, həm də vəzifələrindən heç zaman imtina etməyəcəyini vurğulayırdı.

Əgər silah istehsal edilsə, mübarizədən çəkinmək olmaz!

Alva Mürdal 1982-ci ildə **"Tərk-silah sahəsindəki xidmətlərinə görə"** Nobel ödələ layiq görüldü! Bu nüfuzlu ödələ o, Alfonso Qarşiya Robleslə birgə aldı. Alva Mürdal həmişə fəaliyyətdə, mübarizədə olmağı çox sevirdi və Nobel ödələ təqdimatı törəndəki məruzəsində deyirdi: **"Hələ çox şey etmək lazımdır!"** ABŞ və SSRİ-nin nüvə arsenalının sürətlə artmasını vurğulayaraq bildirirdi: **"Müharibə - öldürmək deməkdir. İndi həyata keçirilən hərbi hazırlıqlar kütləvi qırğına yönəldilmişdir. Nüvə əsrində qurbanların sayı milyonlara çatacaq."** Ardından, **"Nə qədər ki, yer üzündə silah istehsal edilir, mübarizədən çəkinmək olmaz"** fikrini söyləyən xanım Mürdal dinləyicilərinə xatırladırdı ki, son 100 ildə, Alfred Nobelın vəsiyyəti ilə Dünya Sülh

ödələ təsis ediləndən bəri sülhə həsr olunmuş qurultay keçirilməyib. O, gələcəkdə müharibə əleyhinə tədbirlərin, uluslararası konfransların keçirilməsinə çağırırdı!

Avropa demokratik sosializmi ənənələri ruhunda islahatların tərəfdarı olan Alva Mürdal sülh uğrunda hərəkata doğru yolunu milli səviyyədə başladı. İsveçin BMT-yə daxil olmasından sonra Alva Mürdalın bərabərlik və sosial ədalətlik uğrunda mübarizəsi yeni səviyyəyə qalxdı. Silahlanmanın qızgın şəkli alması onu narahat edən ən böyük problem idi. 1968-ci ildə İsveçin nüvə silahından imtina etməsindən qürur duyan Alva Mürdal, çoxillik danışıqlara baxmayaraq, qızgın silahlanmanın sürətlənməsindən və demək olar ki, bütün dövlətlərin iqtisadiyyat və milli həyatlarının hərbişməsindən narahat olduğunu dəfələrlə bildirmişdi.

Silahsızlaşdırma sahəsində Alva Mürdal peşəkar təşəbbüsü dərin vəzifə öhdəliyilə birləşdirmişdir. Ekspertlərin köməyi ilə o, silah yarışının elmi və texniki aspektləri ilə yaxından tanış olmuşdur. Tərk-silah sahəsində peşəkar anlayışın yaranmasına olan ehtiyacı nəzərə alaraq o, (bir qədər öncə də vurğuladığımız kimi) Stokholm Uluslararası Sülh Araşdırmaları İnstitutunun əsasının qoyulmasında, habelə neçə-neçə kitab və məqaləsi vasitəsilə cari tərk-silah debatında fəal rol oynamışdır.

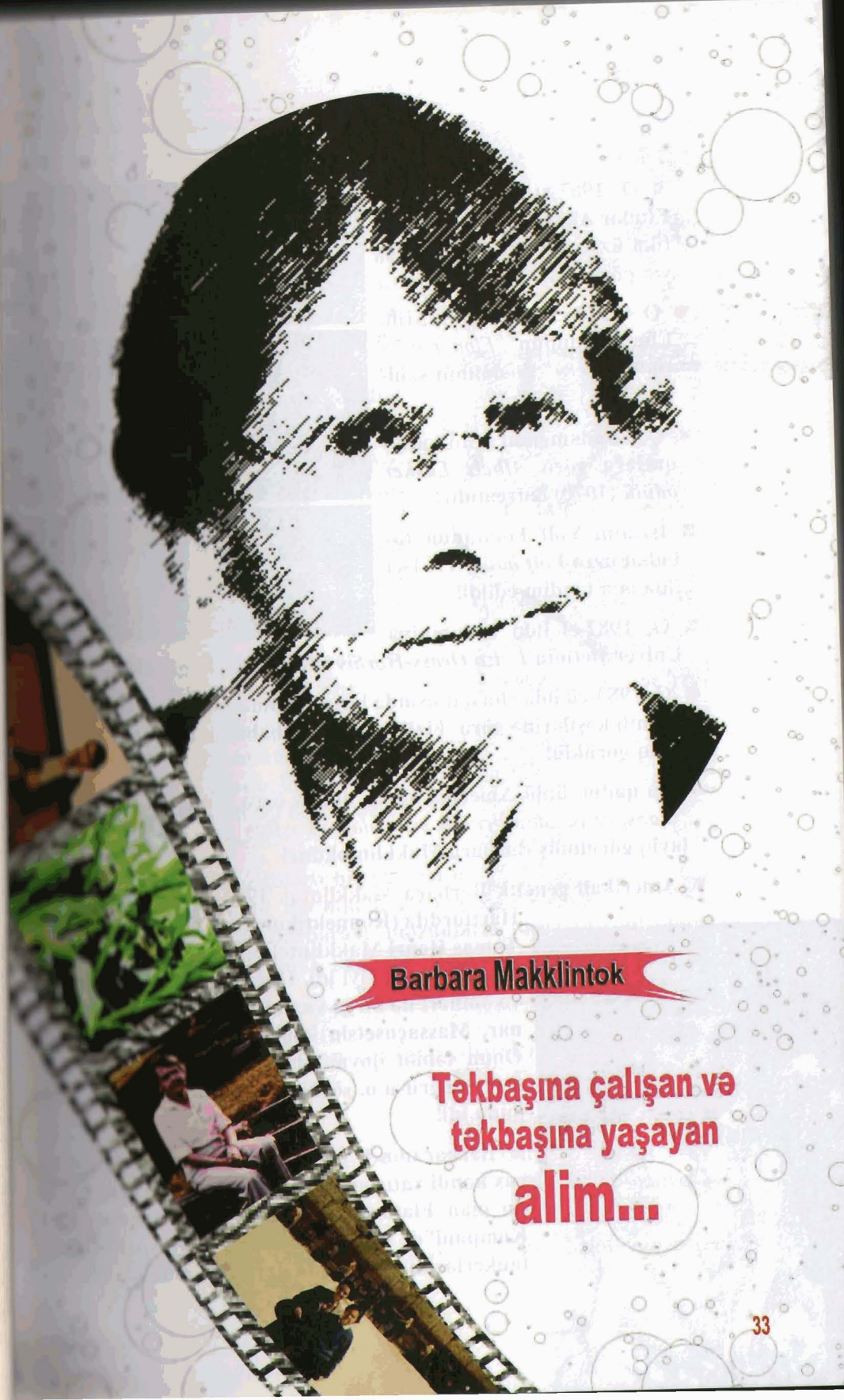
Müharibənin, ədalətsizliyin əleyhinə olan, bütün həyatını insan azadlığı və hüquqları uğrunda mübarizəyə həsr edən Alva Mürdalın görəcəyi işlər çox idi. Amma səhhətində yaranan problem ona bu işlə-

ri həyata keçirməyə mane oldu. Ürək xəstəliyindən əziyyət çəkən və bu səbəbdən həyatının son iki ilini Stokholm xəstəxanasında keçirməyə məcbur olan Alva Mürdal, 1986-cı il, fevralın 1-də, **84 yaşını** qeyd etdikdən bir gün sonra dünyasını dəyişdi və

Stokholmun Norra-Begravningssplatsen qəbiristanlığında dəfn edildi. Bəşəriyyət naminə mübarizəsi isə unudulmadı və bu gün də unudulmur! Əksinə, uğrunda mübarizə apardığı ideyalar bu gün daha aktualdır, bu baxımdan onun mübarizəsi bu gün də canlıdır!

Onun cismi torpağa tapşırıldı, ruhu isə hələ də dünyada sülh arayışındadır!

Barbara Makklintok

**Təkbaşına çalışan və
təkbaşına yaşayan
alim...**

■ O, 1967-ci ildə ABŞ Milli Elmlər Akademiyasının genetikə üzrə *Kimber* ödəliyinə layiq görüldü!

■ O, 1970-ci ildə ABŞ Milli Elm Fondunun "*Elmi nailiyyətlərə görə*" medalının sahibi oldu!

■ O, Fundamental tibbi tədqiqatlara görə *Albert Lasker* ödəliyi (1970) laureatıdır!

■ İsrailin Volf Fondunun təbabət üzrə *Volf* ödəliyi 1981-ci ildə ona təqdim edildi!

■ O, 1982-ci ildə Kolumbiya Universitetinin *Luiza Qross-Horbiş* ödəliyinə layiq görüldü!

■ O, 1983-cü ildə elm qarşısında böyük xidmətlərinə və dünya üçün önəmli kəşflərinə görə Fiziologiya və təbabət üzrə Nobel ödəliyinə layiq görüldü!

■ Bu qadın, ünlü Amerika alimi, dünya üzrə tanınmış sitogenetik "*transpozisiya edən genetik sistemlərin kəşfinə görə*" Nobel ödəliyinə layiq görülmüş Barbara Makklintokdur!

■ Amerikalı genetik **Barbara Makklintok** 1902-ci il, iyunun 10-da Hartfordda (Konnektikut ştatı, ABŞ) doğulub. O, Tomas Henri Makklintokun və Sara Hendinin üç qızından ən kiçiyi idi. Uşaqlıqda Barbara öz bibi və əmiləri ilə birgə vaxtının çoxunu şəhərdən kənar, Massaçusetsin kənd ərazilərində keçirirdi. Onun təbiət qoynunda olmaqdan xoşu gəlirdi. Daha doğrusu o, sözün əsl anlamında təbiət vuruğunu idi!

■ Barbaranın 8 yaşı olanda ailə o vaxtlar daha çox kəndi xatırladan Bruklinin (Nyu-York) rayonu olan Flatbuşa köçdü. (Atası "Standard Oil Kompani"də həkim işləyirdi. Onun vəzifəsi neft tankerlərinin komanda üzvlərini müalicə etmək

dan ibarət idi).

■ Uşaq vaxtı Barbara fiqurlu konki sürmə və digər idman növləri ilə məşğul olurdu. Oyun zamanı onun tərəf müqabilləri qonşu oğlanlar olurdu. O zamanlar Barbarada oxumaq və təkliddə düşünmək kimi möhkəm vərdiş formalaşmışdı.

■ 1918-ci ildə Barbara Makklintok Bruklin orta məktəbini bitirir. Qızlarının təhsilini davam etdirməsi üçün olan valideynlərinin qəti etirazına baxmayaraq onlar sonda razılığa gəlirlər. Beləliklə, Barbara 1919-cu ildə Kənd Təsərrüfatı Kollecinə biologiyani öyrənməyə başlayır. Sonra o, Kornell Universitetinə (Nyu-York ştatı) daxil olur.

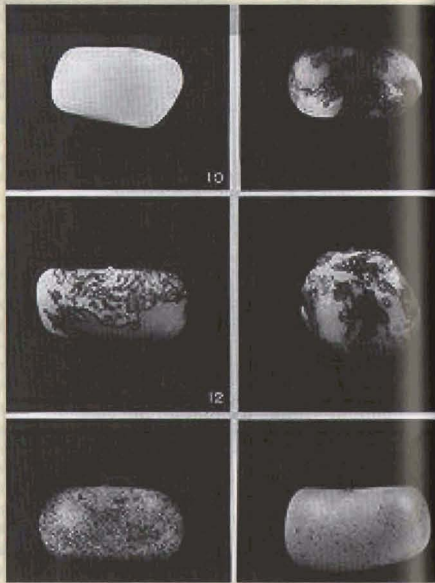
■ Universitetdə Barbaranı birinci kurs qızları klubunun prezidenti seçirlər. İlk vaxtlar o, ictimai həyatda fəal iştirak edir və hətta caz-orkestrdə banjo çalır.

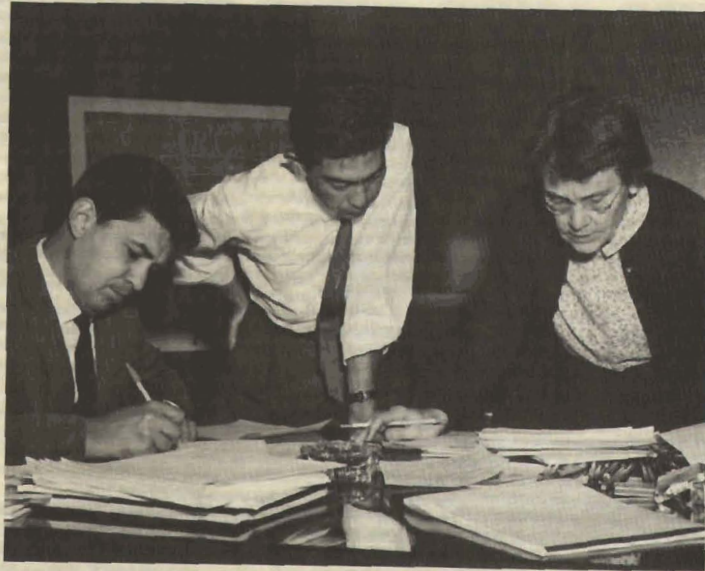
■ O, həmişə mühazirələrə böyük maraq göstərirdi. Bununla da müəllimlərinin təyqisını qazanmış Barbaraya məzunlarla birgə məşğul olmağa icazə verilmişdi. Halbuki, Barbara yaşca onlardan kiçik idi.

Genetik tədqiqatların sevimli obyektləri: milçək və qarğıdalı

O, 1923-cü ildə bakalavr dərəcəsi almış, sonra isə sitologiya (hüceyrələr haqqında elm), genetikə və zoologiya ixtisaslı botanika şöbəsində təhsilini davam etdirir.

Genetik tədqiqatlarının sevimli obyektləri isə... balalayan milçək

(*drosophila melanogaster*) və qarğıdalı (*Zea mays*) idi. Alimlər arasında drozofilanın məşhurluğu onun qısa zaman ərzində inkişafı, yüksək artımı və bəzi xarakterik fiziki özəllikləri ilə izah edilirdi.

Qarğıdalıda inkişaf dövrü daha uzundur, lakin onun dənə və yarpaqlarının parlaq və əlvan rəngləri onu genetik tədqiqatlar üçün münasib obyektə çevirmişdi.

Barbara Makklintok hələ universitetin aşağı kurslarında təhsil alanda kənd təsərrüfatı kollecinin əməkdaşları genetik sahəsində ilk addımlarını atmağa başlamışdılar. Professor R.A.Emerson qarğıdalının genetikası və hibrid xətləri ilə məşğul olurdu. Barbara Makklintok onunla çalışırdı; onun, həmçinin yuxarı kurs tələbələri və sonralar ünlü genetiklər olmuş Jorj U.Bild və Markus Roudzla çox şey vəd edən peşəkar əlaqələri yaranmışdı.

1924-cü ildə "diplom işi"nin hazırlanması zamanı Barbara Makklintok mikroskop altında qarğıdalının ayrı-ay-

rı xromosomlarının öyrənilməsi üsulunu işləyib hazırladı. Bu, onu xromosomların və fenotipik (və ya fiziki) əlamətləri paralel öyrənmək fikrinə gətirib çıxartdı. Elə həmin il o, botanika şöbəsinin assistenti təyin edildi, 1925-ci ildə isə işləyib hazırladığı ilki barədə dissertasiya yazaraq magistr dərəcəsi aldı.

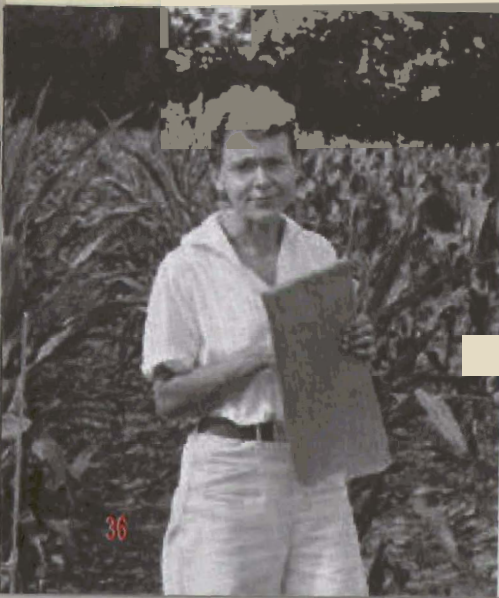
İki ildən sonra Barbara Makklintok fəlsəfə doktoru oldu. Sonra, 1927-ci ildən 1931-ci ilədək o, botanika şöbəsinin müəllimi vəzifəsində çalışdı.

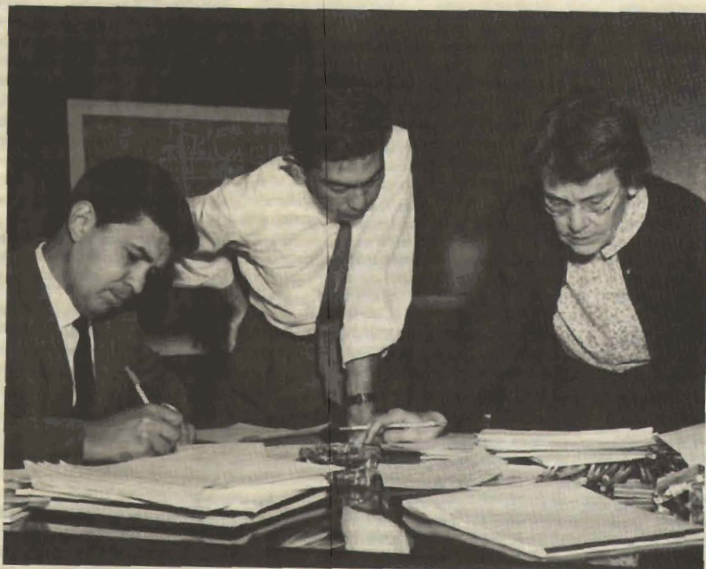
Bütün bu illər ərzində Barbara Makklintok, qarğıdalı xromosomlarının morfolojiyasını, eləcə də yaşlı təkildə əlamətlərin feyotipik təzahürləri ilə onların korrelyasiyasını öyrənməyə davam edir.

Heriet Kreyton Barbara Makklintokla birgə qarğıdalının erkən mərhələlərində xromosomların krossinqoverləri zamanı qarğıdalı xromosomlarının genetik materiallarla və informasiyalarla mübadilə etdiklərini aşkar edir. Meyoz - nəticədə somatik və ya toxuma hüceyrələrindən iki dəfə az sayda xromosoma malik rüşeym və ya cinsiyyət hüceyrələrinin yarandığı hüceyrələrin bölünməsi prosesidir. Mayalanma zamanı xromosomların sayı ikiləşir.

1929-cu ildən 1931-ci ilədək Barbara Makklintok bioloji və genetik jurnallarda 9 məqalə dərc etmişdi. 1931-ci ildə Tomas Hant Morqan Kornell Universitetinə səfər edir. Barbara Makklintokun tədqiqatları onda dərin təəssürat yaradır.

O, Barbaraya "Milli Elmlər Akademiyasının Elmi Məcmuələri" ("Proceedings of the National Academy of Science") adlı nüfuzlu

(drosophila melanogaster) və qarğıdalı (Zea mays) idi. Alimlər arasında drozofilanın məşhurluğu onun qısa zaman ərzində inkişafı, yüksək artımı və bəzi xarakterik fiziki özəllikləri ilə izah edilirdi.

Qarğıdalıda inkişaf dövrü daha uzundur, lakin onun dənə və yarpaqlarının parlaq və əlvan rəngləri onu genetik tədqiqatlar üçün münasib obyektə çevirmişdi.

Barbara Makklintok hələ universitetin aşağı kurslarında təhsil alanda kənd təsərrüfatı kollecinin əməkdaşları genetika sahəsində ilk addımlarını atmağa başlamışdılar. Professor R.A.Emerson

qarğıdalının genetikası və hibrid xətləri ilə məşğul olurdu. Barbara Makklintok onunla çalışırdı; onun, həmçinin yuxarı kurs tələbələri və sonralar ünlü genetiklər olmuş Jorj U.Bild və Markus Roudzla çox şey vəd edən peşəkar əlaqələri yaranmışdı.

1924-cü ildə "diplom işi"nin hazırlanması zamanı Barbara Makklintok mikroskop altında qarğıdalının ayrı-ay-

rı xromosomlarının öyrənilməsi üsulunu işləyib hazırladı. Bu, onu xromosomların və fenotipik (və ya fiziki) əlamətləri paralel öyrənmək fikrinə gətirib çıxartdı. Elə həmin il o, botanika şöbəsinin assistenti təyin edildi, 1925-ci ildə isə işləyib hazırladığı "İnsan barədə dissertasiya yazaraq magistr dərəcəsi aldı.

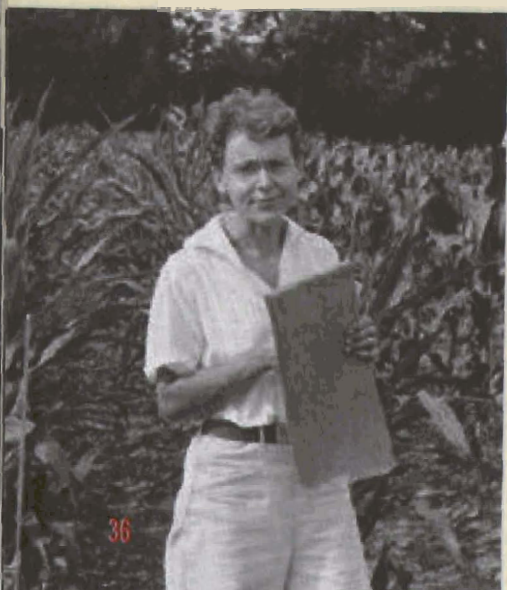
İki ildən sonra Barbara Makklintok fəlsəfə doktoru oldu. Sonra, 1927-ci ildən 1931-ci ilədək o, botanika şöbəsinin müəllimi vəzifəsində çalışdı.

Bütün bu illər ərzində Barbara Makklintok, qarğıdalı xromosomlarının morfolojiyasını, eləcə də yaşlı bitkilərdə əlamətlərin feyotipik təzahürləri ilə onların korrelyasiyasını öyrənməyə davam edir.

Heriet Kreyton Barbara Makklintokla birgə qarğıdalının erkən mərhələlərində xromosomların krossinqoverləri zamanı qarğıdalı xromosomlarının genetik materiallarla və informasiyalarla mübadilə etdiklərini aşkar edir. Meyoz - nəticədə somatik və ya toxuma hüceyrələrindən iki dəfə az sayda xromosoma malik rüşeym və ya cinsiyyət hüceyrələrinin yarandığı hüceyrələrin bölünməsi prosesidir. Mayalanma zamanı xromosomların sayı ikiləşir.

1929-cu ildən 1931-ci ilədək Barbara Makklintok bioloji və genetik jurnallarda 9 məqalə dərc etmişdi. 1931-ci ildə Tomas Hant Morqan Kornell Universitetinə səfər edir. Barbara Makklintokun tədqiqatları onda dərin təəssürat yaradır.

O, Barbaraya "Milli Elmlər Akademiyasının Elmi Məcmuələri" ("Proceedings of the National Academy of Science") adlı nüfuzlu

jurnalda materiallarını dərc etdirməyi məsləhət görür. Onun "Me-yoz zamanı genetik informasiyalar mübadiləsinə dair" ("A Correlation of Cytological and Genetical Crossing Over in Zea mays") adlı məqaləsi 1931-ci ildə jurnalın avqust nömrəsində işıq üzü görür. Elə həmin il də Barbara Makklintok ona növbəti iki ildə qarğıdalı-nın genetikasının öyrənilməsi ilə məşğul olmaq imkanı verən Milli Tədqiqat Şurasından subsidiya alır. O, həmçinin Kaliforniya Tex-noloji İnstitutunda Morqanın şöbəsinə elmi əməkdaş vəzifəsinə qə-bul edilir

O, rentgen şüalanması nəticəsində qarğıdalı xromosomlarının genetik mutasiyaları və bitkilərdə fenotipik təzahürlər arasında kor-relyasiyanı öyrənərək Kolumbiyada Kornell Universitetində və Missuri Universitetində çalışır.

Barbara Makklintok tədqiqatlar nə-ticəsində, halqəşəkilli xromosomların qarğıdalının dənələrinin rəngarəngli-yinin yaranması ilə əlaqəli olduğunu müəyyən etdi. O, həmçinin hüceyrə ribosomlarının biosintezinə daxil edil-miş nüvə xromosomlarını - hüceyrəli

silulların biosintez mərkəzlərini də aşkarladı.

Quqenheym Fondunun subsidi-ya ona 1933-cü ili Berlində Kayzer Vəhəlmın İnstitutunda çalışmaq im-kanı verdi. Lakin növbəti il nasizmin artmasından narahat olaraq o, Kor-nelliyyə qayıtdı və 1936-cı ilədək Emersonun şöbəsində elmi əməkdaş olaraq çalışdı.

Az sonra Barbara Makklintok Mis-suri Universitetində botanika profes-sorunun yardımçısı vəzifəsinə təyinat-landı. Gələcək inkişafı üçün az imkanı olduğunu anlayaraq Barbara Makklintok 1941-ci ildə universitet-dən gedir və bütün yayı Kold-Sprin-q-Haborda (Nyu-York ştatı) köhnə dos-sent Markus Roudzun biologiya labora-toriyasında çalışır. Payızda o, qarğı-dalının genetikası üzrə öz tədqiqatla-rını davam etdirdiyi Kold-Sprin-q-Habordakı Vaşinqtonun Karnegi İnstitutunun əməkdaşı olmaq təklifini qəbul edir.

Həmin illər Barbara Makklintok üçün özəlliklə məhsuldar-ıdır. Qış aylarında o, ötən yayda aparılmış eksperimentlərin nə-ticələrini təhlil edir və növbəti il üçün keçiriləcək təcrübələri planlaşdırırdı. Yayda laboratoriyanın qabağındakı sahədə qarğı-dalı becürirdi. İlk eksperimentlər onu qarğıdalının xromosomla-rında hərəkət edən genetik elementlərin mövcud olduğu barədə fikirləşməyə vadar edirdi. 1943-cü ilin sonu, 1944-cü ilin ilk ay-larında öz nəzəriyyəsinin təsdiq edilməsi ümidi ilə o, eksperi-mentlər proqramını planlaşdırırdı.

1944-cü ilin yayında Barbara Makklintok əkil bitkilərin yar-paqlarının rəng almasının müxtəlif intensivliyə malik olduğunu

müşahidə edir: bir qismində zolaqlar güclü, digər bir qismində isə zəif rənglənmişdilər. Qıçaların dənələrində analoji halı müşahidə edərək o, belə bir qənaətə gəlir ki, törəmə bitkilərin birində digər bitkinin malik olmadığı spesifik genetik sistem mövcuddur. Bu hal hazırda genetik transpozisiya, prosesə daxil edilmiş genlər isə transpozonlar və ya miqrasiya edən genlər adlanır.

Əldə olunan eksperimental nəticələr Barbara Makklintoka genetik sistem modelinin dəqiq şəkildə yaradılması imkanı verdi. Ona iki transpozisiya edən genlər daxil edildi: Barbara Makklintok tərəfindən Ds-gen adlanan dissosiator və Ac-gen adlanan aktivator. Onun müşahidələrinə görə

genetik sistem aşağıdakı kimi işləmişdir: əgər Ds-gen struktur genin yanında xromosom sahəsinə doğru (məsələn, qarğıdalının yarpaqlarında zolaqların növbələşməsi naxışına nəzərən edən struktur genə doğru) hərəkət edərsə, onda o struktur genin fenotipik ekspressiyasını vermiş olur və yarpaqlardakı zolaqlar solğun rəngdə olurlar. Lakin struktur gen tərəfindən üstünlük o vaxt səmərəli olurdu ki, Ac-gen iki digər genin yanında yer tutmuş olsun. Əgər Ac-gen daha uzaq sahəyə doğru

hərəkət edərsə (transpozisiya edərsə), onda Ds-gen tərəfindən struktur geninə üstüngəlmə baş vermir və yarpaqlar üzərində zolaqlar parlaq olurlar. Barbara Makklintokun gəldiyi qənaətə uyğun olaraq iki transpozisiya edən genlərdən biri üstüngəlmə gen, digəri isə onun üstüngəlməyə gətirən gen idi.

Barbara Makklintok tərəfindən genetik sistemlərdə və genetik regulasiyada transpozisiya kəşfi bakteriyaların genetikasını qabaqcadan duyurmuş və onları 15 il qabaqlamışdır. Bu kəşf qabağa gedən nəticələrə malik idi: məsələn, miqrasiya edən genlərin köməkliyi ilə antibiotiklərə qarşı davamlığın nə yolla bir növ bakteriyalardan digərlərinə ötürüldüyünü izah etmək mümkün idi. Barbara Makklintokun modeli, həmçinin genetik dominantlığa və ya adi nisbətlərdə transpozisiya uyğun olaraq istənilən iki və daha çox fenotipik özəlliklərinin nəsillərə ötürüldürülməyini iddia edən Mendeleyevin ciddi irsiyyət qanunları ilə bir araya gəlməyən bəzi təzahürlərinin izah edilməsinə kömək edirdi. Barbara Makklintokun sxemi erkən inkişaf mərhələsindən son inkişaf mərhələsinədək qarğıdalı qıçasının rəng naxışının dəyişməsinin izahını və mexanizmini təklif edirdi. O, həmçinin yeni növ bitki və ya heyvanların tez bir zamanda yaranmasının kəskin genetik elementlər və ya genlərlə bağlı ola biləcəyi fikrini bildirdi.

Birbaşa Makintok məqalənin girişində deyirik təhlilləri və nüfuzlu elmlərin qurumlarında üzlüyü ilə yanaşı, Makintok Akademik Cəmiyyətinin, Amerikanın Nəbatat Cəmiyyətinin və Amerikanın Genetika Cəmiyyətinin üzvü olma, Roçester Universitetində, Kolumbiya Universitetinin, Missuri Universitetinin, Kolumbiya Universitetinin, Nyu-York Universitetinin tələbəsi olmuşdur.

Makintok 1992-ci ilin sentyabrında vəfat etmişdir.

ELMƏ, YENİ KƏŞFLƏRƏ, TƏDQIQATÇILARA açmağa sərf etdi! O, fədaçı, böyük bir şəxsiyyət, **TARİXƏ** qatmış böyük bir alim **QADIN**, gözəl bir ömür həyatı bir örməkdir. **M**inlərlə tədqiqatçı üçün önəmli bir örmək. O, tədqiqatçıların sübut etdi ki, qadınlar tədqiqat sahələrində də adı **TARİXƏ** yazacaq yeniliklər, kəşflər etməyə qadirdir. Bunun üçün isə sadəcə özünü qorxmadan arzularının həyata keçirilmək, həqsızlıq və ədalətsizlik qarşısında geri çəkilməmək, əksinə böyük əzmə irəliləmək lazımdır!

Makintok kimi...

Rita Levi-Montalsini

**Güman edilən xaosdan
heyratamiz konsepsiya yarada bilən
təcrübəli tədqiqatçı**

- O, *"hüceyrə və orqanlarda artım faktorunun kəşfinə görə"* fiziologiya və təbabət üzrə Nobel ödülünə layiq görüldü! Onun etdiyi kəşf dərindən köçürülməsi və əsəbin bərpa olunması texnologiyasının işlənməsinə yeni təkan verdi. Araşdırmaların onkologiya və təbabətin digər sahələrinin inkişafında əvəzsiz rol oynadı!
- Önemli xidmətlərinə görə o, Milli Paraplegiya Fondunun Uilyam Tomson Ueykman (1974), Brandeys Universitetinin təqdim etdiyi Lyuis Rozenstil (1982) ödülü, 1983-cü ildə isə Stenli Kohen və Vikor Hamburqerlə birlikdə Kolumbiya Universitetinin Louisa Gross-Horvitz ödülü ilə təltif edildi!
- 1968-ci ildə o, ABŞ Milli Elmlər Akademiyasına seçildi (on dan öncə cəmi doqquz qadın bu Akademiyanın üzvü idi)! O həmçinin Yepiskop Elmlər Akademiyasının üzvüdür!
- O, 1986-cı ildə fundamental tibbi tədqiqatlarına görə Albert Lasker ödülünə, 1987-ci ildə isə Amerika-da ən yüksək elmi ödül olan Elm Milli Medallına layiq görüldü!
- 1999-cu ildə o, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Proqramının Baş Direktoru Cacques Diouf tərəfindən həmin təşkilatın xoşməramlı elçisi, iki il sonra isə (2001) İtaliya

prezidenti Sarlo Azeglio Ciampi tərəfindən ömürlük senator təyin olundu!

- 2006-cı ildə doğma şəhəri Turində Politeknik Universitetinin (Bio-tibbi Mühəndislik fakültəsi-si), 2008-ci ildə isə Madrid Kompultens (Somplutense University of Madrid) Universiteti-nin fəxri doktoru dərəcəsinə al-dı!
- 2009-cu il aprelin 22-də Roma şəhər sarayında 100-cü ad günü keçirilən bu qadın İtaliyalı ney-rodoloq, böyük alim, ünlü şəx-siyyət, hazırda dünyanın ən qo-rənan "Nonbel" laureatı **Rita Levi-Montalsinidir!**

"Cismimiz ölə bilər, lakin bizim elmə, həyata gətirdiklərimiz həmişə qalacaqdır."

Rita Levi- Montalsini (Rita Levi-Montalcini)

1909-cu il, aprelin 22-də Turində Levi ailəsində iki əkiz qız dün-yana gəlir. Yəhudi ailə üçün bu böyük xoşbəxtlik idi. Qızlardan bi-rinə Rita, o birisinə isə Paola adı verilir. Əkizlər 4 uşaqly ailənin ən böyükləri idilər. Onların atası Adam Levi riyaziyyatçı və mühən-dislik elektrik, anası Adele Montalsini isə rəssam idi. Rita elmi karye-rinə başlayan zaman öz soyadına anasının soyadını da əlavə etdi.

Dörd uşaq sevgi dolu ailə atmosferində böyüdü. Hər iki valideyn yüksək intellekt yiyəsi idi və intellektə hörmət hislərini uşaqlara da ötürmüşdü. Ancaq buna baxmayaraq onlar hər bir qərarın evin böyüyü - ata tərəfindən verildiyi klassik həyat tərzini sürürdülər. Atasını uşaqlarını çox sevir və qadınlara hörmət edər, bununla belə inanırdı ki, karyera qadının həyat yoldaşı və analıq vəzifələrinə mane ola bilər. Buna görə də o, qərar vermişdi ki, qızları karyeraya apara biləcək heç bir elmi çalışma ilə uğraşmamalı, universitetdə oxumamalıdır...

Bacısı Paolanın uşaqlıqdan incəsənətə böyük həvəsi olmuş və atasının məlum qərarı onun bu sahəyə marağını öldürə bilməmişdir. O, İtaliyanın ünlü qadın rəssamlarından birinə çevrilmişdir. Ritanın vəziyyəti isə daha çətin olmuşdur. Belə ki, o, iyirmi yaşında atasının təsvir etdiyi qadın roluna uyğun gəlmədiyini anlayır və atasında peşəkar fəaliyyətə başlamaq üçün icazə alır. Rita olduqca tərs və inadkar idi. Arzularının ardınca getməyi bacarırdı. Rita Levi-Montalcini yaxın ailə dostlarından birinin xərcəng xəstəliyindən vəfat etdiyini gördəndən sonra "kariyera qadının həyat yoldaşı və analıq vəzifələrinə mane olur" deyən atasının etirazlarına qarşı çıxaraq alimlik təhsili almağa qərar verir.

Səkkiz ay içində o, latın və yunan dilləri, o cümlədən, riyaziyyat üzrə biliklərini tamamlayır və məktəbi bitirərək Turində alimlik məktəbə daxil olur. (Ritanın vəfat etmiş böyük qardaşı Qino, İtaliyanın ünlü memarlarından olmuş və Turin Universitetində dərs demişdir. Bacısı Anna nəvə və nəticələri ilə birlikdə Turində yaşayır. Anna gəncliyindən bəri böyük İsveç yazıçısı və Nobel laureatı Selma Lagerlöfün pərəstişkarlarından olmuşdur və bu, Ritaya o qədər təsir etmişdi ki, o, hətta bir

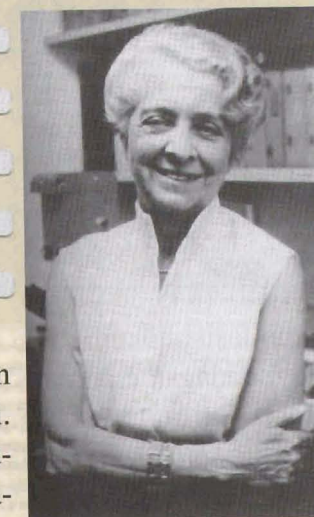
gün yazıçı olub Lagerlöf barədə İtaliyanın dastan yazacağını qərara almışdı. Ancaq işlər başqa istiqamətə getməyə başladı.)

Onun universitet yoldaşları və yoldaşları **Salvador Luria** və **Renato Dulbecno** ondan 17 və 11 il sonra Nobel mükafatına layiq görülmüşdür. Hər üçü ünlü italyan histoloqu **Giuseppe Levinin** tələbəsi olmuşdur. Onlar biologiya sahəsində yüksək təhsil və elmi problemlərə o zaman İtaliya hökuməti qeyri-adi görünən ciddi qanunvericiliyə görə müəllimlərinə verirdilər.

Turin Universitetinin Tibb məktəbinə daxil olan Rita 1936-cı ildə tibbi elmlər, 1940-cı ildə isə nevrologiya və psixiatriya ixtisası üzrə daha bir mükafat aldı.

1936-cı ildə Mussolini italyan "qadınları" tərəfindən imzalanan "İrqi qorunması (müdafiəsi) Manifesti"ni verdi. Manifest tezliklə aryan əsilli italyan olmaqla elmi və peşəkar çalışmalara qadağan qanunlarla əvəz olundu. Bundan sonra Brüsseldə Nevroloji İnstitutda qonaq kimi işləməyə məcbur olan Rita 1940-cı ilin yazında Belçikanın alman qoşunları tərəfindən işğal zamanı Turinə, ailəsinin yanına geri dönməsi oldu. Bu zaman artıq onların iki seçimi var idi - ABŞ-a miqrasiya etmək və ya

İtaliya vətənlərinə, çətinliklərə, qorxulara, mənəvi və psixoloji gərginliklərə baxmayaraq, İtaliyada qalaraq fəaliyyət göstərmək... Onların fikrini seçdilər. Rita evində - öz otağında kiçik tədqiqat bölməsi vardı. Ona tezliklə alman işğalından sonra Belçikadan Turinə

qayıdan alim Cüzeppe Levi də qoşuldu. Sonralar Rita Levi Montalsini yataq otağında qurduğu və gələcək məcburiyyətində qaldığı kəndlərə daşdığı laboratoriyasında elmi araşdırmalarını davam etdirməsini (davam etdirə bilməsini) Hitlerə qarşı qoşduğu bir zəfər, qələbə olduğunu söyləyirdi.

Diktator Mussolini ölkədəki yəhudilərə elmi məşğul olmağı yasaq etdikdən sonra toyuq embrionları ilə bağlı eksperimentlərini öz yataq otağında aparmağa məcbur olmuş Rita Levi-Montalsininin Turin Universitetinin nevrologiya və psixiatriya klinikasında histoloq və embrioloq Cüzeppe Levinin yanında köməkçi kimi işləməsi, eləcə də Belçikada Brüssel Nevrologiya İnstitutunda təhsil alması onun mütəxəssis kimi formalaşmasında böyük rol oynadı. Cüzeppe Levi onda neyroembrioloq tədqiqatlara böyük maraq oyatmışdı.

Elmin güclü təsiri altında olan gənc əlim

1940-1943-cü illərdə, yeni II Dünya müharibəsi dövründə İtaliyanın faşist hökumətinin antisemit qanunları ona universitetdə işləməyi qadağan etdikdə Rita Levi-Montalsini ruhdan düşmədi, sarsılma da sınımadı və arzularının arxasınca getməyə (mübarizəsinə!) davam etdi. ELM onun fədakarlığını bir müddət sonra layiqincə qiymətləndirdi. Həmin zamanlar Rita Montalsini Turindən çox da uzaq olmayan evinin yataq otağında tədqiqatlarını davam etdirirdi. Nasistlərin Quzey İtaliyanı işğal etmələrindən sonra o, Florensiyaya köçdü, burada mühari-

biyinin sonuna kimi qaldı və onu daim təqib edən qorxulara, gərginliklərə məruz qalaraq, elm tədqiqatlarını davam etdirdi, çalışmaları dayandırmadı. O, Florensiyadakı balaca məntəxində gecə-gündüz bilmədən elmi tədqiqatlar aparırdı...

Florensiyada olarkən o, yaxın dostları və "Müqavimət Hərəkatı Partiyası"nın partizanları ilə yaxın əlaqədə idi. 1944-cü ilin əvvəllərində Anqlo-Amerikan qoşunları alman ordusunu Florensiyadan çıxarmışdı və müvəffəq olmuşdu. Tezliklə Rita Anqlo-Amerikan həkimi qorqarında həkim kimi fəaliyyət göstərməyə və əməkdaşlarının hələ də davam etdiyi quzeydən gələn yüzlərlə qaçqınların topladığı düşərgədə işləməyə başladı. Düşərgədə qaçqınlar arasında ölüm xəbərləri olan epidemik xəstəliklər yayılmışdı və Rita ölüm təhlükəsi ilə üzləşərək, gündəlik olaraq onların əzablarını bölüşür, müalicələri üçün olından gələnə edirdi.

İtaliyada müharibə 1945-ci ilin mayında sona çatdı. Rita ailəsi ilə birlikdə Turinə qayıtdı və Universitetdə fəaliyyətə başladı. 1945-ci ildə assistent qismində o, Turin Universitetinin Anatomiya İnstitutuna qayıtdı. Bununla da tədqiqatlarını davam etdirmək üçün yaxşı imkan əldə etdi. Həmin illərdə Rita Levi-Montalsini Birləşmiş Ştatların (Sent-Luisdəki Vaşinqton Universitetində) neyrobioloq və embrioloq Viktor Hamburger tərəfindən aparılan işlərin güclü təsiri altında idi. Ritanın məqalələri də onun diqqətini çəkmişdi və onları böyük maraqla oxumuşdu. 1947-ci ildə Rita Levi-Montalsini

Hamburgerin dəvəti ilə (onunla Vaşinqton Universitetinin Zoologiya şöbəsində elmi əməkdaş qismində işləmək üçün) Sent-Luisə köçdü.

Onlar əvvəllər amerikalı anaton Elmer Bueker tərəfindən aparılan eksperimentləri bir balaca dəyişərək, siçanda olan şişin hüceyrələrinin toyuğun embrionuna köçürtdülər və embrionun sinir hüceyrələrinin böyüyərək, tez bir zamanda şiş toxumasına çevrildiyini aşkar etdilər. Şişin embrionla birbaşa əlaqədə olduğu zaman da eyni şey baş verdi. Bu müşahidələr Rita Levi-Montalsinin belə bir qənaətə gəlməsinə səbəb oldu ki, sinirlərin böyüməsinə şişin tərkibindəki bəlli olmayan stimullaşdırıcı maddə təsir etmişdir. Embrioloji metodlar çox zəhmət və vaxt tələb etdiyindən Rita Levi Montalsini sözügedən maddənin mövcudluğunu təkidlə sübuta yetirmək üçün daha səmərəli üsul kimi toxumaların becərilmə texnikasından istifadə etmək qərarına gəldi.

1952-ci ildə Rita Levi-Montalsini lazımi üsulu rəfiqəsi Qret Meyerdən öyrənmək məqsədilə Rio-de-Janeyroya yola düşdü. Braziliya laboratoriyasında o, siçanın şiş toxumasını kiçik hissələrə böldü, onları toyuğun qanında və embrionların ekstraktında becərdi, sonra isə toyuq embrionunun hissiyyətli əsəb hüceyrələrini əlavə etdi və qarışıqın in-

kuasiyasını apardı. İlk 12 saat ərzində əsəb telləri şişin hissələri istiqamətində artmağa başladı, sonra isə cəsarətlilik halqa əmələ gətirməklə müəyyən şəhəti etdi. Sonrakı eksperimentlər göstərdi ki, şişin ekstraktları şişin öyrəndən heç də az effektiv deyildi. Stimullaşdırıcı maddələrin mövcudluğu şübhəsiz idi və Rita Levi-Montalsini bunu əsəb toxumalarının artım faktoru (ƏTAF) adlandırdı. Ənənəvi böyük Elmi Kəşf qapıda idi! İlk elmində inqilabi dəyişikliklər gətirəcək bir KƏŞF!..

1953-cü ildə Vaşinqton Universitetində Rita Levi Montalsiniyə amerikalı biokimyəvi və zooloq Stenli Koen tapşırıldı. Onların əməkdaşlıqları nəticəsində ƏTAF-ın zülal olduğu və onun zəhərinin, eləcə də erkək siçanların bəşirəcik vəzilərinin onun üçün gətirəndən daha zəngin mənbələr olduğu müəyyən edildi. Stenli Koen ƏTAF-ı təmizlədi, onun kimyəvi strukturunu müəyyən etdi və ƏTAF-a qarşı antitellər aldı. Bu iki eksperimentçi aşkar etdi ki, antitellər təkcə ƏTAF-ın fəaliyyətini ləngitmir, eləcə də (qan damarlarının yığılması və vəzi sekresiyaları ilə bağlı olan) simpatik əsəb hüceyrələrini mütəmadi məhv edə bilir. Stenli Koen eləcə də ƏTAF-ı çirkləndirdiyinə görə müşahidə edə bildiyi və dəri hüceyrələrinin və buynuz təbəqələrinin artımını stimullaşdıran - artımın embrional faktoru (EFR) adlandırdığı ikinci maddəni də aşkar etdi. Rita Levi-Montalsini isə ƏTAF-ın bioloji effektini və təsir mexanizmlərini öyrənməyi davam etdirirdi.

Rita Levi-Montalsini 1958-ci ildə Vaşinqton Universitetinin professoru olur. 60-cı illərdə o, vaxtının çoxunu öz ailəsi ilə İtaliya-

Elmdə böyük uğurlara imza ata
ELM üçün, İnsanlıq üçün fədakar
xidmətləri ilə milyonlarla insanı
böyük sevgi və sayğısını qazandı.
**Rita Levi-Montalsini heç vaxt ailə
qurmadı...** Bəlkə də buna vaxtı ol-
madı. Onun böyük qardaşı Ginonun
1974-cü ildə ürək tutmasından vəfat-
etməsi Rita üçün böyük bir sarsıntı
oldu. Çünki o, ailəsinə çox bağlı bir
insan idi. Rita Levi-Montalsini Ri-

Roma laboratoriyasındakı işindən əlavə, Rita Levi-Montalcini gənc alimlərə kömək edir və İtaliyada elmin inkişafına nail olmaq üçün böyük səy göstərir. Onun Amerika və İtaliya olmaqla ikili vətəndaşlığı var.

Rita Levi-Montalsini prezidenti olduđu **Avropa Beyin**

2001-ci ildə İtaliyaya qayıdan Rita Monti Montalsini fəxri senator seçilib. Ondan bu günədək ölkənin siyasətində aktiv fəaliyyət göstərir. 2001-ci il, avqustun 1-də o, İtaliya Respublikasının prezidenti **Karlo Campi** tərəfindən ömürlük senator təyin olunub. 2006-cı il aprelin 28-29-da 97 yaşında yeni seçilmiş Senatın yığıncağında iştirak etmiş **Leone Montalsini**, Ali Palatanın baş məsləhətdəndir və dünyanın müxtəlif ölkələrində elmi fəaliyyətlə məşğul olduğu vaxtlarda Senatın müzakirə zamanı fəal iştirak edir.

Bu həyatsevər zərif xanım iş yoldaşlarına, dostlarına qarşı çox müdrik və diqqətcildir. Sent-Luisdə Rita Levi-Montalsininin ona

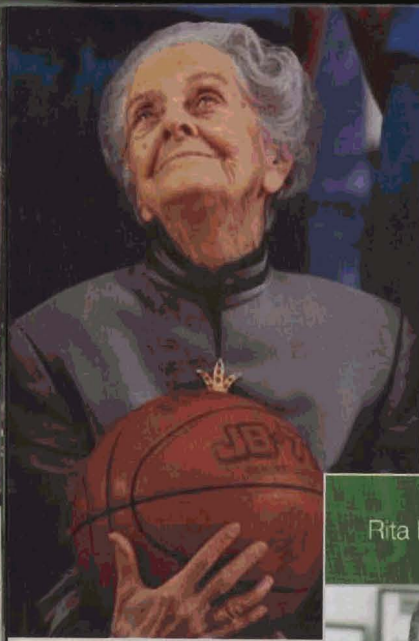
scienza
Senato
giovani
ita Levy
ntalcin
nel 2009
raccont

La clessidra di madame Nobel

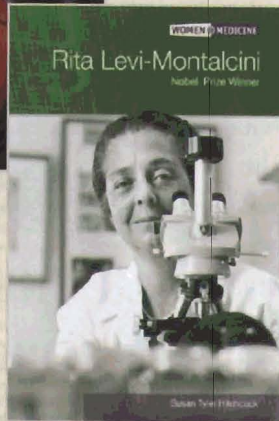
nella le parti
delle Q no-
i. Eleggere
con ogni l
luminosa
giornate e d
tutto dal con
na di piano
la scrittura
diretta o m
i dell'anno

[illegible]

yaxın olan insanlar üçün təşkil etdiyi axşam ziyafətləri öz zərif yeməkləri və intellektual söhbətləri ilə şöhrət qazanıb.

O, çox sayda kitabların, elmi əsərlərin müəllifidir. Nobel ödüylündən başqa Rita Levi-Montalsini İtaliyada çoxlu sayda ödüyl və fəxri adlarla təltif olunmuşdur.

Onun elmi fəaliyyəti və həyat yolu ilə maraqlandığca bir məsələ diqqəti daha çox çəkir. Rita Levi-Montalsini kimi şəxsiyyətlərin bütün arzu və istəkləri ancaq insanlığa xidmət göstərməkdən ibarət olur. Bu cür böyük Şəxsiyyətləri, Alimləri, İnsanları isə BƏŞƏRİYYƏT və TARİX heç zaman unutmur. Rita Levi-Montalsini

artıq çoxdan adını tarixə yazmağı bacarmış bir Şəxsiyyətdir. Yaşadığı yüzü keçmiş bu böyük insan deyir: *"Mən insanlara belə müraciət edərdim: "İnsani dəyərlərə inanın!" Gəlin, biz də yazımızı elə bu sözlərlə tamamlayaq.*

İnsani dəyərlərə inam diləklərimlə...

Tereza Ana

Allahın dəvət etdiyi
yolu düşünəndə
**qəlbi fərəhlə
dolan qadın**

cü ildə 13 belə Mərhəmət Evi fəaliyyətə başladı.

Tereza Ana 1985-ci ildə BMT-nin Baş Assambleyasında təşkilatın 40 illiyi münasibəti ilə keçirilən tədbirdə çıxış etdi. Elə həmin ildə Milad bayramı ərəfəsində o, Nyu-York arxiyepiskopu ilə birgə Nyu-Yorkda QİÇS xəstəliyinə tutulan insanlar üçün ilk kilə sığınacağı açdı (*Tereza Ananın xahişi ilə QİÇS xəstəliyi nəticəsində ölüm yatağında olan şəxslər həbsxanadan azad edilmiş və yeni sığınacaq yerləşdirilmişdi*).

Bəziləri Tereza Ananın aborta və doğuma nəzarətin digər üsullarına münasibətini tənqid edirdi. isə deyirdi: ***"Mən sülhə qarşı ən böyük təhlükə abortda görürəm. Belə ki, o, ana tərəfindən həyata keçirilən həqiqi müharibə, qətl deməkdir."***

Tereza Ana qadınları möhkəm təməlli ailə qurmağa çağırırdı. Tereza ana ilə görüşənlər onun mənəviyyatından, həyata olan sevgisindən danışmışlar. ***"Biz böyük işlər görmürük - Tereza Ana"***

yirdi - biz az işlər görürük, lakin bunu böyük məhəbbətlə edirik."

Tereza Ananın aforizmləri

Ən Böyük Sevinc - Özünü Başqa İnsanlara xidmət etməyə həsr etməkdir!

Həyatda bədbəxtliklər çoxdur; evsizlər, xəstələr... hamısından betəri isə Sevincsizlikdən məhrum olmaqdır! Sevin; məhəbbətini başqaları ilə nə qədər bölüşsən, bir o qədər onlara hakim olacaqsan!

Mən bir şeyi yəqin bilirəm: insanlar bir-birini daha möhkəm sevsəydilər, həyatımız daha gözəl olardı! Sevin, əgər bu sevgi ziyan gətirmirsə!

Əgər siz insanları mühakimə etməyə başlasanız, onda onları sevməyə vaxtınız qalmayacaq!

Uzaqda olanı sevmək asan, yaxınıdakını sevmək çətindir.

Bizə silah və bombalar lazım deyil. Şərə qalib gəlmək üçün bizə sevgi və qətiyyət lazımdır.

Bütün sevgilər dünyanı xilas etməyə yönəlməlidir.

Sevinc - qəlbləri ovlamaq üçün məhəbbət torudur!

Böyük məhəbbətlə edilən kiçik xeyirxah işlər insana sevinc və rahatlıq gətirir.

Ən yaxşı məlhəm - məhəbbət və qayğıdır! Məhəbbət - elə nemətdir ki, ilin

hər bir əl ona uzana bilər!

Böyük məhəbbətə və böyük mərhəmətə çatmaq üçün sevgi lazımdır!

Sevgi olmadan əməldə göstərmək lazımdır, bu əməl sevgi olmadan bəşəriyyətdir!

İnsanların ən böyük günahı - nifrət deyil, öz yaxınlarına qarşı sevgisizlikdir!

Ən böyük dilənçilik, yoxsulluq - könül yoxsulluğudur!

Yoxsulluq və heç kimə lazım olmamaq hissi yoxsulluqun ən dəhşətli növüdür!

Sevgi olmadan elə bir yerdə ki, oranın çox pis qoxusu olsa, heç kəs heç kəsi sevmir!

Sevgi təbii olduqca fərdi bir şeydir. O, təkəbbüslə yanaşı hərəkəti etməyə vadar etmək zərurətindən doğur. Sevgi, özünü nəyisə etmək zərurətindən doğmur.

Sevgi və sevgisizliklə edilən hər bir iş insanı Allahın qullarıdır.

Sevgi olmadan gözəllik, gözəllik və dostcasına səmimiyyət heç nəyə xeyirxahlığı görsünlər.

Tereza Ananın tövsiyələrindən

Əgər siz uğur əldə etməsənizsə, onda sizin çoxlu düşmənləriniz və həqiqi düşmənləriniz peyda olacaqdır. Bu isə roqmon yenə də uğurlar qazanın!

Əgər siz xoşbəxtliyə nail olmuşunuzsa, sizə həsəd qaranlıqlar, heç nəyə məhəl qoymayın, xoşbəxt olmağa davam edin!

Əgər gün ərzində yaxşılıqları adamlar sabah unuda bilər, buna baxmadan yaxşılıq edin!

Əgər yaxşı nə varsa, insanlarla bölüşün və bu yaxşıları paylaşın!

Əgər sevginiz varsa, insanlarla paylaşın. Bu yalnız sevgi üçün lazımdır. Birlikdə dua edin!

İnsanlar dövrəyə, məntiqsiz və egoist olur. Bun-

cəyinə and içirdi. Onlar varlılar üçün işlə bilməz, səbəb nə olur-olsun, işlərinin qabilində pul ala bilməzdilər. Təmkinli mali, xəstələrlə səbrlə davranmalı, gördüləri, yaşadıkları hadisələri müzakirə etməli idilər. Bacılar xəstələrə şəfqət və sevgi ilə naşmalı, xəstənin nəyə ehtiyacının olduğunu bilməli idilər. Ordenin bacıları cüzamlı xəstələr üçün amfatoriya açdı və cüzamlıların öz ailələri ilə birlikdə yaşaya biləcəyi Dinclik şəhərini təsis etdilər. Tereza Ana cüzamlı xəstələri Allahın əziz övladları hesab edirdi. Onun fikrincə, bu əzablı xəstəliyə və bədhəşətli həyat şəraitinə məhkum olan insanlar İsanın iztirablarını daha dərinləndirən hiss edilirdi. "Çox iyrəqoxusu olan cüzam xəstəliyinə tutulmuş insanın ərisinə toxunduqda mən sanki İsanın bədəninə toxunuram. Bəli, cüzam çox ağır və qorxunc xəstəlikdir. Lakin o, sevgidən məhrum, arzuolunmaz və tə

edilmiş insan olmaqdan daha dəhşətli deyil" deyirdi Tereza Ana...

1989-cu ildən Tereza Ananın səhhəti pisləşməyə başladı. Ürək ağrıları ona rahatlıq vermirdi. Buna baxmayaraq, son nəfəsinədək yorulmadan çalışdı. Tereza Ana 1997-ci il 5 sentyabrda Hindistanın Kəlküttə şəhərində 87 yaşında vəfat etdi. Dünyanın 80-dən artıq ölkəsindən minlərlə insan onunla vidalaşmağa gəldi. Dünya məhəmmət fədaisinin yoxluğu ilə barışa bilmirdi...

Xeyirxahlıq anası deyirdi:

Allahın sizi sevdiyi kimi, siz də bir-birinizi güclü və özgü məhəbbətlə sevin. Qoy hər kəs başqaları ilə mehriban davransın; xeyirxahlıqla edilən səhv, onunla edilən möcüzədən daha yaxşıdır.

Səssizliyin bəhrəsi dua, duanın bəhrəsi iman, iman bəhrəsi məhəbbət, məhəbbətin bəhrəsi xidmət, xidmətin bəhrəsi sülhdür.

Əgər xoşbəxt, təmiz ailəyə sahib olmaq istəyirsinizsə, qəlbinizi sevgi ilə doldurun.

Yoxsulluğu Allah yaratmayıb, onu biz yaratmışıq. Allahın qarşısında biz heç kimimiz yoxsulduq.

Biz böyük işlər görməyə qadir deyilik. Yalnız kiçik işləri böyük məhəbbətlə edə bilərik. Mən inanıram ki, bizim gücümüz kiçik işlərdədir.

Əgər edə biləcəyiniz hər şeyi etmisənsə, müvəffəqiyyətə uğradığını görə kədərlənmə! Əgər sən sən bundadır: əvvəl zəif olur, sonra güclənir. Sən isə, əksinə, əvvəl güclü olur, lakin sonra zəifləyir. Güclənən olun! Əgər Allahın sizə verdiklərini qəbul edə bilərsiniz, o sizi tək qoymaz!

Tereza Ananın xeyir-duaları

Tereza Ananın ümidverici möcüzəli andı, iztirablı olanlar üçün sirli duası, hər birimizə və nəfəsinə qədər şərqli sözəndən ibarətdir: **YAŞAYIN! GÜCLƏNİN! SEVİN!**

YAŞAYIN!

Qəbul et - fürsətdir, onu dəyərləndir!

Qəbul et - gözəllikdir, məftun ol!

Qəbul et - xoşbəxtlikdir, dad!

Qəbul et - arzudur, gerçəkləşdir!

Qəbul et - çağırışdır, qəbul et!

Qəbul et - vəzifədir, yerinə yetir!

Qəbul et - oyundur, oyunçu ol!

Qəbul et - sərvətdir, israf etmə!

Qəbul et - mülkdür, qor!

Qəbul et - sevgidir, zövq al!

Qəbul et - sirdir, çöz!

Qəbul et - nəsihətdir, yerinə yetir!

Qəbul et - məşəqqətdir, öhdəsindən gəl!

Qəbul et - nəğmədir, sona qədər oxu!

Qəbul et - mübarizədir, döyüşçü ol!

Qəbul et - sirli bir aləmdir, qorxmada daxil ol!

Qəbul et - uğurdur, onu yaxala!

Qəbul et - gözəldir, korlama!

Qəbul et - sənindir, uğrunda savaş!

GÜLÜMSƏYİN!

Kiminsə sizi incitdiyinə və yaxud hər hansı xəbər eşitdiyinizə görə əhvalınız pisdirsə, təsəvvürünüzü gücləndirə bilərsiniz. Hətta sizi heç kəs görməsə də, bütün çətinliklərinizi öhdəsindən gələcəyinizi (ilk növbədə özünüzə) sübut etmək üçün gülümsəyin və çalışın. Möhkəm, ölümsüz, əbədi olduğunuzu düşünün. Bəzən güzgü qarşısında etdiyiniz kimi, özünüzlə gülüş bəxş edin. Hətta bunu məcburi şəkildə etməsəniz belə, bu bir yaxşı başlanğıcdır. Elə ki, gülümsədiniz, əhval-ruhiyyəiniz yüksələcək. Yaxşı əhval-ruhiyyə ilə, təbii ki, problemi həll etmək daha asan olacaq. Adi gülüşün sizə və ətrafınızdakı insanlara nə qədər çox şey verə bilər. Cəvabınızı təsəvvürünüzlə belə gətirə bilməzsiniz. Allah çətinlikləri və dərdləri qələmə alır və təbəssümlə qarşılayanlara kömək olur. Həyatdan növbəti zərbəni almırsınızsa, **“Bundan daha betəri ola bilərdi”** - deyin və gülümsəyin!

SEVİN!

Sevməkdən qorxmayın. Qəlbinizdə sevgi oyatmağa çalışın. Bunun üçün özünüzdə və başqalarında nöqsan və səhv axtarmayın. İnsanlarda yaxşı və pislikləri tapın. Bu, bizi və ətrafımızdakı insanları yaxşı işlər görməyə ruhlandırır. Həqiqətən sevən insanların heç bir təmənnası olmur. Belə insanlar kəsi, hətta düşmənlərini də sevə bilirlər... Sevgi incəsənətdir, o, çoxlu məşq tələb edir. Yaxşı musiqiçilər, rəssamlar, idmançılar öz bacarıq və qabiliyyətlərini təkmilləşdirmək üçün saatlarla məşq edirlər. Sevgi də belədir. Əgər biz elə ilk səhvində sevdimizi tərk etsək, özümüzdə sevmək qabiliyyətini itirə bilərik. Əgər bütün söylərimizi sevməyə yönəltməsək, biz tənha və bəxt olarıq...

*Mən ana kimi ananın duasına, öyüdüənə daha heç nə əlavə etmək istəmirəm. Qoy, onun alqışı, öyüdü bu yazının da sonluğu olsun: **YAŞAYIN! GÜLÜMSƏYİN! SEVİN!***

Doroti Meri Kroufut-Hodgkin

**Qanı ölməyə qoymayan insanın
gözündəki son işartı**

■ O, bioloji aktiv maddələrin strukturunu Rentgen şüalarının köməkliyi ilə, özünün Tarixdəki yerini isə ziyasının şüası ilə müəyyən edib...

■ O, Kembric, Harvard, Brounov, Lida, Mançester, Susseksa, Qanq, Çikaqo və bir çox digər universitetlərin fəxri elmi dərəcələrinə layiq görülüb.

■ O, London Kral Cəmiyyətinin üzvü olub (1947), 1957-ci ildə Kral medalı ilə, 1976-cı ildə isə üzvü olduğu Kral Cəmiyyətinin Kopli medalı ilə təltif edilib.

■ O, 1964-cü ildə kimya üzrə Nobel ödəliyinə layiq görülüb.

■ O, "Xidmətlərinə görə" ordeni ilə təltif olunmuş (1965) ikinci ingilis qadındır!

■ O, Amerika Birləşmiş Ştatları, keçmiş Sovet İttifaqı və keçmiş Yuqoslaviya, həm də belə Niderland, Qana, Puerto-Riko və Avstraliya Elmlər Akademiyalarının əcnəbi üzvü olub.

■ O, Beynəlxalq Kristalloqrafiya Şurasının maliyyələşdirilməsini təmin edib və 1972-ci ildən 1975-ci ilədək onun prezidenti olub.

■ O, 1996-cı ilin avqustunda buraxılan bir sıra Britaniya markaları üçün seçilən "Nailiyyətli qadınlar"dan (onlar cəmi beş nəfərdi) biridir!

■ Bu böyük QADIN, ŞƏXSİYYƏT, ALİM dünyada milyonlarla insanın öz sağlamlığına qovuşması üçün misilsiz kəşfləri ilə adını TARİXƏ yazmış ünlü kimyaçı və biokimyaçı **Doroti Meri Kroufut-Hodgkindir** (Dorothy Mary Crowfoot Hodgkin)!

■ Onu, ilk dəfə Tibb Universitetində oxuduğum zaman tanımış, daha doğrusu, onun haqqında ilk dəfə universitet illərində oxumuş, bilg

ləndə etmişdim. Bu böyük alimin öz misilsiz və möhtəşəm kəşfləri ilə elmi elmə, tibb tarixinə böyük xidmətlər göstərdiyini, inqilabi yekunların müəllifi olduğunu sevə-sevə oxuyur, onun timsalında illər boyu bay vermiş QADIN UĞURLARINA görə duyğulu anlar yaşayırdım. Oxuyurdum və görürdüm ki, milyonlarla insan öz sağlamlığına qovuşmasına, öz həyatını və sağlamlığını itirməməsinə görə məhz ona, onun kəşflərinə borcludur.

■ Elə məhz o illərdən də Doroti Kroufuta böyük heyranlığım vardı. Bu ağıllı, savadlı, zəhmətkeş, bütün çətinliklərə, əziyyətlərə baxmadan, tutduğu yoldan, özü üçün müəyyənləşdirdiyi prinsiplərindən dönməyən və elmdə böyük kəşflərin əsasını qoymuş QADINA heyran olmamaq, sadəcə, mümkün deyil(di)! Amma açığını desəm, onun haqqında nə vaxtsa yazacağımı heç ağıma belə gətirmirdim. Bu gün isə qismət olub, onun haqqında böyük məmnuniyyətlə yazıram. Doroti Meri Kroufut-Hodgkin - "ADINI TARİXƏ YAZMIŞ QADINLAR"dan biri, eyni adlı silsilədən növbəti qəhrəmanım ola-raq!

Qahira, Xartum və Qüdsdə keçən uşaqlıq illəri...

Ünvanlı kimyaçısı **Doroti Meri Kroufut-Hodgkin** 1910-cu il may ayının 12-də, o vaxtlar Böyük Britaniya Krallığına tabe olan İrlandiya paytaxtı Qahirə şəhərində anadan olub. Atası Con Uinter Kroufut klassik ingiliz filologiyasının ünlü mütəxəssislərindən idi. Onu həm də Misirin təhsil xidmətinə "arxeoloqu" adlandırırdılar. Con Uinter Kroufut həmişə həyat yoldaşı (sonralar botanika florasını təsvir etmiş istedadlı, həvəsli botanik), koptik toxumalar üzrə ulustan miqyasda nüfuza malik olmuş Qrey qızı (qızlıq soyadı ilə desək, Qrey Meri) ilə tez-tez kömək edirdi.

kimi bərk dövri spirtlər) kristallarının rentgenostruktur analizləri ilə məşğul olurdu. Dorotinin Bernalla işbirliyi tədqiqatların birinci mərhələsində zülal kristallarının rentgenostruktur analizi sahəsində böyük uğurlara gətirib çıxardı. Onlar 1934-cü ildə zülalların analıq məhluluna batırılması yolu ilə monokristal analizi metodunu işləyib hazırladılar.

İki ildən sonra o, Somerville, mineralogiya və kristalloqrafiya şöbəsinə qayıdır və demək olar ki, özünün bütün peşəyönümlü çalışmalarını burada həyata keçirir. Rentgen aparatının əldə edilməsi üçün üzvi kimyaçı Robert Robinsonun köməkliyi ilə subsidiya alan Doroti sterolların, özəlliklə də xolesterinin iodidinin analizini davam etdirir. Bu mövzuda dissertasiya işinə görə Doroti Meri Kroufut-Hodgkin 1937-ci ildə doktorluq dərəcəsi alır. Bu iş U.Q.Breqqin sözlərinə görə, mürəkkəb məkani strukturların müəyyən edilməsində üzvü kimyanın sərhədlərini genişləndirən fiziki metodun tətbiqi nümunəsidir!

1937-ci ildə Doroti Oksfordda, tarixçi oğlu (habelə iki tarixçinin nəvəsi), Tomas Hodgkinin (limfatik sistemin xərçəngi onun adı ilə "Hodgkin xəstəliyi" adlanır) nəslindən olan (və fizioloq Alan Hodgkinin əmisi oğlu) **Tomas Hodgkinlə** evlənir. Toydan sonra illər məktəb müəllimi olan Tomas Hodgkin, uzun müddət Qanq Universiteti nəzdində Afrikanın öyrənilməsi üzrə İnstitutun direktoru vəzifəsində çalışıb. (Bu evlilikdən cütlüyün iki oğlu və bir qızı dünyaya gəlir və onlar bu gün də İlminqtonda (Uorvitkşir/İngiltərə) yaşa

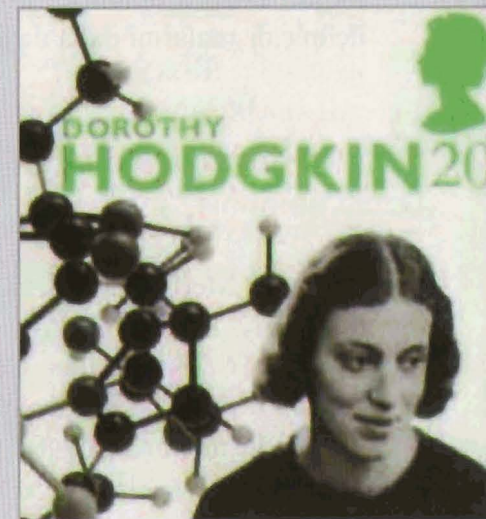

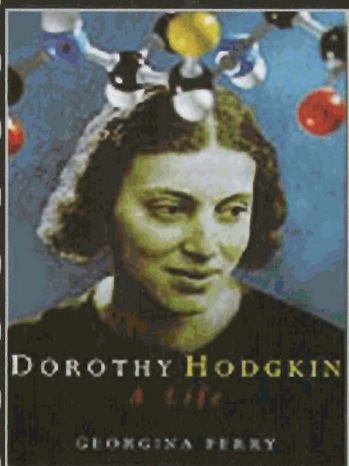
da Ernest B.Çeyn və Hoyard U.Flori tərəfindən saflaşdırılmış antibiotikin - penisillinin tədqiqatına başladı. Müharibə illərində bakteriyaların törətdikləri infeksiyon xəstəliklərin müalicəsi üçün bu dərman olduqca böyük tələbat var idi. Lakin penisillinin kimyəvi tərkibini, demək olar ki, naməlum qalması səbəbindən onun sintezindən əvvəlki kütləvi istehsalından söhbət belə gedə bilməzdi. Belə çətin və mürəkkəb, amma bəşəriyyətə çox gərəkli olan elmi kəşfin müəllifi mənə Doroti Meri Kroufut-Hodgkin oldu!

Oksforddakı kiçik köməkçi qrupunun dəstəyi ilə Doroti öncə rentgenostruktur analizin köməkliyi ilə penisillini öyrənməyə başladı. Penisillinin kristallarına müxtəlif tərəflərdən rentgen şüaları buraxılaraq foto lövhələrdə qeydiyyata alınmış nümunələrin sonuclu (rezultativ) difraksiyası müəyyən edildi və kristal şəbəkədə əsas atomların yerləşməsi müəyyən edilərək tapıldı. (Sonralar perforasiyalarda proqramlarla IBM kompüterindən istifadə yolu ilə Doroti Meri və onun homkarlarının 1949-cu ildə penisillinin molekulyar tərkibini müəyyən etmələri elektron sıxlıq kartının alınması ilə laborator tapşırığı sadələşdirmək mümkün verdi.)

yırlar.)

II Dünya müharibəsinin başlanmasından üç il sonra Doroti Meri Kroufut-Hodgkin yeni və önəmli araşdırmalara maraq göstərdi. O, 1928-ci ildə Aleksandr Fleming tərəfindən kəşf edilmiş və sonralar Kembridcə tanış ol

Dorotinin 1947-ci ildə London Kral Cəmiyyətinin üzvü seçilməsi onun yüksək elmi nailiyyətlərinin etirafı idi!

Penisillinlə işi başa çatdırana qədər Doroti Meri Kroufut-Hodgkin 1948-ci ildə qanın potensial ölümcül vəziyyəti olan anemiyanın qarşısını alan B12 vitamininin öyrənilməsi üçün rentgenostruktur analizi tətbiq edir. Bu vaxt hesablamaların aparılması üçün kompyuterlərdən istifadə etmək mümkün olur. 1957-ci ildə Oksford Universitetinin rentgen kristal loqrafiyası kursu üzrə mühazirəçisi vəzifəsinə təyin olunandan bir il sonra işi tam şəkildə B12 vitamininin molekulyar strukturunu müəyyən edir!

Nəhayət, bu cür böyük elmi kəşflərin sahibinin müxtəlif yerlərə səpələnmiş dərisqal otaqlarda yerləşən laboratoriyaları 1958-ci ildə yeni tikilmiş binaya - universitetin Təbii elmlər tarixi Muzeyinə köçürüldü. Burada kimya elminin bütün tələbləri nəzərə alınmışdı və o, elmdə yeni nailiyyətlər əldə etmək üçün çalışmalarını daha da genişləndirdi.

"Kimyəvi və bioloji analizin qələbəsi"

Doroti Meri Kroufut-Hodgkin 1964-cü ildə **"Rentgen şüalarının köməkliyi ilə bioloji aktiv maddələrin strukturunu müəyyən etməyə görə"** kimya üzrə Nobel mükafatına layiq görüldü! Təqdimat zamanı İsveç Kral Elmlər Akademiyasının üzvü Qunnar Höqq deyirdi: "Birləşmənin strukturunu bilmək onun özəlliklərini və reaksiya

qabiliyyətini izah etmək və daha sadə birləşmələrə qənaəti necə sintezləşdirməyin mümkün olduğunu qərarını vermək üçün tamamilə vacib bir məsələdir... Penisillinin strukturunu müəyyən edilməsi... həqiqətən də kristal loqrafiyanın yeni erasının son dərəcə gözəl bir başlangıcı oldu". Sonra o, fikrinə davam edərək söylədi: "B12 vitamininin strukturunu müəyyən edilməsi son dərəcə mürəkkəb strukturun mövcudluğu zamanı nəticə kimi kimyevi və bioloji önəmliliyi baxımından rentgenostruktur analizin qələbəsi hesab edilir".

Doroti Meri Kroufut-Hodgkin kristalların rentgenostruktur təhlili metodlarının ilkin işlənmələri, Maks Perus və Con K.Kendryu tərəfindən zülalların strukturunun tədqiqatı zamanı, eləcə də Rozalinda Franklin, Moris Uilkins, Ceyms D.Uotson və Frensis Krik tərəfindən Dezoksiribonuklein turşusunun (DNT) spiral strukturunun analizi zamanı istifadə edildi.

Əsaslı vurğu ilə demək lazımdır ki, artrit xəstəliyinin kəskinləşməsinə baxmayaraq, Doroti Meri Kroufut-Hodgkin insulin hormonu tədqiqatını davam etdirdi və düz 40 il (!) davam edən çalışma-

dan sonra, 1972-ci ildə Zn - insulin analizini tamamladı. (Demək olar ki, 800 atomdan ibarət olan (müqayisə üçün deyək ki, B12 vitamini 90 atomdan ibarətdir) bu mürəkkəb molekulun strukturunu üzərində iş əlavə olaraq

Hodgkin, D. M.

insulinin bir eçə formasının ələ gəlməsi nəticəsində kristallaşdığı üçün çox tənləşmişdi).

Xanım Kroufut-Hodgkin B12-nin orqanizimdə rolunu, molekulların modifikasiyasının özəlliyini və molekulların fizioloji dəyişməsi prosesini də müəyyənləşdirmiş və bununla da laktoqlobulin pepsin, hemoglobin və bitki qlobulinlərinin öyrənilməsi mümkün oldu.

“Bizə meydan oxuyan hələ çoxlu sayda kristallar mövcuddur”

Elmi araşdırmaları, kəşfləri kimi Dorotinin lözkeçmiş»i də maraqlıdır. Təkcə çalışdığı yerlərin ünvanı, daşdığı vəzifələr onun necə hərtərəfli, zəngin insan olduğunu təsdiq edir: - 1960-cı ildən 1977-ci ilədək London Kral Cəmiyyətində professor-tədqiqatçı vəzifəsində çalışıb; - 1977-ci ildə Oksfordda Volter Son-Kolleci Şurasının üzvü seçilib; - 1970-ci ildən Bristol Universitetinin fəxri rektoru; - 1975-ci ildən isə Paquoski Hərəkətinin prezidenti olub.

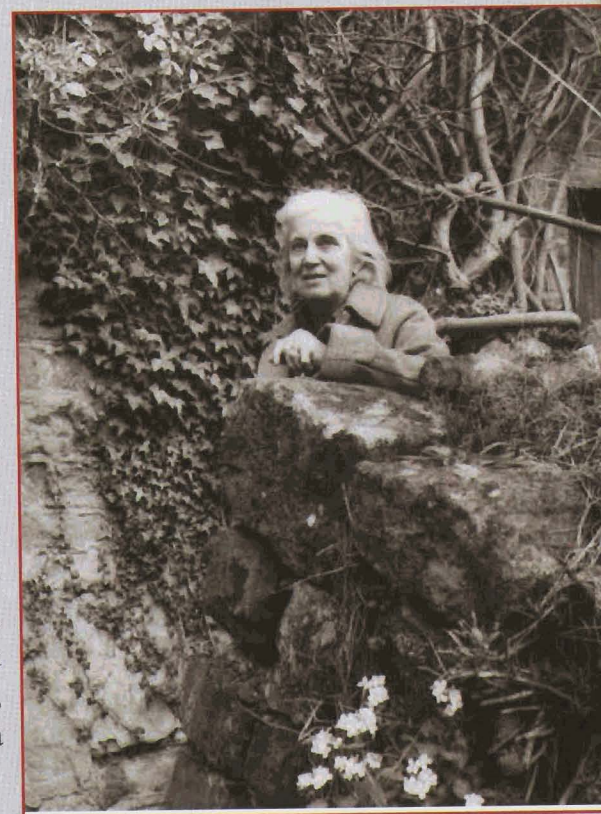
Milyonlarla insanın həyatını xilas edən kəşflərin müəllifi gecəgündüz çalışmaqdan yorulmazmış. O, xəstəlik törədicilərinə, sağlamlığa zərər vuran nəsnelərə “meydan oxuyan” xanım narahatlıqla deyərmiş: ***“Bizə meydan oxuyan hələ çoxlu sayda kristallar mövcuddur!”***

Bu böyük QADIN, ALİM, ŞƏXSİYYƏT 1994-cü ilin 29 iyulunda vəfat etdi. Amma onun böyük elmi kəşfləri, xidmətləri bu gün də hər il milyonlarla insanın öz sağlamlığına qovuşmasına səbəb olur, milyonlarla insanın həyatını itirməsinin qarşısını alır! (Alimlik siqləti, alimliyin fitrətidir bu: özün gedirsən, əməlin qalır, sözün, kəşfin qalır!) Və dünya bu gün də, sabah da onu daim sevgi və sayğı ilə yad

edəcəkdir! Çünki o, öz əməlləri ilə adını TARİXə, milyonlarla insanın qəlbinə, yaddaşına da yazıb və DÜNYA MÖZLİK ünvanı qazananlardan birinə çevrilib!

Xanım Doroti Meri taleyin hələ uşaqlıqdan bəqli yohərləri, fərqli ölkələri gəzmiş, fərqli situasiyalarla müdahiyyə, bir sözlə, maraqlı həyata, həyat tərzinə malik olmuşdu. Bəlkə də bir çoxları onun yerinə olsaydı, məhz təhsil, yaxud səyyah həyatı yaşayanda üstünlük verər, özünü elmi on ağır sahələrində başa saldırmağa məcbur etməz, nə deyirlər, rahatına baxardı. Amma bu alim qadının həyatı nəzərdə bir daha görürük ki, qadınlar, başqa sözlə, alnına

alimlik, fədakarlıq, qəhrəmanlıq və bu kimi başqa “məənəvi ünvan”lar yazılmış insanlar, məhz narahat həyatı “seçir”lər xanım Kroufut-Hodgkin kimi!

Doroti Merinin şəkillərinə baxdıqca “həyat coğrafiyası”nın, çalışmaları, nəcib duyğularının, alim və qadın ÜRƏYinin üz-gözünə, saçlarına necə çökdüyünə, necə köçdüyünə qiyabi tanışlıq edirik... Və yaş ötdükcə onun daxili gözəlliklərinin nur parçası kimi üz-gözündə...sanki son gücünü toplayaraq sayrıışdığıni görürük. Şəxsen mən onun üz-gözündəki bu təcəllanı, şəkillənmələri, şair de

miş, “son nəfəs də son fürsətdir” istəyi kimi, ən son anda da xeyirxahlıq uğruna, elm uğruna, insanlıq uğruna çalışma arzusu kimi təsəvvür edirəm.

Yeri cənnət, elmi uca(lan) olsun!

Bəbihe Gökçen

**Buludlarla
yarişan
türk qızı**

O, dünyanın **ilk qadın savaş pilotu** olub!

O, ilk türk qadın pilot kimi adını tarixə yazıb.

O, "Dünya tarixinə adını yazdıran 20 aviator"dan biridir!

■ O, Mustafa Kamal Atatürkün səkkiz mənəvi övladından biriydi!

Böyük Atatürkün mənəvi övladı olan Səbiyə Gökçəni görmək və söhbət etmək mənə də qismət olmuşdu. Həddindən artıq maraqlı bir qadın idi. Amma onunla istədiyim qədər söhbət edə bilməmişdim. Bir gün acı bir xəbər eşitdik. Atatürkün mənəvi qızı, dünyanın ilk qadın savaş pilotu olan Səbiyə Gökçən dünyasını dəyişmişdi. Dünyadan çox maraqlı bir qadın, maraqlı bir tarix köçmüşdü. Amma köçən cismi idi, onun adı hələ bundan sonra da yüzillərlə unudulmayacaq. Çünki o, adını TARİXƏ yazmağı bacaran böyük QADINlardan biri idi. O, Türk qızı, Göy qızı, Atatürk qızı Səbiyə Gökçən idi! Türk qadınının şanına şan qatmış bir qadın idi! Dünyanın ilk savaş pilotu kimi adını TARİXƏ yazmış bir qadın idi!

Onu daha yaxından Halit Kvancın Səbiyə Gökçənlə söhbətləri əsasında qələmə aldığı "Buludlarla yarışan qadın", "Səbiyə Gökçən, Türk qızı, Göy qızı, Atatürk qızı" və s. kitabları, filmləri oxuyub-gördükdən sonra daha yaxından tanıdım. Tanıdıqca bir Qadın olaraq, bir İnsan olaraq, bir Türk qızı olaraq qürur duydum. Nə yaxşı ki, onu yaxından da tanımışdım və söhbət etmək imkanım olmuşdu...

O, Yeni Gündə - Novruz Bayramında (22 mart 1913-cü il) doğulub və 88 il ömür sürdükdən sonra, məhz doğuldu-

bu gün (22 mart 2001-ci il) vəfat edib. Başqa sözlə, yalnız özüünün imza atdığı işlər, həyatında rol almış insanlar baxımından deyil, təbiəti, taleyi ilə də **MARAQLI İNSAN** ünvanını haqq etmişdi.

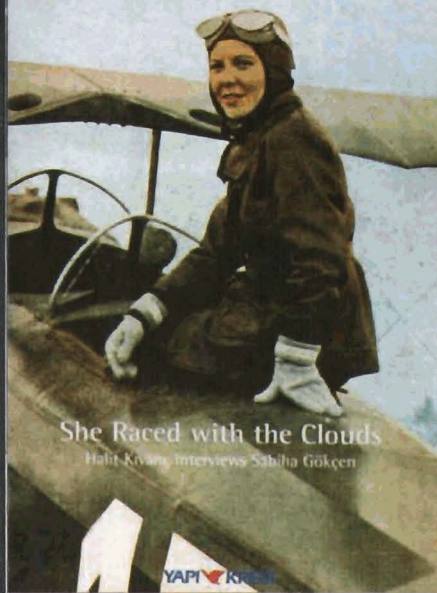
O, Osmanlının ilk paytaxtı olmuş Bursa şəhərində (qoca Osmanlı dövlətinin sakini olaraq) doğulmuş, Türkiyə Cümhuriyyətinin paytaxtı Ankara şəhərində (layiq cümhuriyyətin dünyaya ün salmış övladı kimi) vəfat etmiş və yaşamı boyu, necə deyərlər, **PAYTAXT RUHUNUN, DÖVLƏT RUHUNUN** daşıyıcısı olmuş, bunun yanısıra **XALQ ADAMI, EL QIZI** kimliyini (və də **TÜRK QIZININ YETƏNƏYİNİ**) təcəssüm etdirmişdir. Görünür bu təcəssüm, necə deyərlər, yer hadisəliyindən çıxıb, göylər qızı olmaqla mümkün imiş!

Bu qadın, həyatı maraqlı təsadüflər, maraqlı insanlar və maraqlı olaylarla süslənmiş türk qızı Səbiyə Gökçəndir!

Uşaqlıq illəri və Atatürklə tanışlığı

Bursa Vilayət Baş katibi olan **Hafız Mustafa İzzət bəy** ilə **Xeyriyyə xanımın** qızı olan Səbiyə, Odino Dəftərdarı olan atası Hafız İzzət bəy, "İttihad-ı Türkclər" Hərəkatının iştirakçısı olması ilə gətirilərək Bursaya sürülmüşdü. Ana və atası kiçik yaşlarında itirən və böyük qardaşı İzzətdən böyüdülmə Səbiyə 1925-ci ildə (12 ayındaykən), Atatürkün Bursa ziyarəti sırasında onunla görüşməyə nail olmuşdur. O, Atatürklə görüşmək istədiyini söyləmiş, onun rəğbətini qazanmağı bacarmışdı. Səbiyənin ötkəm danışığı ilə öndərin xoşuna gəlincə, bu görüş Səbiyənin həyatında yeni səhifəsinin açılmasına səbəb olmuşdu. O, artıq dövlət başçısı tərəfindən mənəvi övladlığa götürülmüşdü. Böyük Atatürk bu 12

fransızcasını inkişaf etdirmək məqsədi ilə Parisdə yaşadı.

1934-cü ildə "Soyadı Qanunu"nun çıxmasından sonra Mustafa Kamal Səbiyəyə Gökçən soyadını verdi. Adın, soyadın onun daşıyıcısı üzərində təsiri olduğuna inansaq, bu kimi söhbətlərdə, Gökçən soyadlı Səbiyəni göyəcən qalxdığını, göycən ün qazandığını örnek verə bilərik yəqin.

Gökçən havaçılıqla (gök/ly)çənliklə tanış olur

Səbiyə Gökçən 1935-ci ildə "Türkquşu"nun açılış törəmində aparıcı motorsuz uçaq (planer) nümayişindən təsirlənərək, havaçılığa maraq göstərməyə başladı. Atatürkün də dəstək verməsi ilə 1935-ci ildə Türk Hava Qurumunun Türkquşu Mülki Aviasiya Məktəbinə girdi, Ankara motorsuz uçaq mütəxəssisliyi sahəsində ilk məharət dərəcəsinə (bu dərəcənin verilmiş olduğunu təsdiq edən ödə) aldı.

Gökçən yeddi oğlan tələbə ilə birlikdə Krıma göndərilərək təhsilinin altı ayını Koktebel Ali Aviasiya Məktəbində tamamladı. O, Krım ardından Moskvaya, motorlu uçaq məktəbinə getməyi planlaşdırırdı. Ancaq mənəvi bacısı Zəhranın ölüm xəbərini alınca bu düşüncədən daşınaraq ölkəsinə döndü.

Bir müddət dünyadan küsən, sanki hər kəslə incik kimiymiş davranan duyğusal Səbiyə mənəvi atasının ısrarları ilə yenidən çalışmalara başladı.

yaşlı Bursalı uşağın - həmin dövrdə çox çətin həyat şərtləri altında yaşayan qızcığazın bəylik yük gələcəyini görmüş sanki...

Beləliklə, Atatürk, Səbiyənin böyük qardaşından izin alaraq, onu övladlığa götürür və özü ilə Ankaraya aparır.

Səbiyə Çankaya İbtidai Məktəbini, Anadoluköy Amerikan Qız Kolleci və Üsküdar Amerikan Qız Kollegində təhsil aldı. Bu arada səhhətində müşahidə olunan narahatlıqları səbəbiylə təhsilini yarıda kəsib Heybəlilər və Vyanada müalicə aldı. Sonra bir müddət

İ. Əskişəhir Aviasiya Məktəbində **Sami Uçan** və **Muhiddin** bəydən motorlu uçuş dərsləri (təlimi) aldı.

25 fevral 1936-cı ildə o, ilk dəfə motorlu təyyarədə uçuşa başladı.

Atatürk dedi, Səbiyə yerinə yetirdi...

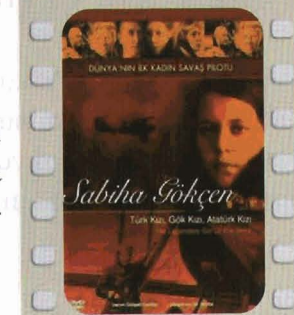
Gökçenin uçuş dərslərində göstərdiyi uğurları görəndə Atatürk, ona belə söylədi: **"Məni çox xoşbəxt etdin... İndi artıq sən üçün planlaşdıracağım şeyi açıqlaya bilərəm... Bəlkə də dünyada ilk hərbi qadın pilot sən olacaqsan... Bir Türk qızının dünyadakı ilk hərbi qadın pilot olması nə iftixarəddir bir olaydır, təxmin edərsən, deyilmi? Bu dərhal hərəkətə keçərək səni Əskişəhirdəki Uçaq Məktəbinə göndərəcəyəm. Orada özəl bir təhsil alacaqsan."**

O illərdə qızlar hərbi məktəblərə qəbul edilmədiyi üçün özəl bir məktəbə geyindirilərək Əskişəhir Aviasiya Məktəbində, 1936-1937-ci illərdə 11 ay boyunca təhsil aldı. Bu təhsildən sonra ona ibtidai sinif müəllimi Nüveyrə Uyquç yoldaşlıq etdi. Gökçən, məharət dərəcəsi aldıqdan sonra 6 ay Əskişəhirdəki I Hava Alayında xidmət etdi; burada Trakya və Ege manevrlərinə qatıldı.

1937-ci ildə dünyanın ilk qadın savaş pilotu oldu. Prezident, Baş nazir və Baş Qərargah rəhbərləri də iştirak etdiyi bir təşkilatla ona Türk Hava Qüvvələri Murassa (İftixar) Medalı verildi. 30 avqust 1937-ci ildə "hərbi uçuşlar üzrə usta" dərəcəsinə yüksəldi.

Səbiyədən bölücülərə gözdağı

1937-ci ildə Fransanın Hatayı Suriyaya təhvil verilməyə hazırlaşdığı barədə xəbərlər Ankarada şübhə ilə qarşılandı. Uniformasını geyən Sə-

biyə Gökçən fransız elçisinin önündə havaya üç dəfə atəş açdı və *"Hatayın Vətənə qanununu qorumaq üçün gərək olarsa silahlanaraq"* dedi. Olay sonunda həbs edilib məhkəməyə çıxarılan və qanunun tələbi ilə bir gün həbsdə yatmış Səbiyə Gökçənin çıxışı sayəsində plan tutmuşdu. Yəni, bununla Türkiyəni bölməyə çalışan düşüncələrə gözdağı verilmiş, qərarlılıq göstərilmişdi.

Bursalı qızın "Bəyaz Qartal"lı Balkan səfəri

1938-ci ildə uçağıyla 5 gün sürən Balkan səfəri gerçəkləşdirən xanım Gökçənin ünü birdənbirə daha da artdı və bütün dünyaya yayıldı. Məhz onandaydı ki, bu səfər fikri həmin dövrdə mövcud olan Balkan Paktının Ankarada yığılan heyət üzvlərinin Səbiyə Gökçənlə tanış olduqdan sonra ona uçaqla paytaxtlarına gəlməyi təklif etmələri üzərinə düşmüşdü. Və göylər qızı Gökçən, Atatürkün arzusu üzərinə bu səfəri yanına məşinist belə almadan - təkbaşına gerçəkləşdirmişdi!

O, Vultee tipi bir uçaqla İstanbuldan havalandıqdan sonra Afinaya, oradan Sofiya və Belqrada uçdu. Ona keçmiş Yuqoslaviya Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi tərəfindən "Bəyaz Qartal" nişanı verildi. Lakin tək üzərinə Buxarestdə bir göstəri uçuşu gerçəkləşdirdikdən sonra, iyunda İstanbula döndü.

Balkan səfəri, mətbuatın böyük ilgisini oyandırdı və Səbiyə Gökçən hər yerdə göylərin qızı olaraq anılmasına səbəb oldu.

Atatürkün vəfatından sonra

Mənəvi atası Atatürkün vəfat etməsinin ardınca atasızlığın (Atatürksüzlüyün!) hüznünü ağır keçirən xanım Gökçən müəyyən vaxt sonra yavaş-yavaş həyatını yenidən düzənə salmağa başladı. Daha sonra qadınların orduda xidmət etməsinə dair qanun qəbul edilməydiyini üçün Səbiyə

Gökçən ordudan ayrıldı və Türkcüsu Uçuş Məktəbində baş müəllim təyinatına alındı. O, 1955-ci ilə qədər bu vəzifəsini bacarıyla sürdürdü; o cümlədən, Türk Hava Qurumu İdarə Heyətinin üzvü oldu. Həyatı boyunca 22 fərqli yüngül bombardman və akrobatik təyyarə ilə uçmuş Gökçən qızı, həmişə öz peşəsinə vurğunluq, işinə sevgi, ölkəsinə, ulu-şünaslığına sadiq və təbii ki, mənəvi atasının etimadına qarşı duyarlılıq hissləri ilə yaşamış etdirdi. Əslində, bu yerdə "nümayiş etdirdi" sözü bəlkə də qədər də yerinə düşmür, çünki o, bu deyilənləri təcəllə, təzahür etdirməklə, başqa sözlə, işin özü onun peşəkarlığını təcəssüm etdirirdi.

Gökçən, 1940-ci ildə Hava Məktəbində hərbi coğrafiya və topoqrafia müəllimi işləyən, baş leytenant Kamal Əsinər ilə evləndi və ...daha bir maraqlı addım ataraq həyat yoldaşına Gökçən soyadını götürmə-ə təklif etdi və onu bunu qəbul etdi; ancaq üç il sonra, 12 yanvar 1953-cü ildə həyat yoldaşını itirdi.

Bu da ...son uçuş

Türk toplumu və Türk qadınını tanımaq məqsədi ilə, 1953-cü və 1959-cu ildə dəvət edilən ATŞ-a gedən xanım Gökçən üçün böyük bir Amerika səfəri düzənləndi.

Son uçuşunu 1996-cı ildə - 83 yaşında (!) olan fransız pilot **Daniel Acton** ilə bərabər Fal-şin 3000 təyyarəsi ilə etdi.

"Dünya tarixinə adını yazdıran aviator" arasındakı tək...

Səbiyə Gökçən 1996-cı ildə karyerasının ən böyük ödülünü aldı. Amerika Aviasiya Usta Zəhmət Kollecinin məzun təşəkkürü üçün düzənlənən "Dünya Tarixinə Adını Yazdıran Aviatorlar" Toplantısının şərəf qonağı olaraq iştirak etdiyi Maksvell Hava Bazasındakı təşəkkür

“dünya tarixinə adını yazdıran 20 aviatordakı biri” seçildi. O, bu ödülə layiq görülən ilk tək (!) qadın təyyarəçi oldu.

Əlvida, göylər! Salam, göylər!

Səbiyə Gökçən 2001-ci ildə, giriş vurğuladığımız kimi, tam doğum günü də (22 mart) Ankaradakı Gülhanə Həkim Tibb Akademiyasında vəfat etdi. Vəfat etdiyi gün 88 yaşı tamam olurdu.

Vəfatından 2 il öncə Hüququn Ali Məhkəməsi tərəfindən şərəfinə düzenlənən tədbirdə, onun adına bəstələnən, klassik rok opera tərzindəki əsər səsləndirilmişdi. Kən çox duyğulanmış, sanki yenə göylərə uğurlanacaq kimi həyəcanverən anlar yaşadığını gizlətməmişdir.

Yeri gəlmişkən, xanım Gökçən, həyatı boyu bir sıra ödə və medallarla təltif olunmuşdur. Bunlardan bir qismini yuxarıda artıq qeyd etmişik. Əlavə edək ki, Rumıniya Ordusu Mahir Havaçı Döş Nişanını, Trakya və Ege Manevrləri münasibəti verilən Xatirə medalları, Türk qadınının seçmə və seçilmə haqqı qazanmasının 50-ci ildönümü münasibətilə TBMM-də düzenlənən tədbirdə verilən “məsləklərində öncü qadınlar” plaketi, Səlcuq Universitetinin “fəxri doktoru” ünvanı, THQ tərəfindən 1989-cu ildə verilən Qızıl Medalı, 1991-ci ildə Beynəlxalq Aviasiya Federasiyasının aviasiyaçının bütün mərhələlərində üstün başarı göstərən kadrlara verdiyi FAI qızıl medalı, həmçinin Türk Silahlı Qüvvələrinin, çeşidli dərnek və quruluşların verdiyi dərəcə və ədəd plaket... Bir başarılı qadına, dövlət, fərqli qurum və quruluşların tərəfindən, məsləkdaşları (ümumən xalq) tərəfindən verilən dəyərin ifadəsi - **ÖZÜNÜ İFADƏNİN DƏYƏRİ, TÜRK QADININI (QADINLARI) İFADƏNİN DƏYƏRİ, ATA ETİMADINA QARŞILIQ ƏZMKARLIQ İFADƏSİ!..**

Səbiyə Gökçən - Türk Qızı, Göy Qızı, Atatürk Qızı

Biz oxucum, zərif cinsin nümayəndəsi olan bir ünlü insandan, bir türk qızından bəhs edərkən, haşiyə çıxırmış kimi, bir uyğunsuz olaya münasibət bildirmək istərdim. Bu da, Səbiyə Gökçən adına (necə desələr) yiyə durmaq istəyənlərlə bağlıdır. Bəllidir ki, yalnız ün qazanmış, adını tarixə yazmış insanlar başqalarının maraq dairəsinə girir, cəmiyyətə onu “özünüküləşdirməy”ə çalışır. O da bəllidir ki, bu hal, xüsusi istisnalar nəzərə alınmasa, bir qayda olaraq, magikal sindromdan qorxutmaq üçün “qonşu”larımızda müşahidə olunur. Belə ki son illərdə Səbiyə Gökçənin erməni əsilli olduğu barədə əsassız iddialar ortaya atılmışdır.

Bir ne qədər xoş olmasa da bir-iki kəlmə ilə bu məsələyə toxunaq.

2004-cü ildə Antep əsilli Ermənistan vətəndaşı Xripsime Qazalyan, Gökçənin onun xala qız olduğunu və əsl adının Xatun Sebilciyan olduğunu iddia etdi. Qazalyana görə, Hatun bacısı Xatun Sebilciyan ilə birlikdə Şanlıurfa'nın Saylaqqaya ilçəsindəki yetimxanaya verilmiş, 5-6 yaşlarında ikən Atatürk tərəfindən övladlığa qəbul edilmişdir. (Tanış metoddur, deyli? Azərbaycanın neçə görkəmli övladını, neçə dəyərinə, milli sərvətlərimizi “erməniləşdirməy”ə çalışmışlar kimi...)

Təbii ki, həqiqət budur ki, Səbiyə Gökçən, bütün tərəfindən yayınlanan xatirələrində (necə ki, artıq bu barədə yuxarıda bilgi vermişik), xüsusi Dostları olan atası Hafız İzzət bəyin “mən Türk” olduğu gərəkcəsiylə Bursaya sürən köçünü anıdır. Böyük qardaşı Nəşətin xatirələrində can güdünü olduğunu, 1925-ci ildə onunla görüşmə firsəti bulduğunu və övladlı-

ğa qəbul ediliyini söyləyir. **"Səbiyə Gökçən Türk Qızı, Göy Qızı, Atatürk Qızı"** adlı nəqli filmi hazırlayan rejissor Gülşah Çelikkörməni iddialarına qarşı bunları bildirmişdir: **"Səbiyə Gökçən övladlığa qəbul edildiyi zaman gerçəkdən 5-6 yaşlarında olsaydı, uçuşunu gerçəkləşdirdiyi zaman (1935-ci ildə) 15 yaşında olmalıydı"**. Ancaq əslində Səbiyə Gökçən ilk uçuşunu 22 yaşında həyata keçirib.

Səbiyə Gökçənin ögey bacısı Ülkü Adatəpə, Gökçənin əqrabası olan həyat yoldaşı

Ökə Adatəpə və Gökçəni yaxından tanıyan qəzetçi (yazar) Orxan Quliyevli ilə birlikdə düzənlədiyi mətbuat toplantısında iddiaları yalanladılar.

THQ-nin yaydığı yazılı açıqlamada haqlı olaraq, bu iddiaların Səbiyə Gökçən həyatda ikən dilə alınmamasını və özünə cavab haqqı tanınması yığı tənqid edildi və bu durumun planlandığı irəli sürüldü.

...Və nəhayət Səbiyə Gökçən, 30 avqust 1937-ci il tarixində Əskişəhir Uçaq Məktəbindən məzun olarkən etdiyi çıxışında duyğularını bu şəkildə dilə gətirmişdir: "...Nə xoşbəxtəm ki, bu şərəf bəratını, millətimin və Vətənimin ən böyük şərəfə yetişdiyi bu qutsal 30 avqust günündə almış oluram".

Mənə əgər, yalnız elə bu sözlərdən yola çıxaraq, Səbiyə Gökçənin Kimliyi, Ürəyi, Eşqi, Çalışmalarının predmeti barədə fikir yürütmək, qərara gəlmək olar.

Göylərdə uçan göycən ruhuna salam olsun, sayın Gökçən!

Roza Parks

**Bir QADIN
dünyanı dəyişə bilər!**

■ O, gənc olanda, daha doğrusu 1955-ci illərə qədər bir qaradərili olaraq avtobusun ön sıralarında oturaraq haqqına belə malik deyildi. Oturacaqlar dolduğu zaman avtobusa minən tanışılan ağdəriliyə o, arxada olan yerini verməyə məhkum idi. Əks halda onu həbsxana gözləyirdi!

■ O, Amerika tarixində ilk dəfə olaraq avtobusda öz yerini ağdərili sərnişinə verməyi rədd etdi və bununla tarixi bir inqilabi dəyişikliyin əsasını qoydu!

■ O, amerikalı qaradərillərin qəhrəmanına çevrilən Martin Lüter Kinqin başladığı hərəkatın təkanvericisi və liderlərindən oldu!

■ O, Amerikada qaradərillərə qarşı ayrı-seçkilik siyasətinə son qoyan hərəkatın və inqilabın əsasını qoydu!

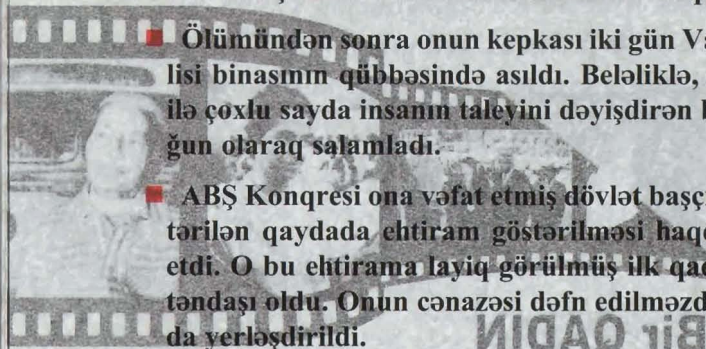
■ Güney Afrikanın əfsanəvi azadlıq mübarizi Nelson Mandela 28 illik kamera cəzasından sonra həbsxanadan azadlığa buraxılanda onu qarşılayanların arasında olan bu insanı hərəzlə qucaqlayaraq, belə demişdi: *"Həbsdə olduğum illər boyu mənim üçün ilham qaynağı oldu"*.

■ Avtobusda öz yerini ağdəriliyə vermədiyi üçün həbs olunan bu qadın 1996-cı ildə ABŞ-da mülki vətəndaşlara verilən ən böyük ödə "İstiqlaliyyət" ordeninə layiq görüldü.

■ O, 1999-cu ildə ABŞ Konqresinin Qızıl medalına layiq görüldü. Medalı ona şəxsən Prezidenti Bill Klinton təqdim etdi.

■ Ölümündən sonra onun kepkası iki gün Vaşinqtonda Hökumət Məclisi binasının qübbəsində asıldı. Beləliklə, Amerika xalqı öz cəsarəti ilə çoxlu sayda insanın taleyini dəyişdirən bu qadını öz ənənəsinə layiq olaraq salamladı.

■ ABŞ Konqresi ona vəfat etmiş dövlət başçılarına ənənəvi olaraq göstərilən qaydada ehtiram göstərilməsi haqda qanun layihəsini qəbul etdi. O bu ehtirama layiq görülmüş ilk qadın və ilk adi Amerika vətəndaşı oldu. Onun cənəzəsi dəfn edilməzdən əvvəl Konqres binasında yerləşdirildi.

BİR QADIN
həqiqi dəyişikliyi

■ Onun cənəzəsi dəfndən öncə vida mərasimi üçün Hökumət Məclisinin binasında qoyuldu. Halbuki orada yalnız Amerika prezidentlərinin cənəzələri qoyulurdu.

■ "Taym" jurnalı onu **"XX yüzildə vətəndaşlıq hüquqları uğrunda ən böyük mübariz"** seçdi və **"XX yüzilin ən ünlü 20 adamı"**ndan biri kimi göstərdi.

■ ABŞ-ın sabiq prezidenti Bill Klinton onun haqqında deyirdi: **"O, bizi, həmçinin azad olması gərəkdiyi qismət görmək imkanı verdi"**.

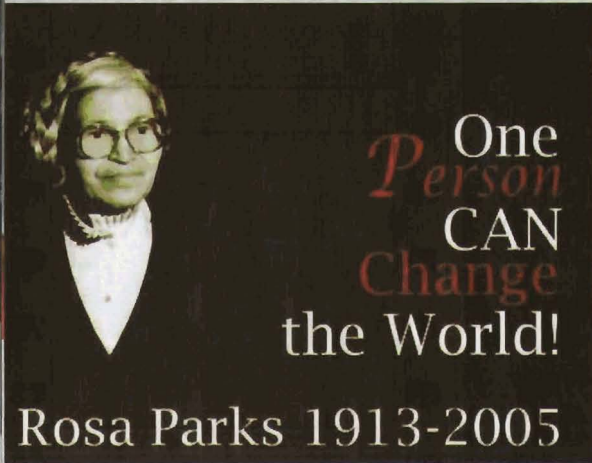
■ Cəsarəti və mübarizələri ilə tarixi inqilabın, tarixi dəyişikliyin əsasını qoyan bu qadın sadəliyi qadınlar da BÖYÜK olan Roza Parksdır. Mübarizəsi ilə dünyada ən ali mükəmməl BÖYÜK BİR LƏĞVƏNİ silən bu qadın, bu gün olduğu kimi, sabah da böyük məhəbbət və hörmətlə yad ediləcək və adını TARİXƏ yazan Roza Parksdır. Bəli, Bir Qadın Dünya-ya Dəyişə Bilər!

*"Hiss etdiyim yeganə yorğunluq, mübarizədən əl çəkmək-
dən duyduğum yorğunluq idi..."*

Roza PARKS

■ Roza Parksı yaxından tanımaq üçün ən azı onun **"Mənim əhvalatım"** adlı **"Əl keçmiş"**ni və **"Səssiz güc"** adlı xatirələr kitabını oxumağınızı tövsiyə edərdim. Bu əsərlərin müəllifi Roza Paks 1 dekabr 1955-ci ildə başlıca bir tarixi dəyişikliyin əsasını qoydu. O gün Alabama ştatının Montqomeri şəhərində bu qaradərili qadın, avtobusda öz yerini ağdərili sərnişinə verməyi rədd etdi və bununla da tarixi bir dəyişikliyin, inqilabın əsasını qoydu!

■ O öldüyü vaxt “avtobus bəşəriyyətinə şəklini yazan qadınlar”nu başladığı Montqomeridəki bütün avtobusların qabaq oturacaqlarına qara lentlər bəşəriyyətə qohrəmanlıq edəcəkləri gözləndirirdi... Sanki hərəkət etməyə, başqa bir yerdən kimsə gəlməyə, “qaydasız qayda”nı, “qaydasız nizam”ı dəyişməyə...

■ 1 dekabr 1955-ci il. O gün Alabama ştatının Montqomeri şəhərində bir qaradərili qadın avtobusda öz yerini ağdərili səfərbərlənməsinə verməyi rədd etdi. Rosa Parks adlı bu qorxmaz qadın...

hər də nizam-intizamı pozmaq iddiasıyla həbs edildi. Onun kiçik meşə yashı, fəqət əfsanəyə çevrilmiş bu üsyanı Amerikada ayrı-seçkiliklə ləğv edilməsiylə nəticələnən azadlıq hərəkatına təkan verdi və Parks azadlığa susayan geniş xalq kütlələrinin qəhrəmanına çevirdi. Tarixçilərdən çoxunun fikrinə görə, Amerikada vətəndaş hüquqları uğrunda mübarizənin fitilini odlayan da o olmuşdu.

“Artıq yetər!”

1865-ci ildə başa çatan vətəndaş müharibəsindən sonra Amerika quldarlıq ləğv edilmişdi. Fəqət, irqi ayrı-seçkilik insanları zəhərli qalıqlarının da ləğvi üçün 1900-cü illərin ortalarına qədər gözləmək lazım gələcəkdi. Üstəlik, bu iş o qədər də asan olmayacaqdı. Beləli olduğu kimi, fəvqəladə şərtlər öz qəhrəmanlarını da meydana çıxarır. Qaradəriliyələrin gözü, qaradəriliyələrin əzab-əziyyətlərinə son qoyacaq bir qəhrəman arayır; ancaq yəqin ki, heç kim belə bir qəhrəman-

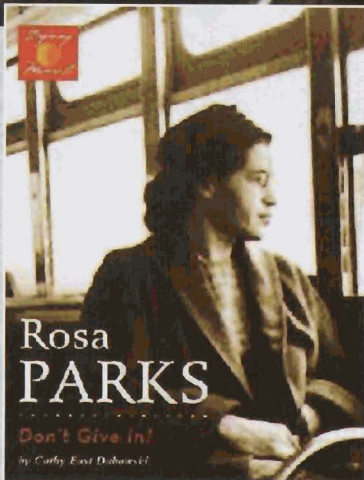

hərəkət etməyə, başqa bir yerdən kimsə gəlməyə, “qaydasız qayda”nı, “qaydasız nizam”ı dəyişməyə...

1955-ci ildə Amerikanın cənub ştatlarında irqi ayrı-seçkilik güclü bir şəkildə davam edirdi. Sanki hər yerdə hər şey kəskin bir bıçaqla iki yerə bölünmüşdü: böyük hissəsi ağlara, kiçik hissəsi qaradəriliyələrə düşürdü. Bu ayrı-seçkilik çox ictimai həyatda hiss edilirdi. Beləki qaradəriliyələr ictimai nəqliyyatda istədikləri yerdə oturmaq hüququndan da məhrum idilər. Məsələn, qəhrəmanımızın yaşadığı Alabama ştatının Montqomeri şəhərində avtobusların arxa oturacaqları ağdəriliyələr üçün nəzərdə tutulmuşdu. Səfərbərlənmənin 80 faizini təşkil edən qaradəriliyələr isə avtobusların və qaradəriliyələrin arxa tərəfində onlar üçün nəzərdə tutulmuş rəngli oturacaqlarda oturmalıydılar. Onlarla ağdəriliyələrin arasında müəyyən məsafə olmalıydı. Üstəlik, ağdəriliyələr üçün nəzərdə tutulan yerlər dolanda və qaradəriliyələrdən kimsə oturmaq üçün yer tapmayanda və ya ayaq üstə qalanda qaradəriliyə səfərbərlilərlər öz yerlərini onlara vermək, ya da avtobusdan düşmək məcburiyyətində idilər.

Təhqiqat bununla da qurtarmırdı. Qaradəriliyələr qabaq qapıdan mişmiş gediş haqqını verir, sonra avtobusdan düşərək arxa qapıdan mişmiş. Bu təhqiramiz durum heç dəyişilənə oxşamırdı. Ta ki 1 dekabr 1955-ci ildə öz kiçik bədənində böyük bir ürəyə sahib olan Rosa Parks, “Artıq yetər, artıq kifayətdi!” deyərək hayqırana qəhrəman oldu.

Avtobus yerindən tərpəndi. Üçüncü dayanacağa çatanda artıq ağdəriliyənlərin oturması üçün yerlər çox qalmamışdı. Dayanacaqda bir neçə ağdərili avtobusa mindi. Onlardan biri ağlar üçün nəzərdə tutulan yerlərdə oturduğu üçün ayaq üstündə dayanmışdı. Sürücü özündən razı halda qaradəriliyənlərin oturduqları bölməyə baxdı və ürəkə gözlərlə ona baxan qaradəriliyənlərə dedi:

- Yerlərinizi ağlara verin!

Qaradəriliyənlərdən üçü bir müddət tərəddüd etsələr də, çarəsiz halda deyiləni yerinə yetirdilər. Roza isə yerindən tərpənmədi. Ona sonraları özünün belə izah edə bilmədiyi bir cəsarət gəlmişdi. Onun tərpənmədiyini gören sürücü bir də dilləndi:

- Yerinizdən durun, yoxsa sizi həbs elətdirmək məcburiyyətində qalacağam!

Sürücünün xəbərdarlığı boşluqda əriyib getdi. Qadın öz yerində durmaq fikrində deyildi:

- Nə istəyirsinizsə, eləyin, durmuram.

Qənirə Paşayeva

Hər şey bir avtobusda başladı!

Qadın avtobusa mindi və ürəkək addımlarla onlar - qaradəriliyənlər üçün nəzərdə tutulan oturmaqçlara doğru getdi. Avtobusun ortasında - ağların oturmaqçlarının qurtardığı yerdə onların əsrlərdən sonra ağ "ağaları" ilə eyni mühitə daxil olmağa icazə verilən, fəqət ağların oturmaqçlarında oturmaqları qadağan edilən qaradəriliyənlərin oturmaqçları başladı. Qadın, özü kimi qaradəriliyənlərdən birinin yanında, axırıncı boş oturmaqçda oturdu.

Sürücü mühərriki durdurub, qəzəblə avtobusdan düşdü. Qaradərili bir qadın avtobus rejimə meydan oxuduğu üçün onun cəzasını çəkəndi! Qaradəriliyənlərdən bəzi sürücünün arxasınca getdilər, ağlar təqəddürlə öz yerlərində qaldılar.

Sürücü iki polis nəfəriylə geri qayıdı və polislər qaradəriliyənlərin sualına çəkməyə başladı.

Sürücü sizə xəbərdarlıq etməyinizi ağlara verməyinizi istəyir?

Əhə, cənab polis, - dedi.

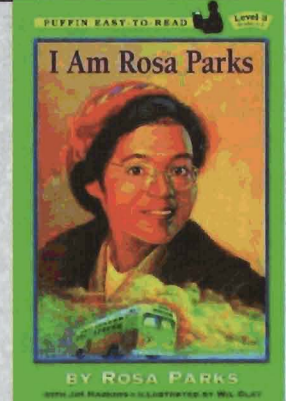
Bu nə üçün buna əməl etməyiniz?

Çünki yerimdən durmaq üçün bir səbəb görmədim. Nə səbəb? Nə üçün öz yerimi başqasına verəliyəm? Bu iş heç məntiqlidirmi?

Qanun qanundur. Bu andan etibarən həbs edəcəyiniz.

Qadını tez-tələsik avtobusdan düşürərək avtobusdan apardılar. Roza artıq özünün avtobusda başlamışdı!

Rosa Parks hələ saxlama məntəqəsinə salınanda onun həbs edildiyi haqqında xəbər hər

dı. Bu hərəkət sonunda tarixi bir dəyişikliyin əsasını qoydu. Roza Parks adı tarixə əbədiyyən yazıldı!

Baş rolda Angela Bassettin oynadığı "Roza Parks Hekayəsi" (The Roza Parks Story) filmi böyük maraq, həyəcan və heyranlıqla izləmişdim. İndiyədək baxmayanlara məmnuniyyətlə tövsiyə edəcəyim bir filmidir. Roza Parksın adı Amerika Qaradəriliələrinin Qəhrəmanını Martin Lüter Kinqin "Azadlığa Uzun Addımlar" adlı əsərində də xüsusi hörmətlə vurğulanır. Onun haqqında çoxlu sayda kitab, məqalə yazılıb və bu gün də yazılmaqda davam edir. Bəşəriyyət "Vətəndaş Hüquqlarının Anası" adlandırılan Roza Parks qarşısında borcunu ödəmək üçün onun həyatı, keçdiyi keşməkeşli yol, mübarizəsi və ideallarını gələcək nəsillərə çatdırmalıdır!

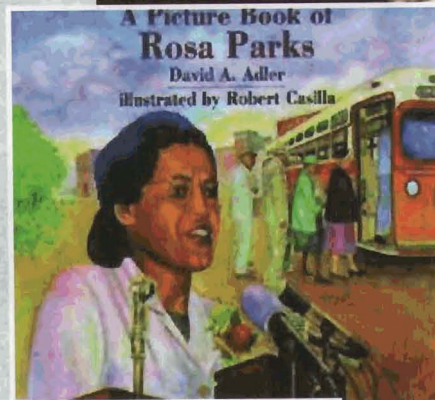
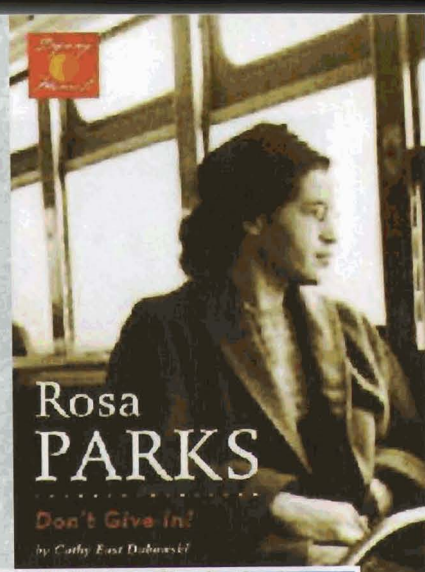
yerə yayılmışdı. Onun cəsarətli hərəkəti hamını təəccübləndirmişdi. İlk dəfə idi ki, qaradərili bir səmən, üstəlik də bir qadın, ağ "ağları"na yer verməkdən imtina etmiş və həbsə alınmışdı! Beləliklə, Rozanın başladığı hərəkət inənilməz bir sürətlə yayılmağa başladı.

Avtobus boykotu başlayır!

Qaradəriliələr kilsələrdə yığışmağa başladılar. Tirazlarını necə bildirəcəkləri barədə müzakirələr təkliflər eşidilirdi. Nəhayət ki, hadisəyə baş verdiyi sahəni hədəf götürən bir aksiyası keçirmək barədə razılığa gəldilər: Qaradəriliələr ictimai nəqliyyatı boykot etmək qərarına gəldilər.

Avtobus hadisəsi Dekster küçəsinin Baptist kilsəsinin gənc keşişi, amerikalı qaradəriliələrin qəhrəmanına çevriləcək Martin Lüter Kinqin liderliyi altında Montqomeri İxtisaslaşdırma Birliyinin (Montgomery Improvement Association) təsis etdiyi təşkilatın da əsasını qoydu. Təşkilatın yohor bələdiyyəsinin avtomobillərini boykot etməyə çağırdı. Kinqin və Kinqin liderliyi ilə təşkilatın boykot onların həm qanun, həm də haqlı mübarizələrinə dünyanın gündəminə çıxardı.

Araşdırmaçılar, sadəcə, qaradəriliələrin deyil, yaşadığı Montqomeri şəhərinin tanınmış simalarının biri idi. İrqi ayrı-seçkiliyə qarşı etiraz bildirməklə o, şəhərin ehtiramını qazanmışdı. Kinqin qarşılaşdığı təhqiramizliklərə kütlələri həyəcanlandırmaqla Montqomeridəki boykot qısa müddətdə əks-səda doğurdu. Qaradəriliələr işə getmək üçün ya velosipeddən istifadə edirdi, ya bir ne-

çə nəfər birlikdə taksi tuturdu, ya da piyada gedirdilər. Artıq bütün avtobuslar ağlara qalmışdı!

Öncə özlərini soyuq qanlı aparan avtobus şoferləri, ümumi sərtliklərinin 80 faizini təşkil edən qaradəriliyə qarşı bərkötü 382-ci günə çatanda təslim olmaq məcburiyyətində qaldılar. Yoxsa bütün şirkətlər iflasa uğrayacaqdı.

Nəhayət, avtobuslardakı xəcalətverici ayrı-seçkiliyə son qoyuldu. Konstitusiya Məhkəməsi də bu durum qarşısında səssiz qala bilməyərək Parksın cəzalandırılmasına səbəb olan Montqomeri qaydalarını ləğv etdi və ictimai nəqliyyatda ayrı-seçkiliyə yol verilməsinin qanunlara zidd olduğuna hökm verdi.

O tarixdən etibarən Amerikada çox şey dəyişilməyə başlayacaq və qaradəriliyə qarşı ayrı-seçkilik siyasətinin ünsürləri bir-birinin ardınca ləğv ediləcəkdilər...

“Nə olursa-olsun, fürsətlərdən istifadə et”

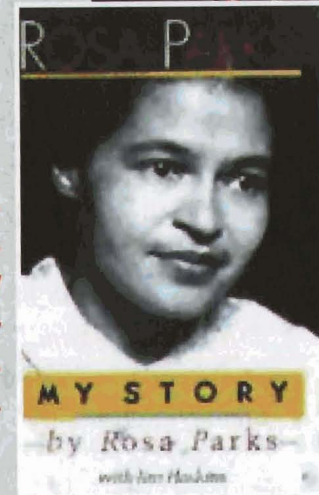
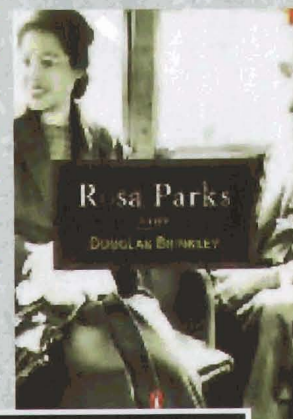
Dülgər Ceyms Mak-Koli ilə müəllimə Liona Mak-Kolinin qızı olan Roza Luiza Mak-Koli Alabama ştatında doğulmuşdu. 11 yaşında Montqomeridə qızlar üçün peşə məktəbinə daxil olmuşdu. Bu məktəb

liberal Amerikanın liberal qadınları tərəfinə təsis edilmişdi. Məktəbin **“Nə olursa-olsun, fürsətlərdən istifadə et”** sözləri ilə təhsil edilən fəlsəfəsi, Parksın anası Liona Mak-Kolinin öz qızına verdiyi tövsiyə ilə tamamilə uyğun gəlirdi. Ancaq o dövrdə əməlli-başlı bir fəlsəfədən danışmağa dəyməzdi - özəlliklə qaradəriliyə üçün!

Parks neçə il sonrakı müsahibələrindən birində o günləri yada salanda belə deyirdi: **“Əslində, heç bir vətəndaş hüququmuz yox idi. Bizim məqsədimiz sağ qalmaq idi. Gecələr yatmağa hazırlaşanda evimizin ətrafında “ku-kluks-klan” tərəfdarları nəre çəkirdilər. Və əslində yandıracaqları qorxusuyla gözümüzə yuxu getmirdi.”**

Rozanın çətinliklə davam etdirdiyi təhsili isə onun üçün əsl əziyyətə çevrilmişdi. Roza təhsil illərini də bu sözlərlə yada salırdı: **“Qul olduğum ləğvindən 50 il sonra, 1913-cü ildə doğulmuşam. Təhsil almaq hüququm var idi. Müəllimə olan ərim çox kiçik yaşda mənə oxuyub-yazmaq öyrətmədi. Təhsil aldığım ibtidai məktəb çox kiçik binada idi. Bütün şagirdlərə cəmi bir müəllim baxırdı. Hamımız kasıb ailələrin uşaqları idik. Hamının kitabı yox idi, ancaq biz uşaqlar əlimizdə kitabları öz aramızda bölüşdürürdük.”**

Alabama Pedaqoji məktəbini qurtaran Roza Reynold Parkla ailə həyatı qurdu. Cütlük öz ərazilərindəki fərdlərdən birinin könüllülər cəmiyyətinə üzvlüyündə və ayrı-seçkiliyə məruz qalan qaradəriliyə qarşı durumunun yaxşılaşdırılması uğrunda mübarizə aparırdı. Ancaq bütün səylərinə baxmayaraq, onların nəyəsə nail olduqlarını demək mümkün deyildi: **“Kilsədə çoxlu sayda tədbir keçirdik, ancaq heç kim bizim səsimizi eşitmək istəmədi. Kötək, adamların borc müqabilində qul kimi işlədilməsi, qətl və zorlama kimi hadisələr həmişə olmuşdu. Bizim bütün fəaliyyətimiz, həqiqətən qəribələrə, artıq ikinci dərəcəli vətəndaş-**

Qenirə Paşayev

lar olaraq yaşamaq istəmədiyimizi başa salmağa çalışmaqdan ibarət idi.”

Yıxılmadım, ayaqdayım!

Parks həbs edildikdən sonra işdə də qovulmuşdu. 1957-ci ildə o, həyat yoldaşıyla birlikdə Detroyta köçdü və Nümayəndələr Palatasının üzvü Con Konyersin katibəsi kimi işə başladı.

Həyat yoldaşı 1977-ci ildə öldükəndən sonra Roza Parks **“Roza və Remond Parkslar adına Şəxsiyyətin Təkmilləşdirilməsi İnstitutu”**nu təsis etdi.

Bu qurum hələ də fəaliyyət göstərir və məktəb yaşındakı uşaqları avtobuslarla Amerikanın hər yerində gəzdirərək, Amerikada vətəndaşlıq hüquqları uğrunda mübarizə hərəkətlərinin tarixi haqqında onların məlumatını artırmağa səy göstərir.

Ölümündən bir neçə il əvvəlki müsahibəsində, böyük əks-səda doğan etiraz səsini ucaltdığı gün, yorğun olduğu üçün oturmaqdan durmaq etmədiyi iddiası haqqında sual veriləndə Roza Parks çox əsəbiləşmiş və bəlkə də bütün mübarizə fəlsəfəsinin xülasəsi olan bu cavabı vermişdi: **“Adamlar deyirlər ki, o gün yorğun olmuşam, yerimi də buna görə vermək istəməmişəm. Yorğun deyildim, yəni başqa günlərdən daha artdərəcədə yorğun deyildim. Yaşlı da deyildim. Bəzi adamlar elə bir təsəvvür yaratmağa çalışırlar ki, guya o vaxt yaşlıydım. Xeyr, 42 yaşındaydım. Mən yeganə bir yorğunluq hiss edirdim - mübarizədən əl çəkməkdən yorulmuşdum.”**

Roza Parks 1980-ci ildə xidmətlərinə görə Martin Lüter Kinq Mükafatına layiq görüldü.

Qenirə Paşayev

1994-cü ildə İsveçin Stokholmda şəhərində Barış ödəlünü

1996-cı ildə ABŞ-da, mülki vətəndaşlara verilən ən böyük mükafat **“İstiqlaliyyət”** ordeninə layiq görüldü.

1999-cu ildə ABŞ Konqresinin **Medalına** layiq görüldü. Medalı ona ABŞ Prezidenti Bill Klinton təqdim etdi.

Bütün ömrünü azadlıq və bərabərlik uğrunda mübarizəyə həsr etmiş bu qadın təqəüddə olduğu müddətə özünü xoşbəxt hiss edib - etmədiyi sualına belə cavab vermişdi: **“Həyata optimist olmaq baxa bilmək üçün əlimdən gələni edirdim. Fəqət mənə elə gəlir ki, saf xoşbəxtlik bir şey yoxdu. Amerikada hal-hazırda işi ayrı-seçkiliklə məşğul olan adam-yaşadığını bilmək mənə əzab verir. Ən azı o adamdır ki, istədiyi və ya ehtiyac duyduğu hər şeyə sahibdir. Mən hələ ki, o həyata çatmamışam.”**

“Mortobəyə” daha sonra çatıb-çatmamışsa da, Roza Parks 2005-ci ildə

Detroytda həyata əlvida deyəndə arxada insan hüquqları uğrunda mübarizəyə dair görkəmli bir miras qoymuşdu. Avtobusların arxa hissələrində başlayan həyat yolunu, insani dəyərlərin ən ön oturmaqda duraraq başa vurmuşdu.

Amerikalılar Birləşmiş Ştatlarda qərarətiliərin vətəndaş hüquqları uğrunda mübarizənin öncüllərindən olmuş Roza Parksı son mənzilə böyük şərəflə yola saldı. Xanım Parksın cənazəsi Kapitoliya binasında yerləşən ABŞ Konqresi Roza Parksı vəfat etmiş dövlət başçılarının ənənəvi

ROSA PARKS

She refused to give up her bus seat to a white man and changed America forever

olaraq göstərilən qaydada ehtiram göstərilməsi haqda qanun layihəsini qəbul etdi. Roza Parks bu ehtirama layiq görülən

ilk qadın və ilk adi Amerika vətəndaşı oldu.

Roza Parksın cənazəsi dəfndən öncə vida törəni üçün Hökumət Məclisinin binasında qoyuldu. Həmin vaxt orada, sadəcə, Amerika prezidentlərinin cənazələri qoyulurdu.

İrqi ayrı-seçkiliyin bütün ağrı-azabını çəkmiş, ömrünü insan haqları uğrunda, irqi ayrı-seçkiliyin tamamilə aradan qaldırılması uğrunda mübarizəyə həsr edən bu BÖYÜK qadın əməlləri ilə insanlıq TARİXinə adını yazdı.

qəzəl hərflərlə yazaraq dünyadan köçürdü. Amma onun əməlləri, insanlığın qəlbində və tarixin yaddaşında qurduğu TAXT, davam edən mübarizəsi bu gün də BİZİM ARAMIZDADIR. Bu gün də onun həyat hekayəsi insanlar tərəfindən böyük maraqla oxunur. Onun haqqında əsərlər yazılır, filmlər çəkilir. Hələ sağlığında özünə əbədiyyətdə ölməzlik ünvanı qazananmış Roza Parks tarixin yaddaşında əbədi yaşayacaq qadınlardan biridir.

ABŞ-ın sabiq prezidentlərindən olan Bill Klinton onun haqqında deyirdi: *"Roza, bizə, hamının azad olması gərəkdiyini görmək imkanı verdi."*

ABŞ-a səfərim çərçivəsində bu **BÖYÜK QADIN**la bağlı bir çox şeyi yerində görmək imkanına malik olmuşdum. Onun qəbrini ziyarət edib ruhuna dualar da oxumuşdum. **İNSANLIQ** üçün, ən əsası **QADIN ADINI YÜKSƏLTİYİ** və **QADININ CƏSARƏTİNİN VƏ GÜCÜNÜN NƏYƏ QADİR OLDUĞUNU GÖSTƏRDİYİ ÜÇÜN!**

Təşəkkürlər, Roza, hər şey üçün!

İndira Qandi

**Böyük Hindistan
nağılı...**

Onun həyatı bir çox romanların və başqa janrlı əsərlərin mövzusu olacaq, qəhrəmanlar onu xatırlayacaqdı... Məsələn, siz yaxın Şaşi Tharoorun "Böyük Hindistan romanı" əsərini oxumusunuz. Əsərdəki Priya Duryodhani xarakteri İndira Qandidən başqa biri deyil.

Siyasi həyatı enişli-yoxuşlu olan İndira Qandi ölümündən sonra populyar kultürün bir parçasına çevrildi. Adı açıqca çəkilməsə də, ünlü siyasi romanlar müəllifi Tom Klensinin "Vicdan borcu" (Debt of Honor) və "Qəti əmrlər" (Executive Orders), Rohinton Mistrayın "Mükəmməl balans" (A Fine Balance) romanlarındakı qadın qəhrəmanların da İndira Qandi olduğu iddia edilməkdədir. Amma bunlar hələ çox sonralar baş verəcəkdi... Bir ömür - qadın lider ömrü yaşandıqdan sonra!

"Millətə xidmət edərkən ölsəm, bununla fəxr edərdim. Qanımın hər damlası bu millətin inkişafına xidmət edəcək, onu daha da güclü və dinamik bir vəziyyətə gətirəcək".

İndira Qandi

1917-ci il noyabrın 19-da Hindistanın ilk baş naziri və ölkə müstəqilliyi yolunda mübarizə aparan qəhrəman Cəvahir Nehrunun ailəsində bir qız dünyaya gəldi. İndira adı verilən uşağa Allah gələcəkdə Hindistanın dünyaca ünlü ictimai-xadiminə çevrilmək kimi bir nəşv yolu cızmışdı... Ancaq bir çox nəsillərin qibtə ilə baxdığı bu qadın həyat yollarına həm də çoxlu məqəşlər, çətinliklər və özliylər də yazılmışdı...

Bəh qohumları

"Qoşularınıza diqqət edin - düşünməyə çevrilir, düşüncənizə diqqət edin - fikrinizə çevrilir, fikrinizə diqqət edin - nitqinizə çevrilir, nitqinizə diqqət edin - hərəkətinizə çevrilir, hərəkətinizə diqqət edin - xarakterinizə çevrilir, xarakterinizə diqqət edin - taleyinizə çevrilir".

M.Qandi

Bu sözün içində doğulub, siyasətin qəhrəmanı olan İndira Qandi elə siyasətə həmişə doğulmuşdu. Bəlkə siyasət onun həyatı üçün harmoniya gətirən, qadının siyasətdəki yeri və rolunu göstərmək (bu yer və rolun özünəməxsus standartını - hind (Şərqlə) mədəniyyətini nümayiş etdirmək, müəyyənləşdirmək!) üçün desək, daha doğru olar.

Hindistanın əfsanəvi qəhrəmanı, ölüm aclığı keçirən ("ölüm qəhrəmanı" tutan) Mahatma Qandinin yatağının başında oturaraq, onun həyatı keçirən balaca qızın şəkli dünyada çox tez populyarlaşdı. Qandi ilə yanaşı, bu qızcığaz da beynəlxalq aləmin diqqətini cəlb etdi.

Qadın gəlmişkən, bir çoxları onu əfsanəvi Mahatma Qandinin yatağından hesab etsə də bu doğru deyil. Bu balaca qız Mahatma Qandini heç bir qohumluq əlaqəsi olmayan, ancaq onu dünyalarca sevən balaca İndira idi. Qandilər fiziki baxımdan qohum olmasalar da ruh qohumu, dava (millət davası!) qohumu, sevda (azadlıq sevdası) qohumu idilər!

Bu səm, bəlkə də Qədim (sirli!) mədəniyyətin, böyük bir sivilizasiyanın beşiyi olan Hindistanda (Şərqdə!) hind ruhanilərinə, sevgi və bolluq olan hansısa bir enerji mübadiləsi yolu, ruhi-mənə-

Qandi öz istək və arzularını, fikir və düşüncələrini, İlahi qaynaq enerjisini qolundan bərk-bərk tutduğu İndiraya ötürməkdədir!

Sanki bir ömür başqa bir ömrü bəsləyirdi!

Mahatma Qandinin məhrumiyyətlərini öz üzərində hiss edə, onun üçün göz yaşları tökə-tökə daha da mətinləşən bala İndira böyüyüb (sözün bütün mənalarda böyüyüb!) ölkəsinin qadın baş naziri kimi adını tarixə yazacaqdı... Bu yerdə ustad Mahatma Qandinin sözlərini xatırlamaq yerinə düşər: "Cəsarət də nəcib keyfiyyətlərin inkişafı üçün vacibdir. Özünüz deyən, cəsarət olmadan həqiqəti necə axtarıb tapmaq və ya məhəbbəti qorumaq saxlamaq olar?!" O, siyasi aləmin qadını deyil, həm də böyüdüüyü üçün hələ gənc yaşlardan təcrübəli siyasətçi kimi formalaşmışdı. Bu da ona Hindistanın müstəqilliyi tarixində dördüncü baş nazir olmağına imkan vermişdi. Hindistanın Pakistana münasibətlərinin normalaşdırılmasında önəmli rol oynamış və bununla qarşıdurmanın bölgə xalqlarına gətirmədiyini sübut etmişdi. Bir dəfə siyasətdən uzaqlaşdırılsa da, o, siyasi aləmə öz möhürünü vura bilməmişdi. O, siyasətlə, siyasi aləmlə o qədər q

mişdi ki, bu yolda oğlunu itirən də, yenə mübarizəsinə davam etmişdi.

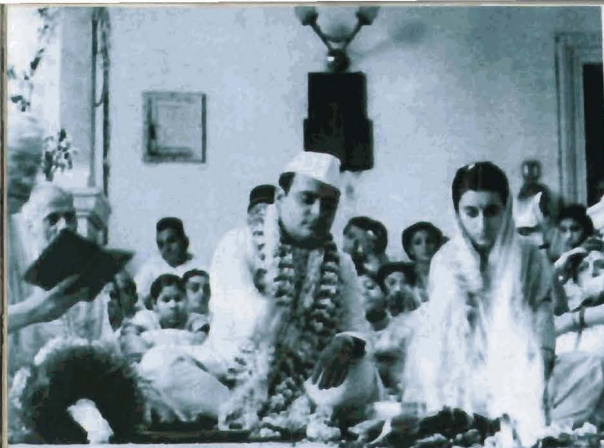
Qandi öncə demokratiya deyil, sonra diktator, onun arxasında demokratiya qəhrəmanına çıxdı! Həyata keçirən qadınlarla Hindistanın inkişafı üçün, ölkəni aclıq və yoxsullıqdan qurtarırdı. Supergüclərlə mübarizəyə qoyduğu çevik siyasət müxtəlif təhlükələrdən Hindistanı qoruyurdu. Başqa dövlətlərə arxayın olmaq onun təhlükəsizliyini qorumağın mümkün olmadığı vaxt Hindistanı nüvə silahına çevirmək üçün titaşda bulundu və istəyinə çatdı. İndira qəsdin qurbanı olana qədər siyasəti onunla nəfəs alırdı. Qədim bir Şərqi ölkəsinin siyasi həyatının ritmini, ahəngini - müstəmləkəçilik dövründə olmuş bir hind qızı, bir şərqi qadını (!) müəyyənləşdirirdi!

İndira da, siyasət cəngavəri idi. Bu, bütün dünyanın rəğbətli və müxtəlif dillərdə danışan milyonlarla insanın çevrilən azadlıq mübarizi və ünlü siyasətçi **İndira**

İndira Qandindən də, ləldən də qiymətli yadigar

İndira Qandinin güclərin kəşifən hərbi, siyasi, iqtisadi və mədəni maraqlarını çevik siyasət yürüdərək, ölkəsinə təhlükələrdən uzaqlaşdırırdı. Ancaq onu qoruyub saxlayan güclülər - öncə cəngü-

dənləri tərəfindən qətlə yeti-
di. Gözlərini bu həyata yuma-
qədər Hindistan siyasətini
“Qandi” imzasını o yaşadı
bu imzanın energetikasını o
cəlla etdirirdi!... Onun varlı-
meydanda olması, mübarizə
aparması ailə mənsubluğuna

rə Nehru, götürdüyü “soyadı”na görə isə Qandi ismini hər gün
tırladır, qoşa yaşadır, dillərdə təzə saxlayırdı...

İndira Qandi, tarixə yalnız ünlü Baş nazir, ünlü bir xanım ki-
deyil, həm də, Güney Asiyanın etibarsız siyasət səhnəsinin ən ü-
...qurbanlarından biri kimi düşdü. Məclisləri siyasətdən başlayıb
yasətdə qurtaran bir mühitdə doğulan İndiranın mübarizə ömrü
yollarda başladı, bu yollarda da bitdi... Hindistanın ilk baş naziri,
ni zamanda, milli qəhrəmanlarından biri olan Cəvahirəl Nehrunun
qızından başqa bir şey gözləmək olardı mı?

Hindistanın müstəqilliyi yolunda aktiv surətdə rol oynayan
ailədə böyüyən İndira Qandi yuxarıda vurğuladığımız kimi, gə-
kəmli siyasətçi, azadlıq mübarizi Cəvahirəl Nehrunun ocağında
gölmüşdü. Hindistanın quzeyindəki Uttar-Pradeş əyalətinin Allah-

bad şəhərində dünyaya göz açan İndira
Nehrunun yeganə övladı idi.

Onun babası Motiləl Nehru məşhur va-
idi və siyasətlə ciddi məşğul olurdu. O, eyni
zamanda, ingilis müstəmləkə üsul-idarəsi
qarşı çıxış edən Hindistan Milli Konqresi
(HMK) liderlərindən biri idi. İndiranın atası
Cəvahirəl Nehru isə oxşar siyasi mövqeyə
olan Hindistan Müstəqillik Hərəkatının lideri
idi.

İndira anadan olduğu vaxt onun atası Ma-
hatma Qandinin başladığı hərəkata qoşulmuş
və tezliklə əfsanəvi liderin ən yaxın silahdaşı

...ndan birinə çevrilmişdi. Olduqca
təvəkkül bir siyasi mühitdə dünyaya
gələn İndiranın alınına qaynar siyasət
...nunda böyümək yazılıbmış. Evlə-
...nə tez-tez siyasi yığıncaqlar
...nıdır, Allahabada gələn ün-
...nı qadınlar həmişə onlarda qat-
...nı. Onların evinə baş çəkən-
...nı arasında Hindistanın əfsa-
...nə lideri Mahatma Qandi də
...nı. Bu qısa boylu adam, öz
...nı fikirləri ilə balaca İndi-
...nı tərəfindən təsir etmişdi. Qandinin
...nı “dinc müqavimət” hərəkatını
...nı Sabarmati-Aşram bölgəsi-
...nı İndiranın fikirlərinin for-
...nı böyük rol oynamışdı.
...nı şahid olduğu millətçilik duy-
...nı İndiranın ruhuna çökmüşdü.

Bu az yaşa dolandan sonra, nəfəs
...nı siyasi həyatın təsiri ilə gənclər

...nı “Vanara Sena” hərəkatını qurdu və ona liderlik etdi. Bu-
...nı da o, Hindistanın müstəqillik mübarizəsində rol oynamağa
...nı. Hərəkat üzvləri ölkədə müstəqillik çağırışı ilə siyasi aksi-
...nı keçirir, mitinqlər, nümayişlər təşkil edir və bununla da ictimai-
...nı diqqətini özlərinə cəlb edirdilər. Eyni zamanda, hərəkat
...nı Hindistan Milli Konqresi fəallarının polislin təqiblərindən
...nı əməllərinə yardım edir, onların məxfi sənədlərinin daşınması-
...nı təşkil edirdilər. Bir dəfə İndira atasının izləndiyini hiss edərək,
...nı bir sənədi çantasında gizlədərək onun ələ keçməsinə imkan
...nı.

İndiranın anası vərəmdən dünyasını dəyişəndə onun 18 yaşı var-
...nı anasını vaxtsız itirməsinə baxmayaraq, o, təhsilini yük-
...nı davam etdirdi. Ali təhsil üçün getdiyi İngiltərədə

HMK üzvlərindən olan Firuz Qandi ilə tanış oldu. Onlar 1941-ci ildə evləndilər və İndira ərinin soyadını götürərək Qandi soyadını daşımağa başladı. Bu evlilikdən sonra ömrü boyunca İndira adı ilə qoşa çəkildi.

Qandi soyadı Firuzdan gəlsə də, bu soyad həmişə başqa Qandini böyük fikir, düşüncə adamı, dövlət xadimi Mahatma Qandini xatırladı, xatırladır!

Bir il sonra isə o, əri ilə birgə, Mahatma Qandinin əsasını qoşduğu Müstəqil Hindistan Hərəkatının ön sıralarında öz yerini tutdu. Elə bundan bir az keçmiş cütlük həbs edildi və 243 gün dəmir həbsdə məhəbbətliqlər arxasında qaldılar.

1944-cü ildə cütlüyün ilk övladları Raciv, bir il sonra isə ikinci övladları Sanjay dünyaya gəldi.

İndira xalqın arasında...

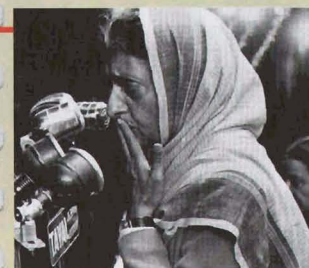
İndira Qandi, Hindistanla Pakistanın ayrıldığı 1947-ci ildə, Hindistana mühacirət edənlərə kömək göstərdi. Milyonlarla mühacirətin sığınacaq verilməsi, tibbi xidmət göstərilməsi üçün fədakarlıqla çalışaraq, öz ölkəsində ön plana çıxdı. Bu hadisə, İndira Qandinin ictimaiyyətlə dərin şəkildə iç-içə olduğu ilk hadisə idi.

Qandi cütlüyü, Firuzun HMK Partiyasıdakı və bir sığorta şirkətindəki işi üzündən Allahabad şəhərində yaşayırdı. İşlər yolunda gedirdi, fəqət İndira müstəqil Hindistanın baş naziri olan atası

qatılmaq məqsədi ilə Yeni Dehliyə gəldincə ailədə problemlər yaranmağa başladı. İndira üçün siyasi karriyerə daha önəmli idi. O, atasının köməkçisi, həm katibəsi, həm də məsləhətçisi olmuşdu. Atasıyla birgə qərar qəbul edərkən İndira, bəzi qərarlarda onu müşayiət edir, həyata keçirir və idarəçilik işlərinə daha yaxından bələd olurdu. Övladları da atasının yanında qalırdılar, ancaq nəticələrinin davam etməsinə baxmayaraq İndira Firuzdan ayrı yaşayırdı.

1951-ci ildə müstəqil Hindistanda seçkilər keçirildi. Seçki dövründə İndira, namizədliklərini irəli sürərək atasına və ayrı yaşamaqlarına baxmayaraq, əri Firuzla kömək edirdi. Bu işdə İndira da seçkilərdən qalib çıxdı və Firuz Yeni Dehliyə köçdü. Ancaq Firuz hələ də ayrı yaşayırdı. Firuz, siyasətdəki sui-istifadələrə, korrupsiyaya qarşı "müharibə" elan etmişdi və sığorta sektorunda çox böyük bir qanunsuzluq aşkar etmişdi. Bu qalmaqla Baş nazir olan qayınatasının qurduğu hökumətdə qayınatasının istefasıyla nəticələndi. O gərgin dövrdə İndira və Firuz boşandılar. Ancaq Firuz infarkt keçirəndən sonra onların arasında yenə də yaxınlıq oldu. İndira bir müddət Kəşmirdə Firuzun yanında qaldı. Sonra Firuz vəfat etdi və nikah feli olaraq nöqtələndi. Artıq İndiranın həyatında ancaq siyasət var idi.

İndira 1959 və 1960-cı illərdə Milli Konqresin sədri seçildi. Sədrəti atası öz yaxınlarını himayə etdiyi təsəvvürünün yaranmasını istəmirdi. İndira isə bunun atasının nüfuzuna xələl gətirdiyini və bunun haqqında pis fikir formalaşdıracağını nəzərə alaraq, 1962-ci ildə keçirilən seçkilərdə iştirak etmədi. 1964-cü ildə atası vəfat etdi

və bu vaxt o, yeni baş nazir Şastrinin təklifini qəbul edərək, informasiya və mətbuat naziri oldu.

Digər tərəfdən, o dövrdə ölkədə qanunsuzluqlar baş verməkdəydi. Hindistanın güneyində, hind dilində danışılmayan əyalətlərdə hind dilinin rəsmi dil elan edilməsi səbəbiylə üsyan başlamışdı. İndira Qandi Mədrəsə gedərək üsyanı yatırmağa və dağıdılan yerlərin bərpası istiqamətində yaddaqalan işlər gördü. Bu, onu daha da şöhrətləndirdi.

Artıq onun hakimiyyət zirvəsinə gedən yolu açılmışdı. Baş nazir Şastri və nazirlərdən çoxu İndiranın kölgəsində qalmışdılar. İndira ön plana çıxdı...

...1965-ci ildə Pakistanla Hindistan arasında müharibə başlayanda İndira Srinaqar bölgəsində tətildə idi. Köməkçilərinin, Pakistan əsgərlərinin xeyli yaxınlıqda olduqları barədə xəbərdarlıqları baxmayaraq, İndira orada qalaraq yerli idarələri təşkilatlandırma istiqamətində iş aparmağa üstünlük verdi. Bu hadisə Qandinin ölkəli arasında hörmətinin daha da artmasına səbəb oldu.

İki ölkə arasında baş verən münaqişənin aradan qaldırılması üçün Daşkənddə aparılan danışıqlar zamanı Baş nazir Şastri, SSRİ-nin vasitəçiliyi ilə Pakistanla sülh müqaviləsi imzalayandan bir neçə saat sonra Daşkənddə öldü. Bundan sonra ölkə yenidən seçkilərə getmək məcburiyyətində qaldı. HMK partiyasının lideri Kamaraj İndiranı dəstəkləyir və onun Baş nazir olmasını istəyirdi.

Parlamentdə keçirilən seçkidə rəqibi Morarji Desaini geridə qoydu.

Yeni İndira, 1966-cı ildə Hindistanın dördüncü Baş naziri, eyni zamanda, ilk qadın Baş naziri oldu. O, nəhayət, xeyli vaxtdan bəri astanasında gözlədiyi vətidar qapısından içəri keçmişdi!...

İndira Qandinin Baş nazirliyi heç də asan keçmirdi. Konqresdə birlik yox idi. Partiya daxilində Qandinin baş nazir seçilməsinə qısqançlıqla yanaşanlar

var idi. Onun rəqibi Desai isə İndiranı "kukla" olmaqda ittiham edirdi. Bu qəqişmə, 1967-ci ildə keçirilən seçkilərdə partiyanın parlamentdə 60% səs alması ilə nəticələndi. İndira, rəqibinə gələ bilmək üçün Desaini Baş nazirliyə müdavini və maliyyə naziri təyinatı, ancaq onun bu addımı da partiyanın parçalanmasının qarşısını ala bilmədi.

Ona görə də 1967-ci ildə o, dəstəklənərkən axtarmağa başladı və yalnız kommunistlərin yardımı nəticəsində baş nazir kürsüsünü qoruyub saxlaya bildi. Qandi sosialistlərin verdiyi bu dəstəyə cavab olaraq, ölkədəki bir sıra hakimiyyətləri milliləşdirdi. Əslində, bu milliləşdirmə, həm də o dövrdə dünyada iki supergücündən biri olan SSRİ-nin dəstəyini və yardımını almaq hesablanmış gediş idi. Çünki

İndira Qandi hiss edirdi ki, onu istəməyən daxili qüvvələr Hindistanı yenidən Qərbin nəzarəti altına düşməsi üçün ona qarşı sui-qəsd də həyata keçirə bilərlər. Qandi isə ingilis müstəmləkəçiliyini qəti rədd edərək noticələrini çox görmüşdü və ona görə də ölkəsinin, hakimiyyətinin və özünün təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Moskva ilə münasibətlər qurdu. Onu da deyək ki, həmin dövrdə SSRİ də Hindistanla yaxınlaşmaq üçün bəhanə axtarırdı. Belə ki, 60-cı illərdən başlayaraq, SSRİ ilə Çin arasında münasibətlər kəskinləşmişdi. Moskva ilə Pekin arasında ziddiyyətlərin get-gedə kəskinləşməsi az sonra ölkə arasında müharibəyə səbəb olacaqdı. SSRİ-Çin sərhədlərinə tez-tez baş verən toqquşmaların qabağı yalnız Moskvanın müdafiə qüdrətini nümayiş etdirməsindən sonra alındı. Həmin dövrdə Çinlə Hindistan arasında da münasibətlər kəskinləşmişdi. Belə bir

rehberliğini inandırıcı bir şekilde gösterdi. O dönemde İndira

...iki ölkə arasında bir hə

barış ortamı bərpa edildi.

Hindistan-Pakistan münasibətlərinə qadın əli dəydi

Hindistan-Pakistan əlaqələrində İndira Qandi ilə birgə yeni bir səhifə açılmışdı. Ölkədə, Kəşmirin Pakistandan qoparılması gərəkdir diyi və hökumətin sərhəd mühafizəsini gücləndirməli olduğu barədə tənqidlər susmaq bilməsə də, iki lider arasında əldə edilən razılıq bir müddət davam etdi. Hindistanla Pakistan arasındakı ticarət əlaqələri də normallaşmağa başlamışdı.

İndiranın yaşıl və ağ inqilabları

İndira Qandi 1960-cı illərdən etibarən əkinçiliyə xüsusi diqqət ayırırdı. Qandi Hindistanın aclıqdan qurtarması üçün bütün cəhdlərini işə salaraq SSRİ-dən aldığı yardımları kənd təsərrüfatını inkişaf etdirdi.

Ərzaq təhlükəsizliyi proqramının uğurla həyata keçirilməsi Hindistanı idxalçı ölkədən ixracatçıya çevirdi.

Qənirə Paşayeva

Qadın əlini yazan qadınlar

Artıq Hindistan "öz qarnını döşəmək" üçün Amerikaya möhtac olmadığından qurtulmuşdu.

Əkinçilikdə həyata keçirilən bu "yaşıl inqilab", südçülükdə tətbiq edilən "Ağ inqilab"la birgə daha da gücləndi. "Ərzaq təhlükəsizliyi" proqramı, xalqın İndira Qandini əhatələməsinin başlıca səbəblərindən idi.

Xalq arasında sevilməsi və qısa müddətdə Hindistanı nüvə ölkəsinə çevirməsi bu qadının beynəlxalq arenada da nüfuzunu xeyli artırdı. Beynəlxalq aləmdə artıq onunla gəlişdirilmiş, aclıq və yoxsulluq içində boğulan bir ölkənin dövlət başçısı kimi deyil, nüvə silahına malik güdrətli bir ölkənin siyasi xadimi kimi davranırdılar.

İndira Qandi 1971-ci ildə keçirilən seçkilərə müsbət fəaliyyətinin verdiyi üstünlük və yoxsulluğa qarşı apardığı mübarizənin qazandığı qüvvə ilə "silahlana" başlamışdı. O, xalqın qəlbini və zəhnini ələ almaqda xeyli uğur əldə etmişdi. Ancaq bundan sonra atılan bəzi addımlar böyük qərarlılığın əsasını qoydu. Parlamentdə böyük əksəriyyətin əhatəsinə malik olan İndira Qandi, bu üstünlüyü sayəsində konstitusiyada yeni tənzimləmələrə imza atdı və daxili siyasətdə radikal dəyişikliklər etdi. Ölkədə federal sistem tətbiq edilməyə başlandı və mərkəzi idarə ilə əyalətlər arasındakı qüvvə-təbəqəsində böyük dəyişikliklər oldu.

Ölkənin federal subyektlərinə verilən müstəqillikləri məhəl qoymurdu və onları mərkəzi hakimiyyətdən tam asılı duruma

saldı. Qandi ölkə Konstitusiyasına milli azlıqların mübarizəsinin qarşısının sərt şəkildə alınmasını və bu zaman hərbi gücdən istifadə edilməsini nəzərdə tutan müddəalar əlavə etdirdi. O hesab edirdi ki, bu

addımları ilə gələcəkdə ölkənin parçalanmasına aparıb çıxara biləcək amillərin qarşısını alır.

Ancaq bu, ölkə daxilindəki müxalif qüvvələri hərəkətə gətirdi. Onlar Qandini "avtoritar rejim" qurmaqda, demokratiyadan geri çəkilməkdə günahlandırıdılar. Hindistanın müstəqillik hərəkatının ön sırasında yer alan şəxslər hökumətə qarşı etirazları bildirməyə başladılar. 1973-cü ildən etibarən ölkənin siyasi həyatı tamamilə dəyişilmişdi. İnflyasiyaya, qanunsuzluqlara və iqtisadi tənəzzülə qarşı səslərini yüksəldən xalq kütlələri küçələrə axışırdı.

1975-ci ilin iyun ayında, Allahabad Ali Məhkəməsi axırıncı seçkilərdə qanunsuzluqlara yer verildiyini bildirərək, İndira Qandinin millət vəkiliyi hüququnun ölkədən alınmasına qərar verdi. İndira Qandi kassasiya müraciət etdi. Fəqət müxalifət onun istefasını tələb edirdi və ölkədə geniş mitinglər keçirilirdi. İndira Qandinin Yeni Dehliyə evi və parlament binası da kütlə

məhərrəsi altında idi.

Küncə sıxıldığını hiss edən İndira Qandi prezident Fəxrəddin Əli Əhmedə təzyiq göstərərək, ölkədə fəvqəladə vəziyyət elan edilməsinə nail oldu. Xeyli müxalifətçi həbs edildi. Ölkənin arasında müstəqillik hərəkatı qarşısında ingilis hökuməti tərəfindən tənqida salınan millətçilər də var idi. Bu vəziyyət xalqın xoşuna gəlmədi.

Fəvqəladə vəziyyət elan edilən kimi, "dünyanın ən qələbəlik demokratiyası" olan Hindistan bir anda diktaturaya çevrildi. Polislərə geniş vəziyyətlər verilmiş və fəvqəladə vəziyyət qaydalarının tətbiqi edilməsiylə bütün müxalif şəxslər və qurumlar susdurulmuşdu. Ara tamamilə sakitləşən kimi - 1977-ci ildə seçki keçirildi. Fəqət təzyiq altında qalan xalq **"Artıq söz millətindi!"** deyəndə, İndira Qandiyə möhkəm bir siyasi sillə vurdu: İndira Qandinin müxalifətdəki rəqibi Desainin Janata Partiyası seçkilərdə qələbə qazandı. Desainin "Ya demokratiyanı, ya da diktaturanı seçin" şüarıyla apardığı seçki təbliğatı öz bəhrəsini verdi. İndira Qandi parlamentə girə bilmədi. Lakin İndira da İndira idi. O, seçkilərdə məğlub olsa da ruhdan düşmədi. Təslim olmaq istəmirdi. Necə də olsa, Nehru qızı, Qandi idi...

Yəqindən zirvəyə...

1977-ci ildə keçirilən seçkilərdən öncə durum tamamilə İndira Qandinin öleyhinə idi. Onun lideri olduğu Milli Konqres Partiyası əsas müxalifət partiyası olmasına baxmayaraq, xeyli zəifləmişdi və bəziləri bu partiyanın sıralarından çıxaraq Janata Partiyasına keçirdilər. Fəqət tarix bir anda İndiranın lehinə işləmə-

yə başladı. Bir vaxtlar İndiranı tora
lan iqtidar sərxoşluğu bu dəfə də
nata hökumətinə öz təsirini göstə
mişdi. Hakimiyyətə gələn qüvvələr
xalqın etimadını doğrulda bilməmələri
Qandinin xeyrinə işləyən amilə çevrildi.
Kövrək koalisiya strukturu üzündən

kəni idarə etməkdə çətinlik çəkən Janata hök
məti əsassız iddialarla İndira Qandinin həbs edilməsi haqqı
da qərar çıxardı. Bu isə o demək idi ki, İndira Qandi avtom
tik olaraq, parlamentə girə bilməyəcəkdi. Fəqət iqtidarın
gedişi əks təsir göstərdi və siyasətdə böyük bir üstünlük ola
“məzlumluq durumu” (başqa sözlə, xalqın həmişə əzilmə
yanında olması amili) İndiranın imdadına çatdı. Demək ola
hər şeyə təzədən başlayan əzmkar qadın, uzun çəkən məhkə
mə prosesində, iki il əvvəl onu tiran kimi görənlərin məhkə
bətini yenidən qazanmağa nail oldu. Janata hökumətinin
İndira Qandiyə nifrət etməkdən başqa bir planı yox idi! N
rət isə siyasət deyil, iş deyil! Bu dövrdə İndira Qandi yenidən
xalqın qarşısında çıxış etməyə başladı, fəvqəladə vəziyyə
elan edildiyi dövrdə yol verdiyi yanlışlıqlar üçün xalqa
açıq-aşkar üzr istədi.

...Günəş yenidən doğurdu. 1977

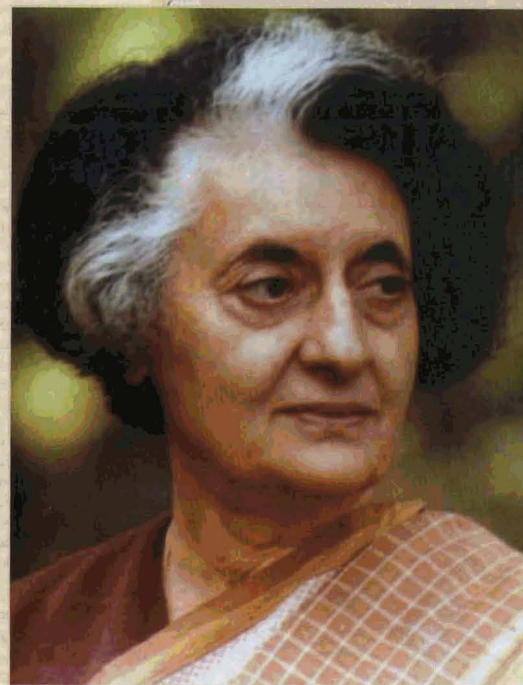
cü ildə keçirilən seçkilərdə Milli
Konqres Partiyası səslərin əksəriyyə
tini toplayaraq yenidən iqtidara gələn
İndira Qandi yenidən Baş nazir idi.

Bu yeni dövrdə İndira Qandini
çox məşğul edən məsələ, xüsusən
Pəncab əyalətində əksəriyyət topla
yandan siqhlər idi. Siqh partizanları
1981-ci ildə özlərinə müqəddəs me
kan saydıqları “Qızıl məbədi”

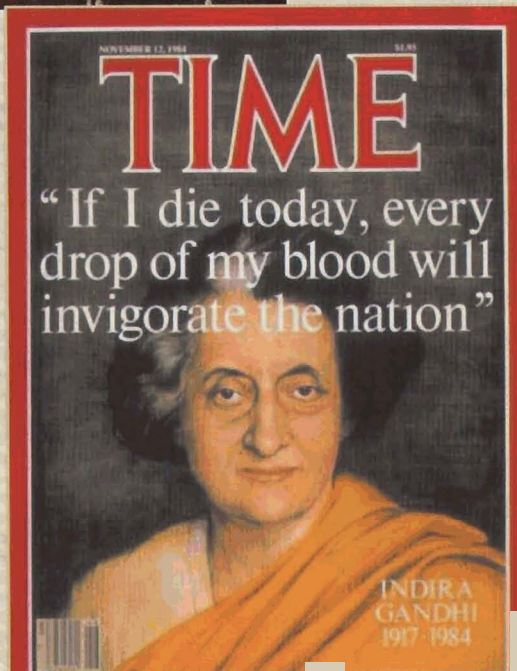
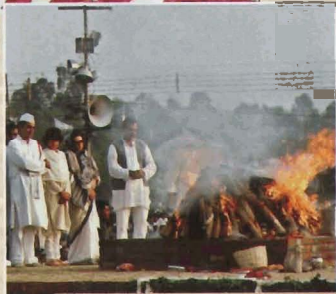
ətrafındakı bölgəni ələ keçir
məyə çalışırdı. Məbəddə minlərlə mülki
vətəndaşın ibadət etməsinə baxma
dığı. İndira Qandi orduya məbədi
qorumaq üçün qoymayı və üsyançıların lideri
Jagan Singh Bhindranvaleni öldür
məni əmr etdi.

“Qızıl ulduz” əməliyyatı
qadınla nəticələndi:
1984-cü ilin 31 oktyabr tarixində, 492 siqh parti
yanı və ikitərəfli atəşin
nəticəsində qalan çox sayda
siqh vətəndaş öldü. Bu
qətlərin dünyada ictimai
səhəbədən birindən də eti
kə qaytarıldı. İndira
Qandi də bəzi qüvvələrin
fəvqəladə vəziyyətdə öz üzərində hiss
etməsinə başladı. Onların
nəticəsində etnik siqh olan
qadınların Satvant
məbədi ilə Beant Singh da
qətlə.

Bə da son...

1984-cü ilin 31 oktyabr günü adi günlər kimi başlamışdı. İn
dira Qandi Yeni Dehliyə Səfərcunq küçəsində yerləşən baş
qətlə qətlə gətirilən İrlandiya televiziyası adından ondan repor
təşənə gələn aktyor Pyotr Ustinovu qəbul etməyə hazır
dığını Ustinov, Satvant ilə Beantın nəzarət etdikləri qapıdan ke
çməyi bəyotə çıxdı. Baş nazir onu burada gözləyirdi. Qandi qo

o, belə cavab vermişdi: **"Böyük ağac yıxılanda, yer üzəyə yər"**

"Böyük ağac" öz həyatını Hindistana həsr etmiş və ölərkən tanık çalışmaları ilə böyük dəyişikliklərə imza atmışdı. Ağac kən də, həqiqətən böyük hay-küyə səbəb olmuşdu.

Hind xalqı onun xatirəsinə bu gün də böyük ehtiram göstərir. Təsadüfi deyil ki, hazırda oktyabrın 31-i Hindistanda

nağı qarşılamaq üçün ayağa duranda, Satv ilə Beantın barmaqları avtomatlarının tətbiqində başdı. Onlar öz həyatları bahasına ölməyi həfizə etməli olduqları. İndira Qandi 33 güllə ilə öldürüldü. Hindistanın qadın Baş naziri yerdə cansız yatırdı. Onun cəsədi noyabrın 3-də, Mahatma Qandinin xatirəsinə inşa edilmiş "İlham Qal"da yerli (milli-dini) ənənəyə uyğun olaraq yandırıldı.

İndira Qandi öldükəndən sonra Hindistanda hər məclislik baş qaldı. Başda Yeni Dehli şəhəri ilə, ölkənin digər çox yerində meydanlara gələn münəfiqələr 20 mindən çox insanın həyatını itirdi, onları qurudular (siqhlərin ibadət mərkəzi) yandırıldı. İndira Qandinin oğlu Rajiv cəvərdən ölkədə nəfəs verdiyini soruşanda

İndira Qandinin xatirəsinə "Milli Qəniyə Paşayev günü" kimi qeyd edilir. Onun haqqında onlarla kitablar, məqalələr yazılıb və yazılır. Eyni zamanda, oxunur! Onun haqqında bir neçə kitabı şəxsən mən böyük maraqla oxumuşam. Çünki çox maraqlı bir ömür yaşayıb Qandi!

İndira Qandi öz sağlığında kiçik oğlu Sanjayı siyasi varisi seçmişdi; ancaq Sanjay təyyarə qəzasında öldükəndən sonra o, siyasətdən uzaq qaldı. Onun qızı Poonam böyük oğlu Racivi siyasi həyatına girməyə razı saldı.

Onundan sonra Baş nazir olan Rajiv də onun aqibəti ilə üzləşdi və 1991-ci ildə "Tamil qaplanları"nın hücumları nəticəsində öldürüldü. Ancaq Hindistanın tarixində böyük və önəmli rol oynayan siyasətçilərin nümayəndələri bu gün də Hindistanın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edir və böyük rol oynayırlar. İndira Qandinin qızı Sonya Qandi bu gün Hindistanın ən nüfuzlu siyasi liderlərindən biridir.

İndira Qandini azərbaycanlılar həm də 70-ci illərin əvvəllərində Bakıya səfəri ilə xatırlayırlar. O zaman SSRİ-yə səfər çərçivəsində İndira Qandi Azərbaycanda Atəşgahı ziyarət etmək üçün gəlmişdi və onun bu qutsal tarixi məkana ziyarəti təşkil olunmuşdu. Hindistanın baş naziri, əfsanəvi lider İndira Qandinin ziyarətindən və ümumən Azərbaycana səfərindən çox maraqlı idi. O illərdə bəzi azərbaycanlı ailələri öz qız uşaqlarını İndira Qandinin şərəfinə İndira adı verirdilər...

İndira Qandi dünya tarixində böyük rol oynayan qadınlardan biri kimi ölümündən neçə illər keçməsinə baxmayaraq, həm ölkəsində, həm də ölkəsindən kənarda tanınır, bu gün də xatırlanır, bu gün də milyonlarla heyranı var... **O, adını dünya tarixinin nüfuzlu liderləri arasına yazmağı bacaran bir Qadın idi. Arxasınca yol açmağı bacaran bir Qadın!**

Sirimavo Bandaraneyk

**Öz qızına məğlub olan
Baş nazir**

- O, ölkəsinin tarixində ilk **QADIN** Baş nazir olaraq adını dünya tarixinə yazdı!
- O, çağdaş dünyada (!) dövlət başçısı olan ilk qadın idi!
- O, üç dəfə ölkəsinin Baş naziri olmaqla da yeni bir **İLK**ə imza edərək, adını dünya tarixinə yazdı!
- O, həmçinin bir baş nazirin (Solomon Bandaraneykin) həyat yoldaşı, bir spikerin (Anura Bandaraneykin) anası, bir prezidentin (Çandrika Kumaratunqanın) anası olmaqla da adını **TARİX**ə yazmış bir **LİDER, İCTİMAİ-SİYASİ XADİMDİR!**
- Bu qadın Sirimavo Bandaraneykdir! (Sirimavo Rattave Dias Bandaranaike)
- 1916-cı ilin 17 aprelində Şri-Lankada Radala ailəsində bir qız dünyaya gəldi. **Sirimavo** adı verilən bu qızcıqaz ailənin altı uşağından böyüyü idi; onun dörd qardaşı, bir bacısı vardı. Dini-fəlsəfi düşüncələri, görüş etibarları ilə Buddizmə (Budda təliminə) bağlı olan ailədə böyüyən Sirimavo 1940-cı ildə hökumət şurasının üzvü, Solomon Dias oğlu Solomon Uest Ridqvey Dias Bandaraneyk ilə ailə həyatı qurdu. Əri Solomon Bandaraneykin qətlindən sonra Sirimavo Şri Lanka Azadlıq Partiyasının liderliyini öz əlinə aldı və bunu nə az, nə çox, düz 40 il (!) - həyatının sonuna kimi davam etdirdi. O, öncə senat

1956-cı il seçkilərində partiyasını liderliyə yüksəltdi (daha öncə, liderliyini rəsmiləşdirdi).

- 1960-cı ilin yanvarında Baş nazir olan xanım Bandaraneyk, ölkəni 1977-ci ilə - məğlubiyyətə uğradılana kimi idarə etdi. O, məğlubiyyətinə uğradılması azmış kimi, bundan üç il sonra - 1980-ci ildə, "həminə məğlubiyyətdən sui-istifadə" ittihamı ilə parlamentdən qovuldu və 7 il həbsdə vətəndaş vəzifə tutmaq hüququndan məhrum edildi...

"Dünyada yoxsa, yoxsa, yoxsa deyil!"

İdeoloji görüş etibarları ilə sadıq qaldığı olan Bandaraneyk, hakimiyyətə gəlməsi dövründə ölkənin siyasətini daha da irəlilətdi və iqtisadiyyatın əsas bölmələrini - bank və sığorta sistemini; habelə, xüsusi məqsədli məktəbləri milliləşdirdi (1961-ci ildə). Bandaraneyk 1960-cı ildə ölkədə siyasi durumu nəzərə alaraq İngiltərədə vətəndaşlıq elan etdi. Bu, ingilis dilinin ölkədə ikinci dərəcəli statusundan çıxarılması və yerli Sinhala dilinə (Sinhala dilinin ana dilinin) dövlət dili elan edilməsi ilə yanaşı, ölkədə yaşayan Tamil qəbiləsinin kütləvi iğtişaşları

nəticəsində oldu. Qəbilə bəylikləri yüksək dərəcədə ayrı-seçkilikçi və Tamilləri siyasi sistemdən uzaqlaşdırmaq cəhdi kimi qəbul mətləndirirdi. Bu olay rolunu xanım olan dövlətin Tamillər arasında hərbi ritorika ilə nəfəsə rına əsas verdi.

Daha sonrakı problemlər kumətin xarici biznes sahələrini, özəlliklə də neft kompaniyalarını milliləşdirməsi ilə yaranırdı ki, bu da Amerika və Britaniyanın Şri Lanka üzərinə ticarət embargosu qoyması ilə nəticələnirdi.

Bu "nəticə" öz növbəsində başqa bir "səbəb" doğurdu: xanım rəhbər öz ölkəsini Çin və Sovet İttifaqına yaxınlaşdırmağa başladı. Sirimavo Bandaraneyk 1962-ci ildə katolik zabitlərin başladığı hərbi çevriliş cəhdinin qarşısını aldı. 1964-cü ildə o, Lanka Sama Samakam Partiyası ilə tarixi koalisiyaya daxil oldu. Həmin ilin sonunda xanım Bandaraneyk seçkilərdə məğlubiyyətə uğradı. Bununla belə, o, 1970-ci il seçkilərində birləşmiş cəbhə ilə birgə səs çoxluğu qazandı və yenidən hakimiyyətə qayıtdı.

Konstitusiyayı dəyişdi, vəziyyəti dəyişdi...

O, hakimiyyətinin ikinci dövründə ölkə Konstitusiyasına dəyişikliklər etdi və ölkəsini də Federasiyanın bir hissəsi elan etdi. Seylon adı "Şri Lanka"ya dəyişdirildi və ölkə respublika elan edildi. Amma hakimiyyətdə 16 ay qaldıqdan sonra yenə çevriliş rüzgarları əsəyə başladı. Bu dəfə solçu gənclər meydana idi. Solçular az qalmırdı, onu hakimiyyətdən devirsənlər. Vəziyyətin ciddiliyini gören xanım

xanım domir iradəsini işə saldı və Şri Lanka xanım Bandaraneyk səfərbər edilərək, çevriliş cəhdini qəbul etdilər. Bandaraneykin uğurlu xarici siyasəti nəticəsində onun sadıq dostlarına birləşmiş qonşuları da köməyə gəlirdi. Hindistan və Pakistan Bandaraneyk hökumətinə yardım üçün öz qonşularını göndərdilər və bu qonşuların Kolomboda hava, dəniz limanlarını qorudu. **Belə çətin zamanlarda o, görkəmli lider kimi özünü təsdiqlədi.**

"O, kabinetindəki yeganə kişi idi" - bunu rəsmilərdən xanım Bandaraneykin üsyanlar zamanı göstərdiyi qətiyyətli fərdiyyəti qorh edərkən demişdi!

Bu, üç dəfə - 1960-65, 1970-77 və 1994-2000-ci illərdə Seylon və Şri Lankanın baş naziri olub.

Xanım Bandaraneyk həmçinin uzun müddət Şri Lanka Azadlıq Partiyasının lideri olub.

Yenə dəyişiklik, yenə üsyan...

1973-cü ildə ölkədəki neft böhranı Şri Lanka iqtisadiyyatını çətin vəziyyətə salmışdı - qərbdən yardım gözləmək mənasız idi, onun sosial islahatları isə heç bir nəticə vermirdi! Bir əlac qalmışdı: məhəllələşdirmə siyasəti yeridilməli idi. Bu isə təsirsiz ötüşə bilməzdi, çünki Tənqidlər, fərqli fikirlər populyarlıq qazanmağa başlamışdı: xanım çox, rəqib çox... Amma Bandaraneyk də Bandaraneyk idi; o, tənqidlə qarşı dözümsüzlük göstərərək, ən qəddar tənqidçilərdən olan "Lanka qəzetlər qrupu"nu bağladı. Xanım Baş nazir mətbuata qarşı tənqidlə öncə də qeyri-standart addım atmış, ölkənin ən böyük qəzeti olan "Lake House"-un redaksiyasını milliləşdirərək, onu hökumətin qəzetinə çevirmişdi.

...Fəaliyyət üsulu, üsullu fəaliyyəti

Şri Lankalılar arasında *"Xanım B"* kimi tanınan Bandaraneyk emosional istifadə edərək özünə döndürmə qazanmağı bacarırdı. O, tez göz yaşları içində ölkəsinin siyasətini davam etdirməyə rəcəyinə and içirdi. Rəqibləri onu *"ağlayan dul"* adlandırırdılar.

...Və tənəzzülü

1976-cı ilə kimi Bandaraneyk xaricdə öz ölkəsindən daha çox hörmət qazanmışdı. Onun həmin ilki ən böyük zəfəri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sədri olmaq və ölkədə ilk dəfə olaraq dünya liderlərinin böyük konfransını keçirmək idi. Xaricdə müsbət reputasiyası olmasına baxmayaraq, o, artmaqda olan korrupsiya və tənəzzüldə olan ölkəni sadi vəziyyətə görə öz ölkəsində dəstəyi itirməkdə idi. Demək olar ki, onu xilas edəcək heç nə qalmamışdı. Bu, parlamentdə 75% çox yer tutan hökumətə seçkilərin müddətini daha iki il ertələməklə bununla da onun prezidentlik müddətini rəsmi olan 6 ildən 8 ilə uzatmağa imkan verdi. Bu qeyri-demokratik hərəkət, sonrakı illərdə onun sivil hüquqlardan məhrum edilməsinə gətirib çıxardı.

1977-ci il seçkilərində məğlubiyyətə uğradılan Bandaraneyk artıq yuxarıda da vurğuladığımız kimi, *"hakimiyyətdən sui-istifadə"* ittihamı ilə sivil hüquqlardan məhrum edildi. (O bəlkə də *"sui-istifadə"* etmə mirdi - hakimiyyət ona o qədər doğma gəlirdi, sanki hər şey onun bəlkə də qəsd etməirdi, sövq-təbii alınırdı hər şey!)

...Səksəninci illər onun üçün ağır idi, çünki bir zamanlar ona

qədər xalq ondan üz döndərmişdi. Artıq rəhmətlik ərinə xatırlatmağa dəyər yaramırdı... Beləliklə, uzunmüddətli iqtidar həyatından, alışımsızlıqdan sonra o, 17 illik müxalifət həyatına da alışmalı olacaqdı... Onun müxalifətçiliyi də özünəməxsus idi; o, yalnız hökumətə qarşı deyil, hətta öz uşaqlarına qarşı da mübarizə aparırdı... O, hətta Çandrikayla oğlu Anuru qarşı-qarşıya qoymuşdu.

...Əsə öz qızına məğlub olur...

Keçmiş Baş nazir 1994-cü il seçkilərində yenə mübarizəyə atıldı: bu dəfə bir başqası ilə deyil, özəcə qızı ilə... Təbiri-caizsə, *"ilana baxan qonim olar"* deyiblər, ana siyasətçi, ana müxalifətçi öz balasına məğlub oldu. Çandrika ölkənin Baş naziri, sonrakı seçkilərdə isə prezident oldu.

Bandaraneyk məğlub olmuşdu, amma heç kəs bilməsə də öz övladına qalib siyasətçi yaxşı bilirdi ki, ya onunla işləməlisən, ya da o qalib olmalıdır... Uyğun olan birinci variant idi ki, Çandrika da bu variantı seçdi: Bandaraneyk yenidən Baş nazir oldu. Ancaq 1996-cı il yeni Konstitusiyaya görə, Baş nazir prezidentə tabe olmalı idi. Beləliklə, o, ömrünün sonuna qədər Baş nazir kreslosunda əyləşdi,

lakin artıq çox az gücə sahib idi: bu Baş nazirlik o Baş nazirlikdən yildi...

Şri Lanka siyasətinin anası 2000-ci il oktyabrın 10-da sonuncu fə seçkilərdə səs verib evə qayıdarkən, yolda ürək çatışmazlığını vəfat etdi...

Bir sözlə, xanım Bandaraneykin yalnız özü deyil, onun mənsub olduğu ailə də, ölkəsinə, ölkənin keçmişinə və bu gününə təsir etmiş, necə deyərlər, damğasını vurmuşdur. Onun ruhunun, inandığı Budda ilə qovuşub-qovuşmadığını bilmirik, amma bir şeyi dəqiq bilirik ki, istər əleyhinə, istər lehinə, istər az, istər çox, istər nifrət, istərsə də sevgi ilə olsun - bütün hallarda Şri Lanka onu unutmayacaq. Sanki yaxın dövr Şri Lanka tarixi Bandaraneyk(lər), Bandaraneyk(lər)dən öncə və Bandaraneyk(lər)dən sonra kimi təsnifləşib, təsnifləşəcək!

Gertruda Bell Elion

Qəlbini elmə vermiş
“NOBEL”Çİ XANIM

“Hüceyrə mədəniyyəti” ilə uğraşan mədəni insanın öyküsünə bir baxış

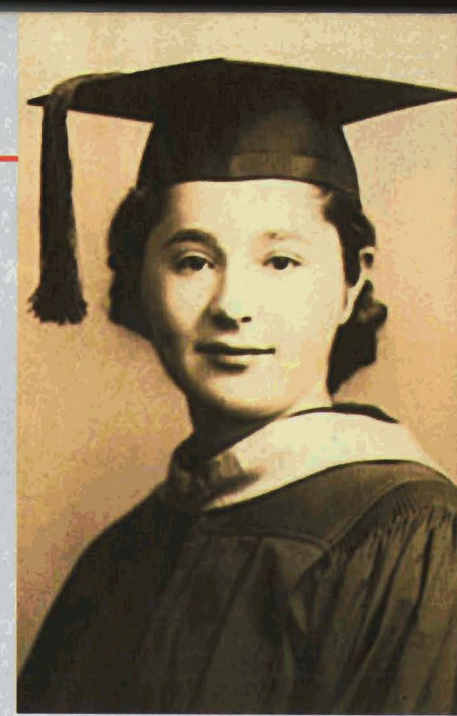
- O, Nobel ödülünə layiq görülməklə (1988) adını Tarixə yazan qadındandır! Bu nüfuzlu ödül ona (Georq H.Hitçinqslə birlikdə) “Dərman bulunda önəmli prinsiplərin kəşfinə görə” verilib.
- O, “Garvan-Olin” medalına (1968), “Milli Elm” medalına (1969), “Xidmətlərinə görə Lemelson-MIT” medalına (1997) layiq görülməklə uğurlarının təsadüfi olmadığını, elm yolunda, yenilik axtarışı yola sabitqədəm olduğunu (beləliklə, adının Tarixə yazılmasını haqq qənaatını sübut edib)!
- Bu böyük **ALİM, ŞƏXSİYYƏTLİ QADIN**, Amerika biokimyəvi formokoloqu, fiziologiya və təbabət üzrə böyük kəşflər müəllifi **Gertrude Belle Elion**dur (Gertrude Belle Elion)!

Babasının xəstəliyi Gertrudanın seçimini təbabətə yönəltdi!

Gertruda 23 yanvar 1918-ci ildə Nyu-Yorkda yəhudi emiqrantları ailəsində doğulmuşdur. Onun atası 12 yaşında Litvadan, anası isə 14 yaşında Rusiyadan qaçqın düşmüşdü. Gertruda ABŞ-da ali təhsil almışdı və diş həkimiyə çalışırdı. Doğulduqları məmləkətlərdən qaçqın düşmüş gənclər eyni hisslərlə yaşadıqları üçün də, ortaq taleni, bir ömür yolu seçməli oldular. Bu qaçqın gənclərin izdivacından Gertruda dünyaya gəlmişdi.

Gertruda qeyri-adi qız idi. Xəyalları geniş, üföqü açıq idi. Amma elə bu qız da orta məktəbi bitirəndə hələ hansı sənəti, ixtisası seçəcəyini dəqiqləşdirməmişdi. Tam o sırada baş verən bir hadisə ona “təbii seçim yolu”nu göstərdi. Babasının xərçəng xəstəliyindən vəfat etməsi Gertrudanın seçimini təbabətə yönəltdi. Bunun üçün də “kimyanı dərinlən öyrənməli, dərman sənayesində çalışmalı, necə olursa-olsun bu qorxunc xəstəliyin dərmanını tapmalıyam” - deyə düşüncələrə daldı. Onun ən böyük arzusu onkoloji xəstəliklərdən əziyyət çəkən insanların həyatını xilas etmək idi! Gertruda onkoloji xəstələrin həyatını xilas edə biləcək dərmanın tapılması üçün kimya ilə məşğul olmaq istəyirdi.

Gözəl arzularla yaşayan Gertru-

danın böyük elmə gedən yeri çox ağır olmuşdur. Bəlli olduğu kimi, II Dünya müharibəsindən əvvəlki dövrdə elmlərin elmə məşğul olmaları çox çətin idi. Onu heç bir laboratoriyada işə götürməzlər. Öz müqəddəs niyyəti ilə

çatana qədər Gertrudanın hər günü müqavimətləri dəf etməkdə və barizələrdə ötürdü.

O, haqqın qələbəsinə, tutduğu yolun doğruluğuna çox inanırdı və buna görə də ümiddən düşmürdü.

Qadın olduğuna görə mütəxəssis diplomu ala bilməmək gerçəkliyi

O, 1937-ci ildə Hanter Kolleji ni və 1941-ci ildə Nyu-York Universitetini (magistr dərəcəsi) bitirmişdir. Məxsus olduğu cinsə görə mütəxəssis diplomu ala bilməyindən o, Burroughs-Wellcome Əczaçılıq Şirkətində (hazırda Glaxo Smith Kline adlanır) Cora Hitçinqsin yardımçısı olanada

laboratoriyada köməkçi kimi çalışmışdır.

Xanım Gertruda 1941-42-ci illərdə kimya və fizika müəllimi olaraq işlədi. Bundan sonra o, 1943-44-cü illərdə Nyu-Cersidə qida məhsulu istehsalçısı "Conson və Conson" şirkətində üzvi birləşmələrin sintezinə məşğul idi. 1944-cü ildə Elion öncə "Velkam" əczaçılıq şirkətinə, bundan da Quzey Karolinadakı "Barrouz Velkam" şirkətinə keçdi və bu şirkətdə 1984-cü ilə qədər işlədi.

Elion 1944-50-ci illərdə biokimyəvi-assistent idi. 1955-62-ci illərdə Elion şirkətində elmi işlər üzrə direktor müavini, 1963-66-cı illərdə direktor

1943-cü illərdə eksperimental terapiya şöbəsinin elmi rəhbəri vəzifəsini daşıyırdı.

Bu şöbədə kimya, biokimya, farmakologiya, immunologiya, virusologiya üzrə tədqiqatlar yoluyla yeni dərman preparatlarının yaradılmasına yönəlmiş işlər aparılırdı. Şöbənin tərkibində, o zamanlarda, hüceyrə mədəniyyəti laboratoriyası var idi. Amerika Milli Onkologiya İnstitutu ilə də əməkdaşlıq edən Elion Dük Universitetinin farmakologiya professoru idi.

Gertruda Bell Elion 1960-64-cü illərdə ABŞ ictimai sağlamlıq xidmətinin rəhbəri, 1966-cı ildə Qordon biokimya konfransının sədri, 1974-cü illərdə Amerika Onkoloji Universitetinin Elmi Şurasının üzvü idi.

Onun tədqiqatları əsasən verilmiş xüsusiyyətləri olan bioloji aktiv maddələrin sintezi və sınağı ilə bağlı idi. Onun söyləri müxtəlif xəstəli-

kərə qarşı təsir edən yeni nəsil dərmanların alınmasına yönəlmişdi. Xəstəliklər və onlara qarşı alınan dərmanlar sırasında, **ağ qan xəstəliyi** (merkaptopurin, tioquanin), **malyariya** (pirimetamin), **podaqra** (allopurinol), **sidik və nəfəs yollarının soyuqlanması** (trimetoprim), **herpes** (asiklovir), **immunitet pozulması** (azotioprin) və s. Qeyd edək ki, 1988-ci ildən başlayaraq azotoprini ABŞ-da QİÇS müalicəsi üçün də istifadə etməyə icazə verildi.

1988-ci ildə Gertruda Bell Elion C.Hitçinqslə birlikdə hüceyrənin şəkərlə təbolizması sahəsindəki elmi-tədqiqat fəaliyyətinə görə dünyaya şöhrətə nail şəkildə ödülləndirildi. Bu yerdə onu da vurğulayaq ki, Gertruda Bell Elion uzun müddət rəsmi doktor dərəcəsi almamış, lakin sonralar o, Qəhvə Vaşinqton Universiteti tərəfindən fəxri doktorluq dərəcəsi ilə təltif edilmişdir.

Hitçinqslə birlikdə işləyən xanım Gertruda innovasiya metodlarını istifadə etməklə sonralar QİÇS AZT preparatının inkişafına gətirib çıxaran çoxlu sayda yeni narkotik vasitələri əldə etmişdir. İnsan səhhətinə nə ziyan vurmadan spesifik xəstəlik törədən mikroorqanizmləri nəfəs edən və ya onların yaranmasının qarşısını ala bilən narkotik vasitələri hazırlayıb hazırlamaq üçün empirik üsullara söykənmək əvəzinə Elion və Hitçinqs insanın normal hüceyrələri ilə xəstəlik törədən mikroorqanizmlər arasında kimyasal fərqliliklərdən istifadə edirdilər.

Onun ən böyük arzusu insanlara həyatını xilas etmək idi!

1977-ci ildə Gertruda Bell Elion uzun müddət apardığı tədqiqatların nəticəsində herpes virusunun müalicəsi üçün yarayan

Qəhvə xatununu yazan qadınlar

herpes virusu vasitəsi olan - **asiklovir** kəşf etdi! Bu dərman zoviraks adı ilə patent alındı. Dərman effektivliyi sayəsində bütün dünyada populyarlaşdı və müalicə vasitəsi kimi geniş yayıldı! Qəhvə Səhiyyə Təşkilatının məlumatına görə, dünya əhalisinin 65-90%-i herpes virusu ilə yəqin ki, əlaqədardır. Gertruda Bell Elion adlı bu ünlü QA-çıların zəkası olmasaydı, herpesə yoluxanlar insanlığın qarşısının nə olacağını düşünmək belə... çox çətindir!

1988-ci ildə Gertruda Bell Elion H.Hitçinqs və ser Ceyms Blek ilə birgə fiziologiya və Təbabət üzrə Nobel ödülini aldı. Onun digər ödülləri arasında Milli Elm Medalını (1991) və Lemelson-Massaçusset-Texnologiya İnstitutunun Xidmətlərə görə ödülini (1997) göstərmək olar.

Gertruda Elion H.Hitçinqslə birlikdə xəstəliktörədən hüceyrələrin çoxalmasını qarşısını alan mürəkkəb kimyəvi birləşmələri tapıb hazırlamışdılar. Bunun nəticəsində insanlara yüzillər boyu əziyyət verən leykomiya, podaqra, malyariya, dəmrov və digər xəstəliklərin aradan qaldırılmasına və müalicə olunmasına nail oldular! Təbii ki, əsas dərmanlar hüceyrələriniyə yönəlmişdi, onlarsa Elion tərəfindən hazırlanan dərmanların qarşısında davam gətirə bilməyib məhv olurdular.

Gertruda Elion Dərmanların Dünyasının Milli zalında vəzifə təklif olunan ilk qadın olmuşdur (1991).

Gertruda Bell Elion 1999-cu ildə Quzey Karolinada 81 yaşında dünyasını dəyişdi.

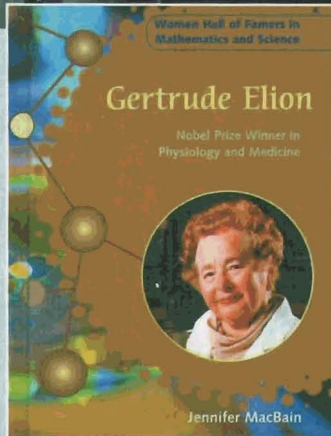
Xanım Gertruda ömrünün sonuna kimi çox fəal, daim axtarışda olan, tədqiqatdan tədqiqatlar aparan əsl elm adamı olmuşdur. Müxtəlif ali təhsillərdə, gənc alimlər qarşısında mühazirələr oxuyurdu, elmi əsərlər yazırdı, nüfuzlu tibbi jurnalların redkollegiyalarında üzv idi, tələbələrə məsləhət verirdi, mütəxəssislər yetişdirirdi.

Onun həyatını tamamilə elmə həsr etmiş Gertruda Bell Elion öz həyatı qurmadı. Elmi fəaliyyət onun həyat tərzidir, o həmişə elmə vermişdi... Qəlbinə

başqa bir ad (kişi
gili) buraxmayan
xanım, elmi ilə
yonlarla insanın
bində həmişəlik q
caq abidəsini yar
O, özünə yox, b
riyyəyə xidmət etdi

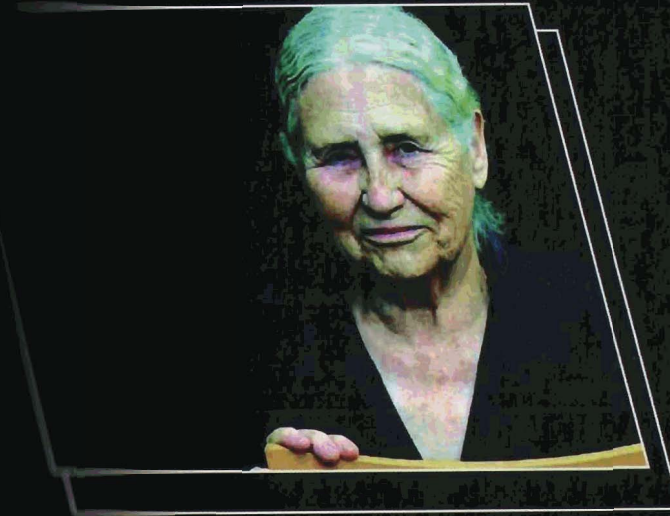

Gertruda Bell Elionun kəşflərini bir daha xatırlayaq:

- - 6-mercaptopurine (Purinethol), leykemi
nın ilk müalicəsi.
- - İmuran (Imuran), orqanların köçürül
üçün istifadə edilən ilk immunodepres
agent.
- - Allopurinol Zyloprim, podaqra əleyhinə preparat.
- - Pyrimethamine (Daraprim), malyariya əleyhinə preparat.
- - Trimetoprim (Septra), meningit, sepsis və sidik və nəfəs yolları
bakterial infeksiyası üçün preparat.
- - Asiklovir (Zovirax), virus herpesi əleyhinə preparat.

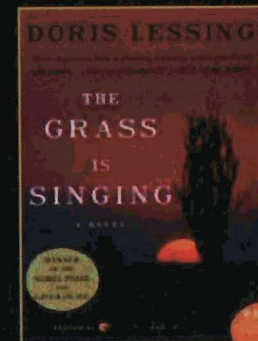
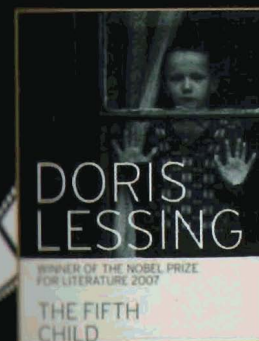
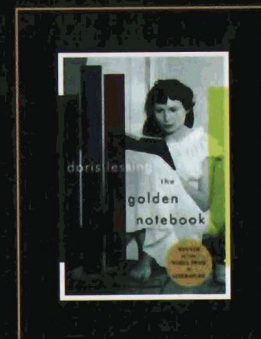
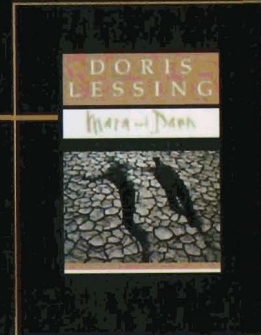
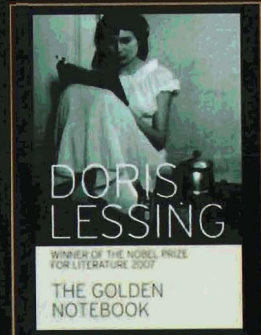
Əziz oxucu, inşallah, xəstələnməyəsən və heç bir dərmana ehtiyac
olmasın. Amma ehtiyacın olsa da, olmasa da bu dərmanların tətbiq
rastlaşanda, onları kəşf etmiş insanı rəhmətlə xatırlamağı unutma!

Gertruda Bell Eliona rəhmət, xəstələrə şafa diləklərimlə...

Doris Mey Lessinq

**«Çəmənlərin mahnısı»ndan,
«Səkkizinci planet»dən
«Və yenə də
Eşq»dən yazan
«NOBEL»li qadın**

Sufizmlə maraqlanan yazıçının maraqlı həyatı

- O, ədəbiyyata böyük xidmətlərinə, məhz bu böyük xidmətin etirafı və təntənəsi kimi Nobel ödələyinə layiq görülməklə adını tarixə yazdı!
- Nobel ona *“əsərlərində qadın təcrübəsindən doğan ehtiras, skeptizm və uzaqgörənlik gücünə malik özəlliklərinə görə”* verilib!
- Bu qadın, dünyaca ünlü ingilis yazıçısı, neçə-neçə yüksək təltiflərə layiq görülmüş yazıçı, əsərlərini böyük maraq və həvəslə oxuduğum Doris Mey Lessinqdir! (Doris May Lessing)

Yəqin ki, onun *“Marta Kvest”* (1952), *“Uyğun gələn nikah”* (1954), *“Fırtınadan sonra xırda ləpə”* (1958), *“Quruyla dövlətlənmiş”* (1966), *“Dörd qapılı şəhər”* (1969), *“Cəhənnəmə eniş limanı”* (1971), *“Qürubdan öncə yay”* (1973), *“Üç, dörd, beş zonalar arasında nikahlar”* (1980), *“Sirius ulduzunda təcrübələr”* (1981), *“Səkkizinci planet təmsilçiləri komitəsinin yaradılması”* (1982), *“Voliyen imperiyasının hissiyathallı agentlərinə dediklərini”* (1983), *“Yaxşı terrorçu”* (1985), *“Beşinci uşaq”* (1988), *“...Və yenə də eşq”*, *“Mara və Den”* (1999), *“Türk ed*

“Mara və Den” (2000) əsərlərini, maraqlı insanların bir hissəsini oxumusu-
m. Özündə qüdrətli sivilizasiyaların
təhlükəsində zəif insanın passiv işti-
raqlı fəlsəfi probleminin müxtəlif
variantlarını əks etdirən *“Kanopus
qapısı”* (1979-1982) seriyasından
bu qadının oxucular tərəfindən bu
qədər böyük maraqla oxunur.

Lessing mən hamısını oxuyub çat-
maq istəsəm də, amma əsərlərinin
qədər qədər böyük bir hissəsini
oxumaq imkanına malik olmuşam və
qədər qədər maraqlı oxuyub
qədər qədər sevsiyyə edərdim.

Qadın böyük yazıçılığa gətirən yol
qədər qədər başlamışdır və onun əsərləri-
ni qədər qədər maraqlı edən nədir?

İngilis yazıçısı **Doris Mey Lessinq**
1919-cu ildə Kirmanşah-
da dünyaya anadan olub. Onun atası
qədər qədər iş tibb bacısı idi. Ailəsi 1925-
ci ildə Afrika qitəsindəki ingilis müstəm-
ləkəsi - Cənubi Rodeziyaya (indiki Zimbabve)
köçmüşdü. Tale-
qədər qədər yerlərdə sınaq fikrinə düşən atası - Britaniya ordusunun
qədər qədər kapitanı Alfred Tayler burada iri torpaq mülkiyyətçisi olmaq
qədər qədər. Lakin arzusunu gerçəkləşdirə bilməmişdi.

Lessinq 1925-ci ildə ingilis müstəmləkəsi altında olan Zimbab-
vedə köçdükdən sonra Doris Mey Lessinq Xarareddə qızlar üçün
qədər qədər tutulmuş katolik məktəbində təhsil almağa başladı. Doris
qədər qədər qədər kilsə yanındakı məktəbdə təhsil almışdı. Lakin təh-
silə qədər qədər çatdıra bilmədi və bundan sonra o, heç yerdə oxumadı.
qədər qədər biliklərini mütaliə və şəxsi təhsil yolu ilə təkmilləşdirmiş,
qədər qədər yaşlarında iş həyatına başlamışdır.

Buna baxmayaraq, uşaqlıqdan qabiliyyətli, hər şeyə maraqlı, tətənlənən olduğundan onun "özkeçmiş"ində müxtəlif vəzifələrin adı yazılıb. Belə ki, Doris Mey Lessinq xəstəbəxıcısı, telefon operatoru, jurnalist... kimi fərqli sahələrdə fəaliyyət göstərüb. O, çox bəşarətli və dərin müşahidə qabiliyyətinə malik bir insan idi və bununla hamıya həmişə ətrafındakıları heyrətləndirirdi...

Yaşadıqları Zimbabvedə qara irqdən olanlara bəslənən son

münasibətin şahidi olmuş Doris Mey Lessinq bu səbəbdən də qaradərili afrikalıların və nəvə-təmləkəçilərin müxtəlif münasibətlərini yazmaqda ədəbi fəaliyyətə başlamışdır. Qısa müddət əvvəl qızın soyadı Teylor olan Doris Meyin valideynləri Rodeziyada kənd təsərrüfatı ilə məşğul olmağa çalışmışdılar, amma bir neçə il sonra qazana bilmirdilər. Doris

özünün həyat məktəbini elə burada - Rodeziyada keçdi. Hələ pəncəli bir qadın ikən, Doris yerli parlamentə işə düzəldi, burada müxtəlif solçu hərəkatların təmsilçiləri ilə yaxın münasibətlər yaratdı. Doris ilk dəfə 1939-cu ildə ərə getdi və bu nikahdan iki uşağı oldu. İkinci Dünya müharibəsi dövründə Doris özünün ikinci əri - alman mühaciri **Gottfrid Lessinq** ilə tanış oldu. Bu nikahdan onların bir oğlanı və bir qızları dünyaya gəldi. Doris Mey Lessinqin yazıçı kimi tanınması Lessinq soyadı ona milliyyətçə alman olan ikinci ərindən qalmasıdır. Bir müddət sonra onlar ayrıldılar. Doris Mey Lessinq övladları ilə birlikdə 1949-cu ildə Londona köçdü və həyatının sonuna qədər burada yaşadı. (Gottfrid Lessinq uzun illər sonra Almaniya Demokratik Respublikasının Uqandada səfiri işləyərkən 1979-cu ildə bu ölkədə diktatoru Aminə qarşı üsyan zamanı öldürülmüşdü.)

Qaradəriliyərin və nəvə-təmləkəçilərin münasibətləri qadın həyatında

Qadına 30-cu illərin sonlarından etibarən, "Otlar oxuyur" adlı ilk romanı yalnız 1950-ci illərdə işıq üzünə gələn Doris Mey Lessinqin ilk əsərləri 1950-ci ildən nəşr edilməyə başladı. 1950-ci ildə Lessinqin ilk romanı

"Qadınların mahnı-
sı" nəşr edilir. (Roman
T.S.Eliotə görə T.S.Eliot
"Hərəkətsiz tor-
paq" poemasına borclu
dur.) Aparteid dövrü
Doris Meyin həyatının
özünəməxsus xronikası ol-
muşdur.

Bundan qısa müddət sonra Lessinq düşündüyü "**Zorakılıq uşaqları**" seriyası üzərində işləməyə başladı. Bu seriya beş romandan ibarət oldu: "**Marta Kvest**" (1952), "**Qadın nikah**" (1954), "**Tufandan sonra sürüşmə**" (1958), "**Quşların şahzadəsində**" (1966), "**Dörd qapılı şəhər**" (1969).

Qadın Afrikanın Respublikasında "təzə olunmaz şəxs"...

Qadının əyalətlərində keçirdiyi həyat nəticə etibararı ilə onun həyatı müddət tükənməyən yazıçı ilhamının qaynağı oldu. 1950-ci illərdə Britaniya Kommunist Partiyasının və Nüvə silahı
Hərəkətinin fəalları arasında biri olduğu, aparteid rejimini tənqid

etdiyi üçün onu Güney Rodeziyada, Güney Afrika Respublikasında “arzuolunmaz şəxs” (“persona non-grata”) elan etdilər. Dəfələrlə aparteid rejim əleyhinə tənqidi fikirlər səsləndirdiyindən Doris Mey Lessinqin Güney Afrika Respublikasına səfərlərinə icazə verilmirdi.

Doris Böyük Britaniyada kommunistlərə və pasifistlərə qoşuldu, özünü feminist ədəbiyyata həsr etdi. Bundan sonra elmi fantastika, ardından sufizmlə maraqlanmağa başladı. Tənqidçilər Lessinqin maraq dairələrinin bir-bir dəyişməsini izləyə bilmirdilər və onun yazmalarına müvafiq damğarı yapışdırmağa həmişə gecikirdilər. Lessinq kommunizmin gələcəyi barəsində ümitsiz və feminizmin perspektivləri barədə skeptik olduğunu toplum qarşısında açıqladı. Bəzi kildə bəyan etdikdən sonra, ədəbi çevrələrdəki tənqidçilər də onun kitabları barədə ortaq məxrəc tapmaq ümidini təmamilə itirdi və Lessinqdən artıq əllərini üzdülər...

Doris Lessinq özü belə hesab edir ki, formal təhsil ala bilməmişdi, si onun üçün müsbət hal idi. Çünki Dorisin dünyagörüşü Avropa mərkəzçiliyi (avro-sentrizm) təlqinlərindən təsirlənməmiş, bəzi isə onu aşırı xarici təsirlərdən qorumuşdur. Gəncliyində Doris dinləyici bir dinləyici idi və onun marağını çəkən həmsöhbətləri bəhs etdikləri mövzulardan hər şeyi sanki... süzərək öz daxili dünyasına alırdı. Şəxsi təcrübə, əsaslanmayan həyat hadisələrində hazır təsəvvürlər, şablonlar (“ağıllı görünmə, aqamaqlıqlar”) Dorisi kişilərdən kin çəkildə iyrəndirirdi.

Lessinqin hələ ilk əsərləri - “Çəmənlərin mülkiyyəti”, “Marta Kvest” haqqında

Ədəbiyyatçı yazan qadınlar XIX yüzil tərbiyə ədəbiyyatının ən yeni və güzəştisiz, ənənəvi nəsr əsərləridir. Onun əsərlərində roman, pyes, hekayələr, dramalar yazılmışdır. Yazarın ünlü romanlarından biri feminist ədəbiyyatı tarixində klassikası hesab olunan **“Qızıl gündəlik”** adlı roman (1962) olmuşdur. Əsərlərinin şah əsər adlandırdığı **“Qızıl gündəlik”** romanı **“əsl Lessinqin”** yaradıcılığının örnəyi hesab olunur. Tədqiqatçıların yekdil fikrincə görə müəllifi dünyada məşhurlaşdıran ilk əsəri də məhz **“Qızıl gündəlik”** (1962) romanıdır. **“Qızıl gündəlik”** böyün feminist ədəbiyyatın tarixində adlandırsalar da, Lessinqin bu fikirlə heç zaman razılaşmamışdır. Yazıçıya görə söhbət sadəcə bir qadın deyil, şəxsiyyətin cəmiyyətə qarşı mövqeyi haqqındadır.

1962-ci ilə gəlincə... Dorisin ən ünlü romanı **“Qızıl gündəlik”** yazıldığı zamanlarda o, özünü artıq texniki olaraq savadlı, yəni ədəbiyyatçı kimi, ancaq ilk ədəbi ilhamını tükətməmiş kimi hiss edirdi.

Lessinqin də şotland psixiatr **Ronald Lenqin** kitablarından təsirlənmişdir. Yazdığı **“gündəlik”**də Lessinq özünün **alter-egosunu** kəşf etmişdir. Alter-eqo olan əsərin qəhrəmanı orta yaşın böhranı və yaradıcılıq əhtirası ilə üzləşmiş qadın yazar **Anna Volfdur**. Roman ancaq Lessinqin psixoloji təcrübə kimi tanınmır, həm də cəsarətli formal eksperiment kimi bilinir.

Lessinqin, eyni zamanda, dörd müxtəlif gündəliyi var idi. Gündəliklərin hər biri həyatının müəyyən sahəsinə həsr edilmişdir. Birinci gündəlikdə keçirilən gənclik xatirələrinə həsr edilib; digəri özünün

siyasi görüşlərinə; o birisi isə özündən uzaqlaşaraq sanki keçmişini kənar bir şəxs kimi görən insanın qeydlərinə... Sonuncusu isə onun əsl pədalıdır.

Özünün “mən”ini tamamilə itirmək qorxu ilə Anna bütün bu parçalanmış qeydləri birləşdirməyə səy göstərirdi...

Qadın ədəbiyyatının klassikasına çevrilən kitab

Gündəlik-kitab qısa zaman ərzində XX yüzil ingilisdilli qədim ədəbiyyatının klassikasına çevrildi, Lessinq özü isə oxucular tərəfindən çox oxunan müəlliflərdən biri oldu. Onu universitetlərin mühazirələr deməyə dəvət etdilər, onun nəsrini az qalmışdı ki, fəhri doktor nistlər üçün etalona çevrilsin...

Kommunizm və sosializm barədə ümitsizliyə düşər olan yarı bəşəriyyətin çağdaş yaşamını, gözəl və ya əksinə, faciəvi gələcəyi ni izah etməyə çalışaraq, bütün nəzəriyyələrə bəzən kinayə ilə bəyabab verir, hadisələrə istehza ilə yanaşmağa başlayır. Onun fəlsəfi tika mövzusunə müraciət etdiyi əsərləri ("**Kanopus Arqonotları**", "**Mara və Dann**" və axırncı əsəri "**Çatlaq**" da daxil olmaqla digər kitabları) - paradoksal şəraitdəki insan münasibətlərini kəşf etmə təcübəsidir və qətiyyənl alternativ dünya yaratmaq cəhdləri deyil.

Müəllif özü yaradıcılığını mövzu baxımından üç dövrə ayırır. Bunlar “Solçu kitab klubu”nun üzvü olduğu və əsərlərində sosial tənqiddə mühüm yer ayırdığı sosialistlik (1944-1956), psixologizm (1956-1969) və daha çox elmi fantastika ilə səciyyələnən sufilik dövrüdür. Sonuncu dövrdə Lessinq **“Cəhənnəmə eniş təlimatı”** (1971), **“Qürub çağından əvvəlki yay”** (1973), **“Üçüncü, dördüncü və beşinci zonalar arasında nikahlar”** (1980), **“Sirius ulduzunda**

...mudor" (1981), "Səkkizinci pla-
...səkilçiləri komitəsinin yaradıl-
... kimi fantastik romanlarını yaz-
...

“Şəhənnəmə eniş təlimatı” (1973) və “Qürub çağından əvvəlki” (1973), romanları oxucunu postmodern psixikanın və dəliliyin dərinliklərinə aparırdı. **“Kanopus Arqos-2 silsilələri”** silsiləsi isə gələcək dünyada vizioner-allegorik romanlardan ibarət bir seriyasını təşkil edirdi. Bu silsilədə personajlar - qadın və kişi arxetipləri - kosmik məkanda qarşılıqlı münasibətlər qururlar.

Bu silsilə, "Şikəstə" (1979), "Üçüncü zonalar arasında nigah" (1980), "Sirius ulduzunda təcəbbüs" (1981), "Səkkizinci planetin qanunları komitəsinin yaradılması" (1982) romanlarından ibarətdir.

Əmin dostu, pakistanlı teoloq İdris Şahın yardımı ilə Doris Les-
trey sufi islamın doktrinaları ilə dərinlən tanış olmuşdu. Çox gü-
nə baxmayaraq sufiliyə bu ciddi maraq onun uşaqlıq illərini islam dünyası-
nın bir parçası olan İranda keçirməsi ilə müəyyən dərəcədə əlaqə-
li deyil. Əmin yazıçısının islam və Şərq motivləri ilə zəngin “Şikə-
st” (1979) romanını da həmin təsirin aradan illər keçəndən sonra
qələmə çıxan əks-sədası kimi qəbul etmək mümkündür.

1911-ci ildə onun axıncı romanının motivləri əsasında bəstəkar
Glass opera bəstələdi.

Ədalətin sonuncu romanı "Voliyen imperiyasının hissiyatlı şəxslərinə daxil olan sənədlər" romanıdır.

İsaia Lessinqin Londonun inqilabi əhvali-ruhiyyəli gəncliyinin

həyatından bəhs edən “Yaxşı terror” (1985), əqli cəhətdən zəif uşaq haqqında ki “Beşinci övlad” (1988) romanları oxucular və təncidçilər tərəfindən böyük maraqla qarşılanır.

1996-cı ildə, səkkiz illik fasilədən sonra xanım yazarın “Və yəni də eşq” romanı nəşr edildi. 1999-cu ildə isə “Mara və Den” romanı işıq üzü gördü. Ardından - bir neçə il sonra “Beşinci uşaq” romanının davamı olan “Tərk edilmiş Ben” romanı gəlirdi...

Onu da deyək ki, Doris Lessinq “Yaxşı qonşunun gündəliyi” (1983) və “Əgər qocalıq bacarsaydı...” (1984) romanlarını C. Somers təxəllüsü ilə nəşr etdirmişdir.

Xanım Lessinq öz hekayələri ilə də böyük sayğı gördü. Onun əsas hekayə topluları bunlardır: “Bu qoca başçının ölkəsi” (1951), “Səvmək vərdişi” (1958), “Kişi və iki qadın” (1961), “Afrika hekayələri” (1964), “Cek Orkninin yoldan çıxması” (1972) və.b.

1978-ci ildə onun bütün “kiçik nəsr əsərləri”nin daxil olduğu hekayələr cildi çıxdı. (Bu cildə Afrikada baş verən hadisələrdən bəhs edən hekayələri daxil deyildir.) 1992-ci ildə isə onun daha bir toplusu - “İndiki zaman” işıq üzü gördü.

Lessinq ingilis teatrlarında səhnələşdirilmiş “Mister Dolin” (1958), “Hərəyə öz səhrası” (1958), “Billi Nyuton haqqında hekayə” (1958) və “Pələnglə oyun” (1962) adlı dörd pyesin müəllifi.

Onun bəstəkar F.Qlas ilə əməkdaşlığın nəticəsində 1997-ci ildə Almaniya “Üç, dörd, beş zonaları arasında nikahlar” operası tamaşaçıların qarşısına çıxarılmışdır.

Mövzu və janr baxımından Doris Lessinqin yaradıcılığı rəngarəngdir. O, çoxsaylı romanlarla yanaşı, dörd səhnə əsərinin, bir neçə hekayələr kitabı və publisist yazılar toplusunun müəllifi. Gənclik xatirələrini qələmə aldığı “Evə gedərkən” (1957) və “İkinci axtarışında” (1960) kitabları

onun uzun illər keçməsinə baxmayaraq bu gün də böyük maraqla oxunur.

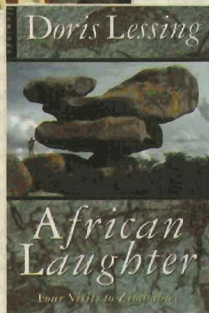
Lessinqin publisistika nümunələri arasında geniş rəğbət qazanan əsərləri “Har şeydən əvvəl pişiklər” (1957) (yenidən işlənərək dərc edilən “Har şeydən əvvəl pişiklər və digər hekayələr” 1997) və xatirələrinin qələmə alındığı iki cildlik “Evə gedərkən” (1957) və “İngilisliyin axtarışında” (1960) kitabları oldu. Bu kitablar qadınların böyük sivilizasiya uğrunda mübarizədə göstərdikləri passiv təsirlərdən, onların qarşılaşdığı xarakterli problemlərə müxtəlif kurslardan yanaşmalarından bəhs edir.

1993-ci ildə Lessinq Harvard Universitetində doktorluq dərəcəsinə layiq görüldü. Elə həmin il Güney Afrikada əməkdaşlıq etdi.

1999-cu ilin dekabrında yazıçının mədəniyyət qarşısındakı xidmətləri vətəninə təqdim edildi.

Britaniyada yüksək qiymətləndirilmişdir. O, “Millətə xüsusi xidmətlərinə görə” ən yüksək Britaniya mükafatına - Şərəf Cəngarə ordeninə layiq görülmüşdür. Doris Lessinq bu ordeni XX yüzilə qazanan sonuncu britaniyalıdır. Onun portreti Britaniya tarixinin ən qədim simaları ilə birlikdə Londondakı Milli Qalereyanı bəzəyir. 2000-ci ilin yanvarında Londonun Milli Portret Qalereyasında Leonard Makkombanın əsəri olan “Doris Lessinq portreti” əsəri olaraq sərgiyə təqdim edildi!

Onun yaradıcılığındakı qəribəliklər dənizdəki qum kimi ədəbiyyatına yeni ruh gətirirdi. Bu səbəbdən Doris Mey Lessinq həm oxucuların, həm də tənqidçilərin diqqətini cəlb edirdi!

Uzun və məhsuldar yaradıcılığı nəticəsində Avropanın bütün əsas ədəbi mükafatlarını qazanan Doris Lessinq 2007-ci ildə "epik əsərlərinin qadın təcrübəsində doğan ehtiras, şübhə və gələcəyi görmə xüsusiyyətlərinə görə" öz zəngin kolleksiyasına Nobel mükafatını da əlavə etmişdi.

O, ədəbiyyat sahəsində Nobelə layiq görülən on birinci qadın olaraq TARİXƏ düşdü. O, bu mükafatı həyatının ən ahıl çağında - 87 yaşında alması ilə də öz nəməxsus rekord sahibi olmuşdur.

Bəzi məlumatlara görə məhz fantastik janrda yazmış kitablar Lessinqə Nobel verilməsini iyirmi il gecikdirdi. Çünki İsveç Akademiyası bu janra o zaman

ciddi münasibət bəsləmirdi.

Yaşının ötkün dövrünə qədəm qoymasına baxmayaraq, Doris Lessinq yeni əsərlər üzərində işləyir. "Nənələr" adlandırdığı yeni nuncu hekayələr kitabını 2003-cü ildə Londonda çap etdirən müəllif BBC radiosuna verdiyi müsahibədə, əslində, gərgin zəhmət qazandığı Nobel mükafatının onu arzu edilməyəcək dərəcədə mürəkkəbləşdirməsindən və nəticədə yaradıcılığına az vaxt qalmasından şikayətlənmişdir.

Xanım Doris Lessinq təkcə əldə etdiyi ödülləri, o cümlədən Nobel laureatı ilə deyil, yazdığı onlarla ünlü əsərləri ilə adını yazdıran diyyən dünya tarixinə yazmış bir qadındır!.. Dünən olduğu kimi bugün, bu gün olduğu kimi sabah da onun imzasını axtaracaq, onu oxuyacaqlar. *Əsərlərin aranması, oxunması yazıçının xoşbəxtliyi.* Doris Lessinq əbədi xoşbəxtliyi özü üçün təmin etmişlərdəndir.

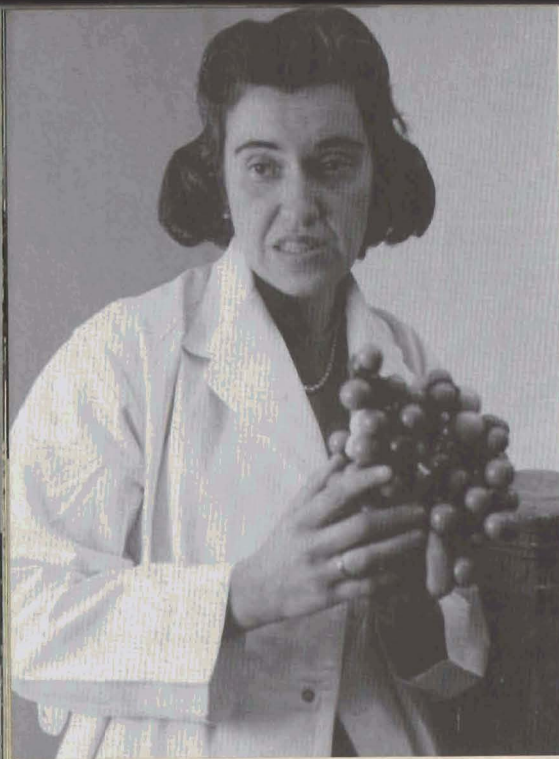

Rozalin Sasmen Yalou

Qızıl tarixə keçən
qızıl ad və
qızıl xatirə...

- O, Nobel ödülü laureatı (1977) olmaqla adını Tarixə yazdı!
- Tibb üzrə aldığı "Nobel" ona (Roger Guillemin və Andreu Sjöström) *"peptid hormonların müəyyən olunması üçün radioimmunoəoloji metodun inkişaf etdirdiyinə görə"* verilib!
- O, Hardner Fondunun Uluslararası ödülü (1971) və Amerika Tibb Akademiyasının elmi nailiyyətlərə görə ödülü (1975) ilə təltif edilib!
- O, həmçinin Nyu-York Elmlər Akademiyasının təbii elmlər sahəsində A.Kressi Morrison ödülü laureatıdır!
- Bu qadın, Böyük Alim, Şəxsiyyətli Ziyalı Amerika biofiziki **Rozalin Sasmen Yaloudur!**

Hanter Kolecini fizika dərəcəsi üzrə bitirən ilk qadın!

Amerika biofiziki **Rozalin Sasmen Yalou** (Rosalyn Sussman Yalow) 1921-ci ilin 19 iyulunda Nyu-Yorkda, kağız fabriki sahibi olan Sasmen və Klara (Zipper) Yalounun ailəsində doğulmuşdur. Rozalin təhsilini Bronks şəhərinin ümumtəhsil məktəbində almış, sonra

Hander orta məktəbinə daxil olmuşdur. 1937-ci ildə o, Hanter-kollecə (bu kollecə Nyu-York Şəhər Universitetinin bir hissəsidir) qəbul edilmişdir. Bu dövrdə fizikasının son nailiyyətlərinin ümumi marağa səbəb olduğu aşkar idi. Rozalin Sasmen Yalounun humanitar elmlər üzrə bakalavr dərəcəsi aldığı 1941-ci ilin yanvar ayında o, Hanteri fizika dərəcəsi üzrə bitirən ilk qadın oldu!

Bu aydan sonra o, İllinoys Universitetinin Mühəndislik Kollecinə daxil qismində dəvət edildi və 400 nəfər tələbə arasında yeganə qadın aspirant oldu!

İlk evliliqlə özünü başa çatmaqda olan doktorluq dissertasiyası üzrə çalışdığı üçün həsr edən Rozalin Sasmen Yalou, radioaktiv maddələrin ölçmə üçün cihazların montaj edilməsi sahəsində yüksək ixtisasa malik mütəxəssisə çevrildi. Bu metodu sonralar tibbi təcrübəyə tətbiq etdi.

1943-cü ildə Rozalin İllinoys Universitetində tanış olduğu Aron Yalou ilə həyatı qurur və bu evlilikdən onların bir oğlu və bir qızı dünyaya

Fizika dərəcəsi fizikasının əsaslarını tibbi təcrübəyə tətbiq edən Rozalin

1941-ci ilin yanvar ayında ona İllinoys Universitetinin Mühəndislik Kollecinə daxil qismində fəlsəfə elmləri doktoru dərəcəsi verilir. Elə həmin il də Rozalin Sasmen Yalou Nyu-Yorkda öz laboratoriyasını bir müddət tədqiqat laboratoriyası kimi fəaliyyətində çalışır, sonra isə Hanter-kollecəyə fizikadan dərslər deyir. 1947-ci ildə tibbi fizika üzrə aparıcı müəllim olan doktor Qiyoxino Feynmanın təşəbbüsü ilə Rozalin Sasmen Yalou İllinoysdakı dövlət veteranlar xəstəxanasındakı radioterapiya şöbə-

Təbabət, riyaziyyat və fizika üzrə bilgiləri birləşdirən iki tədqiqatçının eksperimentləri

1950-ci ildə Rozalin Sasmen Yalou Solomon A. Bersonla işləməyə başlayır. Rozalin özünün riyaziyyat və fizika üzrə bilgilərini, klinik təbabət, fiziologiya və anatomiya üzrə Bersonun bilgiləri ilə birləşdirərək 23 il davam edən müştərək elmi eksperimentlər sürəcinə rəvac verir. Onlar qanın həcmi ölçmək, bədən toxumalarında serum zülalları paylaşmasını tədqiq etmək və qalxanabənzər vəzi xəstəliklərinin diaqnostikası üçün radioizotoplardan istifadə edirdilər. Tezliklə, alimlər şəkərli xəstəlikləri ilə maraqlanmağa başladılar. Beləliklə, bu xəstəliklərin tədqiqatı zamanı qanın plazmasında və orqanizmin digər toxumalarında müxtəlif maddələrin mövcudluğunun ölçülməsi üçün radioaktiv maddələrdən istifadəni özünə daxil edən radioimmunoloji metod (RİM) işıqlandırıldı.

O vaxtlar insulini əldə etmək tam şəkildə mümkün idi. Rozalin Berson onu radioaktiv yodla asanlıqla nişanlamağın mümkün olduğunu bildirdilər. Radioaktiv nişanlamanın köməkliyi ilə şəkərli diabet haqqında

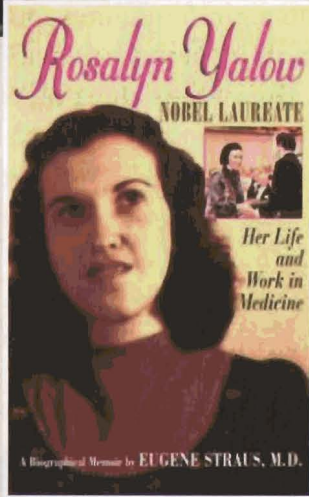
sində konsultant vəzifəsinə təyin olunur. Beləliklə, Alimlər birincilərdən olan radioizotop laboratoriyasını təşkil və avadanlıqla təchiz etməsi fəaliyyətinə başlayır!

1950-ci ildə Rozalin Sasmen Yalou bütün vaxtını Bronx hospitalındakı işinə sərf etməkdən ötrü Harlem kollecdəki müəllimlik vəzifəsindən çıxır.

insulinin qan damarlarının yolundan (plazmalar) yoxa çıxmasını ölçmək üçün bu vaxt radioaktiv hesablayıcıda radioaktiv insulinin tətbiq edilməsi. Sonra müxtəlif vaxt intervallarında alınmış plazma nümunələrinin radioaktivliyi hesablanır. Şəkərli diabet xəstəliyi olan şəxslərdə mədəaləmədən insulinin daxil olması zamanı aşağı düşmüş və mövcud olan insulinin tez bir zamanda orqanizm tərəfindən sərf edildiyi güman edilirdi. Lakin Rozalin Sasmen Yalou və Berson bu cür xəstələrdə plazmadan insulinin yoxa çıxması sürətinin gözlənilmədən aşağı olduğunu aşkar etdilər. Onlar şəkərli diabet xəstəliyi olan böyüklərdə yad insulin molekuluna qarşı insulini fəallaşdıran və insulinin plazmadan çıxmasını təsirləndirən anticisimlərin yarandığını fərz edirdilər. Onların öz müşahidələrini dərc etmək cəhdlərinə rədd cavabı verildi; o vaxtlar alimlər təsdiqləndirirdilər ki, anticisimlərin yaranmasına səbəb olan insulin molekulu asanlıqla balacadır. Lakin vaxt keçdikcə, Rozalin Sasmen Yalou və Berson tərəfindən əldə edilən nəticələr qəbul edildi!

1959-cu ildə Rozalin Sasmen Yalou və Berson şəkərli diabetin tədqiqatı zamanı RİM-in təsvirini dərc etdilər. O vaxtdan da, əvvəllər ölçülməmiş mümkün olmayan hormonların kiçik konsentrasiyalarını və orqanizmində olan digər maddələri ölçmək üçün bu metoddan bütün dünyada istifadə etməyə başladılar. Metoddan həmçinin donor qanında hepatit virusunun aşkar edilməsi, xərçəngin erkən diaqnostikası üçün orqanizmin mayelərində, yaxud da toxumalarında maddələrin müəyyən edilməsi, toxumalarda və ya plazmada neyrotransmitterlərin (sinapslardakı əsəb impulsu)

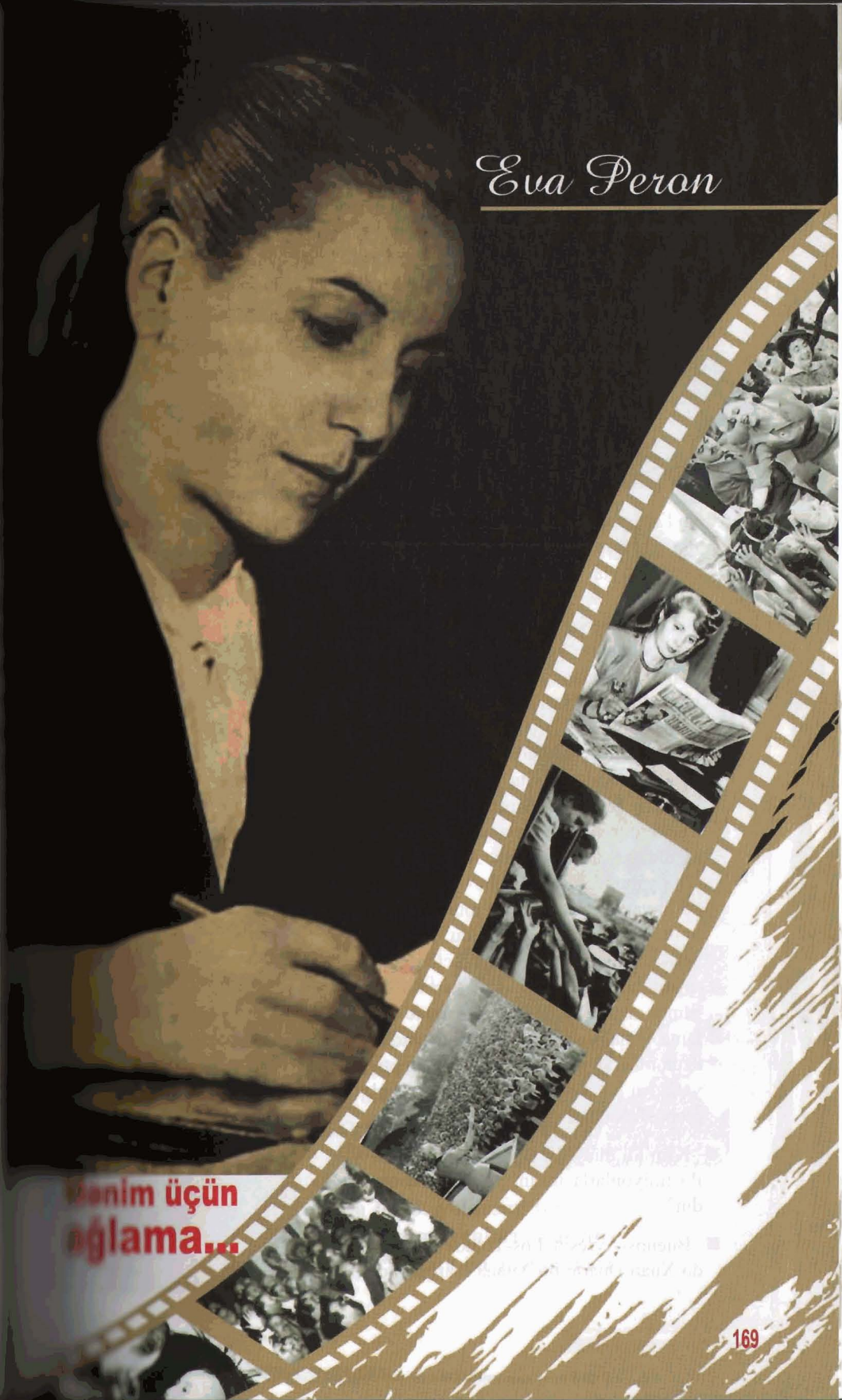

qadın Qadınlığın, Elmin, rəqqipərfər Bəşəriyyə qəlbində özünə taxt quracaq, bu gün də, sabah milyonlarla insan tərəfindən xatırlanacaq. Onun Elm Tibb Elminə gətirdiyi əhəmiyyətliliklər dünən də, bu gün gələcək də milyonlarla insanın sağlamlığına qovuşmasında tənəşmə rol oynayaraq, müəllim şan-şöhrət, insanlara can sağlamlığı təsəlli gətirəcək...

Adını ELM TARİXinə hərfiylə yazmış xanım Rosalyn Sasmen Yalow, əməlləri kimi də dünya durduqca xatırlanacaq, sayğıyla yad ediləcəkdir. Onun Yolunda olanlara, Elm

lunda olanlara deyirəm: **necə Qızıl Adlara, necə Qızıl Kəşflərə, necə Qızıl Tarixə və də Qızıl Xatirəyə!....**

Eva Peron

Benim üçün ağlama...

■ Xalqı üçün yaşayan, cavan yaşında ölən, cəmi 16 il gizlədilən əfsanəvi Birinci Xanımın filmi həyatı...

■ **Evita** - yəni **Eva Peron** haqqında çəkilən baş rolda Madonnanın oynadığı filmi ilk dəfəyə görə əvvəllər öncə seyr edərkən göz yaşlarımı tuta bilmirdim. İllər öncə deyirəm, ancaq nə gizlədirdi, elə sonralar da, bu gün də o filmə həyəcanla baxa bilmirəm: yaş ötdü, həyəcan ötmədi...

■ Həmin filmə Madonnanın səsləndirən və Evitanın Argentina xalqına müraciətlə oxuduğuna inanılan, filmin özündə də məşhur olan **"Argentina, mənə ağlama"** (Dont Cry for Me Argentina) adlı mahnı isə bu gün də ən sevdiyim mahnılar arasındadır. O, çox gənc yaşlarında, təxminən 30 yaşında dünyasını dəyişsə də, yüzrlərlə əsər üçün ilham qaynağı olmuşdur. Bu, dünya tarixində çox nadir insanlara qismət olan bir xoşbəxtlikdir. O, 1976-cı ildə - ölümündən sonra "Evita" adlı musiqilə beynəlxalq populyar kultüərə də daxil oldu. Hələ 1978-ci ildə, adıçəkilən musiqilə əsasında film çəkilməsi gündəmə gəlib. Evita rolu üçün Patti LuPonedən Liza Minnelliyə, Mişel Pfayferdən Meril Stripə qədər çox sayda ulduzun adı keçmişdi. Ancaq bu layihə yalnız 20 ildən sonra - 1998-ci ildə həyata keçdi və Evita rolunu ifa etmək Madonnaya qismət oldu. Bu film Madonnanın ən böyük yaradıcılıq uğuru da hesab edilə bilər. Xüsusilə də filmə oxuduğu "Argentina, mənə ağlama" mahnısı insanın yaddaşından uzun müddət silinmir. Eva Peronun həyatından bəhs edən həmin film, "Qızıl qlobus" ödülünə layiq görülmüşdü.

■ Kim idi dünyaya səs salan və ölümü ilə milyonlarla insanı ağladan bu qadın?

■ Buenos-Ayresin Los-Toldos kəndində Xuan Duarte ilə Xuana İbarqurenin

İbarqurenin uşaqları olaraq doğulanda, çox güman ki, heç kim onun öncə öz ölkəsinə, sonra isə dünyaya öz möhürünü vuracağını ağına belə gətirmirdi. Ailə vəziyyəti ilə əlaqədar, Latin Amerikasının bu əfsanəvi şəxsiyyətinin doğum tarixində bözi məqamlar qaranlıq qalmışdı. Doğum şəhadətnaməsində doğum tarixi 7 may 1919-cu il kimi göstərilmiş, adı isə "Mariya Eva Peron" kimi qeyd edilmişdi. Xaç suyuna salınma şəhadətində isə doğum tarixi 7 may 1919-cu il kimi, adı isə "Eva Mariya İbarquren" kimi yazılmışdı. Maraqlıdır ki, gələcəkdə "Evita" kimi nəşr ediləcək "özkeçmiş"ində isə anadan olduğu tarix 7 may haqqında heç bir məlumat vermirdi. Bəlkə də bunun bunların heç birisi ilə əlaqəsi yox idi, çünki nəticədə ölkəyə o, tarixə bu rəqiblərlə deyil, gördüyü işi ilə düşmüşdü...

"Cəsarət qol gücündən deyil, ruh gücündən yaranır".

(P.Eldric)

■ Evita Latin Amerikasından çıxan ən böyük qadın idi. Dünyaya gözlərini cəmi 16 il içində açmış, radio və kino ulu kimi məşhur olmuş, sonra isə Argentinanın ən güclü adamının həyat yoldaşı (ən güclü adamı!) olmuşdu. O, cavan ömrünü, həyatını ölkəsinə verən yoxsulluğu və ayrı-seçkiliyi aradan götürmək uğrunda mübarizəyə girişdi. Mübarizəsində sabitqədəm irəliləyirdi. Nüfuzuyla həyat yoldaşını (ən güclü adamı) belə kölgədə qoydu və milyonları öz ardınca apardı. Ancaq sadə bir kəndli qızının bu gözlənilməz

rilən şəhərin mərkəzi, eynən ropada olduğu kimi kafelər, teatrlar, teatrlar və restoranlar doluydu. Ancaq eyni zamanda sızlıq, kasıblıq və açlıq da hökm sürürdü. Dəbdəbə, səfalet, harınlıqla kasıblıq yana idi...

...Eva "Komediyalar" tamaşasında səhnəyə qoyulan "Peres xanımgil" adlı tamaşadakı rolunu

kar aktrisalığa qədəm qoydu. Bir il sonra isə səyyar teatrlar qastrola çıxdı. O, eyni zamanda, fotomodel kimi işləyir və ikinci rəcəli melodramlarda kiçik rolları ifa edirdi.

"Kandilecas" adlı bir şirkətlə bağladığı müqaviləyə əsasən gündəlik radio tamaşalarında da müxtəlif rollar ifa edirdi. Bu tamaşalar o dövrdə ölkənin ən böyük radiostansiyası olan "Mundo"da səhnələnirdi. Eva bir ildən sonra "Belqrano" radiostansiyası ilə 5 illik müqavilə imzaladı.

Bu müqavilə sayəsində o dövrdə çox populyar bir tamaşa olan "Tarixdəki böyük qadınlar" adlı tamaşada öz yerini möhkəmləndirmişdi. Eva bu tamaşada İngiltərə kraliçası I Yelizavetanı, Sara Bernarı və Rusiyanın axırıncı çariçasını canlandırırdı. ... Bəlkə özü də hiss etmədən oynadığı hər rol, "tarixdəki böyük qadın"ların hər biri sanki ona öz ömründən pay verir, onun ömrünə çökürdülər... Eva hər gün "tarixdəki böyük qadınlar"ın sırasına qoşulmağa yol gedirdi...

"Dünyanı yazan qadınlar" "Dünyanı yazan qadınlar" "Dünyanı yazan qadınlar"

Eva - artıq əli pul-para tanımağa başlamış qadın. O, qızandığı pullarla "Mundo" radiostansiyasına qorik oldu. 1943-cü ildə o, artıq ayda 100.000 peso qazanırdı və bütün ölkədə ən çox pul qazanan radio sənətçisi olmuşdu.

Evanın kino karyerası çox qısamüddətli olmuşdu. Oynadığı son filmlərdən birində böyük kino ulduzu Libertad Lamarkın canlandırdığı yaşlı bir qadına qarşı düşmənçilik mövzusunda bir kəndli qızı obrazında çıxış edirdi. Lamark ilə Eva nə çəkilişdə, nə də səhnədə qarşılaşdılar. Bir gün fasilə zamanı yemək yeyən Eva və başqa aktrisələr Lamarkı da yeməyə dəvət etdilər. Ancaq Lamark onlara cavab verdi: "Xeyr, təşəkkür edirəm. Mən öz sinfimə mənsub aktrisələrin yanına gedəcəm." Bu təhqiri ömrünün axırına kimi unutmamışdı. Öz ölkəsinin qadınlarını tanıma olanda da Lamark "Evita"ya daxil etdi. Lamark "Evita"ya qaçmaq məcburiyyətində qaldı və öz karyerasını orada davam etdirdi.

Evanın "Evita"ya çevrilməsinə əsas yolda baş rol oynayacaq olan Xuan Peron ilə tanış olduğu yaşdan etibarən hərbiçi idi. 1930-cu illərdə tutan çevrilişdə kiçik bir rol oynamış, Çilidə hər-

bi attaş olmuş və uzun illər Avropada yaşamışdı. Argentinaya qayıtdıqda, Avropanın gələcəkdə ya kommunizmi, ya da faşizmi qəbul etməli olacağını fikirləşirdi. Onun bu fikri Argentinaya üçün planlaşdırdığı siyasi xəttə də təsirini göstərəcəkdi.

15 yanvar 1944-cü ildə Argentinanın Buenos Xuan şəhərində güclü zəlzələ baş vermişdi. Bir neçə nəfərin həlak olduğu zəlzələ əsnasında onun da zərərçəkənlər arasında idi.

Onun naziri olan Peron, zərərçəkənlər üçün yardım fondu qurdu və yardım toplamaq üçün sənətçilərdən də kömək istədi. Bir həftə sonra Peron, bütün sənətçilərlə birlikdə Peronun təqdimat mərasimində kampaniyanın bütün iştirakçıları bir yerdə toplaşdı.

Eva ilə Xuan ilk dəfə burada qarşılaşdılar. Eva, gələcək həyat yoldaşı Xuanla tanış olduğu o gecəni "fövqəladə bir gecə" kimi xatırlayırdı. Peron isə Evanın zahiri görünüşündən və səsindən çox təsirləndiyini deyirdi. Bir müddətdən sonra onlar birgə yaşamağa başladılar.

Ancaq bu hal, siyasətçilərlə sənətçilərin ayrı-ayrı siniflərə mənsub olduqlarını qəbul edən Argentina ictimaiyyətində qalmaqla səbəb oldu. Peron Evanı sadəcə olaraq öz həyatına yox, siyasətə də daxil etmişdi. Nazirlər Kabinetinin iclaslarında Eva onun yanında otururdu. Liseyi belə çətinliklə başa vuran Eva, nazirlər və yüksək rütbəli hərbiçilərlə eyni masanın arxasında otururdu. Ancaq onların arasındakı bu yaxınlıq, bir hərbiçi kimi Xuanın rütbəsinin artırılması üçün maneçilik törədirdi. Nəhayət, cütlük evlənmək məcburiyyəti qarşılaşdı.

Eva Peron xanım bir hərbiçiyə "ikinci mən" oldu

Eva Peronun həyat yoldaşı və onun köməkçiləriylə birgə mövzuda söhbət etmirdi. Ancaq onun bu qədər hor şey onun beyninə həkk olunurdu. Xuan Peron, daha sonra xatirələrini qeyd edərkən, bu barədə belə yazırdı: "Eva Peronla tanış olmaqla öz uşağımı seçdim və onun ikinci mənini yaratdım." Peron, "ikinci mən" deyərken çox da haqsız deyildi; onlar tanış olduqlarında Evanın 24, Peronun isə 48 yaşı var idi.

Peron isə vaxtdan sonra Eva həyat yoldaşının təbii qururdu. O, bir rəhbərlik vəzifəsinə Xuan Peronun müvəffəqiyyətlərini dram üslubunda xalqa çatdırırdı.

Peron isə getdikcə güclənirdi və artıq özünü nazi rəhbərliyini tutması üçün heç bir maneə qalmamışdı. Peron isə ölkədəki ən güclü nazir olaraq qalmaq istəyirdi. Ancaq "heç bir müvəffəqiyyət qalmır". Bu dəfə də belə oldu. Peron Nazirlər Kabinetindəki düşmənləri təqdimatdan uzaqlaşdırıldı və həbs edildi. Peron isə onu bir qəhrəman olaraq qəbul edən və əksəriyyət təşkil edən yoxsulların icumet binasını mühasirəyə aldı.

Peron isə istədiyinə nail oldu - Xuan Peron Peron isə xalqa buraxıldı. Peron parlament binasının qarşısında xalqı salamlayarkən, etiraz aksiyasının təşkilatçısı olan Eva həyat yoldaşının yanında məğp olaraq dayanmışdı.

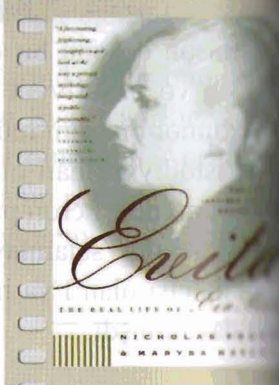

Səslü-küylü Avropa səfəri

Evita 1947-ci ildə Avropa səfərə çıxdı və bir çox dövlət başçısı ilə görüşdü.

Avropadan qayıdandan sonra Evita zahiri görünüşündə dəyişiklik elədi və saçlarını rənglədi. Avropa mətbuatı tərəfindən çox tənqid edilən dəbdəbəli paltarlarını və şlyapalarını da bir tərəfə tullamışdı. Artıq onu daha ciddi göstərən paltarlar geyməyə başlamışdı. Argentinada evindən kənarda şalvar geyən ilk qadın o idi.

Azadlığa buraxıldıktan sonra N. Peron üçün prezidentliyə aparıcı açılmışdı. 1946-cı ildə təşkil edilən seçki kampaniyasında Eva da iştirak edirdi. O, həftəlik radio proqramı istifadə edərək, alovlu nitqlərlə xalqa hərəkətə gətirir, özəlliklə kasıblara qəyətə xitab edirdi.

Eva Argentinanın tarixində ən çox kampaniyalarında həyat yoldaşı ilə birgə çıxış edən ilk qadın idi.

O, kasıbların və fəhlə sinfinin himayəçisinə çevrilmişdi. O dövrdə Argentinada xalq ona Eva Peron ya da "Evita" deməyə başlamışdı. "Balaca Eva" mənasına gəlirdi.

*Ona köhnə Argentina doğurdu,
onun Argentina isə o doğurdu...*

Evita Evitaya qarşı böyük məhəbbət və qorqunmanın əsas səbəblərindən biri, şübhəsiz ki, onun tərəfindən qurulan "Eva Peron Fondu" idi. Fond evsiz-eşiksizlərə sığınacaq verir və kasıb vətəndaşlara pulsuz tibbi yardım, ərzaq, pul yardımı göstərirdi. Kasıb bölgələrində mindən artıq ev tikilmişdi. Evita bu fondan əlavə, Argentinada ilk qadın siyasi partiyası olan "Evita tərəfdarı qadınlar partiyası"nı da qurmuşdu. Ölkə üzrə 3600 (!) şöbəsi olan partiyanın üzvlərinin sayı 1952-ci ildə 500 minə qədər çatmışdı. Evita, demək olar ki, Argentinada bir dövlət olmağa başlamışdı! Onun qədər Argentinada qadınların səsvermə haqqı belə yox idi. O, qadın səsvermə mənasında qadınların haqları haqqında çox aktiv çalışdı və nəhayət, 1947-ci ildə nəhayət onun dəstəyi ilə qadınlar səsvermə haqqına sahib oldular. O, həyat yoldaşının prezidentliyi dövründə xalqa çox yaxın oldu. Həmkarlar təşkilatlarının yaradılmasında önəmli rol oynadı.

1952-ci ildə keçirilən seçkilərdə Xuan Peron adı çəkilən partiya onun dəstəyi ilə səslerin 63 faizini topladı.

Evita qadınların da seçkidə iştirak etməsinə imkan yaratmışdı, ancaq bu feminist deyildi. Evita ölkədəki qadınlar üzərində böyük bir təsirə malik idi. Onun sayəsində partiya üzvü olan qadınlar, Argentinada siyasi sənəsinə (bir çox hallarda Evitanın özü kimi) çıxış tapmış qadınlar idi.

Əfsanə

Evita həyat yoldaşının adının əfsanələşməsinə kömək etmişdi. Onu Hz. İsa oxşadır və "hər Peron tərəfdarının belə gələrsə, Peron üçün ölməyə hazır olduğunu" deyirdi. Evanın fikrincə, Peron nu tənqid etmək vətənpərvərliyə ziddi və Argentinaya əsl mənada sadıq olan tənəşlər, Perona qeydsiz-şertsiz

olanlar idi.

Mübaligəyə varan bu davranışı Evitanın özünü də əfsanələşdirdi. Onun adı və şəkilləri ölkənin hər yerini bəzəyirdi. Dövlət başının həyat yoldaşı olmasına baxmayaraq, pulların üstündə onun adı var idi. Hətta tədavüldə "Evita" adlı pul da var idi. Onun adı olan şəhər bir şəhər - "Evita şəhəri" belə salınmışdı. Ancaq bu nüfuz və siyasi gücünə baxmayaraq, Evita həyat yoldaşının simvolik rolunun önünə keçmirdi. Elə bir təsəvvür yaradırdı ki, guya onun həyat fəaliyyətinin arxasında Xuan Peron var və ya Xuan Peron bu fəaliyyəti dəstəkləyir. Qısaca, **Eva çox ağıllı bir qadın idi...**

Xalqla dövlət arasında ən etibarlı bağ...

1951-ci ildə Evitanın vitse-prezidentlik postuna namizəd olma ehtimalından danışılırdı. Ancaq onun getdikcə çoxalan siyasi gücünü qəzəbləndirirdi. "Hər şeyin bir həddi olmalıydı!" Konstitusiyaya əsasən, prezident vəfat edəndə onun yerinə vitse-prezident keçirdi. Ordu Evitanın vitse-prezident olmasını qəbul edə bilməzdi, çünki o, aşağı təbəqədən gəlmişdi! Ancaq Evita fəhlə sinfindən, həmən ittifaqlarından və partiyasından böyük dəstək görürdü. Onun gördüyü dəstək həyat yoldaşı Peronu belə təəccübləndirmişdi.

22 avqust 1951-ci ildə fəhlə həmkarlar ittifaqları 2 milyondan çox adamın iştirakı ilə "Kabilo Abierto" adı verilən bir nümayiş

"Kabilo Abierto" Argentinada 1810-cu ildə baş tutan May inqilabından sonra qurulan ilk yerli hökumətin adı idi.

Evitanın cütlüyü meydana toplaşan xalqa müraciət etdi. Argentina tarixində ilk dəfə bu qədər çox sayda adam bir qadın siyasətçiyə dəstək etmək məqsədilə bir yerə toplanmışdı. Xalq Evitanın vitse-prezidentlik postuna namizəd göstərilməsini tələb edirdi.

Evita bir neçə gündən sonra öz qərarını bildirdi: o, namizəd olmaq istəmədi.

Xalqın tələbini qulaqardına vurmuş və yeganə arzusunun, tarixin həyat yoldaşına həsr edəcəyi səhifədə **"xalqın tələblərini və tələblərini prezidentə ötürən qadın"** kimi yadda qalmaq olduğunu

Evita sadə səhhəti də korlanmışdı - Eva uşaqlıq xərcənginə tutulmuşdu.

Argentinada qadınların da səsvermədə iştirak etdikləri ilk seçkilər 1951-ci ildə keçirildi. Bu inkişafın səbəbkarı olan Evitanın vəziyyəti pisləşirdi. Xəz paltosunun altında, ayaq üstündə dayanmaq üçün, məftillərdən və gipsdən hazırlanmış bir qurğu var

Seçkilərdə qalibiyyətin qətiləşməsindən sonra keçirilən rəsmi mərasimə Evitaya **"Millət ruhani lideri"** adı veriləcəkdi. Bu sahəyə Evita yaxşı gedirdi, ancaq nə yazıqlar ki, cavan qadının səhhəti bəzi cəhətlərdə eyni şeyi demək mümkün deyildi.

Evitanın oğlu oməliyyatla kəsilib çıxarılsa da, xərcəng Evitanın bütün həyatı sürətlə yayılırdı. Bu dövrdə o, kimyəvi terapiya tətbiq edilən bir argentinalı oldu.

Həyat dayandı

Evitanın onu tezliklə öz pəncəsinə keçirəcəyini Həcceyrələri xəstəliyə tamamilə təsəvvürləndirən Eva 26 iyul 1952-ci ildə, saat

20:27-də, 33 yaşında vəfat etdi. (Ölüm vaxt cəmi 36 kilo çəkisi qalmışdı.) Xəbərlər bir anda hər tərəfə yayıldı və bütün ölkədə matəmə qərər oldu. Ölüm döşəyində yatan Evita bütün xalqına, **“Mənim üçün ağlama, Argentina!”** deyərək səsələnmişdi Argentina Evitası... Amma Argentina onun üçün göz yaş tökdü! O, argentinalılar üçün qəddəs bir insana çevrilmişdi. Onun ölümü ilə ölkədə həyat dayandı, kinoteatrlar, restoranlar, kafelər bağlandı. Evita ölüm rəsmi mərasim təşkil edildi və yadda saxlamaq asan olsun deyərək, ölüm saati rəsmi qeydlərdə 20:25 kimi göstərildi.

Hökumət hər gün 5 dəqiqəlik “yas vaxtı” elan etdi. Fəhlə dənizçiləri Roma papasına məktub yazaraq Evitanın **“müqəddəslər”** sırasına salınmasını tələb etdilər...

Ölkədə demək olar ki, bir Evita isteriyası yaşanırdı. Xalq Səhiyyə naziri, nazirlikdə Evitanın boyuna uyğun ölçüdə bir şam qoyulmasını və hər ayın 26-da şamın bir saat müddətlə yandırılmasını ömrü boyu tələb edirdi. Məktəblərdə Evitanı vəsf edən şeir və inşa yazan şagirdlər təqdim olunduruldu. (Digər tərəfdən, bu arada, xəstəlik Evitaya yaraşdırdığı üçün, *“Əslində o xəstə deyildi, öpdüyü adamlardan ona xəstəlik yoluxdu”* şəklində söz-söhbət də yayılmağa başladı.)

Ordu onun cəsədinə də rahatlıq vermədi

Evitanın ölümündən qısa müddət keçəndən sonra, onun xatirəsini əbədləşdirmək üçün Azadlıq heykəlinə daha böyük bir heykəl hazırlanması qərara alındı. Heykəlin altında isə, Lenin mavzoleyində olduğu kimi, Evitanın nəşi saxlanılacaqdı. Ancaq heykəl hazır olamamış - 1955-ci ildə ordu hərbi çevriliş edərək hakimiyyəti ələ keçirərək Xuan Peron xaricə qaçmaq məcburiyyətində qaldı və Evitanın cəsədini

İspaniyaya göndərilməsi tədbirləri başsız qaldı. Artıq Eva Peronun nəşinin saxlanması, onu sağlığında qətiyyətlə xoşlamayan hərbiçilər müəyyən qədər çətinləşdirdi.

Hərbi idarə Evitanın cəsədini çıxararaq, uzun illər hamıya nəşini qalan şəkildə gizlətdi.

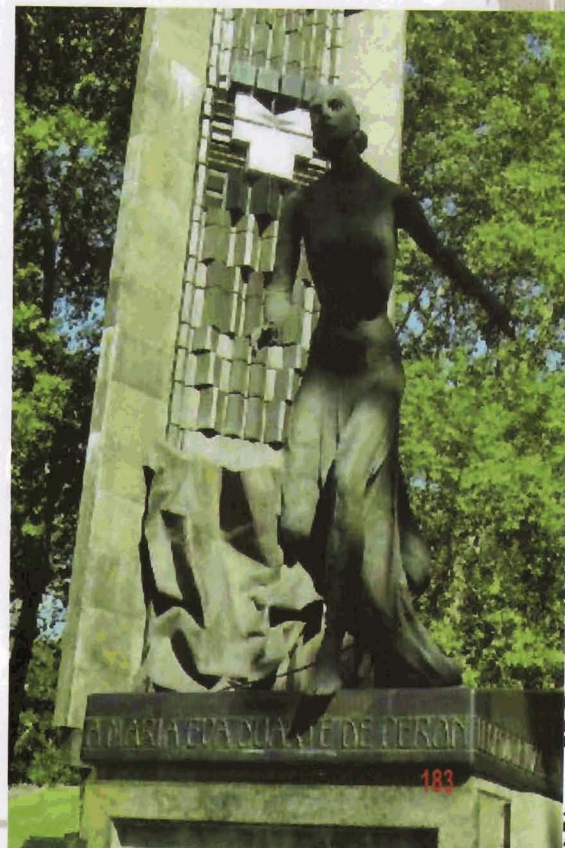
1985-ci ildə nəşr edilən “Əziz Evita” adlı kitabda yazıldığına görə, əsgərlər onun cəsədini təhqir etmişdi.

Bu dünyası da keşməkeşli, o dünyası da...

1955-ci ildən 1971-ci ilə qədər Argentinada “peronizm” qadağan edilirdi. Eva Peronun şəklini saxlamaq bir tərəfə qalsın, onun adını da belə qadağan edilmişdi. Hərbiçilər tam 16 ildən sonra Eva Peronun nəşinin harada gizlədildiyini dedilər: Argentina xalqının milli qəhrəmanı, İtaliyanın Milan şəhərində “Mariya Maqqi” adı altında qəbrinə qoyulmuşdu!

Evitanın cənəzəsi İspaniyaya köçürüldü və Xuan Peronun oradakı qəbrinə mühafizə altına alındı. 1973-cü ildə sürgündən Argentinaya qayıdandan sonra Xuan Peron, üçüncü dəfə prezident seçilsə də bir ildən sonra vəfat etdi. Evita öləndən sonra Xuan Peronun övladı İzabel Peron, eyni zamanda vitse-prezident idi və örinə görə sonra Argentinanın ilk qadın prezidenti oldu. İzabel Evitanın cəsədini Argentinaya köçürtdü və onun qəbrinin nəşləri birgə dəfn olundu.

Evitanın qəbri nüvə hücumundan qorunmuş qurtulacaq dərəcədə

möhkəm inşa edildi! Bəziləri isə belə fikirləşirdilər ki, cənazə bu ha yoxa çıxarsa, Evita əfsanəsi yenidən meydana çıxa bilərdi və rünür, məhz bunun qarşısını almaq üçün qəbri belə möhkəm tikildilər...

Eva Peronun həyatı çoxlu sayda əsərlərin mövzusu oldu və bu gün də insanlar tərəfindən çox maraqla oxunur. Onun xatirə heykəllər, abidələr ucaldılıb, muzeylər açılıb. Bu gün də Eva Peron muzeyi turistlərin ən çox ziyarət etdiyi yerlərdən biridir.

Özü dəyər olan qadın

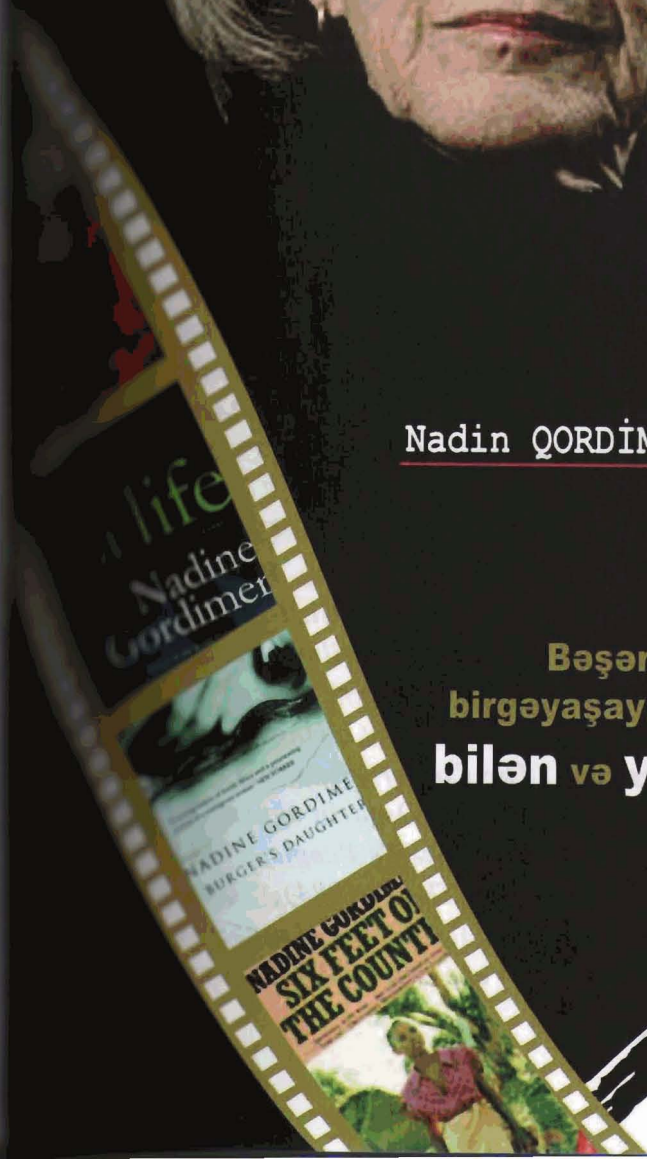
...Eva Peron, şübhə yox ki, öz ağına belə gəlməyəcək qədər yüksək bir mövqeyə çatmışdı. Kasıblar və fəhlə sinfi üzərindəki nüfuzu və kult halına çevrilmiş şəxsiyyəti ilə o, sosializm, faşizm və millətçiliyin qarışığından ibarət olan "peronizm" cərəyanının Argentinada yerləşməsində baş rolunu ifa etmiş, eyni zamanda, bu cərəyanın və öz həyat yoldaşının təbliğat maşını kimi işləmişdi. O, xoş niyyətli bir şəxsiyyət idi. Öz ölkəsində sinfi ayrılığıya həqiqətən də son qoymaq və xalqın həyat səviyyəsini qaldırmaq istəyirdi. Bu istəklərinə müvəffəq olmuşdu. Hazırda müvəffəqiyyətsizliyə düçar olduğuna heç bir şübhə qalmayan və diktatorluğun dayağı kimi qəbul edilən peronizm cərəyanı tarixin zibil qutusu atılsa da, Evita günəşi Latin Amerikasının səmasında hələ də parlamaqdadır.

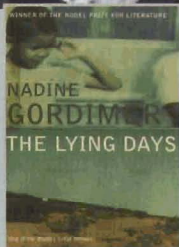
Eva bu gün də təkcə Argentinada deyil, həm də bütün Latin Amerikası ölkələrində canlı əfsanə olaraq yaşamaqda davam edir. O, Argentina xalqının qəlbində əbədiyyətə qədər yaşayacaq bir azadlıq simvolu kimi qalmaqda davam edəcək...

Nadin QORDIMER

**Bəşəriyyətin
birgəyaşayış formulu
bilən və yazan qadın**

■ O, Nobel ödülərinə layiq görülməli (1991) və məhz həmin ödülə layiq görülməli gərəkçəsində dəqiqliklə deyildiyi kimi **“əsrarəngiz əsərləri ilə bəşəriyyətə gətirdiyi böyük töhfələr”**lə adını Tarixə yazıb!

■ O, “Nobel”dən 17 il öncə (1974-cü il) başqa bir nüfuzlu ödülə - Man Booker ödülərinə layiq görülmüşdü!

■ Bu qadın, **ŞƏXSİYYƏTLİ ZİYALİ GÖRKƏMLİ İCTİMAİ-SİYASİ XADİM** Güney Afrikadan olan ingilisdilli yazıçı **Nadine QORDİMER**dir!

Onun **“Üz-Üzə”** (Face to Face, 1949), **“Kənd və şəhər sevgililəri”** (Town and Country Lovers, 1950), **“Serpentin yumşaq səsi”** (The Soft Voice of the Serpent, 1952), **“Riyakar günlər”** (The Lying Days, 1953), **“Altı futluq torpaq”** (Six feet of the Country, 1956), **“Yadellilərin torpağı”** (A World of Strangers, 1958), **“Cümənin izləri”** (Friday's Footprint, 1960), **“Təsəvvür**

məhəbbət” (Occasion for Loving, 1963), **“Gizli saxlanması tələb olunur”** (Not for Publication, 1965), **“İtirilmiş burjua dünyası”** (The Late Bourgeois World, 1966), **“Fəxri qonaq”** (A Guest of Honour, 1970), **“Livingstonun peykləri”** (Livingstone's Companions, 1970), **“Mühafizəkar”** (The Conservationist, 1974), **“Burgerin qızı”** (Burger's Daughter, 1979), **“Əsgərin ağuşu”** (A Soldier's Embrace, 1980), **“İyul adamları”** (Culy's People, 1981), **“Nə bəharadasa, orada”** (Something Out There, 1984), **“Təbiətin şübhəli lıqları”** (A Sport of Nature, 1987), **“Silah gedəndən sonrakı an”** (The Moment Before the Gun Went Off, 1988), **“Nə vaxtsa”** (On

Upon a Time, 1989), **“Oğlumun hekayələri”** (My Son's Story, 1990), **“Hər zaman nə isə olur”** (Something for the Time Being, 1992), **“Yanımda - heç kim”** (None to Accompany Me, 1994), **“Evdeki silah”** (The House Gun, 1998), **“Yükvurma”** (The Pickup, 2001), **“Həyat alır”** (Get a Life, 2005), **“Bethoven on altıncı qara idi”** (Beethoven Was One-Sixteenth Black, 2007) kimi əsərləri dünyaca ün qazanıb.

Nadine Qordimerin qələmindən çıxmış və yalnız bir qisminin qeyd etdiyimiz əsərlərini oxumaq insana xüsusi zövq verir. Çünki bəzi əsərlərini tamamilə oxusam da, açığını deyim ki, hələ belə bir çox sevimli yazıçılarımın əsərləri kimi onun yazdıqlarından da hamısını oxumağa vaxt tapa bilməmişəm. Amma xarici ölkələrdən aldığım kitablar arasında onun neçə kitabı var və həmin əsərləri - əsl ədəbiyyat örnəklərini oxuyacağım günə ümidimi bağlamışam...

Nadine Qordimer, sözün əsl anlamında, oxunmağa dəyər yazıçıdır. Bu, dünyanın ünlü ədəbiyyat tənqidçilərinin də fikirləridir. Çünki bir çox əsəri nəşr olunduğu dövrdə ciddi hadisəyə çevrilib və onun yaradıcılıq mündərcəsi bu gün də insanı düşünməyə dəvət edir...

11. uşaq yaşlarında “ağ dərisi”ni qəbul edən kimi dəyərləndirirdi

Nadine Qordimer, 1923-cü ilin 20 noyabrında Güney Afrika Respublikasında Yohannesburqdan çox da uzaq olmayan kiçik şəhərlər qəsəbəsində zərgər ailəsində dünyaya gəlib.

Onun valideynləri yəhudi mühacirlərdir. Atası Litvadan, anası isə İngiltərədən gəlmişdi. Güney Afrikadakı irqi və iqtisadi

ayrı-seçkiliyə qarşı ilkin marağı ona atası aşılarmışdı. O, çar Rusiyasından qaçmış düşmüş bir yəhudi kimi, diskriminasiyanın nə olduğunu öz gözləri ilə gördüyükdən (necə deyərlər, şəxsi təcrübəsində çıxış edərək) Nadini siyasi baxımdan yəkin şəxsiyyət kimi formalaşıdır bilmişdi. Anası isə ölkədəki yoxsulluq və diskriminasiyaya çətinliklə dözüür, qaradərili uşaqlar üçün uşaq bağçasında işləməklə təvəlli tapırdı.

Qordimer ilk təhsilini katolik məktəbində alsa da, ürəyi zəif olduğundan, sonradan anasının təşəbbüsü ilə ev mühitində təhsil almağa başlayır. Evdə təhsil almamaq və ətraf mühitdən çox vaxt təcrid olunması onu erkən yaşlarından bədii yazılar yazmağa sövq edir. Onun çap olunmuş ilk yazısı "Nəzərdə olan qızılın axtarışı" adlı uşaq hekayəsi idi. "Sabah yenə də gölməli" adlı digər hekayəsi də həmin ildə - 1933-ci ildə "Forum" jurnalında çap olunub.

15 yaşına çatanda, artıq onun böyük üçün yazılmış beletristikası işıq üzü görür.

Vitvatersrandda (University of the Witwatersrand) təhsilini yarımçıq qoyaraq Yohannesburqa köçən Qordimer sonralar taleyini həmişə bu şəhərlə bağlayır. Yohannesburqda ali təhsil almaqla yanaşı, yazmağa davam edir, əsasən yerli Güney Afrika jurnallarında çap olunmağa başlayır. Və ilk yaradıcılıq məhsulları, 1948-ci ildə "Üz-üzə" adlı topluda nəşr olunur (kitablaşdırılır).

Ötən yüzilin ortalarında Güney Afrika Respublikasında aparılan rejimi bərqərar olur, irqi ayrı-seçkilik artır, müxtəlif dərili insanlar

arasında nikah bağlamaq qadağan olunur. Yazıçının özü xatırlayırdı ki, "uşaq yaşlarında "ağ dəri"mi imtiyaz kimi dəyərləndirirdim, ancaq sonralar sanki ikinci dəfə dünyaya gəldiyimi hiss etdim."

Bu mühitdə ölkədəki durum yaradıcı ziyalılar üçün dözülməz qədər çətin çatır: Mopassandan tutmuş, Heminquey və Folknerə qədər bütün yazıçıların əsərləri qadağan edilmiş və yandırılmışdı. Yazıçılar üçün əksəriyyəti, o cümlədən P.Abrahams və A.La Quma da ölkəni tərk etmişdilər...

Onu məşhurlaşdıran əsərlər

Nadin Qordimerin 1948-ci ildə işıq üzü görən (ilk hekayələr toplusu olan), "Üz-üzə"dən 5 il sonra sonra "Riyakar günlər" ("The Long Days") adlanan ilk romanı nəşr edildi (1953).

Bu əsərdə gənc yazıçı Helenin taleyindən bəhs olunur. Nadin Qordimerin yaradıcılığı Güney Afrika üçün xarakterik olan bütün müxtəlif ictimai-siyasi durumları (halbuki Qordimer həmişə qeyd edirdi ki, siyasi ideyalar carçısı deyil) özündə əks etdirir. Nadin Qordimer 1956-cı ildə yazdığı "Altı futluq torpaq" əsəri onun yazıçı kimi məşhurluğunu daha da artırmış oldu.

Nadin Qordimerin "Yadellilərin torpağı" adlı romanında 1958-ci illərin ortalarında güney afrikalı jurnalisti Tobi Hoddanın gördüyü Yohannesburq cəmiyyətinin çoxplanlı təsviri verilir. 1960-cı ildə onun "Cümə axşamısı" əsəri çap olunur.

Bu yeni əsərlə onun əsərlərin oxucuları arasında məşhurluğunun ünü, təbii bir axarla daha da artdı. O, artıq tanınmış və istedadlı bir yazıçı kimi ad çıxarmışdı. - Qordimer imzasını daşıyan əsərlər əsər hadisəyə çevrilirdi. Lakin onun əsərləri dostəkləyənlərlə yanaşı ciddi naraizliklərə də var idi. Çünki bu əsərlər ciddi

bir düşüncə dəyişikliyinə ehtiyac olduğunu ortaya qoyur və oxucuları mümkün (və labüd) dəyişikliyə səsləyirdi.

Təsadüfi deyildi ki, qəhrəmanın düşüncəsinin qəddarlığından qaçaraq, öz həyatına qapılmasından bəhs edən *"Təsadüfi məhəbbət"* romanının (1963) nəşri bir müddət Güney Afrikada qadağan edildi. Bununla belə o, dayanmadan, böyük həvəslə çalışır, yeni əsərlər yazırdı. 1965-ci ildə çıxan növbəti əsərinin - *"Güclü saxlanması tələb olunur"* romanının oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılanması onun çalışqanlığına, istedadına saygının ifadəsi idi.

Bundan cəmi bir il sonra oxuculara təqdim olunan *"İtirilmiş burjuva dünyası"* romanında Nadin Qordimerin içindəki tənhalıq və təcridolunma hissi özünü qabarıq şəkildə biruzə verdi. Yəni gerçəkliyə uyğun olaraq uzun müddətli romanın da nəşrinə (Güney Afrikada) qadağa qoyuldu. Buna baxmayaraq o, yəni maqda, yaratmaqda (və yaradıcılığına)

şünən insanların, sənət bilicilərinin olumlu reaksiyalarına şahid olmaqda) davam edirdi. Onun 1970-ci ildə qələmə aldığı ünlü *"Tənqida qonaq"* əsərinin 1971-ci ildə *"Ceyms Teyt Blek"* ödələyinə layiq görülməsi dediklərimizi təsdiq edir. Elə həmin il o, *"Livingstonun peşakarı"* əsərini də oxuculara təqdim etdi.

Nadin Qordimer 1974-cü ildə *"Mühafizəkar"* əsərinə görə **Booker ödələyini** aldı. Bu romanda Nadin Qordimerin fikirləri daha bədbindir və təcridolunma, tənhalıq hissi daha da qabarıq şəkildə görünür.

Nadin Qordimer roman və hekayələrlə yanaşı, ədəbi tənqid, yazı və fərqli mövzularda məqalələr yazır, konfranslar da verirdi.

Xanım yazarın 1979-cu ildə oxuculara təqdim etdiyi *"Burqerin qonağı"* romanı da maraqla qarşılandı, lakin hakim rejimin də öz maraqları vardı və senzura təqibi özünü çox gözlətmədi... Buna baxmayaraq, qələmə yerə qoyacaq deyildi və 1980-ci ildə oxuculara daha bir əsəri - *"Əsgərin ağuşu"*nu təqdim etdi...

Yazar: Qordimer, Miqyas: Dünya, Reaksiya: Əsl rezonans!

Onun 1981-ci ildə qələmə aldığı *"Yulinin xalqı"* (Culy's People) romanı dünya miqyasında əsl rezonansa səbəb oldu. Rəvayətin mərkəzində memar Smaylın ailəsi (Smales) durur. Yohannesburqdan qaçan ailə öz nökrənin evində qalır.

Nadin Qordimer burada kənd sakinləri ilə ağların ailələri arasında fərqləri dərin psixoloji müstəvidə göstərir, onlar arasında mövqelərin sosial və mədəni uçurumu təhlil edir.

Hər şeyi ayırı-seçkilik məsələsində Nadin Qordimer "qızıl orta"nı tapmağa ədalətli mövqə yaratmağa xüsusi səy göstərir(di).

Bununla belə, əgər qısaca özətlənə bilsək, o öz əsərləri ilə ədalətli deyildi, onun haqqında fərqlər var idi. "Özət" belə deyil. Ədəbiyyat, imperiализm (adlandırılan) hər şeydir. İnsan təbiətinə görə. Çünki bunlar!

Ədəbiyyat, insan təbiətinin ənənəli gücü olan duyğunu dərinləşdirən, işarətləyən, zənginləşdirən insani yaradıcılıqdır.

İmperialist olan isə qeyri-insani, təbiəti batçı bir yaradıcılıq aktıdır.

Həyat imperialist olana (hakim gücə) məcburən boyun əyəndə belə, ədəbiyyat üsyandır, (dolayı ya da dolaysız, açıq ya da qapalı, dodaqaltı, ya da fəryadlı, yerindən, ya da yer üstündən), səsinə ondan sancı (yüksək) pərdədən duyurur.

“Nobel”li xanım və onun qəhrəmanları haqqında daha bir neşə söz

...Nobel Ədəbiyyat ödüllü Güney Afrikalı ağdərili yazar Nadin Qordimerin yazdığı əksər romanlar, onun, irq ayrılığına qarşı çıxan siyasi müxalif (etirazçı) kimliyi ilə (Güney Afrikada yaşamış və apartheid rejiminin siyasi sonluğu ilə bağlı)

dəqiq müşahidə qabiliyyəti ilə) “süslənmiş”dir. Onun əsərləri fəvriyyəli və həssas insanlıq və yüksək ədəbiyyat əyri daşması ilə seçilir.

Xanım Qordimerin 1981-ci ildə işıq üzü görən “İyul adamları” əsəri Antonio Qramskinin “Həbsxana gündəlikləri”ndən bu cümləylə açılır:

“Keçmiş ölür, yeni isə doğula bilmir. Bu ikisi arasında qədim müddətdə, bir çox “xəstə” nəticə (“namünasib müəyyənlik”) ortaya.”

Nadin Qordimer də qələmiylə və ədəbi gücüylə, Qramskinin son dərəcə həssas və uyarıcı təsbitinə şərikinə qoşulur: “...Qaydılı...”

“...Ədəbiyyat adını yazan qadınlar... (və adamlar) anidən çox böyük qazanırlar. Həyatda qalmaq üzərinə aparılan söhbət (-müzakirə), təbiəti gərəyinə, nəyin önəm qazanacağını hadisələr baş verəndən öncə üzə çıxarda (müəyyənləşdirir) bilməz.”

...Və gecələr boyu, yalnızlığa doğru
Hər ulduzdan uzağa düşər bu ağır dünya.
Biz hamımız yıxılmaqdayıq.

Bu əl də
hər şeydə var bu yıxılma xəstəliyi,
kimsə qarşı duramaz.
Və sonunda düşməz olur, bu düşən aləm
həmişə var olan birinin zərif əllərindən...

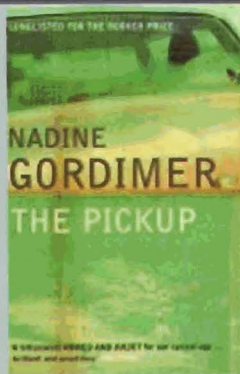
Mayner Mariya Rilkenin insanın daxili aləminə təsir edən bu şeiri, kitabın içində bir yerlərdə yazaraq qaralarla ağlar arasındakı fərqlərə aydınlığa çarəsizcə müşahidəçi qalmaqdan başqa edə biləcəyi bir şeyin olmadığını vurğulamağa çalışır “Nobel”li yazar Nadin Qordimerin...

“Sə isə, haradasa, orada” (1984) hekayələr toplusu da və “Təbiətin səs-küyü” (1987) və “Oğlunun hekayələri” (1990) kimi romanları da, bir daha, Nadin Qordimerin daimi mövzusu olan Güney Afrikalı yaşam üzüntülərinə sədaqətini təsdiq edir.

Onun bütün əsərləri vahid kitabdır...

Nadin Qordimer öz xatirələrinin və əsərlərinin vahid kitabdan ibarət olduğunu qeyd edir. İstər

"Truth isn't always beauty, but the hunger for it is"

- Nadine Gordimer

romanları, istərsə də hekayələri insan arasında həm irqçiliyin, həm də xudbəliyin və uçurumun (məənviyyatsızlığın) dözümsüzlüyün) məzəmmət olunması mövzusunda toxunur. Onun romanları və hekayələri irqçiliyi bütün çıpaqlığı ilə göstərməklə bərabər, insanlar arasında qopuqluğu, eqoizmi, məənviyyatsızlığı bir-birinə dözümsüzlüyü qınayır. Onun qələmə aldığı məsələlər gerçək həyatda gəlir. Həyat gerçəkliyinə sədaqəti (insan münasibətlərini gerçək cizgilərlə təsvir etmək bacarığı) ona geniş şöhrət gətirmiş əsərlərinin bütün dünyada rəğbətlə qarşılanması şərtləndirmişdir.

Əsərləri dünya şöhrəti qazanan Qordimer bir neçə dəfə Nobel ödəli namizədləri arasında olub. Nəhayət, **o, 1991-ci ildə Ədəbiyyat üzrə Nobel ödəlini qazanmışdır - haqq etdiyi ödəli...**

"Qələmlə rəqs"

Xanım Qordimer Afrika, Avropa və Quzey Amerikanın bir çox yerini gəzdi, ancaq Yohannesburqda yaşamağı üstün tutdu.

Mövzusu nə olursa-olsun ortaya çıxardığı hər hekayədə ölümlə hesablaşmasının izlərini əks etdirən Qordimer: "Mən yazmağa uşaqlıqdan başladım. Klassik rəqqas olmaq istəyirdim və bəzi şərtlər təhsilimə ara verməyimi çətinləşdirdi" deyir və davam edir: **"Mən də, o zamanlar lirik bir həmlə olaraq hiss etdiyim duyğunun təsirində yazmağa başladım. Bu rəqlə ya da yazmaqla ortaya qoyulmuş bir şeydi. Yaşam qarşısında duyulan bir cür heyranlıq, yazmaqla olduğuma görə canlı və şiddətli bir etiraz... Daha sonra, o**

siyasətli çağının başlarında bu duyğu fərqliləşdi: Xarici aləmə qarşı etiraz - izah tapma, həm xaos, həm də zənginlik içində öz dünyanı yaratma ehtiyacına döndü.

Aktiv yaşamım sırasında, bu həmlə, bəzi mürəkkəbləşdirmələrlə müşahidə edilmiş oldu. İrqçilik, ölkənin siyasi təməli, Güney Afrikada yaşayan hər kəsin içində olan bir şeydir. Bu, bəsit bir siyasi etirazla məhdud üzüntü, insanın təkbəşinə dəstəkləyəcəyi, ya da əl çəkənməyi bir təcrid deyildir. Güney Afrika insanları bu siyasi düzəni yazmaq istəmirəm. Zətlən bunu heç bir zaman etmədim də..."

1991-ci ildə çıxan "Sıçrayış" romanı və başqa hekayələri müəllifin "kiçik janr"da ustalığını göstərməklə yanaşı, onun sevdiyi mövzularla bağlılığını bir daha isbat edir.

"Yanımda heç kim" (1994) romanında Qordimer özünü daha yaxından düşmək ümidi ilə ömrünü siyasətə həsr etmiş **Vera Starkın** hekayətini verir. Bu əsər, Nadin Qordimerin, 1991-ci ildə Nobel Ədəbiyyat ödəlini aldıqdan sonra yazdığı ilk romandır. Güney Afrikada irq ayrımına son verildikdən sonra keçirilən ilk seçimlərdən bir qədər öncə yaşanan fəvqəladə keçid dönəmində, sevdalı bir qadın olan vəkil **Vera Stark** qaraların torpaqlarını yenidən əldə etmək üçün yürütdükləri mübarizələrdə onları təmsil edir. Bir keçid dönəmi hesab edilən bu kitabda önə çıxan iki qadın - **Vera Stark** və **Sibonile Maqoma** kişilərə düşən ədalət azadlıqlarına götürür, bu proseslərdə etirazları ilə cəmiyyətin önünə keçirlər...

Bu sözlə, "Yanımda heç kim" romanı, çağının şahidi olan güclü bir yazarın ən son əsərlərindəndir.

Nadin Qordimerin 1998-ci ildə yazdığı "Evdəki silah"

romanını isə tənqidçilər “*hakimiyyət yüksək eşelonlarındakı həyat haqqında triller*” adlandırdılar.

“*Evdəki silah*” tənqidçilərin sözlərini təkrar etsək, “*hakimiyyətin yüksək eşelonlarındakı həyat haqqında triller*”-liyin əsasında daha nədir, daha nəyi anladır?

Bir gecə, gözlənilməz bir xəbər: ... Yaşam, ölüm, cinayət üçbucağına sıxışdırılan (və bütün yaşantıları bir müdafiə mətininə döndüyən), ədalətin çapraz sorğulan texnikasına boyun əyməyə məcbur qalan bir ailə!.. Sahib olduqları bütün dəyərlər və əxlaq anlayışları bir canlının ölümü ilə son bulunca, onlar yenə, yaşamağa dəyərli başqa şeylər tapmağa məcburdular; heç şeyi ən başdan başlamaq və heç bir şeyi gözəldən qaçırmamaq qeydi ilə...

Klaudia və Harald Linqardın həyatları, oğullarının cinayət suçuyla tutulduğunu öyrəndikləri gecədən etibarən bir kabusaya döndüyü. Bu kabusda, bir silah, bir cinayət; artıq kimsənin gəlib-getmədiyi evləri, həbsxana və vəkillərinin büro-
üzərində cızdıqları xətt; habelə həm keçmişlə

həm də gələcəkləri ilə etdikləri tükənməz üzləşmələr vardır. Güney Afrikalı orta sinif ağ burjua ailəsi (Linqardlar) üçün ən böyük ağrı oğullarını birdən-birə sanki heç tanımadıqları və onun həyatına da heç bir bilgiyə sahib olmadıqları barədə gerçəkliklə üz-üzə qalmalarıdır. Ona illər boyu nə öyrətməmişdilər; onun qərarlarına (və qurduğu yeni həyata) daima sayğı duymamışdılar mı? Fərqi nə varmadan sayğı duyduqları bu həyat necədi? - Klaudia və Harald bunu anlayacaqlardı. Oğulları **Duncan**, yalnızca 27 yaşında bir memar olmaqla yetimləməyib, necə deyərlər, çox daha fərqli birisiydi. Onu, birlikdə yaşadıqları

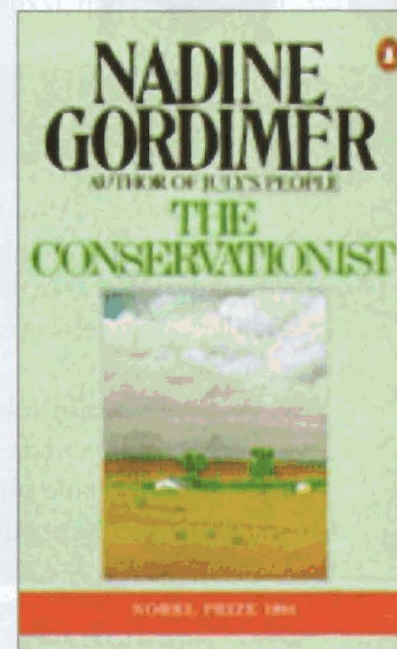
həyatlarından birini öldürməyə qədər sürükləyən qara sevdanın baş verdiyi edən bu fərqliliyi yavaş-yavaş qavrayacaqdılar - artıq gec ol-
mırdı...

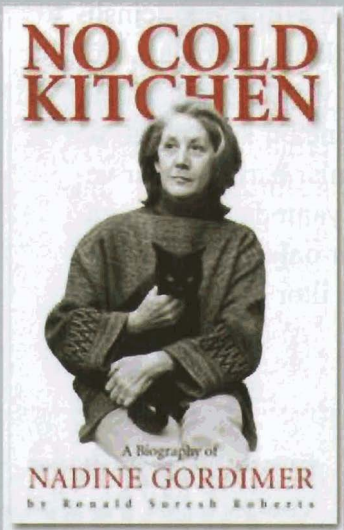
Çıxış yolu tapmır

Klaudia və Harald oğullarıyla birlikdə artıq “o biri tərəf”dədirlər. Haradadırlar da olsalar, içində ağ burjuvaları təmin etməyən, özlərini arxa qoyaraq daxil olduqları bir dünyadır bu; qaradərililər, eynicinslilər, qadınlar, onları müdafiə edən vəkillər, məhkəmə salonları, gözlənilməzdir bu tərəfdə... Və onlar, yaşadıkları yeni həyatda bir qadın valideynləridirlər indi. Bu ana və ata qorxunc bir suça onları da cəzalandıran oğullarına qarşı atmalı olduqları addımlar barədə qərar verə bilməmişlər ilk öncə. Duncanı dəstəkləmə və onun yanında olmaq qərarı onlardan da artıq bir mürəkkəblilik olacaqdır onlar üçün, oğullarını dəstəkləmək məcburiyyətindədirlər, çünki illər öncə yazdıqları məktubda ona bu barədə söz vermişdilər: “*Nə edirsən et, nə*

olmasın bizlər daim sənin yanında olacağıq”. Yaxşı, - amma haraya qədər; insan ölünəndə, cinayət işləmək də buna daxildirmi? Sənətin varlığına inanan bir ata və hər gün inşaat sahəsində işləyən bir həkim ana üçün bu dünyada başlayar və harada bitər? Sevgilisi həbsdən aldadılan Duncanın yeganə çıxış yolu cinayət olduğu qəbul edilə bilərmi? Bütün sualların cavabları gedərək artan bir təşəbbüslə, məhkəmə salonunun “adamin üs-
suzluğu” divarları arasından gələcəkdir...

Bu cinayət Klaudia və Harald üçün əsas həyatdan çox oğullarının başına gələn bir fəlakətdir. Öz fəlakətləri üçün də həm oğullarını itirmək olurlar həm də bir-birlərinin varlığını itirməklə yeni şeylər kəşf edib bir-birlərinə daha

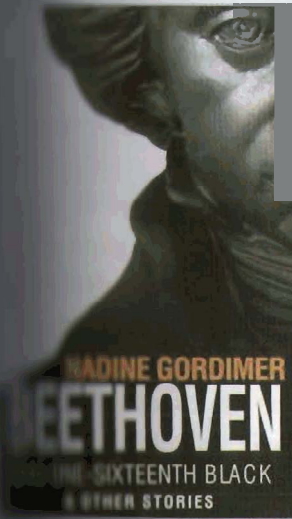

çox yaxınlaşırlar. Kəşf etdikləri şeylərdən biri **ƏDALƏT**lə bağlıdır. Ədalət deyilən şey yalnızca bir oyun deyil, və bu oyun üçün də olmayan iki şey vardır: başlarına gələn hadisənin və öz vəziyyətlərinin gerçəyi...

Bütün əsərlərində Güney Afrikada irq ayrı-seçkiliyinə, senzura və bəzən bərsizliyə diqqət çəkən Nadin Qordimer bunu daha çox roman qurğusu (sürsə) içində verməyi üstün tutur. Modern ingilis ədəbiyyatının ən parlaq yazarlarından olan Qordimer "*Evdəki silah*"da Güney Afrikanın gerçəyini ağ bir burjuva ailənin dili ilə verir. Toxunulmaz orta sinif ailə yapısını çökdürə biləcək belə bir tək şey olan günah işləmə, hətta adam öldürmə hadisəsinin sonucunu bilən insanların üzərində cəmləyir. Bunu edərək **ƏDALƏT**lə **ƏDALƏT** toplumun və insanın **ƏDALƏT**lə **ƏDALƏT** LAQ anlayışlarını öz sözləri (dilləri) ilə sorğulayır; sistemin bütün qaydasızlıqlarını onu davam etdirənlər vasitəsi ilə göstərən önünə sərir...

Qordimer, ictimai şiddətin qarşılığında şiddətdən başqa bir şey gətirmədiyi dünyada, bütün qorunma yollarının artıq sonuna qatmış olduğunu açıqca vurğulayır. Sistem, onu (hər gün yenidən) qoruyanlar üçün belə çıxış yolu "tanımamağa" (tapmamağa) başlandıdır artıq...

Alleqorik ağırlıqlı üsluba sahib olan Nadin Qordimer, "*Bu Dünyalar*" kitabında bir yandan ağır, digər yandan xəyallarla qaynaqlanan dili ön planda tutarkən, başqa yandan da bənzətmələrdən yararlanaraq, nəsrde poetikliyi ustaca istifadə etməkdədir.

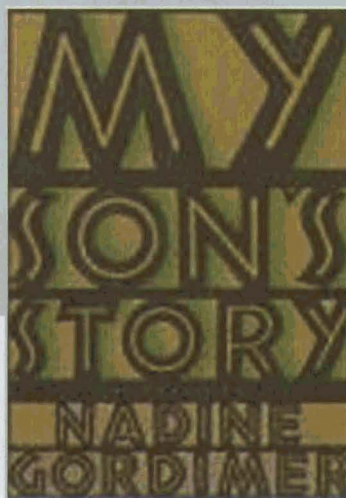
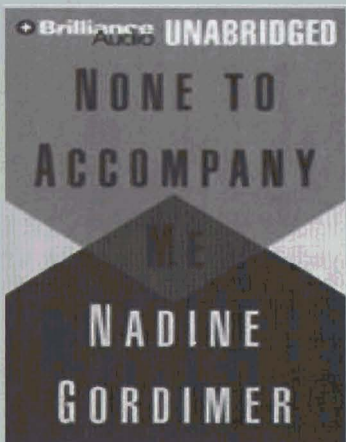
1999-cu ildə Nadin Qordimerin "*Tarixdə və ümid içində həyat: əsrimiz haqqında qeydlər*" kitabı çıxdı. Buraya Qordimerin ədəbiyyat, mədəniyyət, insan hüquqları problemləri və əlbəttə ki, onun işi və Güney Afrikadakı həyat haqqında məqalələr, müəlliflər daxil idi. Bu dövrlərdə bir çox ödə və fəxri adlara layiq görülmüş xanım Qordimerin əsərləri artıq dünyada iyirmi beş dildə çevrilərək oxucular tərəfindən böyük maraqla oxunurdu. Onun bundan sonra qələmə aldığı bütün əsərlər, o cümlədən "*Yır-yığış*",

"*Qələbə qazanmaq*" romanlarını da oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılanır.

Nadin Qordimerin 1954-cü ildə ailə həyatı qurduğu **Reynold Kas** incəsənət əsərlərinin alqı-satqısı ilə məşğul olurdu və Güney Afrikada "*Sotsbis*"in yaradıcısı idi, özünün şəxsi qalereyası vardı. Onun uğurlu nigahı Reynoldun emfizema xəstəliyindən keçinməsinə qədər (2001-ci ildə) sürdü. Bu onun ikinci, Reynoldun üçüncü nigahı idi. Onların 1955-ci ildə doğulmuş Hüqo adlı oğulları var və hal-hazırda Hüqo Nyu-Yorkda kinoistehsalı sahəsində çalışır. Onu da deyək ki, ana və oğul bir sahədə əməkdaşlıq etmiş və onlar birlikdə iki sənədli film üzərində işləmişlər (Nadin Qordimerin bir qız övladı da var).

Qordimerə Fransanın **Fəxri Legion Ord**na təqdimat töhrənində səfir **Deni** **Fransa** söyləyirdi, "*Bu aktla Fransa Respublikası hər şeydən öncə aparteidlə mü*

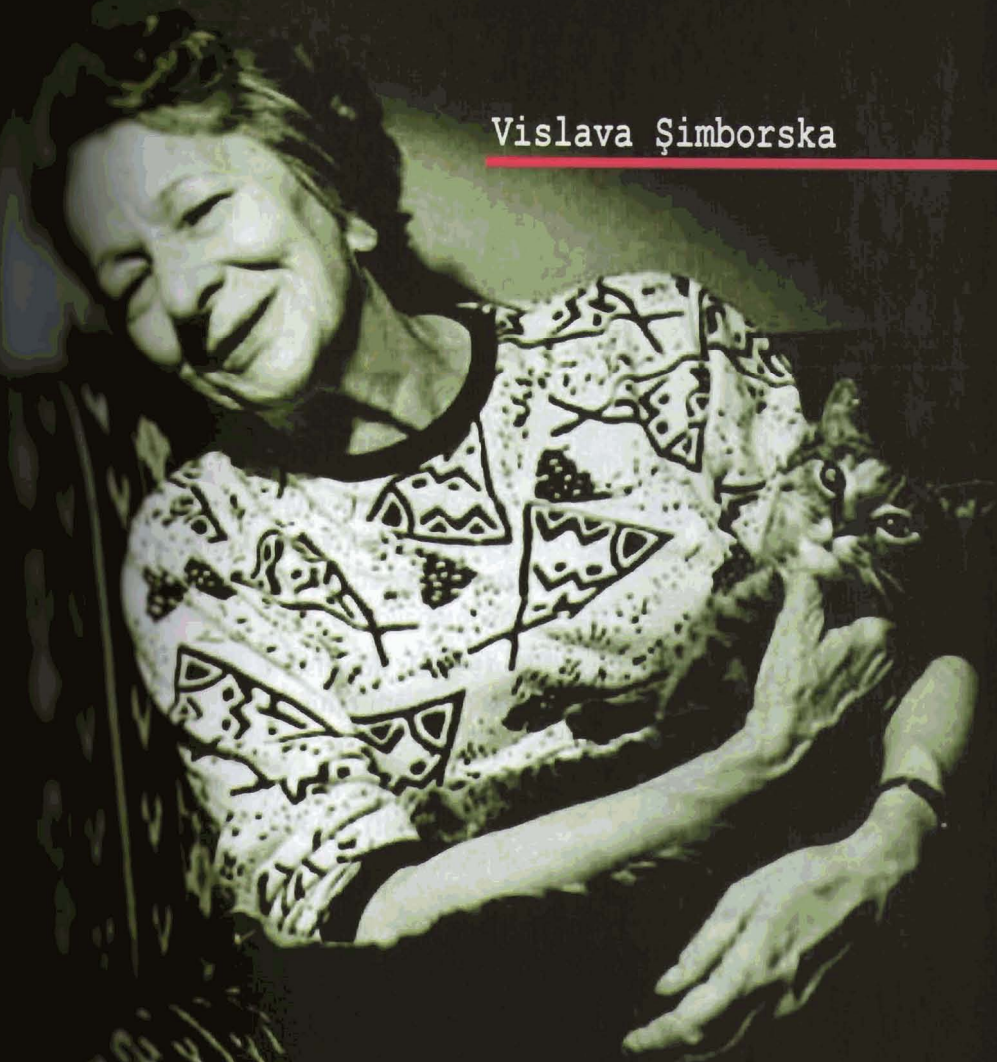

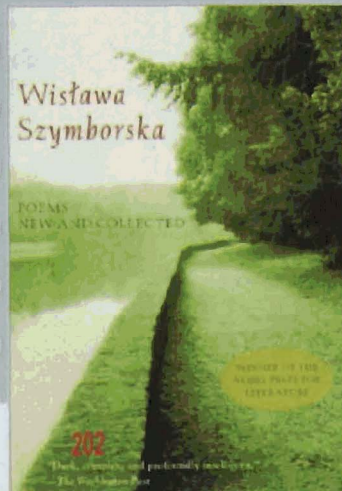
barizə aparan görkəmli yazıçıya haqq qazandırmaq istəmişdir". O, sonra nəticəni nə davam edərək deyirdi, "Qordimerin yaradıcılığı Güney Afrikadakı situasiyanın dərininə varmaqla bərabər, həm də universalıdır. Onun yaradıcılığının gücü bəzi verənləri pragmatik dərk etməkdən qalır, qalır. Siyasi seçim etmək məcburiyyətində qalan şəxsiyyətin zəifliklərini anlama və ifadə etməsinə gəldikdə isə onun yaradıcılığında hər cür işbazlığın HƏQİQƏTİ qarşılıqlı qəddarcasına qəbul olunur".

2004-ci ilin sonunda Kofi Annanın şəbbüsü ilə BMT-nin sabiq 16 görkəmli siyasətçi ilə keçirdiyi "XXI yüzildə BMT-ni necə görmək istəyirsiniz" sorğusuna Qordimer, BMT-ni "bütün dünyada haqq ədalətin qorunmasını təmin edən və bəzi milli maraqlardan ucada duran bir qurum kimi" görmək istədiyini bildirmişdi. (Doğrusu da bu deyilmi?!. Və nəhəng bir ədəbiyyat xadimi haqqında məqaləni siyasi notlarla tamamladıq. Bu, ilk baxımdan nə qədər uyğunsuz görünsə də, əslində bizim Qordimerin yazdıqları; Qordimer qələm manlarının, Güney Afrikanın (qara qitə insanının) yaşadıkları baxımından çox uyğundur. Bəlkə də, bu, bir qadın Ədəbiyyatçının özünü kişilərin məşğul olduğu Siyasətə baxışının şəkillənməsidir...).

Vislava Şimborska

«ZİRZƏMİ DƏRSLƏRİ»ndə
oxumuş Nobel ödüllü
xanım yazar

O, ölməz poeziyası ilə, poeziyasına görə Nobel ödülinə (1996) layiq görülməklə adını tarixə yazdı!

■ Nobel ödülü ona, daha dəqiq ifadə etmək gərəkirse, **"tarixi və bioloji təvəllütü bəşəri həqiqətlər fraqmentində çıxarmağa imkan verən poetik yaradıcılığına görə"** verilib!

■ O, həmçinin, 1954-cü ildə Krakov şəhərinin Ədəbiyyat ödülünə, 1963-cü ildə Polşanın **"Mədəniyyət"** ödülünə, 1991-ci ildə **"Höte"** ödülünə, 1995-ci ildə **"Herder"** ödülünə layiq görülüb!

1996-cı ildə isə o, Polşa **"Pen Həbə"** nun ödülünü alıb!

■ Bu Qadın bir çox ünlü kitabların (Əsərlərin!) müəllifi, Polşa şairəsi **Wisława Şimborskadır!**

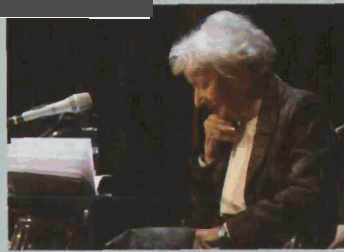
Eyni zamanda, ədəbiyyat tənqidçisi, felyetonçu, barokko dövrü fransız poeziyasının tərcüməçisi olan Wisława Şimborska çağdaş Polşanın ən görkəmli və asir şairlərindən biridir. Çoxlu beynəlxalq mükafatların laureatı olan Wisława Şimborska 2001-ci ildə Amerika İncəsənət və Ədəbiyyat Akademiyasının fəxri üzvü diplomunu alıb.

"Nə üçün yaşayırıq" ("That's Why We Are Alive"), **"Özümə sual"** ("Questioning Yourself"), **"Duz"** ("Salt"), **"101 poema"** ("101 Poems"), **"100 əyləncə"** ("Əyləncənin sonu yoxdur") ("No End of Fun"), **"Hər bir hal"** ("Could Have"), **"Böyük kəmiyyət"** ("Large Number"), **"İnsanlar körpüdə"** ("People on the Bridge"), **"Poemalar. Polyak və ingilis dillərində"**, ("Poezce: Poems, bərabər Polşalı-İngiliz tərcüməsi"), **"Tələb olunmayan qiraət"** ("Unrequired Reading"), **"Son və başlanğıc"** ("The End and the Beginning"), **"Qum dənəciklərindən bir görünüş"** ("View with a Grain of Sand"), **"100 poema, 100 əhvalat"** ("100 Poems - 100 Haploids"), **"An"** ("Moment"), **"Böyük uşaqlar üçün qafiyələr"** ("Rhymes for Big Kids"), **"İki nöqtə"** ("Colon"), **"Bura"** ("Here") kimi kitabların (Kitablaşmış Əsərlərin!) müəllifi **Wisława Şimborska** yaradıcılığını sevə-sevə oxuduğum yazarlar arasındadır. Təbii ki, təkcə mənim deyil, o, milyonlarla insanın sevimli yazarıdır. Onun onun oxucusu olmaqla, yalnız milyonlardan biriyəm. Bununla belə, hesab edərdim, bütün gözəl əsərlər kimi, onun əsərləri də hər kəsə bir başqa təsir, bir başqa gözəllik bəxş edir. Hərəkətin öz zövqünə çıxardığı nəticələr, öz Wisława Şimborskası var...

Wisława Şimborska Polşada kitabları ən çox satılan müəlliflərdən biridir. Amma təkcə Polşada deyil, onun bütün dünyada milyonlarla oxucusu var. Baxmayaraq ki, nə vaxtsa o, "poeziya bəzilərinə qədər" ("Niektorzy luba poezce") adlı şeirində "min insan içində yalnız iki-üç nəfər incəsənət haqqında düşünür" demişdir...

Wisława Şimborska (Wisława Szymborska) 2 iyul 1923-cü ildə Polşada, Bnində (indiki Kornik rayonu) doğulub. 1931-ci ildə Wisława Şimborska ailəsi Krakova köçür. O, əvvəlcə təhsil aldığı, sonra isə işlədiyi bu şəhərlə bağlı idi və o vaxtdan sonra orada yaşadı. 1939-cu ildə İkinci Dünya müharibəsi başlayan zaman o, öz təhsilini "zirkon dərsləri"ni davam etdirirdi. 1943-cü ildən sonra o, demiryolunda işləyir və təhsilə da, qara fəhlə damğası ilə Alma-

niyaya məcburi sürgün olunmaqdan cəmi güclə qurtara bilir. Bu, onun rəssam kimi karyerasının - ingilis dilində yazılan kitaba illüstrasiyalar çəkdiyi vaxtdan başlaydığı dövr idi.

O həmçinin hekayələr, hərdən şeirlər yazmağa başlayır.

“Söz axtarışına çıxan” Vislava

1945-1948-ci illərdə Krakov Dövlət Universitetində oxumuş, dilləri və sosiologiyayı öyrənmişdir. Universitetdə sosiologiyayı öyrənməzdən öncə, Vislava Şimborska polyak dili və ədəbiyyatın tədqiqatına başlayır. Burada o, tez bir zamanda yerli yazarlar məclisinə cəlb olunur və Çeslav Miloşun təsiri altına düşür. 1945-ci ilin mart ayında o, “Söz axtarışına çıxan” (“Szukam słowa”) adlı ilk poeması “Dziennik Polski” qəzetində dərc etdirir.

1981-1983-cü illərdə gizli şəkildə çıxan “Pismo” (Məktub) aylıq dərginin redaksiyasında çalışıb. Həmçinin “Arka” (Mücrə) Parisdə nəşr olunan “Kultura” (Mədəniyyət) jurnalı ilə əməkdaş edib.

Onun şeirləri uzun müddət müxtəlif qəzet və dərgilərdə işıq görə bilmir. 1947-1948-ci illərdə “Svetlitsa Krakovska” jurnalında baş redaktor vəzifəsində çalışır. 1948-ci ildə maliyyə durumunun pisləşməsi səbəbindən o, dərəcə almadan təhsilini yarımçıq qoyur. Elə həmin il Vislava Şimborska, şair Adam Vlodzko ilə həyatı qurur. Vaxtlar Vislava maarifçi jurnalların birində katibə, hər iki həftədə bir isə illüstrator kimi çalışır. Lakin həyatı müəyyən bir nizamda keçməyən Vislava Şimborskanın ailə həyatı uğursuzluğa düşər olur və 1954-cü ildə həyat yoldaşından ayrılır.

Onun ilk kitabı 1949-cu ildə nəşr olunur. Lakin “sosialist tələblərinə cavab vermədiyinə görə” senzuradan keçmir. Buna baxmayaraq, müharibədən sonrakı illərdə Polşanın bir çox digər ziyalıları kimi, Vislava Şimborska da karyerasının ilk illərində rəsmi ideologiyaya uyğun qalmış, hətta Stalini, Lenini tərif edən və sosialist həyatının qüvvələrindən söz açan əsərlər yazmışdı.

İnam, şübhə və tərəddüdün yer aldığı belə şeirlər onun “Nə üçün sənə yazıram”, “Özümlə suallar” adlı kitablarında toplanmışdı. O həmçinin Polşanın iqtidarda olan Birləşmiş Fəhlə Partiyasının üzvü olub. Vislava Şimborskanın adları çəkilən şeir kitabları 1954-cü ildə Krakov şəhərinin ödəyənini alır. Yaradıcılığının ilkin mərhələsində o, sosialist realizmi üslubuna üstünlük verir, həyatı gerçəklikləri əks etdirən. Əsas mövzusu müharibə illərinin ağırlıqları, ordu, Vətən və s. haqqındadır. İkinci Dünya müharibəsindən sonra yaranan gerçəkliklər, meydana çıxan həqiqətlərin şairi sayılan Vislava Şimborskanın şeirlərindən birindəki aforistik bir misra o illərdə geniş yayılmışdır: “Biz nə böyük hərbi qənimətimiz dünyanı dərk etməyirik”.

Bu arada onu da vurğulayaq ki, Şimborska sonralar ilk iki kitabı uğursuz hesab etdiyini demişdir. Onun fikrincə, onlarda sosialist ideologiyasına uyğunlaşmaq cəhdi mövcud olmuşdur).

1953-1976-cı illərdə “Jiçe Literatske” jurnalının redaksiya heyətinin üzvü olub, jurnalın poeziya və məktublar bölməsinə rəhbərlik edib.

1956-cı ildə Polşada dövlət islahatları keçirilən mərkəziyyət başına Vladislav Qomulka gələndə Polşada da SSRİ-də olduğu kimi “ottepel” (təhəyyümləşmə) mərhələsi başladı. Bu illər ədəbiyyata, eləcə də Şimborskanın yaradıcılığına cəsarət qalmadı. Onun poeziyasında artıq yeni mövzulara yer çıxmışdı. Öncə maraq göstərirdi gələcək mövzular şair üçün öz dəyərini itirmişdi. Onun üçüncü şeir toplusu “Yetiyə çağırış” (1957) adlı “Duz” kitabları onun yaradıcılığında yeni bir dövrə başladı. Şair 1966-cı ilə qədər Polşa

pa şairlərinin XX yüzildə gələnkəsəl olaraq müraciət etdikləri isə qamətə üz tutur. Lakin bir çox qələm dostlarından, həmkarlarından fərqli olaraq “ağıllı” və anlaşılmaz söz buketlərindən imtina edir.

1953-1976-cı illərdə “Jiçe Literatske” jurnalının redaksiya heyətinin üzvü olub, jurnalın poeziya və məktublar bölməsinə rəhbərlik edən Vislava Şimborska 1968-ci ildən isə həmin jurnal üçün “Sindən xaric oxu” silsiləsindən felyetonlar yazır. O həmçinin Demokratik müxalifət partiyaları ilə əməkdaşlıq etməyə başlayır.

Vislava Şimborskanın “Duz” adlı dördüncü kitabının çıxması bütün Polşada əks-səda doğurdu. Onun ardınca isə “Sili” (1963), “Yəhləncə” (1967), “Hər bir halda” (1972), “Böyük kəmiyyət” (1973), “İnsanlar körpüdə” (1968), “Son və başlanğıc” (1993), “An” (2000) kitabları işıq üzünə görünür və oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılanırlar!

Həmin illərdə polyak tənqidçiləri Vislava Şimborskanın poeziyasını

Kommunist Partiyasının sıralarında qələmə alırdı, artıq onun əks cəbhəyə keçdiyi onlardan aydın görünürdü. **O, Ədəbiyyatın mahiyyətində, materiyasına daha dərinə nüfuz etməkdə, sözün həqiqətinə, həqiqətin sözünə daha yaxın olmağa başlamışdı...**

Yeti - Himalaydakı mifik qar adamına verilən addır. Vislava Şimborskanın “Yetiyə çağırış” əsərində nasizm, külləvi qırğın silahı, Osvensim və Xirosima doğuran sivilizasiyaya ümitsizlik kimi baxışları əks olunub. Lakin ümitsizlik şəkk-şübhə və pessimizmin içindən ötürülən ümid şüaları süzülürdü... Qadın qələminin dərinliyinə sığmış o ümid şüaları Osvensimdən sonra nəinki poeziya, həyatın özü ilə də barışa bilmirdi.

50-ci illərin II yarısında Vislava Şimborskanın üslubu dəyişir, o, Qərbi Avropa

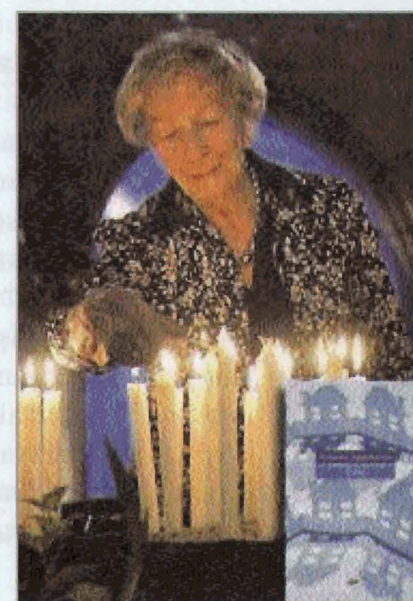
şairindən danışarkən, “fəlsəfi şair”, “intellektual şair” kimi kəlamlar işlədirdilər. Əbəs yerə deyil ki, onun şeirləri böyük olmayan əxlaqi traktatlar, yaxud fəlsəfi zarisovka, bəzən də cilalalmış mənasız lirikasının kiçik şedevrləri kimi təsir bağışlayır. Vislava Şimborskanın “iki ilham qaynağına - poeziya və elmə xidmətinə” toxunan Yulian Pşibos yazırdı ki, şair füsunkar Kalliopa və müdrik Ura-niyanın zirvəsinə qalxa bilmişdir... O, yeni fikir poeziyasını elə bir şəkildə yaratmağa nail olmuşdu ki, çoxları artıq bu janrın aradan getməsinə zənn edirdi.

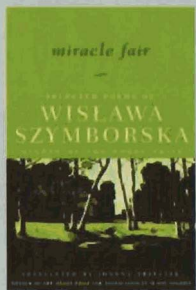
Fəlsəfi mövzulara geniş yer verən şair

Vislava Şimborska çox vaxt fəlsəfi mövzuları və onu düşündürən problemləri işıqlandırmaq üçün istehza, paradoks, təzad və kiçiltmə kimi ədəbi janrlardan istifadə edirdi. Vislava Şimborskanın şeir üslubu konkret və konkretir, özünü təhlil və dil rəvanlığı ilə seçilir.

1975-ci ildən bəri Vislava Şimborska 10-dan çox kiçik həcmli, lakin dəyərli şeir toplusu nəşr etdirmişdir. Onun əsərləri o qədər böyük tirajda nəşr edilməsə də, müəllifinə geniş şöhrət gətirir. O, həddindən artıq təvazökar, səmimi və məsuliyyətli idi. Polyak həmkarları, çağdaşı olan ədəblər, ünlü şairlər ona böyük sayğı göstərirdilər. Bu sayğı, daha doğrusu, bu sayğını doğuran səbəblər, onun ədəbi mühitdəki mövqeyi və yaradıcılığının bütövlüyü onu 1996-cı ildə Nobel ödəlinə gətirirdi.

Vislava Şimborska ona Nobel mükafatı xəbərini istirahət etdiyi Zakopan şəhərində eşitmiş və bildirmişdi: **“Bununla əlaqədar çox xoşbəxtəm və düzü, mənim üçün gələcəkdəki bir hadisədir. İndi qorxu-**

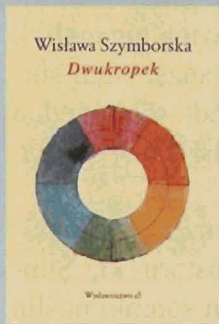
BU Vislava Şimborskanın şerlərində də
şiq tərz, intonasiya, canlı frazeo-
gizmlər, gündəlik yaşam gerçəklik-
üncələr, Krakovlu mütəfəkkir Stanis-
lik ölçülərə qədər böyüyür.

1996-cı ildə Vislava Şimborskaya “tarixi və bioloji hadisələrin ədəbi şəri həqiqətlər təmsalında dəqiqliklə üzə çıxarmağa imkan verən etik yaradıcılığına görə” səbəbiylə ədəbiyyat üzrə Nobel ödənişi

Şeirlərində “başlamaq”, “gözləmək”, “sağ qalmaq” və “ümid-
lənmək” kimi fellərdən bol-bol faydalanması göstərir ki, Şim-
borska nə qədər müharibə dövrünün və müharibədən sonrakı nəslin
təhsilinin təsirinə məruz qalmışdır. Onun şeirləri XX əsrin ağır
dövründən keçir. Eyni zamanda, Şimborska hər cür incə hissələrin
dövründən, deklarasiyasından qaçır. Onun dili gündəlik danışq dili
dərəcəsi ilə doludur ki, öz qabalığı ilə müəyyən qəzəb doğurmaq
qabiliyyəti malikdir: “İşlər necədi?”, “Çox yaxşı, lap yaxşıdı”. Bu yığ-
ma ifadələr aşağıdakı kimi qeyri-hissi nəticələr

...ması ilə yekunlaşır: “Bir nəfər avaraları kü-
... süpürməli ki, meyitxana maşını keçə bil-
... Şimborska poetik dil formaları yaratmaq usta-
... Onun özünəməxsus üslubu şairəni həyatını,
... olar ki, guşənişlikdə keçirən və yalnız öz
... idrakının səsinə qulaq asan sənətkarlar sırası-
... xil edir. Bu cür həyat tərz, xüsusən Şim-
... ının siyasi və ictimai mövqeyi, eləcə də onun
... həyatının, on ümdə məsələlərindən bəhs
... irləri indiki 85 yaşlı olan və 1931-ci ildən Pol-
... əri şəhərlərindən birində - Krakovda yaşayan

ma dilimizdə tanış ola bilərlər. 1988-ci ildə Polşa Yazıçılar Birliyi həmtəsisçilərindən biri olan Vislava Şimborska 1931-ci ildən indiki kimi Krakovda yaşayır və yaradır. Və adını TARİXƏ əbədiyyən yazmağı bacarmış Vislava Şimborska oxucularını gözəl şeirləri, kitabları ilə sevindirməkdə, ən vacibi isə düşündürməkdə, düşünməyə dəvət etməkdə davam edir. Dünyanın bu günü və gələcəyi, İnsanlığın bu günü və gələcəyi ilə bağlı düşünməyə...

Əslində bu barədə hamımızın daha çox düşünməmizə o qədər böyük ehtiyac var ki... *Elə o da belə hesab edir və yazdığı şeirlər, yaratdığı əsərlərlə bizi bu barədə daha çox düşünməyə dəvət etməklə həm də bir şəxsiyyət kimi, bir ziyalı kimi böyük bir missiyanı da yerinə yetirir!*

Uğurlar Sizə, xanım Şimborska!

şairənin kommunist hakimiyyəti dövründə o qədər də rahat ömür sürə bilməsinə səbəb olmuşdur. Onun şeirlərinin əksəriyyəti insanın kütlələr içərisində məkədən, köləlikdən, dövlətlər və hakimiyyətlər vasitəsilə "şeyə" çevrilmədən və böyük rəqəmlər içərisində yoxlamaqdan xilas edilməsinə yönəlmişdir.

Yaradıcılığını indi də davam etdirən xanım Şimborskanın son illər nəşr etdiyi "Yüz şeir-yüz fərh", "Böyük uşaqlar üçün qafiyələr", "Sütun" adlı şeir kitabları oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılanmışdır. Artıq yuxarıda dediyimiz kimi, onun yaradıcılıq örnəkləri dünyanın müxtəlif dillərinə çevrilmişdir. Bu illərdə o, Azərbaycan dilinə də çevrilmiş və maraqlanan Azərbaycan oxucuları onun yaradıcılığı ilə qismən də olsa tanış olmağa başlayıblar.

Agata Barbara

**Dindar ada ölkəsinin
ilk qadın prezidenti**

Maltada uşaqlar üçün icbari tam təhsil sisteminin əsasını Aqata Barbara qoydu! Bu, birbaşa xidmət etdiyi missiyadan savayı, həm də yüzrlərlə müəllimin işə götürülməsi ilə, belə deyək, ölkədə canlanma ovqatı yaranmasına səbəb oldu. Onun təhsil siyasətinin başında duran adam kimi, islahatları bir çox başqa nəticələr də doğurdu. Bu nəticələrdən biri də, dərslərin yazılması, böyük tirajlarla nəşri və işin gərəkdirdiyi digər məsələlərlə ehtiva olunurdu. Xanım nazir həyata keçirdiyi islahatlar neçə ailənin həyatına rəng qatdı, neçə insan iş yeri qazandı, evinə çörək pulu aparmaq imkanı qazandı. Sosial inersiya ilə daha böyük üfüqlərə can atırdı qadın nazir... O, uğurlu yeni səlahiyyətlər tələb edirdi. Amma Aqata Barbara üçün vəzifə tələb edən, bunun üçün canfəşanlıq edən bir insan deyildi. Onu nə itələyən TALE idi! Taledən qaçmaq isə heç kimə qismət olmayıb.

1971-1974-cü illərdə Təhsil Naziri olan Aqata Barbara, arıca, Əmək, Mədəniyyət və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinə başçılıq etdi və Baş nazirin müavini oldu.

1982-ci ilin 15 fevralında o, Maltanın 5 il əvvəlki müddətə prezidenti seçildi (və 1987-ci ilə qədər bu vəzifədə olan yeganə qadın idi). O, Malta tarixinə ilk və bu günədək yeganə qadın Prezident kimi düşdü! O, prezident kimi şərəfli fəaliyyəti ilə XALQININ və TARİXİN yaddaşında əbədi qoydu. TARİXƏ adını yazan qadınlardan biri olaraq Aqata Barbara həm də önəmli bir cığır açdı. Ölkəsində və onun hüdudlarından kənarda minlərlə gənc qız və qadın üçün gözəl bir örnək oldu. Onun qadın cığırına, ondan örnək alaraq bu gün yüzrlərlə gənc qız, qadın adlanırlar və bu Aqata Barbara və onun kimi TARİXƏ adını yazan qadınlardan on böyük uğurlarıdır. Onlar TARİXƏ sübut etdilər və hər kəsə göstərdilər ki, qadın heç bir sahədə kişidən geri qalmayan uğurlar əldə edə bilər!

Qeyd: Malta - Avropada ada-dövlətdir.

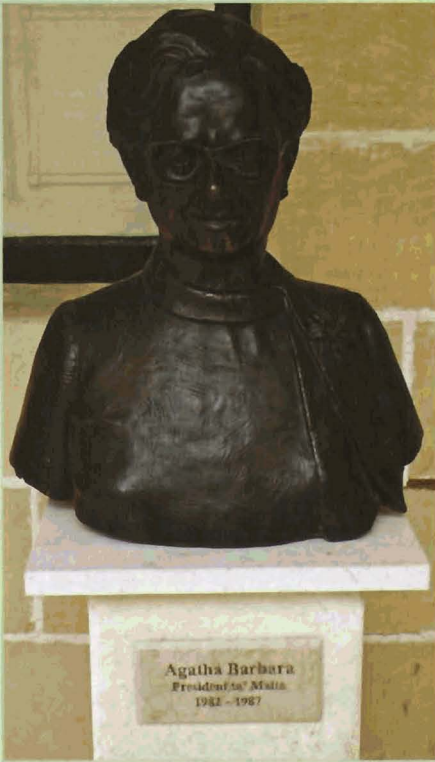
Aralıq dənizində yerləşir. Ərazisi 316 km² olan Malta üç adadan ibarətdir - Malta, Qozo və Komino. Ada-dövlət 2004-cü ildən Avropa Birliyinin üzvüdür.

Maltanın əhalisi 400.000 nəfərdir. Əhəlinin 95.7%-ni adanın yerli əhalisi, yəni maltalılar təşkil edir. Ölkənin iki rəsmi dili var, bunlar, Malta və ingilis dilidir.

Din baxımından Malta Avropa ölkələri arasında ən inənci ölkələrdən biri sayılır. Malta əhalisinin 96%-i Roma Katolik Kilsəsinə bağlıdır.

Maltanın paytaxtı Valetta şəhəridir. Paytaxtın əhalisi 8.000 nəfərdir.

* * *

Maltanın köhnə pul əskinazlarının üstündə Xanım Prezidentin rəsmi əks olunmuşdu (sonradan maliyyə valyuta ilə bağlı həyata keçirilən islahatlar nəticəsində yeni əsginazlar tədavülə buraxıldı və Malta milli valyutasının Barbaralı günləri bitməyə çatdı).

Ömrünün son illərində o, dövlət yurdu Zabbara döndü və orada fevral 2002-ci ildə, 79 yaşında vəfat etdi. (Təsəffüfə baxın ki, bu sətirləri onun vəfat etdiyi ayda yazmışam. Zəhmət olmasın, zırıq, kitabımız isə onun doğulduğu gün (11 mart) ərəfəsində işıqlandırılacaqdır!..)

2006-cı ildə Malta Prezidenti **Feneç Adaminin** (Dr. Edward Fenech Adami) qərarına uyğun olaraq Zabbarada onun abidəsi ucaldıldı. Necə deyərlər, doğma yurdunda abidələşdi. **Xatirəsi qəlblərə təkildə, surəti abidəyə! Ağ Dənizdən əsən yellər ona hər gün nəfəs oxuyur. Dünənə qədər əlamətdar günlərdə onun əllərinə gül verən maltalılar, bu gün onun abidəsi önünə gül dəstələri və çələntilər qoyur, ruhuna ehtiram ifadə edirlər.**

Marqaret Tetçer

Tarixin
«Dəmir Ledi»
əfsanəsi

- O, XX yüzilliyin son 20 ilinə öz möhürünü vuran və beynəlxalq etirazlara ən çox tanınan liderlərdən biridir!
- “Financial Times” qəzetinin keçirdiyi sorğuya görə, o, XX əsrin sonlarında Avropa qitəsinin inkişafına ən böyük təsir göstərən insanlardan birində 3-cü yeri tutub.
- O, ölkəsinin tarixində ilk qadın Baş nazir oldu!
- O, Böyük Britaniya tarixində Lord Liverpuldan sonra ən uzun müddət iş başında qalan, Lord Palmerstondan sonra isə ardıcıl üç seçkidə (1979, 1983, 1987) qələbə çalan Baş nazir oldu! Bir qadın olaraq isə o, ölkəsinin tarixinə hər iki istiqamətdə İLKləri yazdı!
- Baş nazirliyi dövründə dövlətin iqtisadi sahədəki rolunu məqsədləndirmək üçün tətbiq etdiyi, öncə xalqın müəyyən çətinliklərlə üzlənməsinə səbəb olan, ancaq daha sonra uğur qazanan özəlləşdirmə siyasəti vasitə vasitə vergiləndirmə kimi iqtisadi siyasəti ilə, öz adıyla adlanacaq yeni bir iqtisadi fəlsəfənin yaranmasına səbəb oldu: **“Tetçerizm”**
- Azad bazar iqtisadiyyatının zənginliyin ayrılmaz bir hissəsi olduğunu (mübahisə edilməyəcək dərəcədə) qəbul edilməsi dünyanın demokras

ni hər yerində dövlətin ictimai həyata daha az müdaxilə etməsi kimi dəyişikliklərin (inqilabi mahiyyətdə dəyişikliklərin) baş (qadın!) qəhrəmanı oldu!

■ Bosniya və Herseqovinada müharibə gedərkən NATO-nu serblərə qarşı hərəkətə keçməyə çağırdı (serblərin etdiklərini faşistlərin fəaliyyətinə oxşatdı) və Bosniyada soyqırımı olması ehtimalını gündəmə gətirən ilk siyasi liderlərdən biri oldu!

■ İrlandiya Vətəndaş Ordusu tərəfindən təşkil edilən bombalı sui-qəsdən təsadüfən xilas oldu. Beş nəfərin həyatını itirdiyi sui-qəsdə onun sayaraq, hadisənin baş verdiyi bölgədəki proqramını dəyişdirmədi!

■ İnsan abortu, edam cəzasının ləğvinə və boyanmanın asanlaşdırılmasına qatıq çıxış etdi...

■ **“Böyük imperiya”** SSRİ-nin süqut etməsinə, Səddam Hüseyin Küveytdən çıxarılmasında və Avropa Birliyinə etirazda cəbhəyə hamıdan öncə çıxış etdi...

■ Hər bir seçkidə məğlub olmasa da, partiya daxilindəki dəstəyi azalan kimi istefa verdi və Baş nazirlikdən əl çəkərək fəxri fərfəliklə, ölkəsinin tarixində daha bir ilk kimi də müəllifi oldu.

■ Məşhür güzəstsiz siyasəti ilə öncə öz ölkəsində, sonra isə bütün dünyada adı qadınların dilində əzbər olan bir qadın... dünyanın **“Dəmir ledi”** kimi tanınan Marqaret Tetçerdən gedir...

“Nəfəsini saxlayıb, medianın dediyi kimi, 180 dərəcə dönməyimi gözləyənlərə bir sözüm var: Siz istəyirsinizsə, döndün, Ledi dönməyəcək”.

Marqaret TETÇER

(Onun iqtisadi siyasətini tənqid edənlərə cavab verərkən)

niyanın Baş naziri Marqaret Tetçer idi!

- Onun "Dövlət sənəti" kitabı ən maraqla oxuduğum kitablardan biridir. Onu böyük maraqla müxtəlif dövrlərdə iki dəfə oxumuşam. Mənə elə gəlir ki, siyasətlə maraqlanan bütün insanlar üçün çox maraqlı bir kitabdır və hər kəsə oxumağı böyük məmnuniyyətlə tövsiyə edə bilərəm. Təkcə siyasətlə maraqlananlar deyil, hər kəs üçün maraqlıdır.
- Onun "Gücə Gedən Yol" və "Dovning Strit illəri" adlı xatirələrində böyük maraqla oxumuşdum. 1993-cü ildə BBC televiziyasında yayımlanan "Dovning Strit illəri"ndə Tetçer Baş nazirlikdən istefaya mərsinə səbəb olan partiyadaxili prosesləri "üzü gülən xəyanət" kimi təsvir etdi.

■ Kapitalizmin sosial-üzvli-idarəsi üzərində qadınların böyük rolu, bəsinin ilhamvericisi kimi biri oldu və azad bazar iqtisadiyyatının rətinin sivil inkişafını sürətləndirən amil kimi özünü göstərməz hissəsi olduğunu müxtəlif hərəkatları ilə sübut etdi. SSRİ-nin çökdürülməsindən sonra, Küveyti işğal edən koalisiya qoşunlarının oradan çıxarılmasında xüsusi rol oynadı. Avropa Birliyi ölkənin qüvvələri həmişə dövlətin əli və ABŞ-AB münasibətlərində Vaşinqtonun müttəfiqi kimi çıxış etdi. Heç vaxt güzəştə getmədi və buna görə də dünyada hər yerində "Dəmir qələbə" ilə məşhur oldu. Onun iradəsi ilə ən gərəkli siyasətçiləri və dövlət xadimlərini özünə heyran qoyan bu qadın Böyük Britaniyanın

"Sakit dövr"də doğuldu, amma sakit durmadı...

Bu iki dünya müharibəsinin arasındakı "sakit dövr"də doğulmuşdu. Bütöv adı ilə tanınan Hilda Roberts Tetçer olan Marqaret 1925-ci il oktyabrın 13-də Lindseyn Qraflığının Qrenhem şəhərciyində bir çoxlu ailəsində anadan olub. Anası burada dükanda satıcı işləyirdi, atası isə qəndirotovəz satırdı. Ailənin ikinci övladı olan Marqaret hələ kiçik yaşlarından kitabları, kitablara olan marağı, dərrişəli homyaşlıqlarından seçilirdi. Anası onun sadə bir evdar qadın olduğu üçün onun yalnız şəfqətli ana olmağı bacarıb, atası Alfred Roberts isə qızının formalaşmasında böyük rol oynayır. Uşaq yaşlarından qızına "müstəqilliyin doktrina"sını qətiyyətli şəkildə ata qızını inandırıb bilmişdi ki, onun ardınca getmək deyil, kütləni arxasından aparmaq şərtdir. Çox sonralar Marqaret Tetçer karyerasının ən parlaq zamanı olduğunu düşünürdü. Buna əsas vardı...

1940-ci ildə İngiltərədə çalışqan olmaqla onun həyatda qalmaq şansları az idi və Hilda Roberts bir çox gənclərdən daha çox çalışqan idi. Valideynlərinin tələbi ilə mənəvi bir xristian kimi böyüyən Marqaret dünyanın yaxşı universitetlərindən biri olan Oksford Universitetinə kimya ixtisası üzrə daxil olur. Tezliklə universitetin tələbələrində seçilməyə, siyasi, iqtisadi

■ Kapitalizmin
üsuli-idarəsi üzərində
bəsinin ilhamvericisi
biri oldu və azad bazar
rətinin sivil inkişafın
maz hissəsi olduğunu
hərəkətləri ilə sübut
SSRİ-nin çökdürülmə
də, Küveyti işğal olan
qoşunlarının oradan
rılmasında xüsusi rol
di. Avropa Birliyi əleyh
qüvvələri həmişə dəstə
di və ABŞ-AB münasib
rində Vaşinqtonun
müttəfiqi kimi çıxış
Heç vaxt güzəştə girmə
və buna görə də dünya
hər yerində "Dəmir
ləqəbi ilə məşhur oldu
mir iradəsi ilə 90 gətir
siyasətçiləri və dövlət
dimlərini özünə heyran
yan bu qadın Böyük

niyanın Baş naziri Marqaret Tetçer idi!

Onun "Dövlət sənəti" kitabı ən maraqla oxuduğum kitablardan
ridir. Onu böyük maraqla müxtəlif dövrlərdə iki dəfə oxumu
Mənə elə gəlir ki, siyasətlə maraqlanan bütün insanlar üçün çox
raqlı bir kitabdır və hər kəsə oxumağı böyük məmnuniyyətlə
yə edə bilərəm. Təkcə siyasətlə maraqlananlar deyil, hər kəs

Onun "Güçə Gedən Yol" və "Dovning Strit illəri" adlı x
də böyük maraqla oxumuşdum. 1993-cü ildə BBC televiziy
yımlanan "Dovning Strit illəri"ndə Tetçer Baş nazirlikdə
məsinə səbəb olan partiyadaxili prosesləri "üzü gülən xəy
təsvir etdi.

"Sakit dövr"də doğuldu, amma sakit durmadı...

...ki dünya müharibəsinin arasındakı
"sakit dövr"də doğulmuşdu. Bütöv adı
Marqaret Hilda Roberts Tetçer olan Mar
1925-ci il oktyabrın 13-də Lin
Qraflığının Qrenhem şəhərciyində
baqqal ailəsində anadan olub. Ana
dükanda satıcı işləyirdi, atası isə
torovəz satırdı. Ailənin ikinci öv
Marqaret hələ kiçik yaşlarından
kitablara olan marağı, dərra
homyaşlıqlarından seçilirdi. Anası
sədo bir evdar qadın olduğu üçün
yalnız şəfqətli ana olmağı bacarıb,
Alfred Roberts isə qızının formalaş
böyük rol oynayıb. Uşaq yaşla
qızına "müstəqilliyin doktrina"sını
ata qızını inandırma bilmişdi ki,
ardınca getmək deyil, kütləni ar
aparmaq şərtidir. Çox sonralar Mar
Tetçer karyerasının ən parlaq zama
etdikləri üçün atasına minnət
dönə-dönə deyəcəkdi. Buna
vardı...

Sakit dövrdə İngiltərədə çalışqan olma
boyatda qalmaq şansları az idi və
Hilda Roberts bir çox gəncdən
daha sürətlə çox çalışqan idi. Valideynlərinin tə
məmanlı bir xristian kimi böyüyən Marqaret dün
yaxşı universitetlərdən biri olan Oksford Uni
kimya ixtisası üzrə daxil olur. Tezliklə uni
tələbələri arasında seçilməyə, siyasi, iqtisadi

x [redacted] özünə rəqib ola [redacted] bir insan görmürdü. Ona görə də Tetçerin partiya rəhbərliyinə namizədliyini verməsini müəyyən qədər etirazla qarşıladı və özünün növbəti dəfə partiya liderliyinə seçiləcəyi inamını seçkilərə getdi. Amma qarşısındakının bəxti gətirən bir insan olduğu unutmamışdı. Bundan əlavə, Hit Tetçerin siyasi çevikliyini və əlinə düşən şansını qaçırmamaq qabiliyyətini, heç vaxt düşünülməmiş addım atmağını da unutmuşdu. Həmin dövrdə partiya daxilində sağ qanadı tutan edən namizəd son anda partiya rəhbərliyinə verdiyi namizədliyini götürmüşdü. Bunu gören Tetçer vəziyyəti dərhal düzgün qiymətləndirərək namizədliyini irəli sürdü. O bu qərarını Hitə bildirəndə sonuncu onun şını belə qaldırmadan: **"Onsuz da uduzacaqsan, yaxşı yol"**, - dedi. Amma məşhur fransız yazıçısı Viktor Hüqonun da dediyi kimi, **"Hər insan bəxti gülən yoxsul qədər güclü ola bilməz"**. Həmin dövrdə Hit ölkənin iqtisadi siyasətində bəzi uğursuzluğa düçar olmasının partiya daxilində nüfuzunu müəyyən qədər düşürmüşdü. 1970-ci illərin ortalarında Mühafizəkarlar Partiyasının bir çox tərəfdarı Hitdən **"heç nə dəyişəcək effekti"** (müvəqqəti bir iqtisadi təzyiq səbəbiylə qiymətlər və ya əşyalar qaldırıldığında, təzyiq azalandan sonra qiymətlərin və ya əşyaların azalmasının mümkün olmadığını müdafiə edən iqtisadi görüş) ilə narahat

onun dövlətçi siyasətindən bezmişdi. Ona görə seçkilərin ilk turunda partiya daxilində Tetçer daha çox səs topladı və Hiti qabaqlayaraq hamıya təsəvvübləndirdi. Hit bunun bir təsadüf olduğunu düşünərək, ikinci turda rəqibinə ağır zərbə vuracağı qənaətində idi. Amma seçkilərin ikinci turunda Tetçer rəqibini daha çox üstələyərək Mühafizəkarlar Partiyasının rəhbəri seçildi. Bununla da onun Böyük Britaniyanın baş naziri postuna gedən yolu açılmış oldu!

Marqaret partiyanın rəhbəri seçildəndən sonra daxilə ortaya çıxan bütün problemlərin dərhal aradan qaldırılmasına xidmət edən tədbirlər həyata keçirməyə başladı ki, bu da ona partiya daxilində böyük nüfuz gətirdi. Eyni zamanda, ölkə üçün önəmli məsələlərin həllinə daha diqqətlə yanaşmağa başladı. Onun ölkənin iqtisadi və siyasi gələcəyi ilə bağlı fikirləri İngiltərədə və dünyada maraqla qarşılandı. Bu da Tetçer 1979-cu ildə keçirilən seçkilərdə qələbə çalmağa və beləliklə, Baş nazir vəzifəsində ölkəni idarə etməyə imkan verdi!

Mühafizəkarlar 1979-cu ildə keçirilən seçkilərdən qalib çıxaraq hakimiyyətə gəldilər. Və bu, dəmir iradəli ledi ölkənin Baş nazir postuna gətirən ilk və hələlik yeganə qadın Baş naziri oldu!

etdiyi və o dövrdə çox dəbə düşmüş: “İngiltərəni kim idarə edir?” soruşulduğunda alının cavabı isə 1980-ci ildə bütün dünyaya birmənalı olaraq məlumd oldu: İngiltərəni Tetçer idarə edirdi!

Həmkarlar, mən Sizə göstərəm!..

Tetçer həmkarlar ittifaqlarının küreyini yerə vuran kimi, ağır dünyada olan iqtisadiyyatın hər sahəsində islahatlar keçirmək ehtiyacı göründü. Ölkədə vəziyyət təhlükəli həddə çatmışdı. O, dövlət sərmayələri və cəmiyyətin ehtiyacları üçün sərf olunan xərclərə sərt nəzarət tələb etməklə inflyasiyanın qarşısını aldı. Tetçer bəyan etdi ki, millət dövlət tərəfindən hədsiz vergilər və yersiz nəzarətlə yüklənib. O, Böyük Britaniya sənaye iflasının qarşısını yalnız xalqın əməyini yüksək qiymətləndirməklə və azad sahibkarlıqla məşğul olmağa şərait yaratmaqla edə etmək mümkün olduğunu anladı və anlatdı. O, əsl azad iqtisadi müəssisə yaratdı!

Həmin dövrdə Avropanın başı “sosializm, yoxsa kapitalizm hansı idarəsi qalib gələcək?” sualına cavab tapmağa qarışmışdı. Marqaret Tetçer bu məsələdə tərəddüd etmədi və bütün diqqətini ölkə iqtisadiyyatına da yeni islahatların keçirilməsinə yönəltdi. Avropanın bir hissəsi sosializm və dövlət mülkiyyəti kimi qavramlarla məşğul olanda Tetçer vaxta qədər toxunulmaz qəbul edilən dövlətin iqtisadi müəssisələrini qazanc gətirib-gətirmədiyinə baxmadan özəlləşdirməyə girişdi.

Halbuki bu islahatların ilk dövründə bəzi fəsadların ola biləcəyini çox yaxşı anlayırdı. Buna baxmayaraq, Tetçer iqtisadi islahatlar məqsədində qətiyyətli idi. Həmin dövrdə İngiltərədə iqtisadi sahədə müəyyən durğunluq əmələ gəlmişdi və bu sahədə artıq islahatların keçirilməsi qaçılmaz görünürdü. Dövlətin nəzarəti altında olan bir çox şirkətdə iqtisadi inkişaf xeyli zəifləmişdi. Bu şirkətlərin rəhbərləri işlərini yerində qaydalara uyğun qurmaq istəmirdilər. Çünki onlar işin necə getməsindən asılı olmayaraq, maaşlarını vaxtılı-vaxtında alır və özlərini əlavə rahatlıqla təminliyə salmaq istəmirdilər. Belə bir vəziyyətdə Tetçer həmin şirkətlərin dövlət tərəfindən özəlləşdirilməsi barədə qərar qəbul etdi. İlk iqtisadi

şirkət on böyük şirkəti olan “British Airways”-i özəlləşdirməsi oldu.

Bunun atdığı ox hədəfə dəydi. Xidmət cəmiyyəsinin aşağı olması ilə hamını təhəssürə gətirən və çox nadir hallarda qazanc gətirən milli havayolu şirkəti “British Airways” özəlləşdirildi və qısa müddətdə dünya dönyanın ən yaxşı (və qazanclı) şirkətlərindən biri oldu. Digər tərəfdən, həmin dövlət mülkiyyətində olduğu son dövrdə bir milyard funt-sterlinqdən artıq pul ilə işləyən polad istehsalı şirkəti “British Steel” də özəlləşdiriləndən sonra Avropanın ən böyük polad istehsalı şirkətinə çevrildi. Bunun ardınca Tetçer ölkədə daha bir iri şirkəti olan “British Telecom”-u da özəlləşdirdi. Bu şirkət də tezliklə ölkənin borclarını ödədi, həm də dövlət xəzinəsinə külli miqdarda vergi ödədi. Bu iri müəssisələrdən birinə çevrildi. Bunun ardınca növbə öz fəaliyyətlərini iqtisadi tələblərə uyğun qura bilməyən və durğunluq dövrü yaşayan digər şirkətlərinə çatdı. Onların dövlət mülkiyyətindən özəlləşdirilməsi və işlərini yerində qurması nəticəsində ölkə yeni iqtisadi çiçəklənmə dövrünü yaşamağa başladı. Tetçerin özəlləşdirmə siyasəti İngiltərədə yüz minlərlə yeni iş yerinin açılmasına, istehsalın sürətlə inkişaf etməsinə, ölkənin maddi durumunun sürətlə yaxşılaşmasına gətirib çıxardı. Tetçer hakimiyyətə gəldiyi zaman inflyasiyanı edən inflyasiyanın, işsizliyin azalmasını təmin edə bildi...

Tetçer tam bir özəlləşdirmə açılışı. İqtisadi inqilab etmişdi. Topsuz-tüfəngsiz-qansız-qadasız!

Özəlləşdirmə, 1980-ci illərin ortalarında dünya hökumətləri üçün yeni bir qavram idi. Ancaq 1980-ci illərin axırlarında bütün qadınlar 50-yə yaxın hökumət özəlləşdirmə əməliyyatlarına girişmişdi. Bu hökumətlər dövlət mülkiyyətində olan şirkətlərin hissələrini birjələrdə xalqa açıq elan etmiş və onların birbaşa təşəbbüskarlara təhvil verərək qazanc gətirən şirkətlərə çevirmişdilər. Hətta özəlləşdirməyə o qədər də yaxşı baxmayan sol görüşlü hökumətlər belə dövlətin üzərində artıq yük olan iqtisadi qurumların sayını yavaş-yavaş azaltmağa başlamışdılar.

Bu gər tərəfdən, İngiltərə bu ölkələrə özəlləşdirmə əməliyyatlarını necə etmək maqda yol göstərirdi. Bu hal, ünlü iqtisadçı Adam Smitin iqtisadi sahəsində yenilik olan *"Millətlərin zənginliyi"* əsərini yazmasında Con Keynesin keynesçilik (keynesianizm) modelini meydana qoymasından etibarən İngiltərənin praktik iqtisadiyyata ən böyük töhfəsi kimi qiymətləndirilirdi. Tetçer bəlkə yalnız öz ölkəsi üçün düşünüb həyata keçirdiyi proqramlarla sürətlə və qarşısıalınmaz şəkildə ümumdünya hadisəsinə çevrilmişdi! Bəli, o özü də, proqramları, addımları, gedisi də hadisə idi - İngiltərə sərhədlərini aşan hadisə! Yeni bir ingilis həyat tərzəsi!

(Yeri gəlmişkən, onunla eyni dövrdə iş başında olan qardaş Türkiyənin Baş naziri rəhmətlik Turqut Fəxrəddin Əlpaşazadə da Tetçerin liberal müharibəkarlığını və özəlləşdirməyə əsaslanan iqtisadi siyasətini Türkiyədə tətbiq etməyə başlamışdı.)

Fəqət, Tetçer ancaq iqtisadiyyatla maraqlanmırdı. Onu yaxından maraqlandıran başqa mövzular da var idi - məsələn, müharibə...

Məhtəşəm Tetçer

1982-ci ildə Argentinada hərbi xunta hakimiyyətə gəlmişdi. Bütün xunta hökumətləri kiçik işlərə qədər da iqtisadi çətinliklər üzündən xalq dəstəyini təzədən əldə etmək üçün müdirlər və diqqətləri başqa məsələlərə keçirərək çalışırdılar. Argentina, 1830-cu illərdən etibarən özünə aid olduğunu iddia edən və qitə torpaqlarına çox yaxın olan Falkland müstəmləkəsi Folklend adalarına qaytarılmasını tələb etdi və zəbt etdi. II Dünya müharibəsindən etibarən ilk dəfə idi ki, ingilislər müdafiə məqsədilə qitə torpaqlar zəbt edilirdi! Ola bittə Argentinada düşünürdülər ki, iqtisadi çətinlikləri arındıracaq olan, üstəlik bir qadının qatili olduğu ölkə ordan bura müharibəyə qatılmalıdır!.. Amma o, hələ elə çağırılmamış Domir Ledi idi!..

Xunta, əslində, köklü iqtisadi dəyişikliklərə ehtiyac var idi. Səbəbiylə müvəqqəti çətinliklərlə yanaşı İngiltərədə populyarlığı azalan xunta da köməyinə çatmışdı. İqtisadi çətinliklərdən əziyyət çəkən bir tərəf eyni zamanda çətinliklərlə üzləşmiş digər tərəfin xidmətinə hazır olmuşdu!

Tetçer öz qadınlığı ilə qətiyyətli mövqeyi ilə birlişdirərək İngiltərəni Argentina müharibəsinə daxil elədi və əzici bir qələbə qazanaraq öz adını bütün dünyada bir daha gücləndirdi. O, siyasətçilərin, qəti nəticələr əldə etmək üçün hərbiçilərə əmr verməsinə, fəqət, qəti nəticəyə qədər yolun seçimini hərbiçilərin özlərinə həvalə etməsinə yolunu müdafiə edirdi. Buna baxmayaraq, mühari-

bədə itirdiyi əsgərlər, gəmilər və təyyarələr onu qəzəbləndirmişdi. Hərbçilərin cavabı isə çox aydın idi: *"Möhtərəm Baş nazir, biz də bu qədər qəzəblənmişdik, lakin siz bizim qələbə kiləri daha az göstərmək üçün daha çox təyyarə və gəmi istəyirik."*

Qətiyyəti, cəsarəti və sədaqəti ilə diqqətləri öz üzərində toplayan Tetçer qısa müddətdə başqa qadın siyasətçiləri də özünə heyran etdi və onlar üçün bir örnək oldu! Tetçerin özünü təsdiqləməsindən sonra qitə

ropasında qadın siyasətçilərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə artı. Onun uğurlu siyasəti Avropada qadın siyasətçilərə etibarın yüksəlməsinə böyük təsir göstərirdi və o, həmçinin bu xidmətləri üçün öz adını dünya tarixinə yazdı!

1982-ci ildə Folklend adaları ətrafında gedən hərbi əməliyyatlar Böyük Britaniyanın qələbəsi Tetçerin ictimaiyyət arasında reytingini daha da qaldırdı. O, yorulmadan çalışırdı. Hətta mətbuata verdiyi müsahibələrinin birində demişdi ki, hər şeyi yaşamaq üçün işləyir, mənse

mək üçün yaşayıram. O, həmkarlarına da bunu aşılayırdı. Elə bu keyfiyyətlərinə görə idi ki, seçkilərdə mühafizəkarlar yenidən qalib gəlmişdi. "Folklend fəthi" 1983-cü ildə keçirilən seçkiləri də çətinlik çəkməmişdi. Xatırladaq ki, elə həmin ərəfədə "İRA"-nın döyüşçüsü tərəfindən partiyanın Braytonda keçirilən qurultayına bomba qoyması və Margaret Tetçerin oradan salamat qurtulması hər tərəfdə həyəcanla qarşılanmışdı. Sonralar ona - "siz konkret olaraq nədənsə qorxursunuzmu" sualına belə cavab vermişdi: "mən bu haqda, ümumiyyətlə, düşünə bilmirəm".

Tetçerin siyasəti təkcə Böyük Britaniya üçün hesablanmamışdı. Onun ideyaları və fəaliyyəti artıq dünya siyasətinə təsir etməyə başlamışdı. Artıq Xanım Tetçerlə hesablaşdılar. Tetçərə heyran olan kişi siyasətçi arasında ondan 18 ay sonra hakimiyyətə gələn ABŞ Prezidenti Ronald Reyqan da var idi... Dünyanın ağası kimi görünən ABŞ Prezidenti

ingilis qadınının arxasınca getməyə başlamışdı. Amerika da "dölçək"indən" əziyyət çəkirdi. Reyqan dövlətin azad bazardakı rolunu möhkəmləndirərək (de-requlyasiya) vergiləri azaltmaqla və özəl təşkilatçılara daha geniş imkanlar yaratmaqla, durumu lehinə çevirməyə çalışırdı.

Tetçerin azad bazar iqtisadiyyatı və dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi minimuma endirilməsi haqqında sözlərinə Reyqan diqqətlə qulaq asırdı. Əlbəttə, onların danışdıqları yeganə mövzu iqtisadiyyat deyildi. Həm də siyasi karyeralarının zirvəsində olduqları dövr - 1980-ci illər, həm də soyuq müharibənin də zirvədə olduğu dövr idi. Onlar, aralarında yaxşı münasibəti tezliklə xarici siyasət sahəsində müttəfiqliyə çevirdilər. Ortaq hədəf, "Şeytan imperiyası" adlandırdıqları SSRİ idi...

1980-ci illərdəki "soyuq müharibə"nin ən gərgin dövrlərində o, beynəlxalq məsələlərin müzakirəsində, siyasətin formalaşdırılmasında xanımın həmin dövrdəki dövlət başçısı Ronald Reyqanla intensiv iş aparmışdı. Dünya siyasətinin böyük fiqurlarından birinə çevrilən xanım elə həmin illərdə "Dəmir ledi" adını qazandı. Kommunizmin qalib gəlməsi olan **"Dəmir ledi"** NATO-nun bütün dünya boyu genişlənməsinə qarşı idi. Xanım Tetçer deyirdi: **"Düşməni sifətindən tanımaq lazımdır"**.

SSRİ-ni Andropov və Çernenkonun idarəsi zamanı təsvirində, xanım belə bir abzasda, "manipulyasiya, hədə-qorxu, qəddarlıq, səriştəsizlik və qəddarlıq" (!) sözlərini işlətməmişdi.

Əlbətdür ki, baxışlarının əyani ifadəsi üçün Tetçer qlobusdan istifadə edirdi. O, SSRİ-nin tutduğu nəhəng ərazini göstərərək, iki məqamı vurğulayırdı: Sovet İttifaqının yoxsulluğunu və onun ekspansionist siyasətini. Onun fikrincə, əsas düşməni məhz bu faktor idi.

Reyqan **"Dəmir ledi"** adını onun əsas düşməni kimi rus siyasətçiləri üçün işlətdi. SSRİ-ni şiddətlə tənqid etdiyi bir çıxışda Tetçer belə demişdi:

"Ruslar bütün dünyaya hakim olmaq istəyir, tarixin gördüyü ən işğalçı dövlət olmaq üçün silah tədarük edirlər. Xalqları fikirləşdiyi Kremldəki adamların vəkil deyil. Onlar üçün silah kərə yağından daha vacibdir. Amma bizim üçün hər şey silahlardan daha vacibdir."

Tezliklə cavab gəldi. Rus qəzeti "Pravda" naya zvezda" Tetçerə "Dəmir Ledi" ləqəbini verdi. Moskva radiostansiyası da belə etdi.

qəbi sürətlə bütün dünyaya yaydı. Marafılı burasıdır ki, bu ləqəb Tetçerin çox xoşuna gəldi və o, ləqəbi öz üzərində məmnuniyyətlə gözdən keçirir və başladı (*Bu arada, ədalət naminə, Tetçerin "kərə yağı" barəsində məqəfiyasının həqiqətə çox da uyğun olmadığını demək lazımdır. Çünki İngiltərə də o dövrdə silahlanma yarışında ən qabaqda gedən ölkələrdən biri idi...*).

Eyni zamanda, Britaniyanın nüvə nəzarəti sistemindən çıxması haqqında künlüyünü xanım Tetçer, ümumiyyətlə, müzakirə etməkdən boyun qaçırmırdı.

Britaniyalılara da "dəmir ledi" adı çox xoş gəldi. Onlar hətta mükəmməl fəxrlə deyirlər ki, ***"bizim dəmir kimi kişimiz olmasa da, qadınımız var."***

Öz baxışlarında dönməzlik və ardıcılıq, həyatda qəbul etdiyi qərarların üzərində ciddi şəkildə dayanma onun üzərində "dəmir ledi" titulu möhkəmləndirdi.

Tetçer:

"Əsas odur ki, SSRİ dağılsın..."

İkisi də şahin xarakterli olan, həm siyasi, həm də eyni dildə danışan ingilis və amerikalı liderlər, iqtidarda olduqları müddətdə islahatları icra etməyi, dağılması və ya öz-özünü ləğv eləməsi üçün SSRİ-yə böyük təzyiq göstərmişdilər. Bu onların ikisinin də dəyişilməyən əsas mövqeyi idi. Rusları qorxudaraq müzakirə masasına oturmaq məqsədində qoymaq üçün Tetçer Reyqanı silahlanmağa daha çox məvəsəl etdirirdi.

qəbzə salmışdı. O, SSRİ haqqında belə deyirdi: ***"Nə qədər tez dağılsa, o qədər tez qalacaq."***

SSRİ lideri Mixail Qorbaçovu "aşkar-əfsanə" siyasətini son həddinə qədər həyata keçirmək məcburiyyətində qoyan da Reyqan idi. SSRİ Əfqanıstanı işğal etdikdən sonra isti dənizlərə çıxmağa çalışarkən "Dəmir Ledi"nin əmri altındakı "xüsusi təyinatlı dəstə" ruslara qarşı döyüşən əfşanəçilərləri təşkilatlandırır!.

Əfqanıstanın qatı düşməni və NAATO-nun sadıq müttəfiqi olan Tetçer, Almaniya Qərbi Avropada ABŞ-ın "Pərsinq" raketlərinin yerləşdirilməsini tələb edirdi.

Əfqanıstan xanım Tetçerin ABŞ-la xarici siyasət sahəsində fikir ayrılıqları da az deyildi. Məsələn, Polşada 1981-ci ildə hərbi diktatura elan edildikdən sonra Vaşinqton ABŞ-ın qarşı iqtisadi sanksiyaların şiddətli şəkildə tətbiq edilməsini istəyirdi. Amma Baş nazir Tetçerin buna qarşı çıxması tez-tez onun o vaxtkı dövlət katibi Kaspar Vinberqlə mübahisələrə səbəb olurdu. Mübahisələrində xanım Tetçer kommunizmin və kapitalizmin tamamilə bir-birinə zidd olduğunu yazsa da, qarşılıqlı gücləndirilməsində yanaşı mövcud olmaları üçün ehtiyatlı möhkəmləndirilməsinə inanırdı. O deyirdi: "Əfqanıstanı sifətdən tanımaq lazımdır."

Margaret Tetçer 1984-cü ildə Mixail Qorbaçovla görüşən ilk Qərb liderlərindən biri oldu. O, Qorbaçovu "düşünürəm ki, işləyə biləcəyimiz adam" adlandırmışdı.

Margaret Tetçer SSRİ-yə, sadəcə, dəyənək göstərmir,

bəzən hədiyyə də verirdi. Dediymiz kimi, Qorbaçovun iqtidara gəlməsini müsbət qarşılayan ilk Qərb lideri o idi. Qorbaçov iqtidara gəlmədən üç ay öncə, Tetçer onun barəsində, “Birgə işləyə biləcəyimiz adam” demiş və hisslərinin nə qədər güclü olduğunu bir daha izah etmişdi.

Əlbəttə, tarixçilər, SSRİ-nin dağılmasına səbəb olan siyasi aktyorun rolu barəsində şiddətli mübahisələrə girişə bilərlər; ancaq Tetçerin o dövrdəki rolu mübahisə götürməyəcək dərəcədə açıqdır. Çünki Tetçerin iqtidara gəldiyi olmuş və onun iqtidarı dövründə SSRİ tarix səhnəsindən silinmişdi.

Yelizavetanın davamçısı Tetçer...

1987-ci il seçkilərində ölkədə özəl mülkiyyətçilərin artması müstəqil zəkarlar partiyasına elə bir şəkildə dayaq oldu ki, **Britaniya tarixində ilk dəfə olaraq Tetçer 3-cü dəfə Baş nazir seçildi!**

Həmin seçkilərdəki mübarizədən o, qalib çıxdı və üçüncü dəfə Baş nazir postunda oturaraq ilk qadın kimi Böyük Britaniyanın siyasi həyatında

...adını yazdı! Həmin dövrlərdə hətta belə bir deyim yayılmışdı: Böyük Britaniya iki sərvətə malikdir - biri Marqaret Tetçer, digəri neftdir.

Tetçer Baş nazir olduğu müddətdə xarici siyasət sahəsinə “Üzərində qəzəblənə batmayan Britaniya imperiyası”nın prizmasından baxırdı. Hər bir xalq hadisədə səhnəyə hamıdan öncə çıxan o olurdu. Məsələn, 1997-ci ildə Çinə səfər edib, Den Syaopin ilə Çin-İngiltərə deklarasiyası imzalayaraq, 1 iyun 1997-ci ildən etibarən Çinin idarəsi altına keçən Honkonqdan ingilis müstəmləkəsi Honkonqda “liberal” iqtisadi rejimin daha da davam etməsini təminat altına almışdı.

Həmin keçmiş dövlət başçısı Səddam Hüseyin 1990-cı ildə Küveyti işğal edəndə “Dəmir Ledi” amerikalılardan öncə hərəkətə keçdi. O zaman Amerika Prezidenti olan ata Corc Buşa Orta Şərqə ordu göndərəcəyini (Səddam Hüseyini Küveytdən çıxarmaq məqsədilə) təzyiq etməmiş və Buşun ağır hərəkət etdiyini görəndə **“Tərəddüd etməyə ehtiyac yoxdu”** deyərək I Körfəz müharibəsini tezləşdirmişdi...

Avropa Birliyini qətiyyənlə xoşlamırdı!

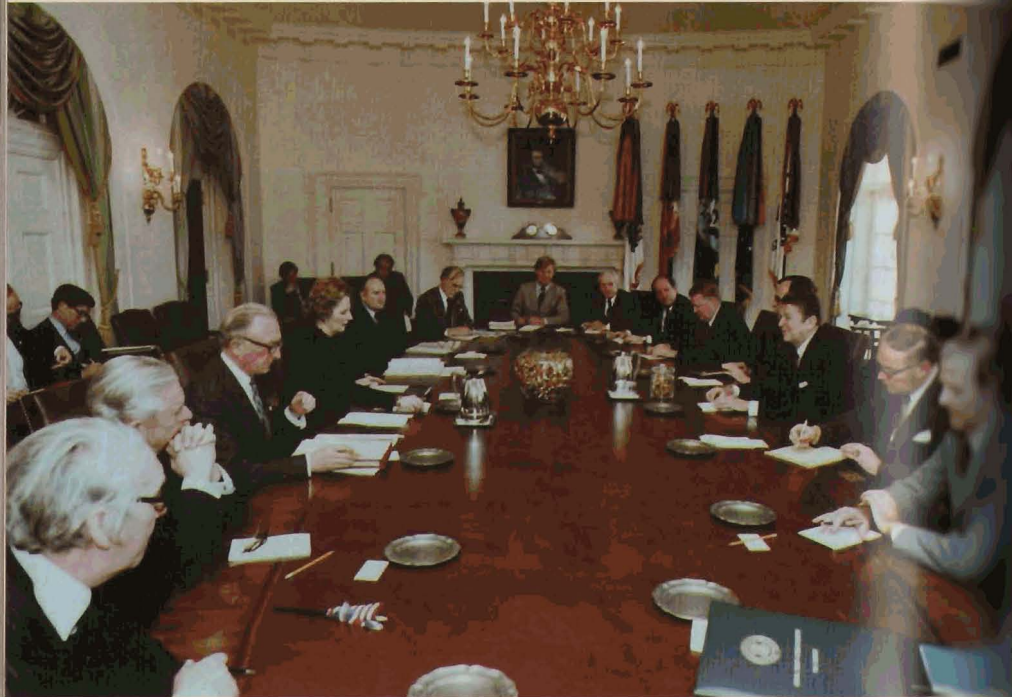
Tetçer, öz ölkəsi də bu qurumun üzvü olmasına baxmayaraq, bəzən Avropa Birliyinin (o dövrdəki adıyla Avropa İqtisadi İttifaqının) bəzi iqtisadi siyasət xəttini şiddətlə tənqid edirdi. Məsələn, 1979-cu ildə o, İngiltərənin bu İttifaqa verdiyinin aldığından çox olduğunu iddia etmiş və “İttifaqın ödənilməsini tələb etməyib” **“İttifaqdan, ya da başqalardan pul istəmirik. Sadəcə olaraq pulumuzu istəyirik!”** Maraq doğandır ki, 1984-cü ildə Tetçerin iqtisadi siyasəti qəbul edildi və aradakı 10 faizi hələ də qüvvədə olan müqavilə ilə illik paylar kimi İngiltərəyə ödənilməyə başlandı. Bu zaman Avropa Birliyinə üzv olan ölkələr hələ də qəzəbləndirməkdə-

dir. Fəqət, artıq ox yaydan çıxmış - Marqaret Tetçer istəyinə nail olmuşdu!

Tetçer Avropa İqtisadi İttifaqının iqtisadi ittifaq olmaqdan çıxaraq yasi ittifaqa çevrilməsinə də etiraz edirdi. 1988-ci ildə Belçikadakı görüşdə İttifaqın federal bir xarakter qazanmasına və qərarların yeganə rəhbərliyə (Brüsseldə) verilmək istənməsinə etiraz etmiş və İttifaqın rəhbərliyi azad bazar və müstəqil rəqabət şəraiti təmin etməklə məhdud qalması tərəfdar olduğunu bildirmişdi. O özü İngiltərədə dövlətin ictimai həyatdakı rolunu məhdudlaşdırmağa çalışdığı halda, Avropanın böyük bir rəhbərliyə çevrilməsinə qəbul edə bilmirdi. Tetçer qəzəbini bu sözlərlə ifadə edirdi: ***“İngiltərədə dövlətin fəaliyyət sərhədlərini ona görə daraldıq ki, bu sərhədlərin yenidən Avropa səviyyəsində genişlənməsinə Brüsseldə bir Avropa fövqəldövlətinin təzədən hakimiyyət qurması şahid olaq”***.

Birliyin maliyyə siyasəti də onu qəzəbləndirirdi. Yeganə pul vahidinin (avronun) Birliyə üzv olan bütün ölkələrin pul vahidlərinin yerini almasına xüsusilə etiraz edirdi. Onun mövqeyi özündən sonrakı siyasətçilərdəki kimi tədricən də mənimsənildi və hal-hazırda İngiltərə, Avropa

İttifaqının üzvü olduğu halda avrodan yox öz valyutası olan sterlinqdən istifadə etməkdən imtina edirdi.

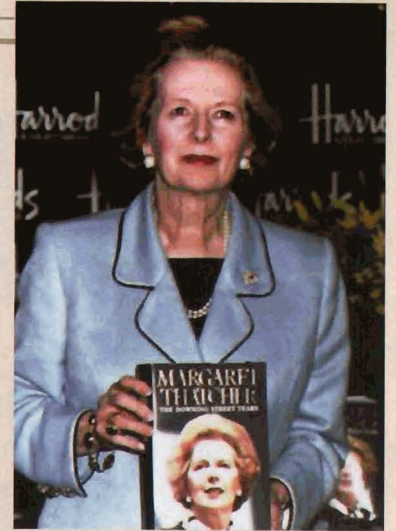
Dəmir Ledi Böyük Britaniyanın Avropa Birliyi ilə yaxınlaşmasının qəti əleyhdarı olan Tetçer, AB-nin tam şəkildə ölkəsinin ümumavropa bazarının yaradılması oyununun qurbanı olmasını tənqid edirdi. Buna əsas səbəb isə Avropa Birliyi qismində “superhökumət” yaradılmasını və dövlətin iqtisadiyyata rəhbərliyini istəməməsi idi.

Tetçer siyasətdən əl çəkəndən sonra da Avropa Birliyinə qarşı müxalifət davam etdirəcək və AB-nin siyasi quruma çevrilməsində önəmli rol oynayan Maastricht müqaviləsini “həddini aşan bir müqavilə” adlandırmışdı. Vaxt keçdikcə, Tetçerin AB-yə qarşı etirazı daha da şiddətlənirdi. 2002-ci ildə nəşr edilən “Dövlət sənəti” adlı kitabında, İngiltərənin milli hegemoniyasını qoruyub saxlamaqdan ötrü AB-yə üzvlük təklifinə təzədən baxılmasını, bu mümkün olmadıqda isə AB-dən çıxaraq NAFTA-ya (Quzey Amerika Sərbəst Ticarət Birliyinə) üzv olmasını təklif edirdi...

Tetçer inandırmağa çalışır ki, bəşəriyyətin bütün problemləri - başda olmaqla - nasizmə qədər - Avropa qitəsində yaranıb. Bütün bu məsələlərin həlli isə xaricdən gəlib. O, İngiltərə ilə AB-nin ümumi xarici siyasət, ticarət və təhlükəsizlik sistemini qəbul etmir. Onun fikrincə, Britaniya ticarət siyasətinə nəzarət mexanizmini geriye qaytarmalıdır. O, İngiltərəyə azad ticarətə aid ABŞ, Kanada və Meksikanın daxil olduğu Şimali Amerika sazişinə qoşulmağı məsləhət görür.

Tetçer tam olaraq, AB-dən uzaqlaşmağın da tərəfdarı deyil. Yalnız AB-nin özünə olan münasibətləri, Britaniyanın azadlığını məhdudlaşdıran fərdi hüquqların dəyişdirməyin tərəfdarıdır. Tetçer deyir ki, “acı həqiqət ondadır ki, Avropa ölkələrindən fərqli olaraq, onların bizə daha çox ehtiyacı var, nəinki bizim onlara”.

Yəni boyunca əsas qorxu Birləşmiş Avropa Ştatlarının yaradılması prosesinin həyata keçə bilməsidir. ***“Bu Ştatların yaradılması qaçılmazdır, çünki birləşmə prosesi getdikcə güclənir. O biri dünya olan Ame-***

rikaya isə yeni Avropanın vura biləcəyi ziyanları azaltmağa çalışır. Bu konstruksiya ümumi maraqların olmaması səbəbindən müddetləndirilmişdir. Müddetləndirildikdən sonra o biri dünyaya qırıntıları yığmaqda kömək etmək istəyir. Bu gələcək”.

Maraqlı Tetçer, usta Tetçer

11 illik iqtidarı müddətində İngiltərənin imperiya günlərində rən beynəlxalq aləmdə azalmaqda olan nüfuzunu qaldıraraq, on kələrdən birinə çevirməyə səy göstərdi (və bacardı!) (*Yuxarıda* *dığımız kimi, 1970-ci illərdə İngiltərə, bir çox insan tərəfindən* *lin başındakı Osmanlı kimi “Avropanın xəstə adamı” qəbul edil* *bəzi yorumçular bir dövlət olaraq varlığını sürdürə bilməyəcə* *edirdi. Buna qarşılıq, İngiltərə, modern Avropadakı ən inkişaf* *sadiyyata sahib olan ölkələrdən biri halına gəldi*...)

Seçkilərdə uduzmasa da, kreslosunu təhvil verdi!

Hər şeyin axırı var və bu qanun Tetçerin siyasi karyerası üçün də qüvvədəydi. Ancaq onun uğurlu karyerası xarici təsirlər üzündən başa çatmadı. Tetçer şəxsən özü öz karyerasına son qoydu. Seçkilərdə heç nəylə iylubıyyətlə qarşılaşdı? - Xeyr, əksinə, üç dəfə arxa-arkaya qalib gəldi və onun dövründə Mühafizəkarlar Partiyası öz tarixinin ən uğurlu illərini yaşadı. Tetçer seçkilərdə heç vaxt uduzmayan bir Baş nazir olmaqla yanaşı, baxmayaraq, partiya daxilindəki demokratiyaya (ingilis şərhçilər "partiya daxili çevriliş" də adlandırırlar) əsasən öz kreslosunu təhvil verməli oldu!

Vergi siyasəti, iqtisadi vəziyyət barədə xalq arasında yayılmış olan pesimizm, inflyasiyanın artması, biznes çevrələrinin dövlətə qarşı münasibətinin azalması və Avropanın birləşməsinə qarşı güzəştisiz müxalifətin partiyaların daxilində meydana gətirdiyi çalxalanma və s. 1990-cı ildə Müharibə Karları Partiyasının xeyli zəifləməsinə səbəb olmuşdu. Nazirlər Kabinəsinin 1990-cı ilin dekabr ayında keçirdiyi 10-cu iclasında Tetçerin sadıq müttəfiqlərindən olan Cəffri Hounun, Tetçerin Avropa siyasətinə etiraz əlaməti olaraq Baş nazirin müavini postundan istefasını bildirməsi, partiyanın Avropa siyasətinə qarşı münasibətinin dəyişməsinə səbəb olmuşdu.

...mənosini də bunların üzərinə gələndə **“Dəmir Ledi”** dövrünün axırı-
...laşmağa başladığı üzə çıxdı...

"Partiyada birliyin qorunması və gələcək seçkilərdə uğur qazanılmasına əminə yarışdan çəkilərək hökumətin digər üzvlərinə liderliyə keçməkdə olmaq imkanı vermək daha doğru olar, qənaətimdəyəm. Həm belə oldu, həm də kənarda məni fədakarlıqla dəstəkləyən hər kəsə minnətdürümü bildirirəm."

Bir dəfə Britaniyanın Baş naziri Marqaret Tetçer mənə dedi ki, siyasətdə həmişə gözlənilməz şeyləri gözləmək lazımdır. ...

(Bənəzir BHUTTO)

1990-cı ilin noyabrında Tetçer 65 yaşında istefaya verdi. Baş postuna isə partiya lideri Con Meycer gəldi. Amma buna baxmayaraq XX əsrin nəhəng fiqurlarından olan Marqaret Tetçer ideyaları tənqirdən rədd edilmədi. Hətta indinin özündə də Tetçerizm ideyaları nəinki İngiltərədə, hətta bütün dünyada öz təsirini saxlayır.

Vəzifədən istefa verdi, populyarlıqdan yox...

İstefa verəndən sonra keçirilən rəy sorğusunda ingilis xalqının əksəriyyəti onun ölkə üçün faydalı işlər gördüyünü dedi.

O, xidmətlərinə görə Kraliça tərəfindən, İngiltərənin ən böyük
lərinə olan “Şərəf ordeni” ilə təltif edildi.

Baş nazir postundan istefa verəndən sonra nəhəng bütün şirkət "Filipp Morris"-də illik 250 min dollar maaş və öz fonduna ildə cəmi 100 min dollar dərəcəyə qədər qatılma şərtləri ilə işə qəbul olundu. Baş nazir vəzifəsindən ayrıldıqdan sonra darda ianə köçürülməsi şərtiylə geosiyasi məsləhətçi kimi işlədi.

Bəzi şərhçilər Tetçerin ingilis iqtisadiyyatını durğunluqdan qurtarmı söyləyərək onu öyürlər. Nyu Statesman dərgisinin 2006-cı ildə dərc etdiyi bir "sərgü" də, xanım Tetçer *"Zəmanəmizin qəhrəmanları"* jurnalında beşinci olub. *"Reason"* dərgisi isə onu *"Özgürlük qəhrəmanları"* jurnalında elan etmişdi. Tetçer 2002-ci ildə hazırlanan *"Ən Böyük 100 Britaniyalı"* siyahısında həyatdakı insanlar arasında tutulan ən yüksək dərəcəsi alan kişi kimi qeyd olunan və özünə qazandırdığı mükafatı qəbul edən kişi kimi yeri qazanıb. Onu satiristlər də öz yaradıcılıqlarında unutmadılar. Onun kərkəşli katuraçıları da... Məsələn, fransız şərqçi Renauld Miss Maggie adlı kitabının girişində qadınları kişilərin çeşidli yaramazlıqlarını təkrar etməyən bu qadın kimi olaraq anladır - tək Tetçer bu qadınların istisnasıdır, deyə...

Dünyanın böyük siyasi liderləri kimi onun haqqında da birmənalı fikirlər yoxdur. Bir çox solçu üçün o, eqoist kapitalizmin rəmzidir. Onlar indiki Azərbaycan xanım Tetçerin “Cəmiyyət adında məfhum yoxdur” kəlamını qətiyyətlə xatırlayırlar. Səbiq Baş nazirin tənqidçiləri onun Avropa inteqrasiyasına **mənfi yanaşmasını da tez-tez xatırlayırlar.**

Bir çoxları üçünse "Demir ledi" ölkəsi, dünya siyasəti üçün xidmətlər göstərmiş lider hesab edilir. Onun qətiyyətinə, siyasi addımlarına

...munə göstərilər. Pərəstişkarları Marqaret Tetçeri tarixi bir şəxsiyyət sayırlar. Şərqi Avropada onu sevənlər üçün Marqaret Tetçer kommunizmə qarşı mübariz kimi xatırlanır.

Kərim Tetçer kapitalizimin sosialist üsuli-idarəsi üzərində qələbəsi, illamvericilərindən biri oldu və azad bazar iqtisadiyyatının sivil inqilabı ayrılmaz hissəsi olduğunu əməli hərəkətləri ilə sübut etdi. O, ABŞ münasibətlərində birmənalı şəkildə, Vaşinqtonun sadıq müttəfiqi kimi çıxış etdi. Həmişə qərarlı oldu, “güzəşt” nədir bilmədi və buna görə də dünyanın hər yerində çağırıldığı ada - “Dəmir Ledi”liyə nə qədər qatıq olduğunu əməli fəaliyyəti ilə hər kəsə sübut etdi...

Əsət sonrası həyatı

Palatasından cəmi 2 il sonra Tetçerə əbədi pyerlik titulu verildi, az keçmədən isə o, Lordlar Palatasında baronessa kimi əyləşdi.

"Demir Ledi" 1992-də Baronessa titulu aldı. Bunun sayəsində Lordlar Məclisinə girmə imkanı əldə etdi. Palatada "Maastrixt Anlaşması"nı tənzimləyən silsilə çıxışlar etdi, sənədi "Artıq irəli gedən bir anlaşma" kimi qiymətləndirdi, 1993-cü ilin iyununda isə Lordlar Palatasında "Mən bu anlaşmanı əsla imzalamazdım" - dedi. Ayrıca anlaşmanın referendumla qəbul edilməsinin, xalqın münasibətinin soruşulmasının lazım olduğu fikrini irəli sürdü.

● **İngüzar** qadın hələ də ölkənin ən güclü siyasətçilərindən biri sayılır. İşləyərək sutkada bəzən 1 saat yatıb. Hətta hədsiz yorğunluqdan bir neçə dəfə kabinetində ürəyi gedib. Yəni, sözün əsl mənasında, çalışmadan demişken: "Başcısı yatmayan xalq rahat yatar".

...buçer vəzifədən getse də, bir qadın və bir siyasətçi kimi hələ də ak-
tım, sevilir.

Yalnızca öri **Denis Tetçerə** də 1991-ci ildə baron adı verildi (beləcə onun Mark, bir “şəcərə ünvanı” qazanmış oldu). Bunun, 1965-ci ildən baron adının ilk verilişi olduğunu da vurğulamalıyıq. 1993-ci ildən o, o qədər ABŞ-ın Virciniya ştatındakı “Villyam və Mari” kolleji rektor oldu. Həmçinin İngiltərənin Bukinhem Universitetinin rektoru vəzifəsində çalışdı. Bu işindən 1998-ci ildə təqaüdə çıxdı.

1995-ci ildə xanım Tetçer İngiltərənin ən yüksək cəngavərlik təqdimatı olan Karter Təşkilatı üzvlüyünə qəbul edildi. 1997-ci ildə isə Rəy Reyqan Azadlıq Mükafatını aldı.

Baronessa həm də Britaniyada **“Hərbi xidmətinə görə”** mükafatı alan ilk siyasətçi qadındır. Britaniyanın nüfuzlu mükafatı olan **“Çesni xidməti medalı”** məhz hərbi xidmətlərinə görə ona verilib. Çünki öz zamanında o, ölkənin hərbi gücünün artırılmasına həqiqi mənada böyük diqqət yetirmişdi, Folklend (Malvin) adalarına görə, Argentina ilə müharibəni həlledici və uğurlu qərarlar qəbul etmişdi. Özü də bu mükafat ondan əvvəl yalnız U. Çerçilə verilib. Hətta mükafatın təqdimat mərasimində nitqində də xanım siyasətçi sərt mövqeyindən dönməyərək bildirdi: **“Avropa Amerika ilə birgə olan proqramları dəstəkləməlidir. Bizə tələyəhinə qlobal müdafiə sistemi çox vacibdir, hətta dünəndən lazımdır. O, hətta Avropa güc strukturunun tez-tələsik NATO-ya qarşı hazırlanmasından da narahat olduğunu qeyd edib.**

Hakimiyyətdən gedəndən sonra bu yaşlı xanım boş oturmadı, peşəkarlıq, bilik, təcrübə və xatirələri əsasında kitablar yazdı və onlar yüksək qiymətlərlə satıldı. 2002-ci ildə yayımladığı **“Dövlət Sənəti (Dəyişən Dövlət üçün Strategiyalar)”** adlı kitabında, 1990-cı ildəki istefasından bəri bir neçə nəxəllərlə əlaqələr mövzusunda inkişaf etdirdiyi düşüncələri dilə gətirir. Fəlsəfi traktatların yer aldığı kitabda siyasətçilər üçün dərs vəsaiti kimi bənzəyir. Bəzi fəsillərin çox maraqlı adları var: **“Soyuq müharibənin sonunda düşüncələr”, “Amerikanın kəşfi”, “Rusiya tapmacası”, “Asiya və onun həngi”, “Kapitalizm və onun tənqidçiləri”, “Avropa: arzular və gerçəkliklər”**. Son fəsil Avropa Birliyinə aid əks mövqeyinə həsr olunub. Kitabın özəlliklə Avropa Birliyi mövzusunda bölümləri mübahisə yaradır. Bu cür mahiyyətdə idi. Burada Avropa Birliyinə girərkən bütün ölkələrin addımı bir dəfə də düşünməyi təklif edir. İsrarla deyir ki, **“Avropa Birliyi yini bürokratiyasız, hesabat verməli olan və məsuliyyətli bir təşkilat olmaq mümkün olmayacaq. Yeni valyuta “avro” isə iflasa məhkumdur.**

11 iyun 2004-cü ildə Tetçer dostu, keçmiş ABŞ Prezidenti R. Reyqanın Vaşinqtonda Milli Katedraldakı cənazə törənində video yayımı ilə göstərilən təsirli bir vida çıxışı etdi.

Britaniyanın keçmiş Baş naziri Marqaret Tetçer Soyuq Müharibənin birçə güllə açılmadan belə zəfər əldə edilməsində eks-prezident R. Reyqanın

neçə bir liderin çatmadığı yüksəkliklərə ucaldığını deyib.

11 sentyabr 2005-ci ildə Tetçer Hayd Parkdakı Mandarin Oriental Otelində, Kraliçə və Edinburq Dükünün də qatıldığı bir tədbirlə 80-ci doğum gününü qeyd etdi. Orada, artıq Aberavon Lordu ünvanını almış xanım Hov, Tetçerin siyasi karyerası üçün **“Onun gerçək zəfəri, sadəcə bir deyil, iki partiyayı dəyişdirmiş olmasıdır. Belə ki, İşçi Partiyası 1997-ci ildə iqtidara gəldiyində, Tetçerizmin ana gövdəsinin artıq dəyişdirilməsinə cəmi qəbul edilmişdi”** dedi...

Xanım gedərkən Marqaret Tetçer Baş nazir olduğu müddətdə yığılmış sənədlərdən, məktublardan, stenogram və memorandumlardan ibarət böyük bir arxiv yaratmışdı. Bütün bu materialları o, Kembriç Universitetinə təhvil verdi. Arxiv hazırda Uinston Çörçil kollecində saxlanılır. Bu sənədlərin çox az hissəsi dərc olunub. Çarlz Mur Marqaret Tetçerə biqrafiyası üzərində işləyib qurtardıqdan sonra tədqiqatçılara arxivə girişməyə icazə verilib. Bu arxivin bir neçə məxfilik səviyyəsi var. Bəzi sənədlər tədqiqatçılar üçün hələ də əlçatmazdır. XX əsrin son 20 ildə dünya tarixində baş vermiş və dünyanın mənzərəsini tamamilə dəyişən bir çox hadisənin pərdəarxasında nələrin baş verdiyinə dair çox sualın cavabı var bu arxivlərdə... Gələcək nəsillər üçün neçə-neçə maraqlı kitablar çıxacaq bu arxivlərdən...

Xanım həm də Britaniyada yeganə siyasi xadimdir ki, sağlığında onun möhtəşəm heykəl qoyulub. 2007-ci ildə Britaniya Parlamentində qərarla xanım Tetçerin bürünc heykəlinin qoyulması krallığın ali qərarverici orqanının bəzi dairələrində hiddət doğurmuşdu. Məsələn, İşçi Partiyası Leyboristlər Partiyasının deputatı olan Stiven Xepbern bu heykəlin qoyulmasını istəyib. İcmalar Palatasının üzvləri də bu etiraza qoşuldu. Hətta xanımın gözləri və şəhadət barmağı qəzəblə onların işlədikləri yerə dikilmişdi.

Bu reaksiyaya **səbəb heykəltəraş Entoni Dyüfortun məharəti idi.** Xanım özü qoyulmazdan əvvəl bu heykəle baxanda heyrətlə deyərdi ki, **“ola bilsin ki, mən də mirdən düzəldilmişəm, amma heç bir şeyə də pls deyil”**. Bu heykəl parlamentin heyətində U.Çerçilin heykəli ilə bərabər dayanıb! Britaniya parlamentini ziyarətimiz zamanı Tetçerin bürünc heykəlinin yanından keçəndə mənə elə gəldi ki, bu gün də o, mənə baxır! Əlinin işarəsi ilə özünün doğru bildiyi yolu göstərir! Elə sa-

bah da göstərəcək... Tetçerin ölkənin məsləhətlərinin əksəriyyəti həmişə həyatda özünü doğruldub. İngiltərə hələ də inanırlar ki, bu qadın olmadı, Britaniya böyük dövlətlər sırasından öz yerini tuta bilməyəcəkdi.

Heykəli bu cür qoymaq ideyası müəlliflərinin dəqiq fikirlərini bildirir. Səhifə də, Böyük Britaniyaya imperiya gücünü yenidən özünə qaytarmış qadınları və əməlləri ilə adını dəniz TARİXİNə əbədi yazmış bu qadın QADINın ardınca Avropa siyasətində qadınların rolunun sürətlə artması kimi inqilabi bir hərəkətin daha da genişlənməsinə əminəm! Bəlkə də Margaret Tetçer əlinin bu işarəsi ilə qadınları irəli, ancaq irəli, haqqınız olan həyata

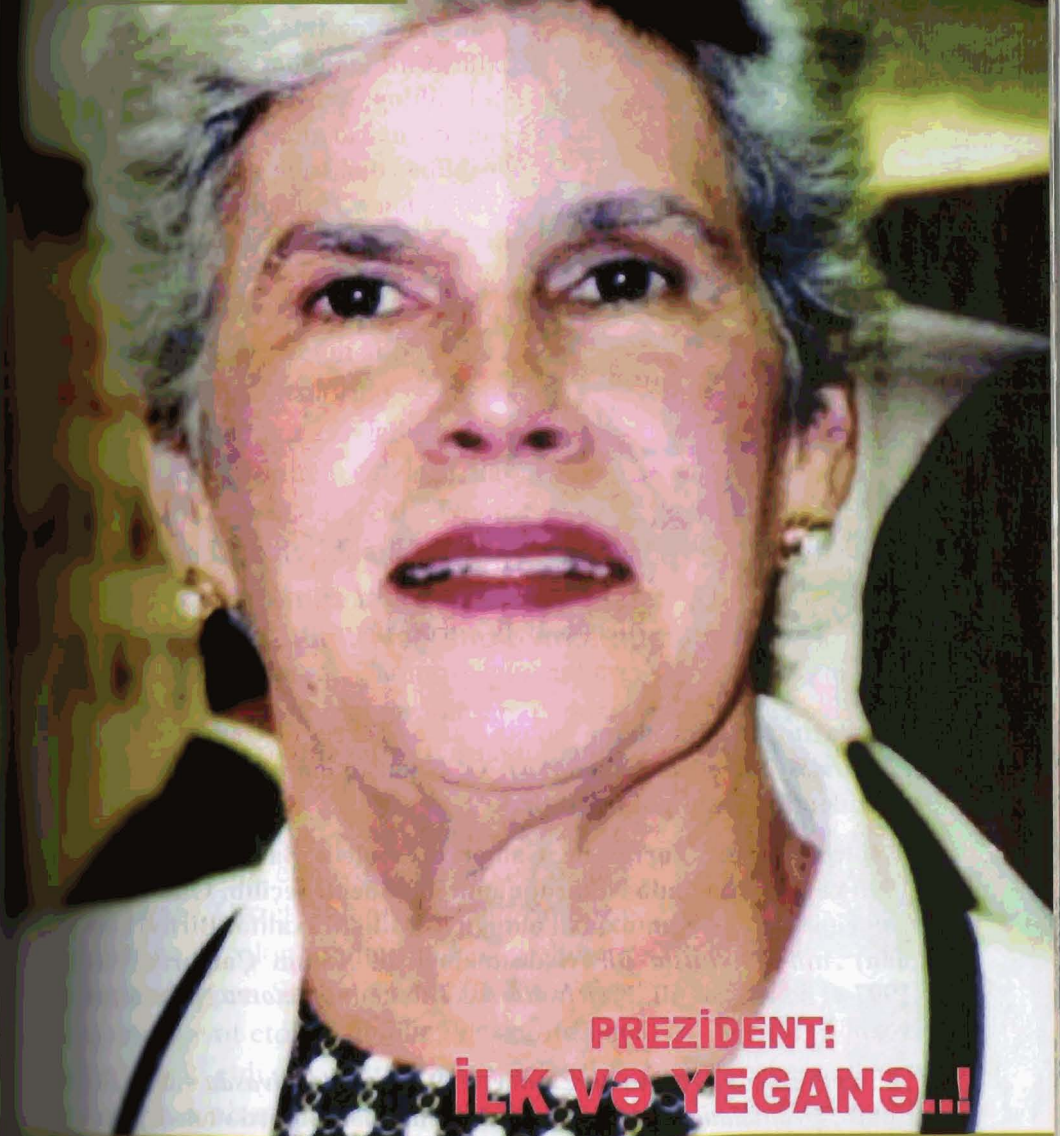
almağa doğru, haqqınız olduğu yerə çatmağa doğru irəli deyərək yol göstərir! Bu yolun sonunda isə öz heykəlinlə birlikdə şəkil çəkdirmək üçün gözəl bir sonluğun olduğunu da xatırladır hətta... Xatırladım ki, Tetçer ən sevdiyi sitat yunan dramaturqu Sofokla aiddir: *“Qadınla kişini yerdə bir dəfə eyni mövqelərdə qoymaq kifayətdir ki, onun kişini ötdüyünü görəsiniz”*.

Bu, Tetçer idi!

Uzun, uzun olduğu qədər də zəngin, zəngin olduğu qədər müdrik... ömür yaşamış bir qadındır, **Liderdən söhbət açdıq...**

Portretini cizməyə çalışdığımız dünyaca ünlü bu qadın Tetçer idi. Ancaq heç şübhəsiz, Tetçer ancaq bizim anladığımız deyil! Onun həyatı, çalışmaları hələ çox kitabların, tədqiqatların mövzusu olacaq. Tetçerizmə hələ çox müraciət olunacaq...

Violeta Barros Torres de Çamorro

**PREZİDENT:
İLK VƏ YEGANƏ..!**

**O, vətəndaş müharibəsi zamanı
millətin simvoluna çevrilmişdi...**

- Bu yazımızın qəhrəmanı **Violeta Barrios Torres de Chamorro**dur (*Violeta Barrios Torres de Chamorro*). O, Nikaraquanın siyasi lideri, keçmiş prezidenti və ünlü publisistidir.
- Violeta Barrios Torres de Chamorro (Violeta Barrios de Chamorro) 1990-cı il seçkilərində Nikaraquanın prezidenti seçilib. Onu bir qəzetin həmməclinin 14 partiyasının daxil olduğu (- Milli Müxalifət Birliyi kimi tanınan) *Anti-Sandinista Birliyi* dəstəkləyirdi. Xanım Chamorro vəzifəyə 1997-ci ildə tərk etdi. **Violeta Barrios Torres de Chamorro** Nikaraquanın **vəzifədə olan ilk və** (hələlik) **yeganə qadındır.**
- Violeta Barrios Torres de Chamorro 1929-cu ildə *Rivasda* varlı ailədə doğulub. *Qranadada* və *Managuada* Katolik məktəblərdə təhsil alıb. Onun valideynləri, ingilis dilini əla bilməsi istəyi ilə Violetanı təhsil üçün Amerikaya göndərirlər. O, əvvəlcə Texasda, sonra da *Virjiniya*da təhsil alır.
- 1947-ci ilin iyununda Violetanın atasının ciyər xərçənginə tutulması aşkarlandı və o, bu diaqnoz müəyyənləşdirildikdən az sonra dünyədən dəyişdi. Atasının ölümünün ardınca Violeta ABŞ-da təhsilini yarıma

qıyaraq Nikaraquaya qayıtdı. 1949-cu ildə o, **Pedro Xuakin Çamorroya** (*Pedro Joaquín Chamorro*) rast gəldi və onlar növbəti il evlənmə qərarına gəldilər. Bu evlilikdən onlara 5 övladı dünyaya gəldi. 1952-ci ildə **Violeta Çamorronun** əri anti-Somoza qəzetinin məzmununa görə həbs edildi və bundan sonra qəzetə **Violeta Çamorra** redaktorluq etməyə başladı.

İllər boyu Çamorronun ailə üzvləri biri-biri ilə zidd siyasi düşüncələrinə və mənsubiyyətə görə ayrılmışlar. Onun 2 övladı **Pedro** və **Kristina** *La Prensa* qəzetində çalışırdı, lakin 1984-cü ildə Pedro ölkəni tərk etdi. Digər uşaqları isə Sandinistada aktiv idilər. **Klaudiya Kosta** həmişə səfir, **Karlos** isə gündəlik qəzetin baş redaktoru idi. Uşaqlarının bir-birinə zidd siyasi düşüncələrinə baxmayaraq, Çamorro ailə nəhəriyyəsi siyasi məsələlərdən uzaqlaşaraq ailəsinin harmonik şəkildə süfrə başına toplayırdı.

Violeta Çamorronun siyasi gücü *La Prensa* qəzetinin rəhbərlik etməyə başlayarkən özünü göstərirdi. Qəzet gələcəksəl anti-Somoza düşüncəsi idi və öncələr Sandinista da çap olunurdu. Nəticədə, onu Sandinistanın **İlk Koalisiya** təşkilatına dəvət etdilər. Lakin 1980-ci ildə o, ölkəni tərk etdi və bunu... manipulyasiya kimi izah etdi. Sonra o, müxalifətçi olaraq **Kontras Partiyasına** keçdi. Nəticədə *La Prensa* müvəqqəti olaraq bağlandı. Çamorro da bu zaman Milli Müxalifət Birliyinin prezidenti kimi namizədliyini irəli sürdü.

Bununla belə ki, onun gücü, Sandinista rejiminin beynəlxalq dəstəyin zəifləməsinə görə

və La Prensa qəzetinə (qəzetdəki fəaliyyətinə) görə qalxdı. O, **votant müharibəsi zamanı millətin simvoluna çevrildi** və onun kampaniya millətə siyasi proqramı qəbul etdirməkdənsə, müxalifətçi kimliyi önəmli rol oynadı. Bundan əlavə, Çamorro bir ana kimi, igid kimi təqdim olunurdu. Onun opponenti **Orteqa** isə maço xoruz kimi qələmə verilirdi.

Corc Buş (böyük) ABŞ-da Prezident olandan sonra, Nikaraquada demokratiya tələbləri ilə çıxış edirdi. Sandinistanın möhkəm beynəlxalq dəstəyi olmadığından, onlar yalnız ABŞ-ın mərhəmətinə ümid edirdi.

1990-cı ilə nəzərdə tutulmuş seçkilər baş tutmaq üzrə idi və Milli Müxalifət Birliyi bundan istifadə edərək təsis edildi. Dediymiz kimi, bu özündə ölkənin 14 ən vacib partiyalarını birləşdirirdi və xanım Violeta Çamorro onların namizədi kimi seçildi.

Əvvəlcə heç kim inanmırdı ki, Violeta Orteqaya qarşı uğurlu çıxış edə bilər. Lakin son günlərdə o, vəzifədə olan prezidentə qalib gəldi. 11 illik vətəndaş müharibəsi bitdi. Çamorro 55% səs çoxluğu ilə qalib gəldi!

Xanım Çamorro sülh islahatları etdi. Ən nəzərə çarpan onun müharibənin bitməsi haqda rəsmi bildirişi idi.

Nikaraquanın demokratik biçimdə seçilmiş dövlət başçısı **Violeta Çamorro**, ölkədəki **Sosialist dastəkli hərbi yığınağı azaltmışdı. Silahlı qüvvələrin sayı tamam azaldıldı və ABŞ-ın tələklədiyi kontra gerillaları dağıdıldı.** Vətəndaş effektiv sülh qurmaq arzusunda idi. Bütün Latın Amerikalı Sülh Meydanında "heç vaxt" simvolu qəbul basdırıldı..! (Qeyd edək ki, 27 martda Orteqa da Çamorro arasında imzalanan iqtidarı paylaşma anlaşması da, 3 apreldə beş Latın Amerikalı ölkəsinin dövlət başçıları tərəfindən imzalanan anlaşma da silahsızlandırma işinə əməkdaşlıq verirdi.)

Vətəndaş müharibəsi Nikaraqua iqtisadiyyatını möhv olma durumuna gətirmişdi. Ölkənin durumundan Çamorro iqtisadi sabitləşdirmə siyasəti ilə çıxardı. O, yeni neoliberal iqtisadi siyasət yaratdı. Beləliklə o, xarici yatırımcıları cəlb etdi və özəlləşdirməni sürətləndirdi. Bu siyasət Nikaraquada çox da populyar olmasa da, iqtisadi inkişafı üçün vacib bir addım idi.

Beləliklə olduğu kimi, ABŞ Çamorro prezident seçildikdən sonra Nikaraquaya embarqonu ləğv etdi. Çünki Sandinistas rejimi devrilmişdi və vətəndaş sülh yaranmışdı.

İkinci və yeganə qadın! - Tale onu xalqının, qadınların tarixində, dəyərdim, dünya qadınları arasında Nikaraqua qadınlarını (qadınların təmsilən ilk və (hələlik) yeganə (dövriyyəçisi) olmaqla ödəlləndirilib!..

İlk və yeganə

- Bu sözlər o

yaraşır, mübalığa pe

nə qədərdir, doğrudan

payı nə qədər? - N

cə, ona münasib

xalqının münasib

bir ölçü (kriter

mi göz önündə tutula bilər. - *Xalq seçibse, özü də, tarixində ilk*

qadını Nikaraquada, mürəkkəb geopolitik məkanda seçib, 7 il m

də prezidentliyini qəbul edibse bu özlüyündə sayğıduyarlığa

əsas verir. Biz bu sətirləri yazarkən ömrünün 82-ci baharını yaşa

keçmiş prezidentə nə arzulayarlar? - Ölkəsinin həqiqi müstəqilliyi

əhalisinin sosial rifah halının və öz sağlamlığının tələb etdiyi şərtlər

ödəndiyini görməyi!..

Viqdis Finnboqadöttir

**Bəşəri dəyərlər
carçısı**

■ O, İslandiyanın ilk qadın hökumət başçısı kimi adını TARİXƏ yazdı!

■ Sonra digər bir İLKə də imza atdı. Ölkəsinin ilk qadın prezidenti kimi də adını TARİXƏ yazdı! Düz 16 il ölkəsinin rəhbərlik etdi və tarixdə ölkəsinin ən uzun müddət prezidentlik edən QADIN kimi də TARİXƏ düşdü!

■ O, dünyada demokratik seçkilərlə seçilmiş İLK QADIN PREZİDENT kimi də adını əbədiyyən TARİXƏ yazdı! (Ümumiyyətlə isə o, İsabel Marqerit Perondan sonra dünyada ikinci qadın prezidentdir. İsabel Peron hakimiyyəti estafetini həyat yoldaşından alaraq, Argentinada prezident olmuşdu).

■ O, İslandiya Uşaqlara Yardım Komitəsinin əsasını qoymuşdur!

■ O, ölkəsinin fəxri vətəndaşı kimi də adını TARİXƏ yazan LİDER oldu!

■ Bu qadın bir çox İLKləri ilə adını dünyaya TARİXİNƏ yazmış İslandiyalı dövlət və ictimai-siyasi xadim, İslandiyanın üçüncü prezidenti, YUNESKO-nun xüsusi rəhbərliyi, Madrid Klubunun üzvü Viqdis Finnboqadöttir! (Viqdis Finnboqadöttir)

■ İslandiyanın 4-cü Prezidenti Viqdis Finnboqadöttir 15 aprel 1930-cu ildə Reykyavikdə dünyaya göz açıb. İctimai mühəndis olan atası Finnboq Rind mühəndis, həmçinin İslandiya Universitetində professor vəzifəsində, tibbi bacarıqları olan anası Siqridur Eiriksdöttir İslandiya Tibb Bacıları Assosiasiyasının sədri vəzifəsində çalışırdı. O, siyasi həyatına hazırlanırdı. Onun baş

ları var idi. 1949-cu ildə qəbul imtahanlarını uğurla verərək, öncə Qrenobl Universitetində, sonra isə 1949-53-cü illərdə Sorbonna (Paris) Universitetində ("fransız dili və ədəbiyyatı") təhsil alan Viqdis daha sonra Kopenhagen Universitetində (teatr tarixi) oxumuş, eyni zamanda, İslandiya Universitetində fransız, ingilis dilləri və pedaqogika sahəsində təhsil almışdır.

■ Xanım Viqdis 1954-57-ci və 1961-64-cü illərdə Reykyavik Teatr Kompaniyasında işləmiş, həmçinin Reykyavikdə Qrammatika Məktəbində fransız dili dərsi demişdir. (O, bu məktəbdə fransız dilinin tədrisi departamentinin planlaşdırılması və inkişafına çalışmışdır.)

■ Həyatının həmin dövründə xanım Finnboqadöttir İslandiya Turist Bürosunda yay aylarında turist bələdçisi kimi işləmişdir. O, İslandiya tədqiqatına gələn jurnalistləri lazım olan yerlərə apara və onlara material, məlumat toplamaqda kömək edərdi. (Viqdis bələdçi təlim proqramının yaradılmasında iştirak etmiş və uzun illər bu proqramın rəhbəri olmuşdur.)

■ Viqdis Finnboqadöttir 1960-70-ci illərdə ABŞ qoşunlarının İslandiya yerləşdirilməsinə qarşı çıxan yürüşlərin fəal iştirakçılarından olmuşdur.

■ 1972-ci ildə Viqdis Finnboqadöttir Reykyavikin Teatr Kompaniyasının bədii rəhbəri vəzifəsində çalışmağa başlayır. 1972-80-ci illərdə isə Şəhər Teatrına rəhbərlik edir. 1976-80-ci illərdə isə Skandinaviya ölkələrinin Mədəni İşlər üzrə Məşvərət Komitəsinin üzvü kimi ictimai-mədəni həyatın içində yer almış və aktiv çalışmışdır.

İslandiyanın xanım Prezidenti!

1980-ci ildə əliuşaqlı olmasına, üstəlik, həyat yoldaşından ayrılmasına baxmayaraq, İslandiya prezidentinin seçkilərində uğurlu iştirak etdi və ...dünyada demokratik seçkilərlə dövlət başçısı seçilmiş ilk qadın olaraq tarixə düşdü! Sonra isə o digər bir İLKə

imza ataraq 4 dəfə Prezident seçilən dünyada ölkəsinə ən uzun müddət prezidentlik edən İLK qadın kimi adını TARİXƏ yazdı!

Viqdis Finnboqadöttir İslandiya prezidentliyinə namizəd kimi üç kişi rəqiblə mübarizə apararaq (səslərin 33,6 %-i toplayaraq) qalib gəlmişdi.

O, daha sonra daha 3 dəfə seçkilərdə qalibi olmuş və hətta 1988-ci ildə qəbul biyyətini necə deyirlər, "rekord qıraraq" - səslərin 95%-ni (!) toplayaraq qeyd edilmişdir.

1990-cı ildə Beynəlxalq Qadınlar Mərkəzi Finnboqadöttiri Beynəlxalq Liderlik Ödülünə layiq gördü.

Prezidentliyi dövründə island dili və mədəniyyətinin inkişafına xüsusi diqqət ayırması, bu diqqətin sonucunda alınmış edilən qiymətli nəticələr və gənclərin maraqlarına böyük diqqət göstərməsi ölkəyə böyük əzəmət əlavə etmişdir. Prezidentin bu sahədə əldə etdiyi xüsusi diqqəti islandiyalıları tərəfindən rəğbətlə qarşılanırdı. O, İslandiya Prezidenti kimi Sokol ordeni çempionu (grossmeysteri) idi!

Xanım Finnboqadöttir 1996-cı ildə Harvard Universitetinin C. V. Kennedy İnstitutunda təsis edilən Qadın Dünya Liderləri Şurasına

anın banilərindən biri olur. 1996-cı ildə ölkəsinə növbəti prezident seçkilərində iştirak etməkdən imtina edən Viqdis Finnboqadöttir Dünya Qadın Liderlər Şurasına rəhbərlik etməyə başlayır. O, prezidentlikdən getdikdən sonra İslandiya Qadın Hüquqları Assosiasiyasının ömürlük fəxri üzvü seçilir. İki il sonra YUNESKO-nun Elmi Biliklər və Texnologiya Şurası üzrə Dünya Komissiyasının prezidenti və xoşməramlı səfiri təyin edildi. Finnboqadöttir dünyanı müəyyən problemlərin həllində, o cümlədən ekologiya, təhsil, qadın hüquqları məsələlərində birliyə çağırır və bu dəyərləri gənclər arasında yaymaq üçün çalışır. O, həm də çoxdillili təhsilin və çoxdilliliyin tərəfdarıdır və tez-tez bununla bağlı konfranslar təşkil edib, məruzələr söyləyir.

Xanım Finnboqadöttir həmçinin İslandiya Uşaqlara Yardım Assosiasiyasının əsasını qoydu və ona rəhbərlik etdi. 2003-cü ildən bəri o, Mondialoqo Məktəb yarışmasının beynəlxalq münisflər heyətinin üzvüdür. Mondialoqo gənclər arasında mübadilə və mədəniyyətlərə dialoqu təbliğ edən beynəlxalq təşəbbüsdür.

O, 15 aprel 2010-cu ildə - 80 illik yubileyində haqq etdiyi (və ona qənaətləndirən) "İslandiyanın fəxri vətəndaşı" adını aldı!

Bütün günlərdə Reykyavik Şəhər Şurası da onu özünəməxsus şərəflə təbrik edərək, Finnboqadöttir adına Xarici Dillər Universitetinin qarşısında adına meydan salmaq haqqında qərar qəbul etdi!

O, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri və Madrid Klubunun üzvü kimi özünün bəşəriyyət üçün yararlı fəaliyyətini bu gün də davam etdirir.

Ünlü xanım aşağıdakı elm-təhsil ocaqlarının "fəxri doktor"u ünvanı daşıyır:

- İslandiya Universiteti, İslandiya (2000);
- Quelf Universiteti, Kanada (1998);
- Newfoundland Memorial Universiteti, Kanada (1997);
- Halifaks Müqəddəs Mariya Universiteti, Kanada (1996);
- Lids Universiteti, İngiltərə (1996);
- Mayami Universiteti, ABŞ (1993);
- Qakuşuin Universiteti, Yaponiya (1991);
- Gothenburq Universiteti, İsveç (1990);
- Tampere Universiteti, Finlandiya (1990);
- Nottingham Universiteti, İngiltərə (1990);
- Manitoba Universiteti, Kanada (1989);
- Luter Kolleci, ABŞ (1989);
- Smit Kolleci (Smith College), ABŞ (1988);

- Bordiks Universiteti (University of Bordeaux), Fransa (1987);
- Qrenobl (University of Grenoble) Universiteti, Fransa (1985);
- Trondeim Universiteti, Norveç (1993)

Toni Morrison

«Nobel»li qadın
«Nobel»li qadın

Dünyanın oxuduğu (və təqdir etdiyi) qaradərili yazıçının həyatı və yaradıcılığı haqqında

- O, Nobel ödülünə layiq görülməklə adını dünya Tarixinə yazdı
- 1993-cü ildə aldığı Nobel ödülü ona **"Amerika gerçəkliyinin önəmli aspektlərini canlandıran, uzaqgörənlik və poetikliklə səciyyələndirən əsərlərinə görə"** görkəci ilə verildi.

O, ədəbiyyat üzrə Nobel ödülü qazanan ilk Afrika kökənli Amerikalı qadındır!

- Bu Qadın, ünlü Amerika yazıçısı və elm adamı Toni Morrisonundur

Onun "Ən mavi gözlər" (*The Bluest Eye*, 1970), "Sula" (*Sula*, 1977), "Solomonun nəğmələri" (*Song of Solomon*, 1977), "Qatran müqəddəs" (*Tar Baby*, 1981), "Sevimli qadın" (*Beloved*, 1987), "Caz" (*Jazz*, 1992), "Cənnət" (*Paradise*, 1999), "Məhəbbət" (*Love*, 2003), "Mərhəmət" (*A Mercy*, 2008) və. b. çoxlu sayda ünlü əsərlərinin böyük hissəsini dərin maraq və heyranlıqla oxumuşam. (Oxumayanları tövsiyyə edərdim, təbii.)

Toni Morrisonun əsərlərindən, sözün həqiqi anlamında, doymur. Gəlin bu ünlü Qadını - daim mütləq edən, bir zamanlar onun "qara cəmiyyət" barədə xalq rəvayətlərini dinləyən kiçik Toni

bu gün isə həmin rəvayəti killəndirdiyi əsərləri ilə dünyəvi səs salan, "qara cəmiyyət"də "ağ cəmiyyət"də də mütləq rəylən "Nobel"li yazarı daha yaxından tanıyaq.

O, 1931-ci il, fevralın 18-də ABŞ-ın Ohayo ştatının Lorcyon şəhərində anadan olmuşdur. Adı Kloi Entoni Uofford olan Toni

uşaqlığının yanı sıra, jurnalist və professordur. O, fəhlə sinfinə mənsub ailənin dörd övladından ikincisi olmuşdur. O, kiçik yaşlarında qonaq mütləq edərdi - özünü və yaxınları onun uşaqlıq və yeniyetməliyini belə xatırlayırlar. Həqiqətə sözlə, Toninin uşaqlıq xatirələrindən bəhs etmək kitablı dünyasından, kitabdan danışmaq mümkün deyil. Ceyn Ostin və Lev Tolstoy onun sevimli yazıçıları idi. Toni Morrisonun atası, qaynaqçı Corc Uofford, ona "qara cəmiyyət" in (yəni zəncilərin) dünyəvi və ədəbi tərzini barədə xalq rəvayətləri danışdı. Toni vaxt gələcəkdi, əli qabarlı atanın danışdığı kimi Amerika doğumlu, "qara cəmiyyət kökənli"nin yaradıcılığında öz əksini tapacaq, Morrison onun bütün yaradıcılığına təsir edən qələmə aldığı hekayələrin əsas mövzusu olacaqdı...

Toni Morrison humanitar elmləri öyrənmək üçün 1949-cü ildə Harvard Universitetinə daxil oldu. O vaxtlar, ikinci adı olan Entonidən yaranan "Toni" təxəllüsündən istifadə etməyə başladı. Toni Morrison 1953-cü ildə Harvard Universitetində ingilis dili üzrə bakalavr, sonra isə Cornell Universitetində "Uilyam Şekspir və Virjiniya Vulfun əsərlərində sui-keşmə dairələri" mövzusunda İncəsənət üzrə doktorluq dərəcəsi alır. Universiteti bitirdikdən sonra Toni Morrison 1955-57-ci illər arasında Texas ştatının Hyuston şəhərində, Universitetdə ingilis dili müəllimi vəzifəsində çalışdı, sonra isə ingilis dilini tədris etmək üçün Harvarda qayıtdı.

1958-ci ildə **Toni Harold Morrisonla** ailə

həyatı qurur. Onların iki övladı (Harolda və Sleyd) olur. Lakin onların xoşbəxt ailə həyatı uzun sürmür - ailədə iki övladın olması da Morrisonların ayrılmasının qarşısını ala bilmir. 1964-cü ildə Toni Harolda Morrisonlardan ayrılır. 1964-cü ilin payızında Toni Morrison Serakvott şəhərində (Nyu-York ştatı) "Rendom haus" firmasının kitab nəşriyyatı filialında redaktor köməkçisi vəzifəsinə başladı. Burada dərsliklər nəşr olunurdu. 1967-ci ildə o, baş redaktor vəzifəsinə keçdi və Nyu-Yorka köçdü.

"Amerikanın 30 ən güclü qadını"ndan biri

Morrison öz işlərini müzakirə etmək üçün Harvard Universitetində şair və müəlliflərdən ibarət qeyri-rəsmi qrupla görüşürdü. O, belə görüşlərin birinə, mavi gözlərinin olmasına çalışan qara qız haqqında hekayə ilə getdi. Harvardda dərs deyərkən yazdığı bu hekayə, sonralar onun "Ən mavi gözlər" (1970) adlı birinci romanına çevrildi. (Qeyd edək ki, 2000-ci ildə bu romana Opranın Kitabsevərlər Klubu üçün seçim kimi önəm verilmişdir!)

Məşhur afro-amerikalılardan **Məhəmməd Əlinin**, **Endryu Yanqin**, **Anjela Devisin** və başqalarının kitablarını redaktə edir, eyni zamanda özünün ilk romanı olan "Ən mavi gözlər" in əlyazmasını nəşriyyata yollayırdı.

Onun birinci əsəri olan, 1970-ci ildə çap olunmuş və ədəbi tənqidlə məruz qalmış "Ən mavi gözlər" romanında ağ adamların gözəllik idealı olan mavi gözlər arzusunda olan gənc qara dərilili bir qıza, irqi ayrı-seçkiliyin göstərdiyi faciəvi təsirdən bəhs edilir.

1970-ci ildə nəşr olunan bu roman ədəbi tənqid tərəfindən təqdirəlayiq şəkildə qarşılandı.

1970-1972-ci illərdə Morrison "Pendom haus"da çalışmağını davam etdirərək, eyni zamanda

Nyu-York universitetində ingilis dili üzrə dozent vəzifəsini də icra edirdi. Elə 1972-ci ildə çap olunan "Sula" romanını da həmin vaxt nəşrə başlamışdı.

1972-ci ildə çap olunmuş "Sula" romanında isə dostluq edən iki qadının xarakterlərindən, qarşılıqlı münasibətlərindən danışılır, onlardan biri zaman keçən zaman özünün qapalı zənci həyatının sərt qanunlarını qəbul edir, o birisi

bu normaları rədd edir.

Onun "Ayın kitabı" klubu

seçib müəyyənləşdirdi.

Bestsellerlər siyahısına

girdi, 1973-cü ildə Mil-

lən kitab mükafatına təqdim

oldu. "Redbuk" jurnalında

onun parçalar dərc

etdi. 1976-1977-ci illərdə

Morrison Yelsk universiteti-

ni müəlliməsi (müqavilə

vəzifəsinə dəvət aldı və

o zaman, "Solomonun

əfsosları" romanı üzərində

işlədi. Müəllifin 1977-ci ildə tamam-

landı bu (üçüncü) romanı ona qarşı bö-

yük marağı daha da artırdı.

Onun ruhi səyahətin folklor süjeti

əsas quruluşdur. Əsərin qəhrəma-

na atası babası köləlikdən azad olmuş bir

qadındır. O, imkanlı atasının evini tərk

etdikdən, nə vaxtsa gizlədilmiş ailə xəzinəsinin

qəbrinə çıxır və sonunda bu səyahət ailə şəcə-

sinə bərpasına gətirib çıxarır. Kitab Ameri-

ka Akademiyasının, həmçinin Ədəbiyyat və İncəsənət İnstitutunun üzvlüyü aldı. Onun "Qətran müqəvva" romanının əsasında da folklor gələnləri durur.

1983-cü ildə Morrison nəşriyyatdakı işini tərk etdi. 1984-cü ildə Nyu-York ştatında, Olbanidəki universitetdə **Albert Şveytserin** kafedrasının professoru kimi fəaliyyətə başladı.

Onun romanları öz epik mövzuları, parlaq dialoqları ilə ünlüdür. Əsərlərdə Afrika-Amerika xarakterləri dolğun şəkildə (təfəsilatı ilə) təsvir edilir. Müəllifin ən ünlü əsərləri sırasında, 1988-ci ildə Belletrin üzrə Puliserov ödülünü qazanmış "*Ən mavi gözlər*", "*Solomonun mələsi*" və "*Sevgili*" adlı romanlarını göstərmək olar.

Yaradıcılıq uğurları ona ictimai nüfuz qazandırmışdır və müdafi deyil ki, Toni Morrisonu, 2001-ci ildə "Amerikanın 30 ən böyük qadını"ndan biri adlandırıblar!

Toni Morrison təkcə yazıçı kimi deyil, redaktor kimi də Afrika-Amerika ədəbiyyatının zənginləşməsində önəmli rol oynamışdır. **Toni Keyd Barmbara, Anjela Devis və Qayl Cons** kimi qara dərəcəli müəlliflərin kitablarını redaktə etmişdir.

Xanım Morrison bir çox ödüllərin sahibidir. Onların arasında Amerika ədəbiyyatına verdiyi töhfəyə görə "*Milli kitab fondunun medalı*" vardır.

O, Amerika İncəsənət və Ədəbiyyat İnstitutunun, həmçinin Amerika Humanitar və Dəqiq Elmlər İnstitutunun üzvüdür.

1987-ci ildə yazılmış "*Sevimli qadın*" romanı ona 1988-ci ildə "Puliser", 1993-cü ildə isə Nobel mükafatını qazandırdı. 1993-cü ildə Toni Morrisona ədəbiyyat üzrə Nobel ödülü təqdim olundu. Dedyimisi kimi, o, Nobel ödülünə Amerika gələnlərinin əhəmiyyətli aspektlərini

ifadə edən, uzaqgörənlik və poetikliklə səciyyələnən romanlarına görə layiq görülüb!

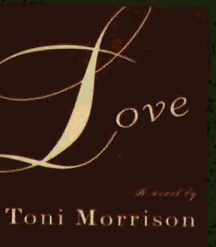
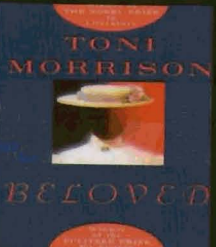
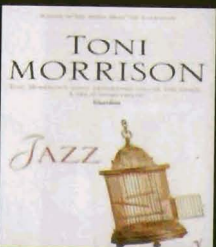
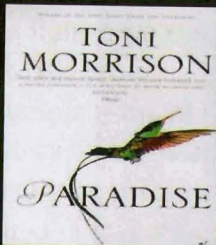
"Sevimli qadın" romanında Toni Morrison Amerika zəncilərinin Güneylə Quzey arasında vətəndaş savaşları dövründəki həyatına toxunur. Kələk mövzusunda qayıdan müəllif onun analıq hisslərinə mənfi təsirinə diqqətli diqqət ilə diqqət ayırır. Hadisə Ohayo ştatında, vətəndaş müharibəsindən sonrakı dövrdə cərəyan edir. Süjetin əsasını öz qızının ölümünü görməkdənsə, öldürməyi üstün tutan qara dərəcəli qadının həyat hekayəsi təşkil edir. Bu Toni Morrisonun ən yaxşı əsəri kimi qəbul edilir və onun ilk bestselleri oldu.

"Nyu-York Tayms" qəzetinin 2006-cı ilin "Ən gözəl Amerikan romanı" adlandırdığı bu əsərin motivləri əsasında Opra Uinfri və Denzel Vuyşer eyni adlı bədii film çəkmişdilər.

Qara dərəcəli qadın Marqaret Qarnerin acı taleyi qara dərəcəli qadınlar üçün təsirsiz ötüşmədi. Müəllifin əsərin liberettosu əsasında Riçard Danielpur "Marqaret Qarner" operasını bəstələdi. Kitab Morrisonun ən yaxşı əsəri hesab olundu və bədii əsərlərə çevrildi!

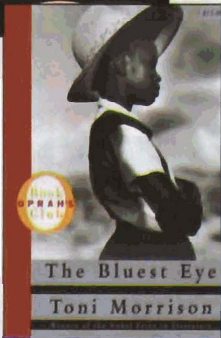
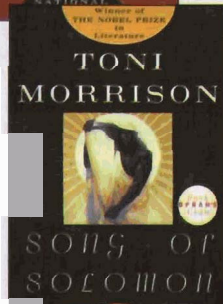
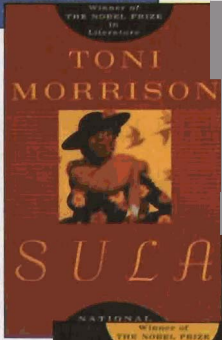
1989-cu ildə **Morrison Princeton** universitetinə, Robert F. Qoenin kafedrasına dəvət alındı. Morrison bir çox mükafatlarla, o cümlədən, Amerika ədəbiyyatına bəxş etdiyi töhfələrinə görə 1996-cı ildə "Milli kitab fondunun medalı"na da təltif edilmişdir. O, Amerika akademiyasının və incəsənət və ədəbiyyat institutunun eləcə də Amerika humanitar və dəqiq elmlər akademiyasının üzvüdür.

"Caz" (Jazz, 1992) romanı və "Otaqda

Song of Solomon

Toni Morrison

oyun: Bəyazlıq və ədəbi təxəyyül" (Playing in the Dark: Whiteness and the Literary Imagination, 1992) kitabı Harvard Universitetində oxuduğu mühazirələr əsasında yazılmışdır. Xanım yazıçı 1998-ci ildə "Cənnət" (Paradise, 1998) adlı yeddinci romanını yazdı. Uşaqlar üçün yazdığı "böyük qutu" (The Big Box) adlı kitabı 2000-ci ildə, "adamların kitabı" (The Book of Mean People) isə 2001-ci ildə çapdan çıxmışdır.

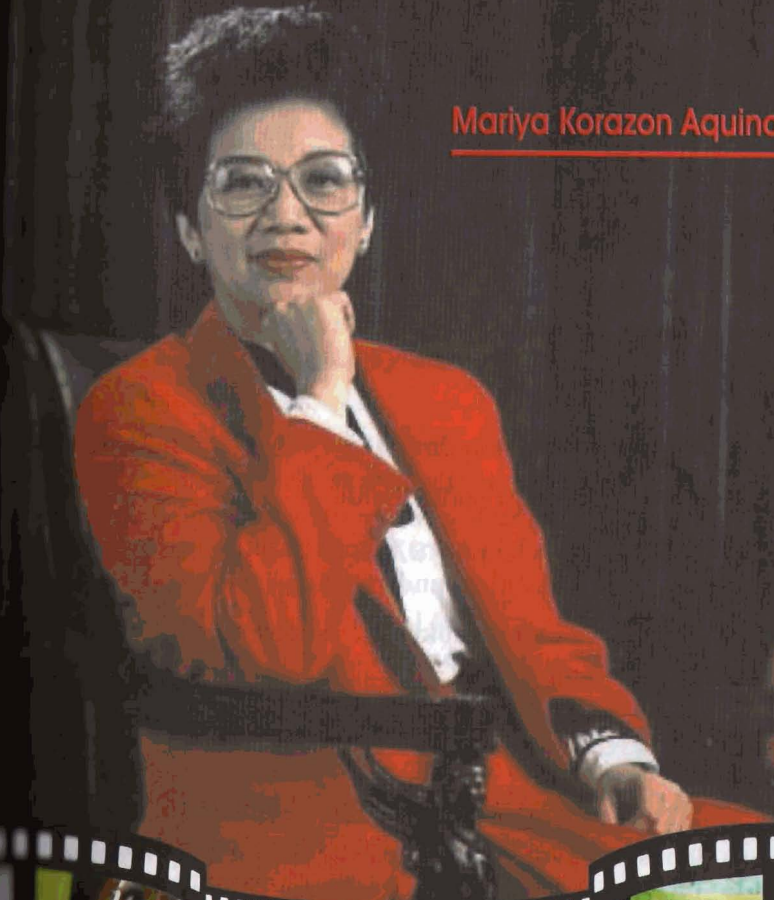
Onun romanları epik mövzuları və parlaq dialoqları ilə məşhurdur. Professor T. Eliot yazırdı: "**Toni Morrison nəinki qeyri-adi güclü olan çətin romanların, eyni zamanda ekstraordinar kontekstini yaradı, o, Amerika ədəbiyyatının XX yüzillikdəki tarixini bilsbütün dəyişdi...**"

Morrison feminist hərəkatında və zənci konqresslərində fəal iştirak edir. ABŞ-da 2008-ci ildə keçirilən prezident seçkilərində Morrison prezidentliyə ilk qadın namizəd olan **Barak Obamanı** dəstəkləyəcəyi barədə öncədən "açıqlama" ilə çıxış etdi və onun seçilməsi üçün əlindən gələni etdi.

Toni Morrisonun əsərləri bir çox dillərə, cümlədən, italyan, fransız, norveç, yapon və digər dillərə çevrilmiş; yaradıcılığı və "özkeçmiş" bir çox monoqrafiyaların mövzusunə çevrilmişdir. Toni Morrison bu gün də yorulmadan çalışır və yeni-yeni əsərləri ilə oxucularını sevindirməkdə (və heyrləndirməkdə!) davam edir.

O, artıq öz əsərləri ilə adını Tarixə, Ədəbiyyata (Ədəbiyyat) yazmış bir Qadındır! Və görkəmli şəxsiyyət, ünlü ictimai-siyasi xadim olaraq bu gün də öz yazıları, əsərləri, fikirləri, dünyaya ünvanlanan mesaj və çağırışları ilə **İNSANLIĞA xidmət etməkdədir!**

Mariya Korazon Aquino

Məşum bir qatildən
siyasi olimpə qədər...

- O, 1986-cı ildə Ferdinand Markosun avtoritar rejimini demokratiya ilə əvəz edən Xalq Gücü İnqilabına başçılıq etməsi ilə tarixə yazıldı.
- 1986-cı ildə "Taym" jurnalı onu **"İlin Qadını"** adlandırdı.
- O, Filippinin ilk qadın prezidenti oldu.
- "Taym" jurnalı zorakılığa qarşı fədakarlığını nəzərə alaraq onu **"Demokratiyanın Müqəddəsi"** adlandırmışdı.
- Filippinlilərin çoxu onu demokratiya ikonası kimi qəbul edir.
- "Taym" jurnalı 1999-cu ildə onu yüzilliyin **"20 ən nüfuzlu asiya qadını"** siyahısına daxil etdi.
- 2002-ci ildə o, Asiyanın lider biznes məktəbi olan Asiya Menecment İnstitutu İdarə Heyətinə təyin olunmuş ilk qadın oldu.
- 2006-cı ildə isə "Taym" jurnalı onu **"Asiyanın 65 qəhrəmanı"** siyahısına daxil etdi.
- 1994-cü ildə Kaliforniyada Qeyl Meyer Rolka tərəfindən çap olunan **"Dünya tarixini formalaşdıran 100 qadın"** kitabına onun da adı daxil edildi...
- Filippinlilərin **"Tita Kori"** (Kori Xala) adlandırdıqları bu qadın ölkənin Filippin tarixinə qızıl hərflərlə yazmış Prezident Mariya Korazon Koringa qızıdır.

Mariya Korazon (Maria Corazon "Cory" Sumulong Cojuangco Aquino) 1933-cü ilin 25 yanvarında zəngin bir ailədə dünyaya göz açıb. Karl Aquino Xose Kojuanqo və Demetria Sumulonqun 6-cı övladı olan Korazonun həm ata, həm də ana tərəfi zəngin və ünlü ailələr idi. Korazonqlar iri mülkədarlar, Sumulonqlar isə Filippin Konqresində (hər iki palatada) yüksək səlahiyyətə malik idilər. O da bacıları kimi, öncə Manilada Müqəddəs Sxolastika kollecində, müharibədən öncə isə alman rahibələri tərəfindən idarə olunan katolik məktəbində təhsil almışdı. Öz bacı-qardaşlarından fərqli olaraq, Korazon çox sadə idi. Bataken Terenin məktəbli formasını geyinməyi çox sevən balaca Korazonun sevimli fənni riyaziyyat idi. Məktəbi fərqlənmə ilə bitirsə də, yaponların Manilanı işğal etməsi nəticəsində təhsilini yarımçıq qoymalı oldu. İkinci Dünya müharibəsindən sonra isə atası onu bacı və qardaşları ilə birlikdə ABŞ-a göndərdi. Gənc xanım Mariya Korazon vaxtını Nyu-Yorkdakı və doğma şəhəri Paniqidəki evləri arasında bölüşdürürdü. ABŞ-da keçirdiyi yay tətillərində atası onu paytaxt Vaşinqtona və **"Kraliça Mariya"** qızı ilə trans - Atlantik səyahətinə göndərirdi.

1948-1953-cü illərdə ABŞ-da təhsil alarkən qadınlar arasında fransız dilinə maraq oyanmışdı. İngilis, fransız və kapampangandan əlavə, o, fransız dilində də mükəmməl danışır. ABŞ-da təhsilini başa vuran Mariya Korazon riyaziyyat müəllimi və fransız dili tərcüməçisi kimi vətənə dönür. O, Uzaq Şərq Universitetində hüquq təhsili almağa başlayır.

Tələ bir gənc xanımı, yəqin heç onun özünün də bilmədiyi (fərqi nə varmadığı), daha doğrusu, planlaşdırmadığı yerə, mövqeyə çəkirdi. Yollar qurtarmır, amma dəyişirdi... Yollarla qurtarmı (özünü də bilmədən!) zir-zürə yürüyən yolçunun da dəyişən aləmi dəyişir, zənginləşir, yeni ufuqlərə yön alır.

Bu gənc qızın həyatı hər il yeni-yeni təcəllalara bənzər olacaq, ömür səhifələri yeni mənəvi ünvanlar tapacaq.

dı. Zəngin bir ailəyə mənsub olan gənc qız zənginlik sözünün maddi anlamından daha çox mənəvi anlamına malik olacaqdı, yalnız özünün, ailəsinin bütövlükdə xalqının da mənəvi zənginliyi, tərəqqisi üçün əməli çalışmaları ilə qazanacaqdı. Və vaxt gələcəkdə o, mənsub olduğu ölkənin, xalqın və mədəniyyətin beynəlxalq miqyasda təmsilçisi olacaqdı, milli-mədəni dəyərlərin ümumiyyəti dəyərlərlə uzlaşması üçün özünə misal iz salacaqdı...

■ Hələlik isə... onun öz seçimi ilə ailə qurması ilə həyatının asan illəri də bitmiş olur...

■ O zamanlar populyarlaşmaqda olan siyasi lider Milli Assambleya üzvü, sabiq sədrin oğlu Beninyo Aquino ilə ailə qurduqdan sonra təbii olaraq yarımçıq qoyur. Bu evlilikdən onların 5 övladı (4 qız, 1 oğul) var (Benigno Elena (Ballsy) Aquino Cruz, Aurora Corazon (Pinky) Aquino Abella, Benigno Simeon III (NoyNoy) Aquino, Victoria Eliza (Viel) Aquino və Kristina Bernadette (Kris) Aquino).

■ Beninyo Aquino uğurlu siyasətçilərdən idi. Onun siyasi karyerası sürətlə yüksəlirdi. Mariya Korazan əri 1955-ci ildə Konsension qanununa nəzərən təyin edildikdən sonra burada yaşamağa başladı. Əyalət başçısı kimi çalışmaqda çətinlik çəkən Amerika təhsilli Aquino Konsepsiondakı işi maraqsız hesab etsə də, ailəsi və ailəsinin gələcəyi onun üçün hər şeydən üstün idi.

Siyasi kariyera və həyatın sonuna doğru irəliləyiş...

Liberallar Partiyasının üzvü olan Beninqo Aquino ölkənin ən gənc senatoru, sonra isə (1967-ci ildə) Filippin senatının ən gənc senatoru oldu. Əri siyasi karyerasını qurduğu zaman o, evdə uşaqlarının tərbiyəsi ilə məşğul olurdu. Qezon-sitidəki evləri həmişə qonaq-qaralı olardı. Bu gələnlər xanım Aquinonun qonaqpərvərliyindən məhəbbətlə danışdılar. O, ərinin seçki kampaniyaları zamanı onunla səhnəyə çıxması

qorub ona qulaq asardı. Ancaq buna baxmayaraq onun fikirlərinə böyük hörmət bəsləyən həyat yoldaşı siyasi məsələlərdə həmişə onunla məsləhətləşərdi. O, hətta ərinin seçki kampaniyasını dəstəkləmək üçün qədərli ondan miras qalmış bir çox qiymətli şeyləri satmışdı. Ərinin və onun maddi imkanlarının geniş olmasına baxmayaraq, xanım Aquino həmişə həyat tərzi keçirirdi.

Qəndadlı natiq və parlaq siyasətçi olan Beninyo Aquino tezliklə Ferdinandin hökumətinin tənqidçisinə çevrildi. O, həmin zamanlar - 1973-ci ildə Ferdinandı əvəz etmək üçün prezident seçkilərində namizədliyə namizədliyi qeyd olunmuşdu. Ancaq 3-cü dəfə prezident seçilmək hüququ olmayan Ferdinand Markos 1972-ci il sentyabrın 21-də ölkədə hərbi rəhbərlik etdi və sonra da 1953-cü il Konstitusiyasını ləğv etməklə özünü ömürlük hakimiyyətdə qalmasını "təmin etdi". Əsas müxalif rəhbər, başda Aquino olmaqla, həbs edildi.

Səfəli qadın, sadiq yoldaş...

Həbsdə olduğu dövrdə Beninyo Aquino vaxtını messaya getmək və dualar etməklə keçirirdi. Əri ilə həmrəylik etməsi olaraq Kori uşaqlarına qonaqlıq etməyə icazə vermir, özü isə gözlənilən salonuna getmir, təzə paltar almırdı. İş o qədər qatdı ki, keşif duruma müdaxilə edərək, uşaqlarına mümkün qədər normal həyat yaşamağı məsləhət gördü.

Beninyo Aquinonun həbsdə olduğu 7 il ərzində Mariya Korazon Aquinonun həyat yoldaşı qədərli ondan miras qalmış bir çox qiymətli şeyləri satmışdı. Ərinin və onun maddi imkanlarının geniş olmasına baxmayaraq, xanım Aquino həmişə həyat tərzi keçirirdi. Ferdinandin hökumətinin tənqidçisinə çevrildi. O, həmin zamanlar - 1973-ci ildə Ferdinandı əvəz etmək üçün prezident seçkilərində namizədliyə namizədliyi qeyd olunmuşdu. Ancaq 3-cü dəfə prezident seçilmək hüququ olmayan Ferdinand Markos 1972-ci il sentyabrın 21-də ölkədə hərbi rəhbərlik etdi və sonra da 1953-cü il Konstitusiyasını ləğv etməklə özünü ömürlük hakimiyyətdə qalmasını "təmin etdi". Əsas müxalif rəhbər, başda Aquino olmaqla, həbs edildi.

birinci dəfə siyasi çıxışlar edirdi.

1980-ci ildə ABŞ Prezidenti Cimmi Karterin işə qarışmasından sonra Markos senator Aquinonu həbsdən azad etdi və ailəsi ilə birlikdə ABŞ-a getməsinə icazə verdi. Onlar Bostonda yerləşdilər və sonralar Korazon Aquino burada keçirdiyi 3 ili ailə həyatının ən xoşbəxt günləri kimi xatırlayırdı. Ancaq 1983-cü il avqustun 21-də Beninyo ailəsini ABŞ-da qoyaraq, Filippinə qayıtdı...

Və o müdhiş hadisə!..

Kiminə görə gözlənilən, kiminə görə ağlagəlməyən qətl hadisəsi rəddildi. Onu burada, daha sonralar onun şərəfinə adlandırılacaq Manila Hava Limanında qətlə yetirdilər! Bir neçə gün sonra Korazon ərinin mərasimi üçün Filippinə qayıtdı və burada xanım Aquinoya iki müddət (!) çox insan qoşuldu. Bu, həm Filippin, həm də dünya tarixində belə hadisə idi. Bu, xalqın xanım Aquinoya mesajı idi...

Prezident seçkiləri kampaniyası

Ərinin qetlindən sonra Aquino, Markos rejiminə qarşı yürüş və etirazlarda fəal iştirak edirdi. O, ərinin missiyasını, liderlik vəzifəsini özüə götürdü və Markos rejiminə qarşı siyasi müxalifətin simvoluna çevrildi. O, Prezident Markosun hərbi rejiminə, onun siyasi zorakılığına

müxalifətin müqavimətini gücləndirdi. Və... 1985-ci il noyabrın sonunda heftəsi Prezident Markos Amerika televiziyasına verdiyi müsahibədə Filippindəki rejimin legitimliyini təsdiqləmək üçün 1986-cı ilin fevralında seçkiləri keçirəcəyini açıqlamaqla özüni təəccübləndirdi. Bununla belə, təəccüb yeni siyasi rəhbərlərə, təklif və təşəbbüslərə, tokan verdi. Hər keçən gün Filippini böyük dəyişikliklərə aparırdı. Bu dəyişikliklə çalışan təşkilatlanmış xalqın ən önündə gedən biri o - xanım Aquino idi... Tale ona bu missiyanı cızmışdı.

Beninyo Aquinonun uşaqlıq dostu və keçmiş prezident Salvador Laurel müxalifəti seçkilərdə qalib gətirmək üçün ilk favorit hesab olunurdu. Lakin bəzilər Laurel qalib gəlmək şansını özünə şübhə edirdilər. Dirənişçilər onun əvəzinə Beninyo Aquinonun dul arvadı Korinin qətlinə qarşı xalqı birləşdirə biləcəyinə inanırdı. Öncə həvəssiz olan Aquino prezidentliyə namizədliyini nə az, nə çox, düz 1 milyon imza topladıqdan sonra irəli sürdü.

Laurel yaxın dostunun dul arvadına birbaşa qarşı çıxmırdı. Ancaq o, Manila arxiyepiskopunun Kardinalın məsləhətindən sonra Koriyə qoşulmağa yoldaşlıq etməyə razılaşdı. Kompromis olmadan Kori öz namizədliyini, ölkənin ən böyük müxalifət partiyası olan Birləşmiş Millətçi Demokratik Təşkilatlar Partiyasından irəli sürdü. Burada da Markos rejiminə və 20 illik hərbi repressiyaya son qoyan Aquino-Laurel kampaniyası baş

lamış oldu.

Sonrakı siyasi hadisələrdə Markos Aquinonun kommunizmə tərəfindən dəstəkləndiyini irəli sürdü. Əgər seçilsə, o, hakimiyyəti bütövlüklə rəcayini bildirdi. Hətta sətə yeni olan Aquino bu iddiaları

edərək seçildikdən sonra kabinetinə bir nəfər də olsun kommunist qəbul etməyəcəyini açıqladı. Markos isə öz növbəsində Filippindəki Klark və bazasında və Subik Gəmiçilik Bazasında hələ də ABŞ hərbi qüvvələrinin qaldığını nəzərə alaraq, Aquinonu ABŞ-la "siyasi futbol" oynamaqda günahlandırdı. Sonra isə Aquinonun qadın olmasından istifadə edərək onun bir qadın kimi yerinin ancaq yataq otağı olduğunu qeyd etdi. Filipinin təhqirlərinə cavab olaraq Kori, sadəcə olaraq, "qoy daha yaxın dən bu seçkidə qalib gəlsin" şərhini ilə kifayətləndi. Markos Aquinonun siyasi təcrübəsinin olmadığını dilə gətirərək, xalqa belə bir insanın Prezident seçilməsinin fəlakət olacağını deyirdi. Aquino isə buna ağıllı və təhəzzüblü cavab verərək "aldatmaqda, ictimaiyyətə yalan danışmaqda, pulu pulunu oğurlamaqda və siyasi rəqiblərini öldürməkdə" heç bir təcrübəsinin olmadığını boynuna aldı. Siyasi təcrübəsinin olmamasına baxmayaraq, Aquino təcrübəli lider, ilhamverici natiq və istedadlı təşkilatçı idi... O, "alın yazısı"nın fərqi varmışdı, deyəsən...

Markosun fevralın 7-nə təyin etdiyi seçkilərdə kütləvi fərqlər, qanunçuluq və vətəndaşların səs hüquqlarının əllərindən alınması halları yaranmışdı. Seçki günü qanlı olaylarla keçdi. Həmin gün Markosun tərəfdarları Aquinonun siyasi silahdaşı, Antikdən olan qubernator Evelio Xara və şahidəsinə qətlə yetirdilər. Seçki komissiyası tərəfindən səsə qatılma prosesində 30 kompüterçi səsə Markosun xeyrinə sayılmaqla etiraz əlaməti olaraq küçələrə çıxdı. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq fevralın 15-də Markos yenidən Prezident elan edildi. Buna etiraz edən Aquino "Xalq Qələbə yürüşü" adı altında etiraz yürüşü çağıraraq Manilayə, qalibin özü olduğunu və filippinliləri Markosun yaxınları tərəfindən

qorulan kompaniyalarda istehsal edilən ərzaqları və xidmətləri təmin etməyə çağırdı. Manilada baş tutan yürüşə minlərlə insanın toplanması filippinlilərin Markosun 20 illik hakimiyyətindən bezməsinin əlaməti idi. Şübhəli seçkilər həm yerli qərargahlardan, həm də xarici ölkələrdən gələn ciddi reaksiyalara səbəb oldu. Filippinin katolik yepiskopları seçkilərdəki zorakılığı və fırıldaqçılığı qınayan "açıqlama" ilə çıxış etdi. ABŞ Senatı seçkiləri tanımadı. Aquino ABŞ Prezidenti Ronald Reyqan tərəfindən Filippinin azalmasına yardım etmək məqsədilə təyinat edilən xüsusi elçi Filip Habibin hakimiyyətə gətirilməyi təklif etməyə təklifinə razı olmadı.

Seçilmiş Prezidentin təyini olunması

Seçkilərin ardından həftələrlə davam edən gərginliklərdən sonra hərbi rəhbərlər - müdafiə naziri Juan Enrile və general Fidel V. Ramos fevralın 22-də Markos rejiminin tələblərini və Aquinonun seçkilərdə qələbə qalibi olduğuna inandığını açıqlamaqla, bütün xalqı və dünyanı bərkütləndirdilər. Enrile və Ramos Markos rejimindən imtina etmələrinə xəbər tutduqdan sonra Aquino tərəfdarları onları dəstəkləməyə çağırıldı. Nəhayət, bütün dünyanı heyranə edən hadisə baş verdi - Markos rejimi qırıldı! Fevralın 25-də xanım Aquino seçilmiş yeni Prezident kimi təntənə ilə and içdi və bu hadisə yeni dövr Filippin tarixinə "1986-cı il Xalq Hakimiyyət İnqilabı" kimi düşdü...

“Tita Kori”nin Prezidentliyi

Dinc Xalq Hakimiyyət Hərəkatının zəfəri və Aquinonun hakimiyyətə gəlməsi Filippin üçün yeni eranın başlanmasının signalı idi. Aquinonun hakimiyyətə gəlməsi münasibətilə dünya ictimaiyyəti yalnız onu deyil, bütün Filippin xalqı

alqışladı. Filippinin ilk qadın Prezidenti demokratik islahatların örnəyi oldu. “Taym” jurnalı onu “İlin qadını” elan etdi və onun Nobel mükafatı namizədliliyi irəli sürüldü.

Aquinonun prezidentliyinin ilk aylarında ölkə radikal dəyişikliklərə, demokratik islahatlara şahid oldu. Aquinonun ilk və ən cəsarətli addımlarından biri Markosun fırıldaqçı əldə etdiyi mülkətin müsadirəsi, Yaxşı İdarəetmə üzrə Prezident Komissiyasını yaratması oldu.

Aquino Markosun tərəfdarlarının onun demokratik islahatların icrasına qarşısını almaq məqsədilə hərbi rejimin yaratdığı partiyaların (Batasang Pambansa) buraxdığını və Ali Məhkəmənin müstəqilliyini bərpa etdi. 1986-cı ilin mayında yeni təşkil olunmuş Ali Məhkəmə Aquino hakimiyyətini “*de-fakto yox, hüquqi hökumət*” elan etdi və bununla da Milliyyət Komissiyası tərəfindən təsdiq olundu. Ali Məhkəmənin qərarı Aquinonu Filippinin yeni, legitim və hüquqi lideri kimi təsdiqlədi.

Xanım Prezident səlahiyyətlərinin icrasına başladıqdan dərhal ölkədə inqilab hökuməti yaradılması üçün “*açıqlama*” verdi. O, hərbi rejim rəhbərliyində qüvvədə olan 1973-cü il Konstitusiyasını ləğv edərək, yeni 1986-cı il Konstitusiyasını xalqın öhdəsinə verdi. Yeni Konstitusiyanın tərtib edilməsi və yeni Xartiyanın yazılması prosesini sürətləndirmək üçün Aquino keçmiş aktivist, Ali Məhkəmənin hakimi Sesilya Palmanın da daxil olduğu 48 nəfərdən ibarət 1986-cı il Konstitusiyası tərtib komissiyası təyin etdi. Komissiya sonuncu layihəsini 1986-cı ilin dekabr ayında tamamlandı. Aquino hakimiyyətdə olduğu müddətdə Filippin demokratiyanın bərpası üçün yeni Konstitusiyanın qəbuluna nail oldu.

Prezidentlik səlahiyyətlərini məhdudlaşdırdı və iki palatalı qanunvericilik orqanı yaratdı. 1987-ci il fevralın 2-də vətəndaş azadlıqları, insan haqları və sosial ədalətə xüsusi yer verən Filippin Konstitusiyası Milliyyət tərəfindən təsdiq edildi. Konstitusiyanın ratifikasiya olunması hələ də konqresin və senatorların seçilməsi ilə başa çatdı. Onun administrasiyası vətəndaş azadlıqlarına, insan haqlarının qorunmasına böyük önəm verirdi. O, hətta ölkənin inkişafı və birləşməsinin yaranması üçün kommunistlər, separatçılarla da dialoqlara başladı. Aquinonun iqtisadi siyasəti ölkə iqtisadiyyatını dirəyib qaldı və ona inamı artırmağa kömək etmişdi. Aquino administrasiyası demokratiyanı bərpa etməklə, iqtisadiyyatda investisiya üçün inam yaradmaqla və Konstitusional islahatlar keçirməklə böyük nailiyyətlər əldə etdi.

Aquino ailə münasibətlərində vətəndaş hüquqlarının təminatı üçün 1987-ci il Ailə Məcəlləsi və Milliyyət hakimiyyətin strukturunu yeniləyən 1987-ci il Administrativ Kodeksi kimi iki hüquqi aktın qəbuluna nail oldu. Digər nailiyyətləri isə Milliyyət hakimiyyət səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi, ölkə hökumətlərinə təhvil verilməsini nəzərdə tutan 1991-ci il Yerli Hökumət Məcəlləsinin qəbul edilməsi oldu. Yeni qanun yerli hökumətlərə vergi normalarını tərtib etmək hüququ verdi və onlara əmək haqqından pay ayrılacağına təminat verdi.

Aquino prezidentliyinə zəif iqtisadiyyatla başladı. 20 illik Markos rejimindən sonra ölkə iqtisadiyyatı iflas olmuşdu. O, Markosun siyasət boyu yürütdüyü iqtisadi siyasət sisteminə

mini darmadağın etdi. Markosun yasaq tərəfindən idarə olunan bir çox monopoliyanı ləğv etdi. O, bir daha sübut etdi ki, necib insan, zərif məxluq haqq-ədalət rəndə nə qədər cəsarətli və sərt addımlar at bilər... Necə deyərlər, qadınlıq qadınlar ədalət ədalət!

Xanım Prezident sələfindən qalan 10 milyard dollarlıq xarici borcun öhdəsini tezliklə gəltdi. Aquino öncə yaranmış borcların ödənişinə zəmanət verdi. Onun qərarı ölkə daxilində az dəstəklənsə də,

bunun ölkənin etibarını özünə qaytarmaq və iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün yeganə həll yolu olduğunu dedi. Çünki iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün əsas məsələ iqtisadiyyata sərmayələr cəlb etmək idi. Qərarın ərzində Aquino hökuməti beynəlxalq etibar və gələcək bazarı diqqətini cəlb etmək üçün ölkə borclarının 4 milyard ABŞ dollarına qədər bir həcmi ödədi.

Büdcə çatışmazlığını aradan qaldırmaq məqsədilə Aquino maliyyə zamlanması prosesini həyata keçirdi. Onun dövründə həm də "Təhsil Ötür" Qanunu, "Xarici investisiya" Aktı, "İstehlakçı Müdafiəsi və Sosial Rifah" Aktı qəbul edildi. Onun Prezidentliyinin ilk ilində iqtisadiyyatda 3,4 faizlik müsbət artım qeydə alındı.

Bütün bu deyilən faktlar göstərdi ki, onun daxili aləmi yalnız nəzakət və cəsarətililiklə süslənməmiş, həmçinin daha artıq dərəcədə peşak kateqoriyası ilə seçilməyə başlayır. Zəti mənfi bu sonuncu fakt mənfi olmasaydı, az keçməmiş neciblik və cəsarətililik də bir şey ifadə etmiş cəkdi...

Bu yerdə onu da əlavə edək ki, Mariya Korazon (artıq xanım Prezidentin "özkeçmişi"ndən də gördüyünüz kimi) siyasi olimpin zirvəsi şəxsi istək və arzuları üçün deyil, həyat yoldaşının yarıda qırılmış illərinin ardınca, xalqın istək və arzularının ardınca getmişdi. Prezident onunçün, məşhur ifadə ilə desək, məqsəd deyil, vasitə idi.

Aqrar islahatlar Ölkəni islahatdan sahr

Hakimiyyətə gəldikdən sonra Aquinonun sosial qanunvericilik gündəliyində əsas yeri aqrar və torpaq islahatları tuturdu. Ancaq onun ailənin varlı sosial təbəqədən olması torpaq islahatları gündəliyinin tənzilində əsas səbəb oldu. 1987-ci il Konstitusiyasının qəbul olunmasından 3 həftə sonra - 1987-ci il fevralın 22-də kənd təsərrüfatı işçiləri və fermerlər həqiqi torpaq islahatı tələbi ilə yürüş etdilər. Ancaq dinc keçməsi nəzərdə tutulan yürüş qanla bitdi; fermerlər polis tərəfindən təyinatmış demarkasiya xəttini keçdikləri üçün dəniz qüvvələri onlara qarşı açdı. Bu hadisə nəticəsində fermerlərdən biri həlak oldu, 19-u isə ağır yaralandı. Faciəvi hadisəyə Prezident Aquino kabinetinin görkəmli nümayəndəsinin hökumət postundan getməsi ilə nəti cəkdi. Aquinonun bu işlə peşəkar və ya şəxsi maraqlarının olmamasına baxmayaraq, onun adm inistrasiyası ölkədə torpaq mübahisəsini həll edə bilmədiyinə görə günahlandırıldı. Buna cavab olaraq, Prezident 1987-ci il iyul ayının 22-də çu ndalar sahələri də daxil olmaqla, torpaq islahat- nı proqramını özündə əks etdirən qərar verdi.

ABŞ Korazon Aquinonun prezidentliyi döv- ründə Filippindəki hərbi bazalarını geri çəkdi.

İnsanlar da müxalif, təbiət də: İslahatlar və dağıntılar dövrü

Bütün bu nailiyyətlərə baxmayaraq, onun ha- kimiyoti hamar olmamış, 1986-1987-ci illərdə adm inistrasiyasına üst-üstə 6 dəfə hücum təşkil olundu. Lakin 6 hakimiyyət çevrilişi cəhdi- ni hamısı uğursuzluqla nəticələnmişdi. 6-cı çevriliş cəhdi zamanı isə 53 nəfər ölmüş, 200- dən artıq insan yaralanmışdı. Yaralananlar ara-

(1991-ci il) oldu. 1991-ci ilin noyabrında Ormok şəhərində Filippin dənizində ən öldürücü tayfun kimi qeydə alınan, 6000 insanın həyatına son qoyan Telma tropik qasırğası baş verdi. Aquinonun hakimiyyəti dövründə Donya Paz gəmisinin batması dünyanın ən böyük fəlakətlərindəndir (1700 nəfərin həyatına son qoyan bu fəlakət 1987-ci ilin dekabrında baş vermişdi).

Ən çətin problemlərdən biri isə elektrik təminatı ilə bağlı yaranmışdır. Həddindən artıq köhnələn elektrik stansiyalarının yenilənməsi istiqamətində öncəki hakimiyyətlərin görmədiyi işlər özünün mənfi nəticələrini göstərməyə başlamışdı. Elektrik təminatının kəsilməsi Manilada adətən baş verirdi. Paytaxtda enerji təminatının kəsilməsi bəzən 7 saatdan 12 saata kimi davam edərək, bir çox biznes sahələrinin işinə mane olurdu (*Qeyd edək ki, xanım Prezidentin dövründə bu istiqamətdə gələcəyə başlayan işlər ancaq ondan sonra hakimiyyətə gələn Fidel Ramosun zamanında öz həllini tapdı*).

sında Aquinonun oğlu da var idi. 1991-ci ildəki sonuncu çevriliş cəhdi 91-ci ilin fevralının 25-də fərin ölümü ilə nəticələnsə də, uğursuzluğa düçar oldu.

Xanım dövlət başçısını təbiət dəyişikliyinə çəkmiş və prezidentlik müddətində sonuna (1992-ci ilə) qədər ölkəsi dəyişikliklərlə dağıdıcı təbii fəlakətlərlə üzləşmişdi...

Prezident Aquino hakimiyyətinin son iki ilində bir neçə təbii fəlakətə və dağıntılara üzləşdi. Bununla da 1600 nəfərin həyatına son qoyan 1990-cı il zəlzələsi və Mərkəzi Luzon ərazisindəki kənd təsərrüfatı sahələrini tamamilə məhv edən və XX yüzilin ən böyük iri vulkan püskürməsi (1991-ci il) oldu.

Prezident 1992-ci il seçkilərinə əl qoyur

Prezidentliyi sona çatdıqca yaxınları və məsləhətçiləri Aquinonun 1992-ci il Konstitusiyası müddətində and içmədiyini nəzərə alaraq, onun yenidən 1992-ci il seçkilərində iştirak etmək hüququnun olduğu qərarlaşdırıldı. Prezident Aquino isə "prezidentliyin ömürlük olması siyasətçilərə və vətəndaşlara göstərmək üçün" bu xahişləri rədd etdi.

Ancak o, 1992-ci il prezident seçkilərində iştirak üçün Filippin Nümayəndələr Palatasının spikeri (mərhum ərinin yaxın dostu) Ramon Mitranı təklif etdi. Ancaq sonra Mitranı çəkildi və üsyanlarda, hücumlarda və hökumətini dəstəkləyən müdafiə nazirliyi Fidel Ramosun namizədliyini irəli sürdü. Bunun qəfildən fikrini dəyişməsi təkcə liberallara deyil, sosial-demokratik cərəyanlardan olan təşkilatların deyil, Mitranın protestant olmasına da bağlıdır. Aquinonun onu dəstəkləməyəcəyini iddia edən müəyyən dini dairələrin də qəzəbinə səbəb oldu. Ancaq Aquinonun təqdim etdiyi namizədlərdə qalib gəldi və 1992-ci il iyunun 30-da Filippinin 12-ci Prezidenti kimi and içdi.

Prezidentlikdən sonrakı dövrü və siyasi fəaliyyəti

1992-ci il iyunun 30-da Prezident Aquino rəsmən dinc şəkildə hakimiyyəti yeni seçilmiş Prezident Fidel Ramosa təhvil verdi. O, artıq sağlamlıq və vətəndaş olduğunu təsdiqləmək üçün yeni seçilmiş Prezidentin and içmə tövrünə hökumətə ona verdiyi dəbdəbəli "Mercedes"də de-

yıl, özünün aldığı ağ rəngli "Toyota"da gəlmişdi.

Prezidentlik fəaliyyətindən sonra Aquino şəxsi həyatına çəkilsə də, ölkədə lənətə əsasənənələrə və demokratik əsaslara təhdid yarandıqda öz səsini eşitdirməyə dəvə edər, fəal ictimai qüvvələr, media onları mütəmadi olaraq ayrı-ayrı siyasi məsələlərə dair rəy və şərtlərini soruşardı.

1997-ci ildə Aquino tərəfdaşı Manile xiyepiskopu Ceymi Kardinal Sinlə birlikdə Fidel Ramosun prezidentliyi müddətini uzatmaq məqsədilə 1987-ci il Konstitusiyasına dəyişiklik etmək cəhdinə etiraz etmək üçün yürüş təşkil etdi. 1998-ci ildə Aquino keçmiş polis generalı və Manilanın meri olmuş Alfredo Limin prezidentliyə namizədliyini dəstəklədi. Ancaq Lim o zamankı vitse-prezident Cozef Estradaya məğlub oldu. Növbəti il Aquino yenə kardinal Sinlə birlikdə prezident Estradanın iqtisadi siyasəti və Konstitusiyaya dəyişikliklər etmək niyyətinə etiraz əlaməti olaraq yürüş təşkil etdi. 2000-ci ildə Aquino rüşvətxorluqda, qumarda və korrupsiya skandallarında adı hələ də yad olan Estradanın istefasını tələb edən minlərlə səsə qoşuldu ki, bu da hələ həyatda Estradanın istefası ilə nəticələndi. 2001-ci ilin yanvarında keçmiş vitse-prezident Qlori Makapaqal-Arroyonun hakimiyyətə gəlməsinə dəstəklədi. Filippin tarixində ikinci dəfə bir qadın ölkə prezidenti oldu. Növbəti seçkilərdə qanun pozuntularına yol verilməsindən sonra zorakılıq və qan tökülməsinin qarşısını almaq üçün Arroyonu istefaya çağırırsa da ikinci bu addımı atmadı və bundan sonra 2008-ci ilin dekabrında Aquino Arroyonu hakimiyyətə gətirən 2001-ci il inqilabından tirak etdiyinə görə peşman olduğunu açıqlamağa məcbur oldu.

2009-cu ilin iyununda, ölümünə iki ay qalmış Aquino Arroyonu 1987-ci il Konstitusiyasına dəyişiklik cəhdini "utanmadan hakimiyyətdən sui-istifadə etmə" cəhdi adlandırdı.

2007-ci il Senat seçkilərində Aquino namizədliyini irəli sürən və onun xalifəyə qalib gələn oğlu Noynoy Aquinonun namizədliyini dəstəklədi.

Prezidentliyi tərk etdikdən sonra Aquino xarici ölkələrə səyahət edərək çıxışlar etmiş və demokratiya, inkişaf, insan haqları və qadın hüquqları ilə bağlı mülahizələr söyləmiş, mühazirələr oxumuşdur. Kollor

Qənirə Ananın dəfn mərasimində iştirak etmişdi. 2000-ci illərin əvvəllərində Aquino Birmanın demokratik lideri Aunq Sanqın azad edilməsi ilə bağlı dünya liderləri ilə görüşmüş və 1994-cü ildə YUNESKO-nun toplantısında keçirilən konfransında bununla bağlı çıxış etmişdi. O, 2005-ci ildə Papa İohan Pavelin dəfnində iştirak etmişdi.

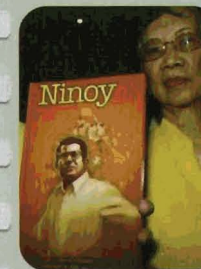
Siyasi nümayişlərdə iştirakından başqa, Aquino xeyriyyə tədbirlərində və sosial-iqtisadi təşəbbüslərdə də iştirak etmişdi. Aquino 1992-ci ildən vəfatına qədər, əri və övlad-qəsdindən sonra onun şərəfinə əsasını qoymuş Aquino Junior Fonduna başçılıq etdi. O, yoxsul və evsizlər üçün sosial mənzil tədarükü layihəsində iştirak edirdi. 2007-ci ildə Aquino yoxsullar üçün mikromaliyyə proqramları və layihələri təşkil edən könüllü təşkilatların əsasını qoydu.

O, həm də Dünya Qadın Liderləri Forumunun ömürlük üzvü idi.

Prezidentlikdən rəssamlığa

Prezidentlikdən sonra Aquino rəssamlıqla məşğul olmağa başlamışdı. O, müxtəlif günlərdə evində və Makatidə tanınmış Filippin rəssamları və professorlarından özəl dərslər alırdı.

Başarıqlı rəssam oldu. Onun mövzusu qızılqanar, pionlar və qızılgül bağçaları idi. Xanım Aquino bəlkə də siyasi fəaliyyətlə ürəyi istədiyi qızılgül-gülüstana çevirə bilmədiyi ölkəsini sevməzsə kətan üzərində, tablolarla gül-çiçəklər qorq etmək istəyirdi... O, heç vaxt əsərlərini satmırdı. Onları ancaq yaxın ailə üzvləri və Katolik Kilsəsinin üzvlərinə, dostlarına,

dünya liderlərinə, diplomatlara hədiyyə edirdi.

Aquinonun əsərləri onu xatırlayanların evlərində, iş yerlərində bu gün də asılıdır.

2009-cu ilin dekabrında, vəfatından 4 ay sonra, Sinqapurlu sonuncu əsərini almağa çalışdı. Uzun müddət mübahisələrdən sonra əsərin qiyməti nə az, nə çox - 2 733 190 ABŞ dollarına (!) razılaşdırılsa da, uşaqların anası sonra buna razılıq vermədi. O, əsərin Filippin Milli Muzeyinə verilərək uşaqlarına miras qalmayacağını açıqladı.

2008-ci ilin martında Aquinonun ailəsi Filippinin demokratiya simasının xərçəng xəstəliyinə tutulduğunu (anası Dosa Demetria "Metung Sumulong Cojuangco da eyni xəstəlikdən vəfat etmişdi) açıqladı. Uşaqların kimlərinin ancaq 3 aylıq fiziki ömrünün qalmasını açıqlamasına baxmayaraq, o, tibbi müalicə və kimyəvi terapiya qəbul etdi. Ölkə boyu katolik Prezidentə şəfa diləmək məqsədilə messalar təşkil olundu. 2008-ci ilin 18 mayında onun üçün təşkil olunmuş messada Aquino müalicəyə müsbət cavab verdiyini və qan nəticələrinin müsbət olduğunu açıqladı. Ancaq saz tökülməsi və iştahasızlıq artıq nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdı.

2009-cu ilin iyuluna kimi Aquinonun səhhətinin ciddi şəkildə pisləşdiyini nəzərə alaraq onu iştahasızlığa və xroniki keçəlləşməyə görə bir kati Tibb Mərkəzinə yerləşdirdilər. Daha sonra elan edildi ki, Aquinonun ailəsi kimya terapiyasının və digər müalicə növlərinin saxlanılmasına qərar veriblər.

2009-cu il avqustun 1-də ilyarımılıq mübarizədən sonra Aquino 70 yaşında Mekati Tibb Mərkəzində vəfat etdi... Gerçək Aquino əfsanəvi bir kişi olaraq başa çatdı...

Filippin öz anasını və "milli xəzinə"sini itirdi

Aquinonun ölümü barədə xəbər tutan kimi həmin vaxt ABŞ-da sonuncu dəfə olan Arroyo ölkədə 10 günlük matəm elan etdi və ona hökumət tərəfindən dəfn mərasimi təşkil olunması üçün rəsmi qərar verdi. Ancaq Aquinonun ailəsi anaları üçün hökumətin dəfn mərasimi təşkil etməsinə qəbul etmədilər.

Filippindəki bütün kilsələr dəfn mərasimi üçün dualar təşkil etdi, bütün kilsələr onun ölümünü xəbər vermək üçün zəng çaldılar.

Ölümündən bir neçə saat sonra Aquinonun nəşi vida mərasimi üçün Manila şəhərciyinə gətirildi. 2009-cu il avqustun 3-də Aquinonun cənabası Maniladakı kafedrağa gətirildi və burada onunla son dəfə vidalaşmaq, dəfn kortejini izləmək üçün minlərlə Filippinli sıraya durmuşdu.

Avqustun 4-də Ferdinand Markosun oğulları Ferdinand Markos Cusin və Imee Markos 20 il öncə atalarını hakimiyyətdən salmış qadına sonuncu dəfə nəzakətlərini nümayiş etdirdilər. Markosun bacı və qardaşları da Aquinonun uşaqları tərəfindən başsağlığı üçün qəbul edildi. Sonuncu gün ABŞ-a səfərini yarımçıq qoyan Gloria Makapagal Arroyo da zamanlar yaxın tərəfdaş olduğu Aquino ilə sonuncu dəfə vidalaşmaq üçün gəlmişdi...

Avqustun 5-də Filippin Katolik Kilsəsində təşkil olunan dəfn mərasimində Aquinonun daimi sakitliyini təmin etmək üçün sona çatdı. Messa sonra Aquinonun kiçik qızı Krisin emosional və kədərli nitqi bütün Filippinli göz yaşlarına boğdu. Aquinonun son mənzilə çatdırılması 8 saat sürən çox çəkdi. Manila limanında xanım Aquinoya hörmət əlaməti olaraq gəmilər fit çalmağa başladı.

Onun ölümü sanki Filippinin birlik, həmrəylik aktına çevrilmişdi.

Müxtəlif siyasi partiyalardan olan siyasətçilər keçmiş Prezidentə kədər və tərif dolu nitqlər söyləyirdilər. Bir zamanlar Aquinonun tərəfdarı olan Prezident Arroyo, ölkə üçün verdiyi qurbanları nəzərə alaraq, onu "nəzakət xəzinə" adlandırdı. Cənab Estrada onun ölümü ilə ölkənin öz anasını itirib bələdçisini itirdiyini qeyd etdi. O, Aquinonu Filippində ən çox sevildiyi qadın adlandırdı. Senatın Prezidenti Xuan Enrile xalqdan onun daimi bitliyi üçün dua etməsini xahiş etdi.

Daha sonra sadə filippinlilər matəm əlaməti olaraq sarı köynək geyirdilər, messalar keçirdilər. Aquinoyla, onun ailəsi ilə həmrəylik əlaməti olaraq ölkənin əsas yollarında, küçələrdə bir zamanlar totalitarizmə qarşı mübarizədə istifadə olunan sarı lentlər bağlanmışdı. "Facebook" və "Twitter" kimi populyar şəbəkələrdə filippinlilər matəm əlaməti olaraq sarı lent şəkilləri yerləşdirmişdilər...

O gün dünya Filippini, Filippin dünyanı sarı görürdü...

Dünya liderləri onu belə xatırladı

Filippin katolikləri ölümündən sonra onu - yaşamı boyu katolik inancına bağlılığı ilə tanınan Aquinonu müqəddəs adlandırmaq üçün kilsə müraciət etdilər.

Onun dəfnindən bir neçə gün sonra Filippin Mərkəzi Bankı, orada Aquionların şəkilləri əks olunmuş 500 pesoluq banknotların buraxılmasını iddiasını dəstəklədiyini açıqladı.

Aquinonun ölümü yalnız Filippin xalqını deyil, bütün dünyanı sarsıtdı. Həm yerli, həm də beynəlxalq liderlər kədərli nitqlərində ölkədəki korruptsiyaya və avtoritar rejimə son qoyan qadına valehlik hissələrini ifadə etdilər. O, əbədiyyətə qovuşmuşdu, amma əməlləri yaşayacaqdı!..

Müxtəlif ölkə başçılarından, beynəlxalq təşkilatların rəhbərlərindən Filippin xalqına başsağlığı məktubları göndərildi. **Papa XVI Benedikt** Arxiyepiskop Rosalezə göndərdiyi məktubda Aquinonun Filippin xalqının azadlığı uğrunda, habelə zorakılıq və qeyri-tolerantlığa qarşı mübarizəsini xatırladaraq onu "cəsur və inanlı qadın" adlandırdı. **ABŞ Prezidenti Barak Oabama**, mətbuat katibi Robert Qibs vasitəsilə "onun cəsarəti, dönməzliyi və mənəvi liderlik qabiliyyəti Filippin xalqı və bütün dünyamızı üçün ilhamvericidir" - dedi. **ABŞ-ın dövlət katibi Hilari Klinton**

2009-cu ilin iyul ayında tez sağlması diləkləriylə "açıqca" göndərdiyi Aquinonun vəfatından kədərləndiyini dedi. Klinton Aquinonun diktatorluğa qarşı mübarizədəki "qeyri-adi cəsurluğu"na görə də heyranlığını bildirdi. **CAR Prezidenti Yakob Zuma** Aquinonu dərin təvəllütlə dinc keçidin parlaq örnəyi adlandırdı.

Britaniya və Quzey İrlandiya Birləşmiş Krallığının kraliçası **Yelizaveta** Maniladakı elçilik vasitəsi ilə Filippin xalqına belə bir məktub göndərdi: **"Mən Filippinin keçmiş Prezidenti Korazon Kori Aquinonun vəfatından kədərlənirəm. Onun ailəsinə və Filippin xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm."**

Rusiya Prezidenti Dmitri Medvedev Prezident Arroyoya göndərdiyi məktubda **"Aquino adının Filippin cəmiyyətində dərin islahatlarla demokratik dəyişikliklərlə əlaqələndiyini"** dedi.

Timor-Lestenin prezidenti, eləcə də Malayziya müxalifətinin lideri **Önvər İbrahim**in həyat yoldaşı **Van Aziza** isə yaxın dostlarının təbii mərasimində iştirak etmək üçün Filippinə getmişdilər. Vaxtı ilə tənqidlərə qarşı mübarizəsi ilə dünyanın diqqətini cəlb etmiş xanım Aquinonun ölümü ilə dünyanın diqqətini toplamışdı öz ölkəsinə...

Yaşayan miras...

Prezidentlik müddəti bitdikdən sonra Aquino bir çox ödənlə təmtəçələnən **Araçon Qezon Barış Ödülü Fondu** və Filippinin Məsuliyyətli Qadınları

Fondunun **Barış Ödülü** (2003), 1996-cı ildə **Əmin Karer və Məşhurlar** **Mandeladan** (2004) **ABŞ Dövlət Departamentinin Uilfrayd Fulbrayt Ödülü** (2005) qazanmışdı. Həmin il **Eleanor Ruzvel** **İnsan Haqları**

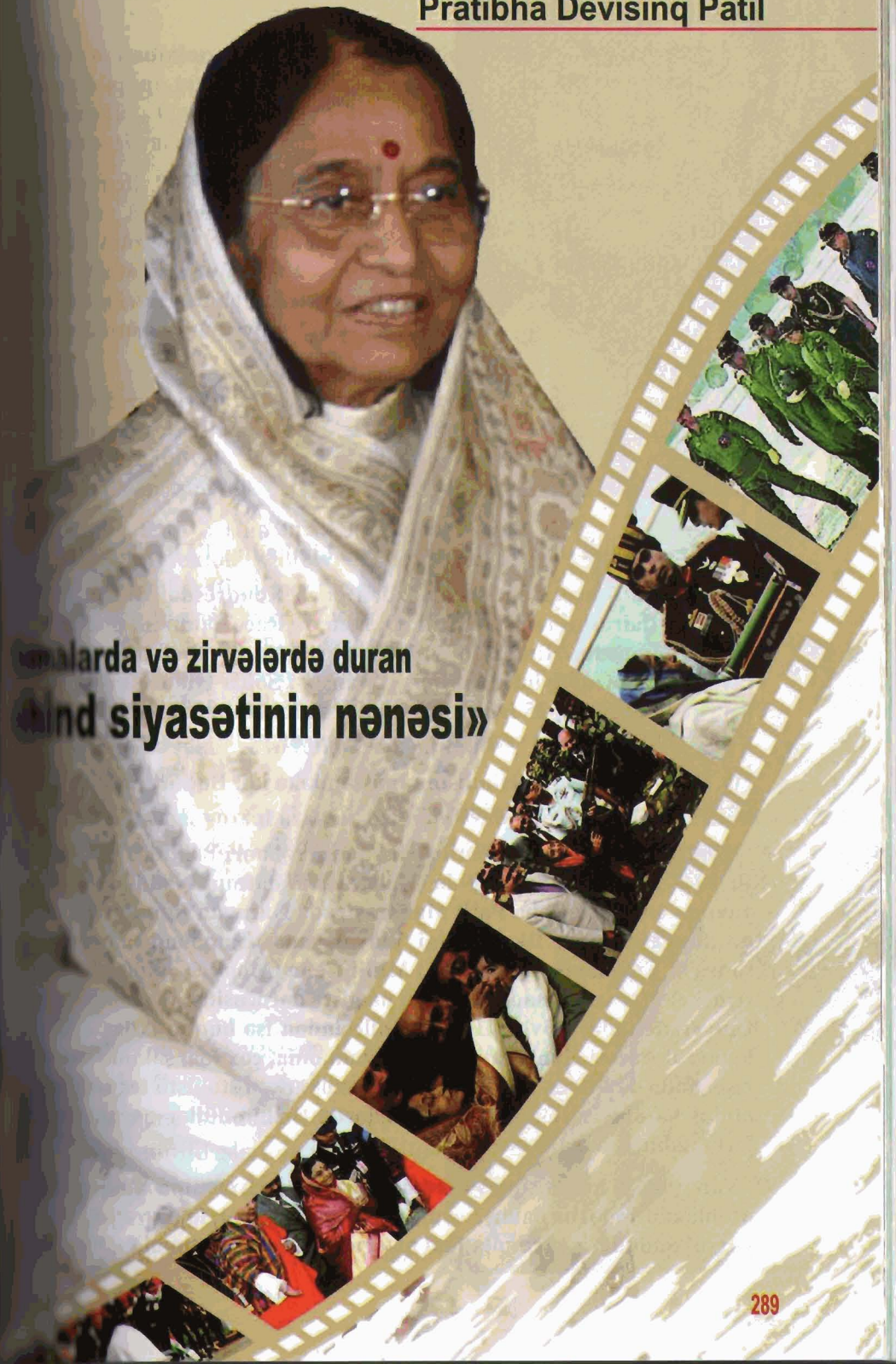
Ödülü, BMT-nin Gümüş Medalı, eləcə də
Müstəqillik üçün Kanada Beynəlxalq Ödülü
ilə təltif olundu. Beynəlxalq Anlaşma
görə Ramon Maqsaysay Ödülü (1990),
Dünya Vətəndaşlığı Ödülü (2001), De

Rokfeller Liderliyə Körpü Ödülü (2005), Asiya Sakit Okean İctimai
fəaliyyət Ödülü, Qadınların Beynəlxalq Mərkəzinin Yaşayan Miras Ödülü,
Martin Lüter King Cünior Dinclik Ödülü, BMT-nin Qadınlar üçün
inkişaf Fondu Noel Fondunun Həyat Ödülü (2008)... layiq görüldüyü
mükafatların ancaq bir qismidir.

Korazon Aquino dünyanın bir çox nüfuzlu universitetinin
“Fəxri Doktor”u ünvanını almışdı. Bu sırada Boston, Nyu-
York, Tokio, Manila və başqa şəhərlərdə yerləşən ünlü uni-
versitetlər var. Ancaq heç şübhə yoxdur ki, onun ən böyük
ödülü xalqın onun adına bəslədiyi sevgi, xalqın öz qəlbində
ucaltdığı mənəvi heykəldir! Xalqın arzularının ifadəçisi ol-
muş bir qadın üçün millətin anası adından da daha təsirli ad
nə ola bilər?! Millət onu öz anası kimi xatırlayır, anası kimi
(anasını anırmış kimi) anır...

Həmişə anılmaqda, xanım Aquino! Aqibətin mübarək!

**...malarda və zirvələrdə duran
...nd siyasətinin nənəsi»**

■ **Xanım Patil hüquqşünas kimi öz peşəkar kariyerasına Calqaon**
Məhkəməsində başlamış, eyni zamanda, ictimai fəaliyyətlə, xüsusi
yoxsul qadınlara yardımla fəal məşğul olmuşdur. İctimai fəaliyyəti

İddiə edini yazan qadınlar

İşsizlik kariyerası

1961-ci ildə 27 yaşında ikən Məmmədankı Calqaon dairəsindən qatənci orqana seçildi. 1967-ci ildə Calqaondaki tərəfdaşlarının köməyi ilə Məmmədankı Calqaon dairəsinin müavini oldu. Sonralar Məmmədankı Calqaon dairəsində vaxtlarda turizm, sosial rifah və mənzil təminatı nazirliklərində nazir

müavini vəzifəsində çalışdı.

O, dörd dəfə Eldabad dairəsindən parlamentə seçilmişdir. 1985-ci ildən 1990-cı ilə kimi parlamentdə yuxarı palatanın üzvü kimi fəaliyyət göstərmiş, 1991-ci ildə Hindistanın Aşağı Palataya üzv seçilmişdir.

1977-ci ildə, İndira Qandinin məğlub olmasından sonra Konqresdəki partiyaya

hissəyə bölündü. Ancaq siyasi təzyiqlərə baxmayaraq, Patil Qandini dəstəkləməyə davam etdi. Hətta 1977-ci ilin dekabrında Qandinin həbsinə etiraz etdiyinə görə 10 gün həbsdə qaldı. 1978-ci ildə Konqres yenidən fəaliyyətə başlayanda Patil Assambleya müxalifət lideri kimi ön plana çıxdı.

1980-ci ildə öncəki Konqres yenidən hakimiyyətə qayıdanda onun baş nazir postuna nəzərdə tutulurdu. Lakin vəzifəyə Sancay Qandinin xın tərəfdaşı Antulay təyin edildi və iş elə gətirdi ki, tezliklə korrupt hallarına görə vəzifəsindən istefa verdi. Bundan sonra Raciv Qandi Maharaştra Konqres Komitəsinin başçısı vəzifəsinə təyin etdi.

1983-cü ildə Patil, Konqresin Ştatlar Şurasına seçildi və burada fəaliyyətinin son iki ilində (1986-cı ildən 1988-ci ilə kimi) sədr müavini vəzifəsində işlədi. 1990-cı ilin aprelində onun bu vəzifədəki müddəti başa çatdı. Növbəti il Raciv Qandiyə sui-qəsdədən sonra o, ərinin bir zamanlar mer olduğu Lok Sabadan nümayəndə seçildi.

Xanım Patil, həm də Kooperativ Banklar və Kredit Cəmiyyəti, Milli Federasiyasının, Milli Korporasiyanın və Hindistan Birliyinin

Racəstanın qubernatoru

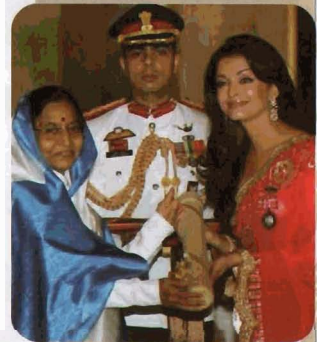
2004-cü ilin noyabrında Pratibha Patil, Racəstanın qubernatoru seçildi. Qubernatorla yanaşı Racəstanda daha iki yüksək vəzifədə, Assambleyanın spikeri və baş nazir postunda qadın çalışırdı.

2006-cı ilin aprelində Racəstan Qanunverici Assambleyasında Racəstan Din Azadlığı Qanunu qəbul edildi. Qanunun əsas məqsədi "dinduzluq yolu ilə və ya zorla qeyri-qanuni yolla dinə əsaslanan başqasına keçməyə" nəzarət etmək. Ancaq bəzi xristian təşkilatları bu qanuna qarşı çıxdılar. Patil, insan hüquqları prinsipləri söz və ifadə azadlığı, vicdan azadlığı və məhkəmə prosesinin azadlığına zidd olduğundan qanun imzalamadı.

2006-cı ilin mayında Racəstan hökuməti qadın səlahiyyətini yenidən Patilə göndərdi. O isə 2007-ci ildən sonra layihəni imzalanmamış halda Assambleya prezidentinə göndərdi və növbəti vəzifəsindən istefa etdi. İstefa verməyinə səbəb prezidentliyə namizəd olması idi.

2007-ci il prezident seçkilərində namizədliyinə qatılmağa sürən xanım Patilin Qandi ailəsinə sadıq qalması prezidentliyə namizəd olmasında, həm də qazanmasında çox önəmli rol oynadı.

Hindistanın ilk qadın prezidenti olması postuna namizədliyi nəzərə alaraq Sonya Qandi, Hindistanın 60-cı ilində Patilin namizədliyinə "tarixi hadisə" olduğunu dedi. Dehliyə gəlmədən öncə o, Qandiyə, göstərdiyi etibara görə təşəkkür etdi və prezident seçilsə ilk işi Milli Əyalət məşğulluq təminat aktının qəbul edəcəyini açıqladı.

Hindistan Xalq Partiyası kampaniyası

Patil prezidentliyə namizəd olduğdan sonra Hindistan Xalq Partiyası (Bha-

Ziddiyyətlər

Keçmiş prezident Abdul Kamal ləfi üçün çox yüksək standartlar tələb edirdi. O, hakimiyyətə gəlməzdən əvvəl alim və innovator kimi ün qazanmışdı. Prezidentliyi dövründə bütün kateqoriyalardan olan insanlara bərabər münasibət göstərdiyindən onu "Kütlələrin prezidenti" adlandırırdılar. Onun əsas məqsəti Hindistanı 2020-ci ilə kimi elm və texnologiya nəhəsinə, inkişaf etmiş ölkəyə çevirmək idi.

Onunla müqayisədə hələ prezident seçilməzdən öncə Patilin bu işi davamlı etmək bacarığı bəzi insanlar tərəfindən şübhə altına alınır. Prezident seçildikdən sonra ilk günlər belə, bir çox KİV onun barəsindəki məlumatlar daha çox prezidentlik fəaliyyəti barədə deyil, onun çatışmazlıqları barədə idi.

Janata Partiyası (BJP)) onun keçmiş fəaliyyəti ilə bağlı şərhlər verdi.

Partiyanın lideri Arun Şuri "Bu korlanmış insan prezident olmağa layiqdirmi?" adlı kitabı nəşr etdirdi. Hindistan Xalq Partiyası da bir lideri "Pratibha Patili Taniyin" adlı kitabı nəşr etdirdi. Patil və onun ailə üzvlərinin qalmaqallı maliyyə dövrüyləri barədə məlumatlar yayıldı. Bu kampaniyadan sonra media Patilə şübhəli namizəd kimi görməyə başladı.

Hindistan Xalq Partiyasının onun əleyhinə kampaniya başlatmasına baxmayaraq, bütün bunlar hüquqi baxımdan onun üçün təhlükəli deyil.

Hindistan Ali Məhkəməsi açıqlamalarla Patilə qarşı şübhəli olduğunu və bunun daha çox şəxsi məqsədlər üçün olduğunu bildirərək Patilin namizədliyinə geri götürməsi tələblərinə etiraz etdi.

Patil bir namizəd, hələ-hələ bir qadın üçün kifayət qədər ağır ittihamlarla dolu kampaniya qarşısında mətanətlə dözdü, geri çəkilmədi!

Şübhə, etiraz etdi...

Hindistan Milli Konqresi və Solçu Hindistan Partiyalarının liderləri bu faktların şişirtməsi barədə bir qarışıq olduğunu deyirdilər. Onların homçinin bu faktların onun partiya lideri və qubernatorluğu vaxtı heç vaxt şübhəli olmadığını da diqqətə çatdırdılar. Onlar Hindistan Xalq partiyasını Patilin seçki kampaniyasını gözdən salmaq məqsədi ilə şübhəli məlumatlar verməkdə günahlandırıdılar.

lar. Baş nazir də Patili müdafiə etdi. 2007-ci il iyulun 27-də uzun müddət sükutu pozaraq Patil ona qarşı irəli sürmüş faktları “yalan və əsassız” adlandırdı. Bu qədir sadəcə bir cavab: “yalan və əsassız”! Bəlkə də onun olay barədə geniş danışması şübhələri daha da artırmaq üçün onun geniş özünümüdafiə tədbirləri etməsi yeni ittihamlar və suallar doğurdu. O rəqiblərinin gözlədiyi, onların aqibətləri miqyasda cavablar verməməsi həm də “mən sizdən üstünəm” deyir.

sanki!.. 2007-ci il iyunun 17-də o Hindistanda mövcud olan çadra qadınlarına qarşı çıxış etdi: “Hindistan mədəniyyətində qadınlar həmişə mürəkkəb olub. Ancaq indi zaman dəyişib və sistem də dəyişməlidir. İndi qadınların hər bir sahədə uğurları olduğu zamanda biz onları belə addımların geridə qoyaraq irəli addımlamağa çağırmalı, dəstəkləməliyik”.

Bu fikirləri hətta keçmiş stereotiplərdən qurtulmaq istəyən rəqibləri (Hindistan Silahlı Qüvvələrinin əsgərləri) də dəstəklədi.

Yeri gəlmişkən, hind mədəniyyətinə sonradan - orta çağda gələn “çadra”ya qarşı çıxan Patil, qədim hind mədəniyyətinə, hind adət-ənənələrinə baxışda kifayət qədər mühafizəkardır. Onun bir siyasətçi kimi obrazı da “mühafizəkar” və “sərt” sözləri ilə “süslənir”...

İlahi göstəricilər

Patil Rəcəstanda mərhum lider Baba Devinin ruhu ilə danışdığını iddia edir. O, “Baba Devinin bədənində girərək onunla əlaqə yaratdı” kimi açıqlamalar verən Patil Məxbirlər bunu onun üzərinə götürdüyü ittihamın “ilahi göstəricisi” olduğunu deyir.

Hind siyasətinin qanunu göylərdə...

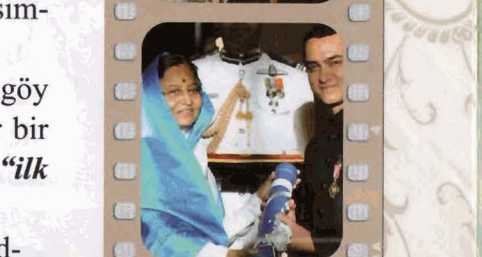
Hindistanın 74 yaşındakı qadın dövlət başçısı Pratibha Patil, günün ən çox danışılan isimlərindən biri oldu.

“Sukhoi-30” tipli savaş təyyarəsi ilə göy üzündə 30 dəqiqə qalan Patil, həm bu cür bir aviatroni sürən “*ən yaşlı qadın*”, həm də “*ilk qadın lider*” olaraq tarixə düşdü.

Hindistanın qərbindəki Lohegoan aerodromundakı əsgərlər dövlət başçısını tövrənle qarşıladı.

74 yaşındakı Hind lideri xüsusi pilot geyimində geydi və dünyanın ən güclü savaş təyyarələrindən Rusiya istehsalı Sukhoi-30 bombardman təyyarəsinin kabinəsinə keçdi.

Hindistanın sayılı qadın pilotları arasında yer alan hindli lider, havada 30 dəqiqə yarım saat içində hava gəmiçiliyini nəzarətini zaman-zaman dövrəvi və çevik manevrlər etdi.

qadın siyasətçisi kimliyi
Qərb qadın siyasətçi kimliyi
ni qoşa canlandıran bir d
lət xadimidir! Hissi-həyə
atəşi, ruh halı, iki qaşının
tasındaki xalından tutun
ilahi qaynaq axtarışına qad
bütün halı ilə hind (Şərq
yeri gəldikdə soyuqqanlı
sərt siyasi qərarları ilə, an
mən qərarlılığı, dayı
mövcud dövlət başçısı ob
nın bir çox parametrləri b
habelə aldığı təhsillə Qər
Bəlkə də onun dövlət
şöhrətin!) zirvəsinə çat
bu iki halı, iki dünyanı

dəyəri harmoniyaya gətirə bilməsindədir!

Vaira Vike-Freiberga

İşgala görə tər
ndiyi ölkənin 55 il sonra
Prezidenti oldu

O, Latviyanın ilk qadın prezidenti kimi adını tarixə yazdı.

O, bütövlükdə Şərqi Avropada ilk qadın prezident olub.

O, cəmi 8 il içərisində (1999 - 2007) ölkəsinin həm Avropa Birliyinə, həm də NATO-ya üzvlüyünə nail olan dövlət xadimidir.

O bu gün də beynəlxalq siyasətdə xüsusi fəallığı ilə seçilən, BMT-nin Baş katibinin xüsusi elçisi, 2006-cı ildə BMT-nin Baş katibinin rəsmi namizəd olmuş zərif xanım, güclü və peşəkar siyasətçi və diplomatik oğlu LİDERdir.

Bu qadın bu gün də dünyanın ən məşhur və nüfuzlu siyasətçilərindən biri sayılan, Latviyanın ilk qadın Prezidenti olmuş **Vaira Vīķe-Freiberga**dır (Vaira Vike-Freiberga)!

2010-cu ildə Bakıya səfəri zamanı onunla təxminən bir həftə vaxtı birlikdə keçirmək, çoxlu söhbət etmək və müxtəlif mövzular ətrafında çoxlu müzakirə aparmaq imkanım oldu. Bu bir həftə ərzində Vaira Vike-Freiberga Azərbaycanı, Bakını, azərbaycanlıları yaxından tanımaq imkanına malik oldu, ölkəmizi və xalqımızı tanıdığını xüsusi vurğuladı. Çox ağıllı, savadlı, dünyagörüşlü bir qadın olmaqla yanaşı, onun ən gözəl xüsusiyyətləri arasında sadəliyi, qənaətimliliyi, mehribanlığı və açıq danışması ən xoşuma gələn xüsusiyyətlərindənəndir.

Adını yazan qadınlar

...ləndəndir. Ermənistan tərəfindən işğal olunan Azərbaycan əraziləri, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, qaçqın və məcburi köçürülən həyatı yaşayan 1 milyon azərbaycanlının 15 ildən artıqdır yurd-yuvasına dönə bilmədiyi münaqişə ətrafındakı bu vəziyyət barədə müzakirə aparırdıq. Onun Bakıya səfəri zamanı bu istiqamətdə verilən açıqlamalar, BMT-nin bu münaqişənin tənzimlənməsi istiqamətində rolunu artırmasının əhəmiyyətini vurğulaması həm də onun ödəli bir siyasətçi, lider olduğundan xəbər verirdi.

Səfəri zamanı onunla söhbət zamanı **"Tarixi Adını Yazan Qadınlar"** haqqında kitab hazırladığımı deyən zaman bu ideya çox maraqlı gəlirdi. Hətta qısa zaman ərzində kitabın qoyulması üçün bir əyləş de yazıb göndərdi.

Onun dəyərli fikirlərin öz əksini tapdığı yazını Azərbaycanın xüsusi elçisi ilə yanaşı, özünü qarşı da bir diqqət və ehtimam sayaraq ona xüsusi təşəkkürümü bildirdim. Xüsusilə onun qadınların inkişafı, onların cəmiyyətlərdə və dövlətlərdə, dünyada rolunun artırılmasına dair düşüncələri ol-

duqca maraqlı və əhəmiyyətlidir!

Yadımdadır, səfərin sonunda mən ona iki şir heykəlciyin çirələri üzərində saxl və zamanı bizə xatırladan saati hədiyyə edəndə **“Gücünüz və zamanınız daha da bol olsun ki, bundan sonra da dünya üçün və ölkələrimizin əməkdaşlığının daha da artırılması istiqamətdə uğurlu fəaliyyətinizi davam etdirəsiniz, Azərbaycanı və bizi unutmayasınız”** - deyərkən **“heç vaxt”** - deyər cavab verdi və ölkəmizin onun qəlbində xüsusi yer tutduğunu vurğuladı. Xüsusilə Azərbaycan Prezidenti ilə söhbətlərdən çox razı qaldım. **“Azərbaycan özünün uğurlu dövrünü yaşayır”** - deyərək, təbrik

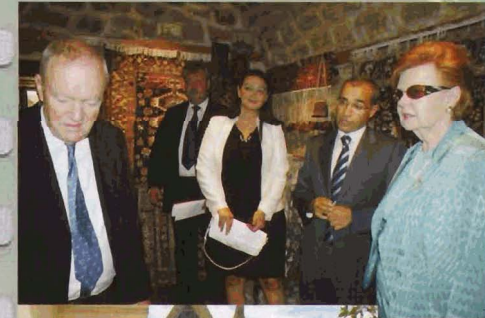
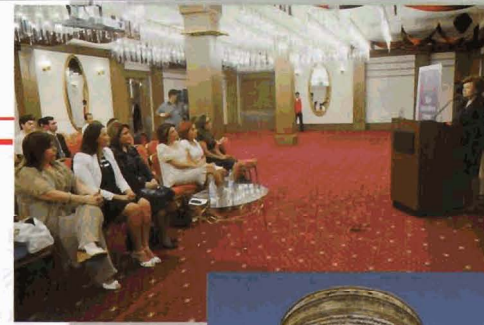
Azərbaycanı görəcəyindən hər zaman məmnun olduğunu vurğuyordu. O, Azərbaycan musiqisi, mədəniyyəti, Qarabağ həqiqiyyəti ilə bağlı kitablar, materiallarla yanaşı, Bakıdan, Qəbələdən, Azərbaycan insanından çox təəssüratlarını da özünü ilə aparırdı!

Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanında yola salınan mərasimində vidalaşmazdan əvvəl mənə, **“bilirəm ki, şər və mənfi qüvvələrlə yaxından maraqlanırsınız, ona görə də sizə özümün kitablarından birini hədiyyə etmək istəyirəm”**, - dedi. “Latvian Song Melodies” adlanan kitabda Latviya xalqının böyük mədəniyyətinin bir hissəsi olan xalq mahnıları, folklor nümunələri toplanmışdır. Çox maraqlı kitabdır. Burada həmin mahnılar notlarda öz əksini tapıb, onun altında latış və ingilis dilində həmin mahnının sözləri yazılıb. Aşağıda isə bu xalq mahnısının, folklor nümunəsinin tarixi kökləri, rəvayəti, əfsanəsi və s. verilir. Mədəniyyəti bundan geniş necə təbliğ etmək olar? O bu kitabı yazanda Latviyanın Prezidenti

Bu kitabı ən gözəl hədiyyələrdən biri kimi saxladım. Ümumiyyətlə, Vaira Vīķe-Freiberga ölkəsinin inkişafı ilə yanaşı, mədəniyyəti, tarixi irsi ilə də çox iş görüb və özünü bu sahədə çox fərqləndirir. Bu kitabın müəllifidir.

Mənim Vaira Vīķe-Freiberga Azərbaycanın əməkdar artisti, xalq müğənnimiz Tünzalə xanımın Ağayevanın ifasında mənimlə tanış olduğum bir neçə mahnı dinləmişdi və xoşuna gəlmişdi. Təbii ki, Tünzalə xanımın mənə ona xüsusi ləzzət etmişdi. Hava limanında, - ayrılan zaman **“bilirəm ki, pianoda çalmaq artıq kitabınız da var. Latviya mədəniyyəti və folklor nümunələrini notlara baxışla, sözlərə baxışla zümzümə edə bilərsiniz”**, - dedi.

Mənim musiqiləri sevdiyimi təbii ki, latış mahnılarını daha çox dinləmək, yaxşı səsimlə onları çalmaq, yaxşı səsimlə onları da, zümzümə də etməyi istəyirdim və bundan böyük həzz alacağımı da zarafatla dedim. Sonra ayrıldıq. Yenidən görüşmək ümidi ilə... Üstəlik **“TARIXƏ ADINI YAZAN QADINLAR”** kitabının ilk nüsxəsindən birini avtoqrafla ona hədiyyə etməyə söz də verdim...

Dünya TARİXİNə adını əbədiləşdirmiş bu böyük QADINın həyatı çox maraqlı olub. Heç bir qadın kimi qəbul edilə bilməyib, arzularının və istəklərinin arxasınca gedib və müddət ərzində dünyada haqqı olan çox danışılan adamlardan biri hesab olunur...

Guntin pulciņš. 1. rindā otrā no labās Vaira Vīķe Freiberga. Lībekā, 1947. gads.

Vaira Vīķe-Freiberga 1937-ci il dekabrın 1-də Riqada anadan olub. Dənizçi Karlis Vikislə Annamariya Vikenin ailəsində dünyaya gələn Vairanın uşaqlığı çətinliklər içində keçib. Onun doğulmasından bir neçə həftə sonra atası Atlantik okeanında faciəli şəkildə həlak olub. Bir neçə il sonra anası dənizçi **Edqar Xerman** ilə ailə qurub. 1944-cü ildə, keçmiş Sovet İttifaqının Latviyanı işğal edən zaman onun ailəsi Almaniya üz tutur.

Vaira orta təhsilini ilkin olaraq Lübekdəki (Almaniya) qaçqın şərgəsində latış məktəbində alıb, sonra 1949-cu ildə ailəsi ilə Mərakeşə köçməsi ilə bağlı orada fransız orta məktəbində oxuyub.

Fransız dilini öyrənib. Sonra Kanadadakı Mers Sultan Gənc Qızlar kollecində təhsilini davam etdirib. Vairanın 16 yaşı olduqda ailəsi yenə köç havasında oldu. Bu dəfə Kanadaya köçürdü. Beləliklə, Baltikyanı diyar- Latviyada doğulan Vaira burada başladığı orta təhsili burada o tayında bitirib.

Vaira işləməklə yanaşı, burada çox yüksək ali təhsil də alıb. 1961-ci ildə Toronto Universiteti Viktoriya kollecini bakanın dərəcəsi ilə bitirən Vaira 1962-ci ildə burada psixologiya magistr dərəcəsi alıb.

Qanada Prezident öz ana dili latışca, ingilis, fransız, ispan, alman, habelə italyan və portugal dillərində də danışa bilir. Vairanın mükəmməl bilməsi onun "qanadlı" inə əvvəlcə tərcüməçi (1958-ci il), sonra isə Qızlar kollecinin yuxarı kurslarında ispan dili dərsi dərsi "yazıb". Universiteti bitirən Vaira sonra o, Toronto Psixiatriya xəstəxanasında klinik psixoloq kimi işləməyə başlayıb.

1962-ci ildə təhsilini davam etdirən Vaira üçün Toronto Universiteti təqdim etdiyi Mon-

reala gələn Vaira 1965-ci ildə buradakı universiteti eksperimental psixologiya sahəsi üzrə xüsusi dərəcə ilə bitirib. Son isə Maktilla Universitetində eksperimental psixologiya üzrə doktorluq dərəcəsi alıb.

Peşəkar fəaliyyəti

1965-ci ildən 1998-ci ilə qədər Vaira Vike Monreal Universitetinin professoru kimi psixologiya fakültəsində psixofarmakologiya

və psixolinqvistika, elmi nəzəriyyələr, təcrübə metodları, dil və düşüncə prosesləri üzrə dərslər deyib.

O, yaddaş, dil və düşüncə (təfəkkür), dərmanların təsiri və dillə bağlı olmaqla psixologiya sahəsində araşdırmalar aparıb. Onun eksperimental tədqiqatı yaddaş prosesi və dillə bağlı olub. Bu dövr ərzində o, 10 kitabın, 160-dan çox məqalənin müəllifi olub, 250-yə yaxın mühüm elmi-ictimai məzmun daşıyan çıxışlar edib, radio, televiziya və mətbuata müxtəlif dillərdə aktual mövzulu müsahibələr verib. *(Xanım Vike-Fraiberqin "Mədəniyyət və Latış kimliyi" kitabı bu adı, həm məzmunu etibarlı ilə) diqqəti xüsusilə cəlb edir. Bu kitab latış dilini bilməyən qeyri-latışlar üçün nəzərdə tutulub. O, latış mədəniyyətinin qorunmasının vacibliyini vurğulayaraq, "Latışlar yaşayan, lakin latış dilini yaxşı bilməyən vətəndaşlarımızı tanıya bilmərik, onlar Latviyanı öz evləri kimi sayıb, yaşayıb və Latviya üçün çalışırlar" - deyər fikrini bildirir.)*

Üstəlik, o, həm də, latış emigrantları arasında latış xalq mahnıları, bu mahnıların poetika və strukturunun öyrədilməsi (bushinlər də latış folklorunun öyrədilməsi) sözügedən sahədə, bələdiyyə maarifləndirmə işi ilə ün qazanıb. O, fəaliyyəti xarakterini, xanım

1 fəaliyyətini tamamlayan inşaatçıdır!

Kanada Elmlər Akademiyası (Royal Society of Canada) üzvü dili şöbəsinin prezidenti olub. Bu dövr ərzində o, milli və beynəlxalq elmi təşkilatlarda, Kanada dövlət və elmi komitələrində önəmli vəzifələr tutub və idarəetmə təcrübəsinə yiyələnib. Xanım siyasətçi o vaxtlar Kanada elmlər və bəşəri dəyərlər mətbəliyi sahələrində nailiyyətə görə müxtəlif medal və ordenlərlə təltif olunub.

Aktiv ictimai fəaliyyəti və etdiyi elmi-ictimai vəzifələr xanımın qazandırıb, şöhrət gətirib. Kanadadakı çalışmaları onun həyatında daha bir səhifə - fəxri səhifəsi açıb və o, NA-tionun "İnsan faktoru" elmi proqramının rəhbəri vəzifəsində çalışmağa başlayıb. Ancaq tale qanun fərqli ölkələr, fərqli vəzifələr yazılmış xanım Freiberga yetib. Okeanın o tayına, amma bu günə güney Amerikaya yola düşüb. Onu Braziliya parlamentinin Konstitusiyaya islahatları üzrə komissiyada Kanadanı təmsil etməyə dövlət etmişdilər (1989).

Bu yeni zamanda, elmi cəmiyyətin rəhbərliyini də öz üzərinə götürmüşdü.

nardan tanıtmış xanım ictimai-siyasi xadim, alim olaraq Latviyanın Üç Ulduz Ordeni, habelə bir sıra xarici ölkələrin ödülləri ilə təltif edilib.

Nəhayət, 1997-ci ildə Kanadadan Latviyaya döən Vaira Vīķe-Plepiņa nazir tərəfindən ölkəsinin dünyada obrazını formalaşdırmağa nail olan (yeni təsis edilmiş) Latviya Universitetinin rektoru təyin edildi (19 oktyabr 1998-ci il). Bu vəzifə onun illərlə könüllü surətdən kənarda apardığı işlərin məntiqi sonluğu (davamı!) kimi həm çox yaraşırdı, həm də onun haqqı idi! Ancaq bu "haqq"ın, "yaraşığı"n və "son"un tam sonu deyildi, təbii. O, Latviyaya daha böyük vəzifələrdə gərək idi (Ona da öz milli istiqamətə həyata keçirmək üçün səlahiyyət gərək idi.)!

Prezidentlik

1999-cu ildə Vaira Vīķe Latviyanın Prezidenti seçildi. O, önləyici prezidentliyə namizədliyini qəbul etməsə də, Latviya seymiki ölkədən irəli sürüldü və iyulun 20-də Prezident seçildi!

O, iyulun 8-də prezidentlik təqdimatı verdi. Rəy sorğularında onun dəstəyə göstəriciləri 75-80 % təşkil edirdi və ikinci dəfə 2003-cü ildə 96 səsə 88% dəstəylə yenidən Prezident seçildi.

Vaira Vīķe Latviya Konstitusiyasının Prezidentə verdiyi hüquqlardan geniş şəkildə istifadə edib, Latviyanın Avropa Birliyi və NATO-ya qoşulması üçün seçilməsinə nail olub!

O, çoxsaylı beynəlxalq təşkilatların təşəbbüsünə iştirak edib və sosial problemlərin həlləsinə, mənəvi dəyərlər, Avropa ilə yaxın dialoqu və demokratiyanın inkişafı ilə bağlı çıxışlar edib. Prezidentliyi dövründə şəhər və ölkəni gəzərək seçiciləri ilə görüşür və il ərzində onlardan məktublar alıb, problemlərin həlli istiqamətində yorulmadan çalışır, ələndən gələn tövsiyələrin insanların sevimlisinə çevrilib.

Prezidentliyindən sonra...

2007- ci ilin iyulunda prezidentlik müddətinin başa çatması ilə Vaira Vīķe Freiberga geniş miqyaslı beynəlxalq mərasimlərdə çıxış etməyə dəvət olunub. O, Madrid Klubunun banisi, Xəbərlər Əlaqələr üzrə Avropa Şurasının üzvü və bir neçə fondun fəxri rəhbəridir. 2008-ci ildə o, Tolerantlıq və Barışıq üzrə Avropa Komissiyasının üzvü oldu. 2008-ci ilin yaz semestrində o, Harvard Universitetinin, Con Kennedi kolleci Elmi Cəmiyyətinin üzvü kimi dəvət olunmuşdu. O, həmçinin Avropa Tarix Müəllimləri As-

O, ölkəsinin "1 sayılı kreslo"nda oturmaqla yanaşı, öz ixtisasından, sənət sahəsindən - psixolinqvistik, semiotika və Latviyanın şifahi və yazılı ədəbiyyatının analizləri ilə bağlı tədqiqatlarından da imtina etməmişdi.

2005-ci ilin aprelində BMT-nin Baş katibi Kofi Annan Vika Freiberganı dünya liderlərindən ibarət rəsmi fəssəl islahatlar gündəliyinin tərtibatı qrupunun üzvü təyin etdi. 2006-cı ilin sentyabrında üç Baltikyanı ölkənin rəsmi şəkildə onun BMT-nin Baş katibliyinə namizədliyini elan etdi. 5 oktyabrda o öz namizədliyi geri götürdü).

Assosiasiyasının Məsləhət Şurası təsis edildi.

Vaira Vike Avropa Şurasının prezidentliyinə ilk qadın namizədi olub. O, Lissabon Sazişi ilə əlaqədar Federal Avropanın yaradılmasını arzu edilən hesab edilib.

Ailəsi və şəxsi həyatı

Vike Monreal Universitetində kompüter texnologiyaları üzrə professor İmants Freibergslə ailə qurub. Şəxsən yaxından tanıyan şəxsən kimi deyə bilərəm ki, gənc bir insan, maraqlı bir ziyalı və alimdir. O, Latviya İnformasiya Texnologiyaları və Telekommunikasiya Assosiasiyasının prezidenti olub. Onlar Toronto, Latviyalı Tələbələr arasında tanış olublar.

Onların iki övladı var - Karlis və İndra. Onlar dövlət və özəl təşkilatlara məsləhətlər təklif edən "VVF Konsaltinq" kompaniyasının əsasını qoyublar.

Oğlu Karlis Latviyada yaşayır, qızı İndra Londonda işləyir.

Latviyanın sabiq Prezidenti Vaira Vike-Freiberga teleaparımcılıq karyerasına başlayıb. O,

yerli televiziya - 1-ci kanalda efirə çıxan “Biz varıq” proqramının aparıcısıdır. Proqram Latviyanın obrazına və özünüdərkinə, habelə ölkənin Avropada və dünyadakı yerinə həsr olunub. Eks-prezident verilişin mövzusunu və həmsöhbətlərini özü seçir. Və hər il ayda bir dəfə, ilk həftənin şənbə günü efirə çıxır.

Qeyd edək ki, Vaira Vike-Freiberga, prezidentlikdən getdikdən sonra Avropa Komissiyasının məsləhətçisi təyin olunub, həmçinin Avropa Birliyinin müstəqil ekspert qrupu olan “Müdrilər Şurası”nın rəhbərliyinə daxil edilib.

Medal və Ödülləri

Vike-Freiberga siyasi fikirlərinə görə Hannah Arendt (2003-cü il), Avropanın gələcəyi və milli özünüdərkini mənasını müəyyənləşdirdiyinə görə İmperator Otto ödəli (2007-ci il), Azadlıq və Azad ticarəti təbliğ etdiyinə görə Hayek ödəli (2009-cu il) və digər çox digər ödələ layiq görölüb. O, 37 Əmək ordeni və 16 “Fəxri Doktor” adı alıb. Latviya Elmlər Akademiyasının, Kanada Kral Akademiyasının və Belçika Kral Akademiyasının üzvüdür. Keçmiş Pre-

adını yazan qadınlar

zidentin “kolleksiya”sında Almaniyanın, Yunanıstanın, Norveçin, Estoniyanın, Litvanın, Danimarkanın, Fransaın, Macarıstanın, Finlandiyanın, Sloveniyanın, Bolqarıstanın, Portuqaliyanın, Polşanın, İtaliyanın, Slovakiyanın, İspaniyanın, Belçikanın, Ukraynanın və digər bir neçə ölkənin yüksək dövlət orden və medalları var.

Prezident barədə 4 bioqrafiya yazılıb və 2008-ci ildə “Üçüncü Günü” adlı sənədli film çəkilmişdir.

Xanım Freiberganın həyat və fəaliyyəti ilə tanışlıq göstərir ki, o, hələ psixologiya, psixofarmakologiya və psixolinqvistika ilə, həm nəzəriyyələr, təcrübə məsələləri, dil və şüur prosesi üzrə elmi tədqiqatlarla məşğul olarkən də, dövlət siyasətə gəlmədiyi və ölkənin başı olsa da, taleyi onu siyasət sahəsinə üçün doğduğunun fərqində olub: Latviya, Almaniya, İsveç, ABŞ, Kanada, Braziliya Latviya... Və bu uzun həyat tədqiqatı onun siyasətçi kimliyinə də psixoloji, elmi, təcrübə sahəsinin bəxş edib, göstərilən sahələrə (ixtisas sahələrinə aid) tədqiqatlıq gətirib! Ancaq ünlü

Azərbaycan filosofunun
birincə desək, o, "Yük
müzdən böyük fərhun
yoxdur" deməyi bacarı
ha doğrusu, bunu bacard
nı işi ilə şəkilləndirirdi
ixtisaslı siyasətinin, siy
li ixtisasının, siyasəto y
lan taleyinin, taleyino y

lan siyasətin gərəyini həyata keçirib! Təbii, bu, hər ömrə qismət
mur. Amma hər qismət də **Ömürləşmir**, təbii...

Valentina Tereshkova

Tarixin gizlətdiyi sirlər:
göyden baxan
ilk qadın

- O, toxuculuq fabrikində fəhlə işləyən gənc bir qız idi. Çox kiçik idi... **16 iyun 1963-cü ildə kosmosa gedən ilk qadın oldu!**
- Sadəcə, bir dəfə kosmosa getdi. Təxminən 3 gün qaldı və bu vaxtda dünyanın ətrafında 48 dəfə dövrə vurdu!
- Sovet feminist cərəyanının qabaqcıl simalarından biri, kosmosa getmək kimi çətin bir işi uğurla bacaran bir qadın oldu. Ancaq onun fikrincə, dünyada qadın üçün ən çətin iş kosmonavt işi olmamış!
- Keçmiş SSRİ dövründə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına təyinat alındı.
- Aydakı kraterlərdən biri və 1671 Çayka kiçik planeti onun adı ilə adlandırıldı.
- "XX yüzilliyin ən nəhəng qadın siması" fəxri titulunu aldı.
- Yevpatoriyanın sahil küçəsi onun adı ilə adlandırıldı.
- Vitebsk, İrkutsk, Kemerovo, Korolyov, Lipetsk, Ardatov, Novosibirsk (Akademqorod), Novoçeboksarı, Odessa, Orenburg, Yekaterinburq, Laval, Krasnoyarsk və digər şəhərlərdə onun adını daşıyan küçələr var. Qudermes şəhərində (Çeçenistan Respublikası) prospekti, Tver şəhərində meydanlardan birinə onun adı verilib.
- Doğma kəndinin bir neçə kilometrliyində xatirəsinə həsr edilən "Kosmos" muzeyi fəaliyyət göstərir.
- Şərəfinə 2 abidə ucaldılıb: Moskvada Kosmonavtlar xiyabanında

na yerə endiyi torpaqda - Qornoaltayskda.

- 1983-cü ildə onun əksi olan xatirə sikkəsi buraxılıb. Beləliklə, o, özünə sovet vətəndaşı idi ki, sağlığında təsviri sovet puluna həkk olundu.
- Onun adı ilə adlandırılan brilyantın çəkisi 51,7 karatdır. Bu qiymətli daş qeyri-adi formaya malikdir.
- Haqqında danışdığımız qadın - dünyaca ünlü, əfsanəvi **VALENTİNA VLADİMİROVNA TEREŞKOVADIR.**

Onun haqqında çox eşitmişdim. Sovet İttifaqı illərində o, gənc qızların kumirlərindən biri idi. Marina Qoldovskayanın 1974-cü ildə çəkdiyi "Valentina Tereşkova" sənədli filminə böyük maraqla baxmışdım. Doğrudur, ondan təxminən 20 il sonra rejissor Aleksandr Lyütenkovun 2003-cü ildə çəkdiyi "Valentina Tereşkovanın kosmik debütləri" sənədli filmi daha çox xoşuma gəlsə də, qəhrəman kimi baxdığımız bu qadın haqqında hər şeyi maraqla izləyirdik. Məşhur Sofiya Rotarunun ifa etdiyi "Valentina" mahnısı o zamanlar sevdikimiz mahnılardan idi. Böyükklər 1968-ci ildə Bolqarıstanı keçirilən və Valentina Tereşkovanın da münisflər heyətinin üzvü olduğu müsabiqədə Sofiyanın bu mahnını moldovan dilində necə gözəl ifa etməsindən danışardılar. Sofiya Rotaru da bizim yəqinləmə dövrümüzün ən populyar müğənnilərindən biri olduğu üçün onun "Valentina" mahnısı çox məşhurlaşmışdı. Sonralar onun haqqında çox mahnılar eşitmişdim. Məsələn, "Komputer"-in "Valentina" (albom "The World Of Tomorrow" 1997-ci il, "Valentina" 2008-ci il) və "Bad Sector" adlı italyan qrupunun "June 16, 1963" (albom "Kosmodrom", 2005), "Theatre of Tragedy" adlı norveç rok-qrupunun "Space age", Polşa qrupu olan "Filipinki" nin "Valentina Twist" və s.

Onunla Rusiyada keçirilən tədbirlərdən birində tanış olmuşdum. O zamanlar jurnalist işləyirdim. Kosmosa uçmuş ilk qadın olaraq Tereşkova ilə görüşmək və söhbət etmək çox maraqlı idi. Adını kosmosla və ümumiyyətlə, dünya tarixinə əbədi yazmış Valentina Vladimirovna sadəliyi və səmimiyyəti ilə yanaşı, cazibədarlığı, xarizması, özünə ilhamla da insanı özünə heyran qoyur. Kosmosa uçmasından çox il keçməsinə baxmayaraq, əfsanəyə çevrilən bu xanıma diqqət və maraq bu gün də çox böyükdür. Bir tədbirə daxil olması kifayətdir

ki, insanlar Valentina Vladimirovna maraqlı və sevgi ilə o dəqiqə əhatə edirlər. Çünki o, həyatı bahasına təhlükə gələ biləcək bir İLKə imza atan qadın kimi adını TARİXƏ əbədiyyən yazmışdır. O, qadın kimi bacarıb və arxasınca yeni bir qadın açılıb...

Kasıb bir ölkədə, kəndli ata ilə ananın ailəsində dünyaya gəlmişdi. Kasıb olduqları üçün məktəbə gedə bilmədi, təhsilini fəhlə-gənclər məktəbinin axşam şöbəsində başa vurdu. Eyni zamanda, ideal bir kommunist idi. Fabrikdə işləyərkən paraşütçülükə maraqlanmağa başladı və bununla da kosmosa qadın kosmonavt göndərmək istəyən ölkə rəhbərlərinin diqqətini özünə cəlb etdi. Seçmə mərhələsindən keçərək, finala qatıldı. SSRİ-nin rəhbəri Xruşşov onu seçdi. Kosmosa gedən ilk qadın oldu. Xruşşovun təkidi ilə kosmonavt bir kişiylə ailə qurdu və ancaq bir qadın qəbul edilən bir rəhbərin - Brejnevlin icazəsi ilə boşanmağa nail oldu. Bir qadın, SSRİ-də hətta feministliyin də öz "xarakter"i varmış. Beləliklə, bu hal sovet realist feminizminin özünəməxsus təzahürü idi. Könüllü olaraq Marsa getmək üçün müraciət etsə də, bir daha kosmosa çıxa bilmədi. İllərlə xarici ölkələrdə sovet sisteminin siması kimi zifəsini yerinə yetirdi. Hazırda 73 yaşında olan Tereşkova, SSRİ-də qalan ən cazibədar hekayətlərdən biridir...

Fabrikdən kosmosa

Rusiya, Yaroslavl vilayəti, Tutaevski rayonunun Böyük Məşkov kəndi. 6 mart 1937-ci il. O gün Tereşkovlar ailəsində - kəndli bir qadın övladları dünyaya gəlmişdi. Valentinanın ata-anası Rusiya Belarusdan köçmüşdülər. (Atası Mogilyovdan, anası Dubrovna rayonunun Yeremeyevşina kəndindəndir). V.Tereşkova xatirələrində yazır ki, uşaqlıq illərində evlərində belorusca danışmışlar. Atasının Valentina adı verdikləri bu qızcıqaz bir müddət sonra ailəsinin, şəhərinin, vilayətinin, bütövlükdə böyük bir ölkənin fəxrinə və fəxri olacaqdı...

Anası traktorçu, atası isə toxuculuq fabrikində fəhlə işləyirdi. Valentina çox kasıb ailənin üç uşaqlı ailənin ikinci övladı və atası arasında ən çəviki, daha dəqiq desək, atası ailə qanun-qaydalarına uymayanı qəbul etməyi və təkbaşına qərar qəbul etməyi sevirdi. Valentina atasını çox tez itirdi. Mühəribə üzündən atasız böyüməyə məcbur oldu. Balaca qız mühəribə üzündən 4 yaşına çatana qədər məktəbə gedə bilmədi. Mühəribədən çıxan bir ölkədə aclıq içində yaşayan Valentina Tereşkova 1945-ci ildə məktəbə getməyə imkan tapsa da, oranın kasıblıq tərki etmək məcburiyyətində qaldı. Bütün ölkəni öz pəncəsi ilə əhatə edən kasıblıq, onun ailəsinə də dərinlən təsir etmişdi. Valentina məcburiyyətində idi. Ailəsinə yardım etmək üçün toxuculuq fabrikində anasının yanında iş girdi. Əlləri çirkli, alnı tərli olsa da, qadınları olan bir fəhlə idi. Gecə-gündüz bilmədən rejimin ideyasına həyatı keçirilməsi üçün çalışırdı. Amma romantik bir həyata keçirən Valentinanın gözləri göylərdə idi! Sözləri hər iki mənasını da ehtiva edən. O, həyatdan bəsit bir əməkçi olmaqdan daha artıq şey gözləyirdi. Bütün ölkəni fəhlə gənclər məktəbinin axşam şöbəsində davam etdirirdi. Eyni dövrdə Orduya, Aviasiyaya və Donanmaya Könüllü Yaradıcı Cəmiyyəti nəzdindəki təyyarəçilik klubunda paraşütlə tullanmaq məqsədini qoymuşdu.

Paraşütlə gəlməyən başına gəldi

Paraşüt klub Sovet ordusunun gənclik qurumlarından biri idi. Valentina ilk dəfə paraşütlə 21 may 1959-cu ildə tullanmışdı. Dünyanı yuxarıdan görmək və quş kimi azad olmaqdan zövq almaq onun olduqca xoşbəxtliyi idi. Cəmi dörd ildən sonra isə dünyaya kosmosdan baxmaq məqsədini qoymuşdu. Yəqin ki, heç özü də inanmazdı... Amma o bilmirdi ki, bu paraşütlə ilk atlanış onun taleyində önəmli rol oynayacaq. İlk dəfə paraşütlə tullanandan sonra Valentina toxucu-

luq fabrikində paraşütçülər dərənəyini qurdu. Onun bu ictimai fəaliyyəti tezliklə diqqəti cəlb etdi. Fabrik rəhbərliyi onu 1960-cı ildə Vostok komsomol təşkilatının katibi vəzifəsinə seçdi. Bu arada o, boş vaxtlarında təhsilini davam etdirərək, 1955-ci ildə yunəyirmə ixtisası üzrə qiyabi təhsil almağa başladı və 1960-cı ildə oranı bitirərək, texniki diplomu aldı. Valentinanın 24 yaşını qeyd etdiyi günlərdə baş verən bir hadisə dünya ictimaiyyətini təəccübə salmış, SSRİ-də isə heç bir bayram ab-havası yaratmışdı: onun bir həmvətəni - Qaqarin kosmosa çıxmışdı! O da bütün SSRİ əhalisi kimi Yuri Qaqarinin dənizdə ilk dəfə yerətrafi orbitə - kosmosa uçmasını (çıxmasını) sevinçində qarşılamışdı. Maraqlıdır ki, Yuri Qaqarin kosmosa gedən adam olanda, Valentina anasıyla birgə fabrikdə işləyirdi. Anasının xəbəri eşidəndə belə demişdi: "Məncə gələn dəfə kosmosa bir qadın göndərsələr, yaxşı olar". Onun heç ağına belə gəlməzdi ki, bir qadın məhz onun qızı olacaq.

Növbə qadınıdır!

SSRİ Yuri Qaqarini kosmosa göndərməklə, başda rəqibi ABŞ-la maqla bütün dünyanı heyrətləndirmişdi. Ancaq bu kifayət deyildi. Uğur SSRİ üçün azlıq edirdi. Başqa işlər də görmək, "kommunist təminatın nələrə qadir olduğunu" bütün dünyaya göstərmək lazım idi.

Bu həmin dövr idi ki, ABŞ və SSRİ-nin liderlikləri altındakı qütblü dünyada soyuq müharibə başlamışdı. Kosmos yarışı da başdan bəri ABŞ-la SSRİ arasındakı bu soyuq müharibənin və paralel irəliləyən silahlanma yarışının beynəlxalq aləmdə görünməsi olmuşdu. Bir-birinə rəqib ideologiyalara sahib olan bu iki ölkənin nəyin bahasına olur-olsun, kosmosdakı rəqabətdə də qalib gəlməli idilər. Rəsmi Moskvada və rəsmi Vaşinqtonda gözlər Aya da ilkinə yönəlmişdi.

Prezident Kennedi "60-cı illər başa çatmamış Aya gedən kosmonavtların mövzusundakı məşhur çıxışıyla, amerikalıları Aya ilk dəfə aparan insan xalq olmaq üçün hərəkətə keçirmişdi. Ancaq kosmosa ilk kosmonavt raketini göndərən ruslar da boş dayanmırdılar.

Onun günlərdə rus kosmonavtların baş təlimçisi Kamanin SSRİ-də kosmos layihəsinin memarlarından biri və kosmik gəmi layihəsinin rəhbəri olan Sergey Korolyovun qapısını maraqlı bir fikirlə döydü: "Nə üçün qadın kosmosa qadın kosmonavt göndərmək mümkün olarmı?" "Nə üçün mümkün olmasın?! Əgər bir kişi bunu edə bilirsə, bir qadın da edə bilər. Mütəxəssislər o dövrün şərtləri daxilində qadınların kosmosa üçün uyğun olmadığını iddia etsələr də, sovet sisteminin sözlükdə "mümkünsüz" sözü yox idi! Bu maraqlı fikir Korolyova mənasız gəlmişdi. O dərhal əmr verdi: "50 namizəd tapın, onların arasından ən uyğununu seçəcəyik!" Onlar sosializmin kapitalizm üzərində qələbə qazanacağına labüd olduğunu sübut etmək üçün kosmosa qadın göndərmək üçün çalışdılar. "Niyyyətinə düşmüşdülər" demək azdır, bu qadınlar qətiyyətlə idilər. Halbuki həmin dövrdə SSRİ aclıq içində idi və əhali yeməyə çörək tapmırdı. Xruşşovun kənd təsərrüfatında islahat keçirdiyi islahatlar uğursuzluqla nəticələnmiş və ölkə aclıqla mübarizə aparmaq məcburiyyətində qalmışdı. Amma bu amil kosmosa qadın göndərmə məqsədi ilə ilk qadın kosmonavtın göndərilməsi ideyasını qətiyyətlə qorumaq üçün mane ola bilmədi.

Həmin dövrdə bütün SSRİ ərazisində minlərlə insan kosmosun tədqiqat sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin təsiri altında təyyarəçi və kosmonavt olmaq istəyirdi. Onların arasında Valentina Tereşkova da vardı.

Namizədlərin pilotluq təlimi alması şərt deyildi. Çünki rusların inancına görə qadınlar üçün istifadə elədikləri "Vostok" kosmik gəmisi tamamilə avtomatik idi və kosmonavtın sırası təyyarə səfəriindən heç bir şeyi yox idi. Fəqət namizədlərdə paraşütlə tullanmaq bacarığı olmalı idi. Kosmik gəmi Yer kürəsinə qayıdanda (atmosferə girəndən sonra) kosmonavt avtomatik olaraq gəmidən çölə tullanmalı idi. Paraşütlə yerə düşməli idi. Beləliklə, əsas şərtlər müəyyən olundu: namizədlər 30 yaşından kiçik, 170 sm-dən qısa, 70 kiloqramdan az çəkilən, fiziki cəhətdən sağlam, üstəlik, fəhlə sinfinin nümayəndəsi olmalı idi. Sadiq kommunist olmalı idilər. Kamanin Orduya, Hərbi Hərəkətə və Donanmaya Könüllü Yardım Cəmiyyəti (OADKYC) üzvlərindən biri idi və axtarıqları namizədləri haradan tapmaq mümkün olduğunu çox yaxşı bilirdi. OADKYC üzvlərinin ara-

sından müəyyənləşdirilən şərtlərə uyğun təxminən 400 nəfər seçildi. Bu imtahandan ancaq 40 nəfər keçdi və fiziki, psixoloji sınaq üçün Moskvaya dəvət edildi. Tereşkova burada bütün sınaqlardan yeganə qız çıxdı. Lakin atası haqqında mənfi raport verilən onun vəziyyətini şübhə altında qoymuşdu. Bu rəqə az qala onun kosmosa gedən yolunu bağlayacaqdı. Amma komsomol təşkilatındakı aktiv fəaliyyəti və növbəti sınaqlar üçün dəvət edilən 5 qızdan birini seçməyi qeyd etmişdi. Onunla bərabər seçilmiş digər 4 namizəd (Janna Yorkina, Tatyana Kuznetsova, Valentina Ponomaryova, İrina Solovyeva) Tereşkovadan daha üstün göstəricilərə malik idi. Onların arasında bir pilotu və paraşütlə tullanmaq üzrə dünya çempionu belə var idi. Tereşkovanı bu məqamda fiziki cəhətdən

rəqiblərindən daha güclü və dözümlü olması xilas etdi. Həmin, Valentinanın atası haqqında mənfi raport veriləsə də, faşizmin qətlə müharibədə ölməsi, Tereşkovanın fabrikdə işləməsi, yəni iş keçmiş, komsomol sıralarında nümayiş etdirdiyi fədakarlıq onun üzərinə pozitiv nəzərləri cəmləməyə başladı. Beləliklə, namizədlər arasında tarazlıq bərpa olunmuşdu. Zəhmətkeş ailədən çıxması və fabrik fəhləsinin malik olduğu bütün bu göstəricilər sosializm ideologiyası təbliğatçıları üçün göydəndüşmə oldu. Və bu “göydəndüşmə” göstəricilərə malik olan bir xanımın yolu həmin fərsətlərin düyün-sanılan ünvana - göyə idi!... 16 fevral 1962-ci ildə onun adı kosmos qapısını açmağa namizəd olan 5 qadın arasında idi. Göylər onu qəbul ləyirdi!... Adının tarixə düşməsinə səbəb olan işi görmək üçün aldığı təlimi 18 ay kimi qısa müddətdə başa vurdu. Bura nəzəri və fiziki təlim, reaktiv təyyarədə uçuş və paraşüt təlimi də daxil idi. Son namizədlə xüsusi iş aparılmış, onlara gəmi mühəndisliyi və raket nəzəriyyəsi üzrə xüsusi kurs keçmişdilər. Çəkisizlik şəraitində uçuş, mərkəzdənqaçma, izolyasiya və psixoloji sınaqlardan çıxan namizədlər kosmik gəmi mühəndisliyi və raket nəzəriyyəsi sahəsində də təcrübə keçdilər. Onlar “MİQ-15” reaktiv təyyarələrində pilotluq təlimi keçmiş və hər biri 120 dəfə paraşütlə tullanmışdı. Maraqlı burası

ki bütün bu çətin sınaq və təlimlərə baxmayaraq, layihənin rəhbəri olan bir qadının kosmosa çıxmasının, psixoloji və fiziki ağırlığa da baxmadan götürə bilməsinin mümkün olacağına əmin deyildilər. Lakin Sosialist Həmkarlıq Təşkilatı kosmosa qadın göndərmək işini nəhəng bir təbliğat kampaniyası kimi qiymətləndirirdi.

“Valentina yaxşı qızıdır”

bunu ölkə rəhbər deyirdi!

Təlimlər başa çatanda qadınlara, eyni zamanda, SSRİ Hərbi Hava Qoşunlarının leytenantı rütbəsi verildi və Tereşkova o günlərdə SSRİ Kommunist Partiyası sıralarına qəbul edildi. Digər tərəfdən, ruslar amerikalıları daha da heyrətləndirmək məqsədilə eyni anda iki qadın kosmonavtı gəmi komandiri və kosmik yürüşdən ibarət olan müəyyən tapşırıqla kosmosa göndərmək istəyirdilər. Korolyov bu işdə Ponomaryovanın komandirlik bacarığına, Solovyovanın isə cəsarəti və gücünə inanırdı. Bu iki qadındən daha geri planda qalan Tereşkova isə onun nəzərində ancaq axırıncı seçim ola bilərdi. Amma mənim siyasəti tərəfləri də var idi. Tereşkova fəhlə ailəsindən idi, Ponomaryova və Salavyova isə qulluqçu. Bu isə Tereşkovanın şansını artırırdı. Fəqət, hər işdə olduğu kimi, burada da axırıncı sözü SSRİ KP Baş katibi Xruşşov deyəcəkdi. Amma bir az sonra bu plan dəyişdi və kosmosa bir qadın göndərilməsi ilə bağlı qərar qəbul edildi. 1962-ci ildə Kamaninlə kosmonavt German Titov Vaşinqtona səfər etdilər. Onlar orada ABŞ kosmonavtı Con Klenn ilə görüşdülər. Onun SSRİ-dən gələn nümayəndələrə qonaqlıq verərkən yaxın günlərdə ölkəsinin kosmosa qadın göndərəcəyini söylədi. Kamanin onun təsəvvür etdiyi kimi bu barədə dərhal Moskvaya məlumat göndərdi: “Rəqib, amerikalılar da eyni layihə üstündə işləyirlər, işi sürətləndiririk!”

Moskva dərhal məsələ ətrafında aparılan işləri sürətləndirməyə başladı. Namizədlər saf-çürük edildi və sona Tereşkova ilə Ponomaryova qaldılar.

1962-ci ilin noyabr ayı gəlib çatanda, seçilmək ehtimalı ən yüksək

olan namizədlər Ponomaryova və Tereshkova idi. Hamını eyni sual maraqlandırdı: Görəsən, onlardan hansı kosmosa uçucaq? Ponomaryova sınaqlardan asanlıqla uçuşla çıxmışdı. Ancaq fanatik kommunistlərdən ibarət olan komissiyasının rəhbərlərinə "qənaətbəxş" cavablar vermişdi. Məsələn, "Həyatdan nə gözləyirsiniz?" sualına o: "Nə qədər mümkün olsa çox şey!" cavabını vermişdi ki, bu da "kapitalist" düşüncə sisteminə çox uyğun idi. Tereshkova isə eyni suala "Komsomola və partiyaya sədaqətlə xidmət etməyə təyirəm!" cavabını verərək komissiya üzvləri tərəfindən alqışlanmışdı. Ponomaryovanın siqaret çəkən qadınların da əxlaqlı olması mümkün olduğu fikrini müdafiə etməsi, habelə təlim dövründə təcrübə rətlərinin gözündən yayınıb şəhərdə gəzməyə çıxması onun xarakterinə səbəb oldu. Sov.İKP Baş katibi Nikita Xruşşov Tereshkovanı seçdi. Çünki onun fikrincə, Tereshkova ideal sovet qadınının xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirmişdi: etibarlı bir kommunist, orta təhsil, yə məxsus bir fəhlə və "yaxşı" bir qız idi. Bunlardan daha vacib olan Tereshkova kosmosdan sağ-salamat qayıtsa, əldə edəcəyi şöhrət üçün olan cazibədarlığı da var idi. "Dünya mətbuatında cazibədar qadınların killəri dərc edilən bir qəhrəman! Bir sovet qadını". Bu fikir qulağına duqca xoş gəlirdi. Beləliklə, Tereshkova tarixə doğru nəhəng bir addım atdı...

"Çayka" radioqram şifri ilə uçuşuna hazırlaşan Tereshkova start qabaq bu sözləri deyir: "Ey! səma! Şlyapanı çıxar!" (Homiy V.Mayakovskinin "Şalvarlı bulud" poemasında verilib)

Kosmonavtların seçimi və hazırlığı ilə məşğul olan general-leytenant Nikolay Petroviç Kamanin Tereshkovanın startını belə təsvir edirdi: "...Ra-

kosmosa, gəminin hazırlanması və bütün xidmət əməliyyatları tamamilə dəqiqliklə aparılır. Bütün sistem və xidmətlərin dəqiqliyi isə əvvəlcədən soliqəlliliyinə görə Tereshkovanın startından Qaqarinin startını xatırlatdı. 1961-ci il 12 aprelə olduğu kimi, 1963-cü il 16 iyununda da uçuşa hazırlıq və başlanğıc əlaqəli. Tereshkovanın starta hazırlıq zamanı və kosmosa orbitə çıxaranda görənlər və onun sağ-salamatlığını radiodan dinləyənlər yekdilliklə bildirdilər: "O, kosmik gəmiyə Niko-lov və Popoviçdən daha yaxşı start etdi". Bu kosmosa göndərənlər seçimlərində yaşımaşadığına çox sevinirdilər.

16 iyun 1963-cü ilin səhər saatlarında təcrübəli jurnalistlər təzə bir xəbər aldılar: Sovetlər kosmosa ilk qadını göndəriblər! Onlar kosmos məsələsində bu dəfə də SSRİ-dən qalmaqda qalmışdılar. Qatar, daha doğrusu, rəqibə qalmaqda qalmışdılar! Bu, ABŞ üçün çox pis sürpriz idi.

Tereshkova kosmosdan qayıdandan sonra jurnalistlərdən biri ondan soruşmuşdu: "Sizə nə oldu ki, qadın olduğunuz halda kosmosa getməyə cəsarət etdiniz?" Tereshkova belə cavab vermişdi: **"Sovet İttifaqında bir qadın dəmiryol işçisi ola bilirsə, kosmosa nə üçün uça bilməsin?"**

Tereshkova kosmosa uçaacağı günü yaxınlarına deyərdi. Onlara paraşütlə tullanmaq yarışını qazandığını bildirmişdi. Valentinanın kosmosa uçuşu xəbərini yaxınları radiodan eşidirdilər.

...Az qalmışdı işlər korlansın

16 iyun 1963-cü ildə “Vostok” kosmik gəmisi və “Çayka” radioları şifriylə kosmosa göndərilən Tereşkova Yer kürəsini kənara görünən ilk qadın oldu. İddialara görə, uçuş vaxtı Korolyov Tereşkovanın vəziyyətindən razı qalmadığı üçün kosmik gəminin idarəsi tapşırılmamışdı. Tereşkovanın kosmosda olarkən psixoloji problemlər keçirdiyi də deyilirdi. Belə ki, Kamanin sonralar nəşr etdiyi gündəliyində yazırdı ki, mətbuat üçün hazırlanan rəsmi xəbərə Tereşkovanın psixoloji vəziyyətinin yaxşı olmadığını da qeyd etmək tələb olunmuşdu. Bu qeydə əsasən, Tereškova fəzada olanda həddən artırıq həssaslaşmış, halsızlaşmış və ona tapşırılan işləri görə bilməyən vəziyyətə düşmüşdü.

Kamanin bütün bunların mübaligə olduğunu deyirdi. Qadın tapşırılan işləri elə birinci gün başa çatdırmışdı. Tereškova isə bu iddialara cavab verərkən demişdi ki, içində olduğu fəza kapsulunun avtomatik idarəetmə sistemi səhv qurulubmuş. O, atmosfərə daxil olmağa hazırlaşanda kapsulun daxil olma bucağının az qala 90 dərəcə səhv olduğunu görmüş və sözlərinə inanmaq istəməyən heyətə müddət yalvarmaq məcburiyyətində qalmışdı ki, səhvi düzəltmə. İkinci gün göndərilən siqnallarla kapsulun atmosfərə daxil olma bucağı düzəldilmiş və Tereškova Yerə kömürlənmiş olaraq qayıtdı. Onun qayıdandan xilas olmuşdu!

Faktdan başqa fakt yoxdur!

Tereşkovanın sözlərinə görə, əslində bir günlük planlaşdırılmış uçuşun müddətinin uzadılmasının səbəbi də elə bu idi. O, fəzada qısqıqətən də qusmuşdu, ancaq bunun səbəbi “fəza xəstəliyi” (çətinlik şəraitinə uyğunlaşa bilməmək nəticəsində kosmonavtların uçuşdan birində müşahidə edilən başgicəllənmə, ürəkbulanma və qusma kimi nasazlıqlar) deyil, əksinə, onun üçün hazırlanan menyu idi. Çünki qara çörəkdən ibarət olan kasıb menyu, onun taqətdən düşməsinə

səbəb olmuşdu. Rusların kosmik qəhrəmanlar üçün hazırladıqları qara çörək boyat olub! Bundan əlavə, Tereškova “fəza xəstəliyi” ilə mübarizə aparmaq üçün kapsulun içində kəməni açmamalıydı. Fəqət qadının sağ əlində əzələ dartılması olmuş və bu çətinləşmişdi. Üçüncü günə qəfəldirəndəki ağrıyla mübarizə aparması Tereşkovanın əzab-əziyyətinə skafandının çiyinə saldığı ağırlıq da əlavə olunmuşdu. Tereşkovanın çəkdiyi təzyiqlər atmosfərə daxil olandan sonra da qurtarmamışdı. Yerə 6 min metrə qalmış kapsuldan tullanaraq paraşütlə enməyə başlayanda, bir az da doğru istiqamət götürdüyünü görmüşdü. Tereškova yorğun və ac idi, istilik, çoxlu su itirmişdi. Gölə düşsə, sahilə qədər üzməyə gülməyə bilirdi. Ancaq bəxti gətirdi və güclü külək onu sahilə gətirdi, fəqət yerə sərt bir şəkildə endiyi üçün burnu kaskasına zərbləndi və göyərdi. Yerə endikdən dərhal sonra onu mətbuat nümayəndələrinin qarşısına çıxarmış və burnundakı göyərməni kosmetik maddələrlə örtmüşdülər. Başına gələnlərə baxmayaraq, Tereškova “Vostok-6” gəmisiylə üç günlük kosmik səyahətini başa vurmuş, təbii adını yazmış və o vaxta qədər fəzada dövrə vuran amerikalıların qəhrəmanının cəmindən daha uzun müddət kosmosda qalaraq, belə də etmək mümkünə, onları qatlayıb cibinə qoymuşdu!

Niyə ölməmişən?!

Tereškova Yerə qayıdandan dərhal sonra, SSRİ Hərbi Hava Qüvvələrindəki bəzi dairələr təzə milli qəhrəmanlarının adını qaralamaq üçün öllərindən gələni əsirgənməyə başladılar. Onun haqqında kosmik gəmiyə minərkən sərxoş olması, əmrlərə itaət etməməsi kimi 100 sayda dedi-qodu uydurdular. Bütün bunların əsas səbəbi isə onu çıxarmayıb ölümü seçmək yerinə atmosfərə daxil olma bucağı

navtı qurda-quşa yem olmaqdan xilas etdi. Muxaliflər onun şöhrəti qarşısında məğlub olmuş və susmuşdular. Kosmosdan qayıtdıqdan sonra ondan bu xidmətinə görə nə istədiyi soruşulanda o, müharibədə atasının öldürüldüyü yerin tapılmasını istədi. Cəmi 2 yaşı olanda atasını itirən Valentinanın ən böyük arzusu atasının öldüyü yeri bilmək və görmək idi...

Tereşkova 1963-cü ildə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görüldü!

Zarafat gerçəyə döndü...

Tereşkova planetə qayıdanda onun SSRİ-nin kosmik mərkəzində şəhərciyindəki yeganə subay kosmonavt olan **Andrian Nikolayev**lə ailə qurmalı olduğu haqqında zarafat edirdilər. Bu zarafat Xruşşovun qulağına da gedib çatdı. Bunun çox yaxşı bir fikir olduğu qənaətinə gələn Baş Katib Kamaninə cütlüyü evlənməyə razı salmaq vəzifəsini tapşırırdı.

Xruşşovun təkidi ilə evləndi, Brejnevın icazəsi ilə boşandı...

Əslində, cütlüyün bir-birindən o qədər də xoşu deyildi, ancaq o dövrdə SSRİ-də Baş Katibin sözünü yerə sala bilməzdi. Beləliklə, dünyanın qırağı görüb gələn cütlük daxili qanunlarına son qoyaraq, "səhv sözlə, etirazlarını bilduraraq") 3 noyabr 1962-cü ildə Moskva Səfirlik Sarayında şəxsən

Xruşşovun da iştirak etdiyi törənlə ailə qurdu. 4 iyun 1964-cü ildə Tereşkovanın gələcək həkim olacaq qızı Yelena Andrianovna doğuldu. Özü kimi həyat yoldaşı da kosmonavt olan Valentinanın Nikolayevdən olan qızı Yelenanın üzərində müxtəlif tibbi müdaxilələr aparıldı. Axı o, anası da, atası da kosmosa getmiş yeganə uşaq idi!

Cütlüyün arasındakı ər-arvad münasibətləri heç də xoş deyildi. Ancaq o dövrdə sovet kosmonavtları karyerada uğurla davam etdirmək üçün "xoşbəxt ailə" imicindən əl çəkə bilməzdi. Yer kürəsini uzaqdan seyr etmək kimi müsbət bir xoşbəxtliyə çatan (hazırda - o dönmədən on illər ötəndən sonra belə, sayları 500 nəfəri keçməyən) "məxsusi" adamlardan olmaq, əlbəttə, asan başa gəlmirdi! Bütün dünyanın gözü onlarda olduğundan, bu "xoşbəxt", üstəlik, "kosmik" sovet ailəsinin dağılması qəbul etmək olmazdı!

navtı qurda-quşa yem olmaqdan xilas etdi. Müxaliflər onun şöhrəti qarşısında məğlub olmuş və susmuşdular. Kosmosdan qayıtdıqdan sonra ondan bu xidmətinə görə nə istədiyi soruşulanda o, müharibədə atasının öldürüldüyü yerin tapılmasını Cəmi 2 yaşı olanda atasını itirən Valentinanın ən böyük arzusu olduğunu bildirmək və görmək idi...

Tereşkova 1963-cü ildə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görüldü!

Zarafat gerçəyə döndü...

Tereşkova planetə qayıdanda onun SSRİ-nin kosmik mərkəzi Yelena Andrianov ilə ailə qurmalı olduğu haqqında zarafat edirdilər. Bu zarafat Xruşşovun qulağına da gedib çatdı. Bunun çox yaxşı bir fikir olduğunu qənaətinə gələn Baş Katib Kamaninə cütlüyü evlənməyə razı salmaq vəzifəsini tapşırırdı.

nı səhv hesablayan nəzarət heyətinin səhvə meydana çıxararaq, onları utandırması Kosmosa göndərilmək üçün təsadüfən seçilən bir qadının, adlı-sanlı kosmos mütəxəssislərinin səhvini meydana çıxarması necə mümkün ola bilərdi?! Bütün bunlara baxmayaraq, Kamanin Tereşkovanı dəstəklədi və artıq bir neçə sovet qadınlarının göz bəbəyinə dönməyə başladı.

Xruşşovun təkidi ilə evləndi, Brejnevlin icazəsi ilə boşandı...

Beləliklə, cütlüyün birliyi qorundu, ancaq o dövrdə SSRİ-də Baş Katibin sözlünü yerə sala bilmirdilər. Beləliklə, dünyanın qırağı görüb gələn cütlük daxili işlər nazirliyinə son qoyaraq, "səhvən" (səhvən sözlə, etirazlarını bildürərək) 3 noyabr 1964-cü ildə Moskva Səfirlik Sarayında şəxsən Xruşşovun da iştirak etdiyi törənlə ailə qurdu.

11 iyun 1964-cü ildə Tereşkovanın gələcək həkim olacaq qızı Yelena Andrianov doğuldu. Özü kimi həyat yoldaşı da kosmonavt olan Valentinanın Nikolayevdən olan qızı Yelenanın üzərində müxtəlif tibbi müayinələr aparıldı. Axı o, anası da, atası da kosmosa getmiş yeganə uşaq idi!

Cütlüyün arasındakı ər-arvad münasibətləri heç də xoş deyildi. Ancaq o dövrdə sovet kosmonavtları karyerada uğurla davam etdirmək üçün "xoşbəxt ailə" imicindən əl çəkə bilmirdilər. Yer kürəsini uzaqdan seyr etmək kimi müstəqil bir xoşbəxtliyə çatan (hazırda - o dönmədən on illər ötəndən sonra belə, sayları 500 nəfəri keçməyən) "məxsusi" adamlardan olmaq, əlbəttə, asan başa gəlmirdi! Bütün dünyanın gözü onlarda olduğundan, bu "xoşbəxt", üstəlik, "kosmik" sovet ailəsinin dağılması qəbul etmək olmazdı!

Ölüm təhlükəsinə baxmayaraq, Marsa getmək istədi

1970-ci illərin ortalarında amerikalıların kosmos gəmisi layihəsi üçün qadın kosmonavt hazırlamağa başlaması rusları yenidən hərəkətə gətirdi. Həmişə gözü "yaxın səkdə" olan Tereşkova da ümidə qapıldı. O, 1978-ci ildə yenidən müayinədən keçdi. Bu vəsilə ilə tibbi müayinənin keçirildiyi Hərbi Hava Akademiyasının həkimi **Yuri Şapoşnikov** ilə tanış oldu və ona ağız açdı. Bu dəfə məhəbbətdə bəxti gətirsə də, kosmosda uduzmuşdu. Tereşkova tibbi müayinədən uğurla keçə bilməmişdi. Ona demişdilər ki, sadəcə bir dəfə getmək imkanı tapdığı kosmosa bir də heç vaxt geri bilməyəcək. Əgər kosmosa gedə bilməyəcəksə, deməli, zorla qutula bilməyəcək. Əyləşmə ailə həyatını davam etdirməyə də ehtiyac qalmamışdı. Tereşkova 1979-cu ildə Nikolayevdən boşanma işini sürətləndirməyə cəhd göstərirdi, ancaq bu iş o qədər də asan deyildi. Bu dəfə də onun şəxsi həyatı partiyanın Baş Katibinin istədiyi kimi olmalıydı. Sovet İttifaqının gələcək bəbəyinə çevrilmiş cütlüyün boşanmasına Brejnev ancaq 1982-ci ildə icazə verdi. Tereşkova ilə Şapoşnikov 1999-cu ilə qədər xoşbəxt yaşadılar. 1999-cu ildə Tereşkovanın həyat yoldaşı vəfat etdi, rusların ən məhəbbətli qəhrəmanı həyat yolunda yenə təkbaşına qaldı. Öz böyük məhəbbətini itirdiyi üçün ürəyi qan ağlasa da, Tereşkovanın bu müddətdə gördüyü yeganə iş "sərt baxışlı, avtoritar və sadıq qəhrəman" imici ilə ölkəsini siyasət səhnəsində təmsil etməkdən ibarət idi. Maraqlı burası ki, o, hələ də kosmonavt kimi maaş alırdı. Üstəlik, bir daha kosmosa getmək ümidini də qətiyyənlə itirməmişdi. Belə ki, Marsa insan göndərmək layihəsi gündəmə gələndə **"Geri qayıda bilməsəm də, özümlə yanaşı Marsa getmək istəyirəm"**, - deyərək, Marsa getmək üçün könüllü surətdə namizəd təqdim etmişdi!

Uçuşdan sonrakı karyera

Tereşkova kosmosa uçuşu həyata keçirdikdən sonra N.E.Jukovski adına Hərbi Hava Qüvvələri Akademiyasına qəbul oldu və oranı fərqləndirici dərəcə ilə bitirdi, texniki elmlər namizədi, professor adını aldı, 50-dən artıq

kitabın müəllifi oldu.

30 aprel 1969-cu il - 28 aprel 1977-ci il ərzində o, orbital gəmi "Vostok" stansiyaların 1-ci idarəetməsinin 1-ci bölməsinin kosmonavtlar dəstəsinin təlimatçı-kosmonavtı, kosmonavtlar dəstəsinin 1-ci qrupunun idarə edilən ümumi və xüsusi təyinatlı orbital komplekslər qrupunun təlimatçı-kosmonavt-sınaıyıcısı kimi fəaliyyət göstərirdi.

Tereşkova dəstədə düz 1997-ci ilə qədər çalışdı. 30 aprel 1997-ci ildə isə Tereşkova yaş həddi ilə əlaqədar qadın yığma-
dan tərək etdi. 1997-ci ildən o, Kosmonavtların Hazırlığı Mərkəzinin baş elmi işçisidir.

Kosmosdan siyasətə

Bir daha kosmosa gedə bilməyən Tereşkova, SSRİ-nin əsas simalarından biri kimi öz ölkəsinə xidmət etdi və müxtəlif dövlət vəzifələrdə işlədi. Sovet dövründə o, siyasətin hər sahəsində aktiv bir şəkildə fəaliyyət göstərirdi. V.Tereşkova "Partiyanın idealları mənim ürəyimdən idi. Həyatım boyunca da bu ideallara uyğun yaşadım. Əslinə qalarsa, bu idealların mənim üçün inkişafı 10 ildir fərqi yox idi. Mən heç zaman da bu fikirlərimdən geri çəkilməyəcəm" - deyirdi.

1966-cı ildə Dünya Sülh Şurasının üzvü, 1967-ci il

də Yaroslavl Ali Sovetinin üzvü, 1966-1989-cü illər arasında SSRİ Ali Sovetinin deputatı, 1974-1989-cu illər arasında SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin üzvü oldu. 1968-1987-ci illər - Sovet qadınlar komitəsinə rəhbərlik etdi. 1975-ci ildə Meksikada keçirilən

Beynəlxalq Qadınlar İli sammitində öz ölkəsini təmsil etdi. 1987-1992-ci illər - Sovet cəmiyyətlərinin xarici ölkələrlə dostluq və mədəni əlaqələri ittiifaqının Rəyasət Heyətinin sədri, 1989-1992-ci illər - Sovet cəmiyyətlərinin xarici ölkələrlə dostluq və mədəni əlaqələri ittiifaqı və "Vətən" cəmiyyəti adından SSRİ xalq deputatı oldu.

O, SSRİ-nin ən ali mükafatı olan Lenin Ordeni, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adı, BMT Qızıl Sülh mükafatı, Simba Beynəlxalq Qadın Hərəkəti medalı və Jolio-Küri Qızıl medalı ilə təltif edildi.

1962-ci ildə daxil olduğu kosmonavtikadan 1997-ci ildə rəsmən ayrıldı. Rütbəsi general-mayordu.

1992-ci il - Rusiya beynəlxalq əməkdaşlıq asosiasiyası Rəyasət Heyətinin sədri, 1992-1995-ci illər - Rusiya beynəlxalq əməkdaşlıq və inkişaf agentliyinin sədrinin birinci müavini, 1994-2004-cü illər - Rusiya beynəlxalq elmi və mədəni əməkdaşlıq mərkəzinin rəhbəri, 2008-ci ildən - "Vahid Rusiya" Partiyasından Yaroslavl Vilayət Dumasının deputatıdır.

O, 1963-cü ildə Lenin Ordeni ilə, 1971-ci ildə Oktyabr İnqilabı Ordeni, 1981-ci ildə Xarici ölkələrin progressiv ictimaiyyəti və sülhsevər qüvvələri ilə əlaqələri sahəsində fəaliyyətinə görə yenidən Lenin Ordeni, 1987-ci ildə İctimai fəallıq Qırmızı Əmək Bayrağı Ordeni, Xalqlar Dostluğu Ordeni, 1997-ci ildə Vətən qarşısında xidmətləri və milli kosmonavtikanın inkişafında xidmətlərinə görə - "Vətən qarşısında xidmətlərinə görə" III dərəcəli orden, 1997-ci ildə Beynəlxalq elmi, mədəni və ictimai əlaqələrin inkişafı və möhkəmləndirilməsi sahəsindəki xidmətlərinə görə Şərəf Ordeni, 2007-ci ildə Beynəlxalq Qadınlar İli kosmonavtikanın inkişafını öz xidmətləri ilə zənginləşdirdi.

1997-ci ildə Vətən qarşısında xidmətlərinə görə" II dərəcəli orden, 2008-ci ildə Rusiya Federasiyası Hökumətinin Fəxri Fərmanı (16 iyun 2003, 3 mart 1997) - uzun illər məhsuldar fəaliyyəti və dövlətçilik fəaliyyətinə görə, kosmik uçuşun həyata keçirilməsinin 45 illiyi münasibətilə idarə olunan kosmonavtikanın inkişafını şəxsi təcrübəsi ilə zənginləşdirdiyinə görə, kosmonavtikanın inkişafında, beynəlxalq elmi, mədəni əlaqələrin möhkəmləndirilməsində xidmətlərinə və uzunmüddətli fəaliyyətinə görə, 2009-cu ildə 2008-ci il humanitar fəaliyyət sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlərə görə Rusiya Federasiyası Dövlət mükafatı ilə təltif olunub.

İctimai ölkələrdən aldığı mükafatlar isə heç də yerlilərdən az deyil. I dərəcəli Qrünvald Xaçı (oktyabr 1963, PXR), I dərəcəli Nepal Ordeni (oktyabr 1963, Nepal), İndoneziya Respublikası II dərəcəli Ulduz Ordeni (oktyabr 1963), "Qızıl Ulduz" ÇSSR Sosialist Əməyi Qəhrəmanı medalı (oktyabr 1963), "Qızıl Ulduz" BXR Sosialist Əməyi Qəhrəmanı medalı və D.İ. Dimitrev Ordeni (9 sentyabr 1963), Karl Marks Ordeni və Bekker Ordeni (oktyabr 1963, ADR), İtalyan qadınlar birliyinin "Qızıl mimoza" medalı (1963), Volta Ordeni (yanvar 1964, Qana), VXR Dövlət Bayrağı Ordeni (aprel 1965), MXR Əmək Qəhrəmanı "Qızıl Soyomb" medalı və Suqubayev Ordeni (may 1965, MXR), Maarif Ordeni (avqust 1969, Əfqanıstan), Planet Ordeni (dekabr 1969, İordaniya), "Nil İncisi" Ordeni (yanvar 1970, OAR), "Qızıl Ulduz" Vyetnam Əmək Qəhrəmanı medalı (oktyabr 1970), O Higns Ordeni və VVS Qızıl Nişanı (mart 1972, Çili), Yuqoslaviya Dövlət Bayrağı Ordeni (noyabr 1972), Günəş Ordeni (1974, Peru), Playa-Hiçon Anna Betanker Ordeni (1974, Kuba), "Silahlandırılmada qardaşlaşdırılma möhkəmlənməsi" medalı (1976, BXR), Böyük lent ilə Knyaz Branimir Ordeni (17 fevral 2003, Xorvatiya) və s.

Alınmış elmi, ictimai və dini təşkilatların mükafatlarının sayı da kifayət qədər çoxdur. SSRİ EA-nın K.E.Tsiolkovski adına qızıl medalı, Briç planetlərarası xəbərlər cəmiyyətinin "Kosmosun uğurla fəth edilməsi" görə" qızıl medalı (fevral 1964, Böyük Britaniya), "Kosmos" qızıl medalı (FAİ), Astronavtika üzrə Qalamber mükafatı, Jolio-Küri adına Avstriyaya qızıl medalı (1964, Fransa), Beynəlxalq aeronavtika və kosmos uçuşları komitəsinin "Roza vetrov" ordeni, II dərəcəli Böyük Moskva Dövlət Universiteti müqəddəs Yevfrosiniya Ordeni (2008).

Yaşlı Valentina Tereşkova Kaluqa, Yaroslavl (Rusiya), Kənd təsəvvüfünə

Baykonur (Qazaxistan, 1977), Vitebsk (Belorusiya, 1977), Montryo və Dransi (Fransa), Montqomeri (Böyük Britaniya), Polissi-Cenerosa (İtaliya), Darxan (Monqolustan, 1965), Sofiya, Burqas, Petriç, Stara-Zaqora, Plevor, 1963 (Bolqarıstan, 1963), Bratislava (Slovakiya, 1963) fəxri vətəndaşı adına layiq görülmüş bir əfsanəvi qadın.

...Və daha nələr

Tereşkovadan ancaq 19 il sonra qadın kosmonavt Yerin orbitində xatırlanmağa bildi. Bu fəxri ikincilik Svetlana Savitskaya nəsib oldu. Tereşkova ilə məşqlərə cəlb olunmuş, yüngül atletika adı keçən dörd xanım isə kosmosu görmədi. Tereşkovanın uçduğu "Vostok 6" "Vostok" seriyasının son uçuşu oldu.

...İndi Valentina Tereşkova ağ limuzini, yaxasındakı medalları, cəmiyyətin dənələri, qızı və nəvələri ilə birgə həyatını Moskva yaxınlığındakı villada davam etdirir.

Valentina Tereşkova!

Sistem dəyişib, ölkə dağılıb, yaş ötüb, maraqlar şəxsi kildən-şəklə düşüb, ancaq "yaxşı qız"a olan maraq itməyib (və yəqin itməyəcək də). Artıq onu siyasi-ideoloji məqsəd üçün dünyanın o üzünə göndərən (uçuran) ölkə yoxdur, o isə bir abidə, canlı heykəl kimi ayaqdadır!

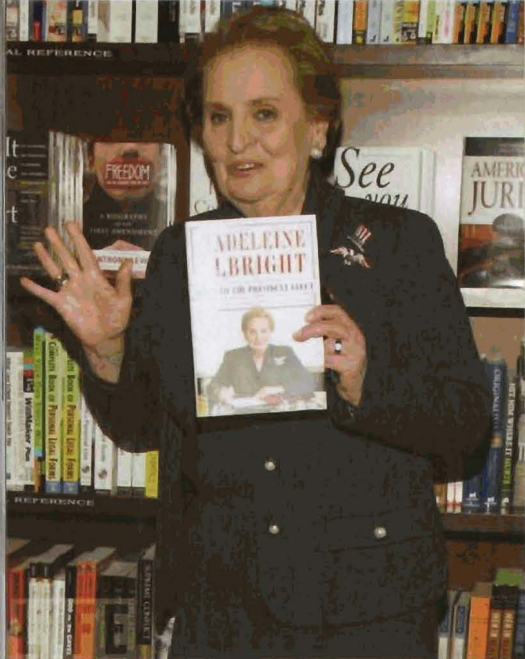
O, yalnız təmsil etdiyi keçmiş və indiki ölkənin, mənsub olduğu xalqın deyil, bütün dünyanın maraq dairəsində olan qadınlardan biridir!

O, bu gün də, sabah da öz dəyişməz "ilk"i ilə, kosmos yolçuluğu ilə qoca tarixdə əbədi yerini təmin etmişdir!

Madlen Olbrayt

**Böyük siyasətin
sancaqlı-broşkalı
eyhamları**

- O, ABŞ-ın ilk qadın Dövlət katibi kimi adını TARİXə yazdı.
- O, bu vəzifəyə 1996-cı il dekabrın 5-də, zamanın ABŞ prezidenti Bill Klinton tərəfindən təyin edildi, Senatda isə yekdilliklə qəbul edildi. Beləliklə, ABŞ-ın ilk qadın Dövlət katibi 1997-ci il yanvarın 23-də vəzifəsinin icrasına başladı. Başladı, nə başladı...

Amerika, Allah və Dünya işləri barədə fikirləşən Olbrayt

Xanım Olbrayt təqaüdə çıxdıqdan sonra "Madam Katib" (Madam Secretary) adlı memuar, "Güclü və daha güclü: Amerika, Allah və Dünya işləri barədə fikirlər" (2006), "Seçilmiş Prezidentə Yaddaş: Amerika Prezidentliyinin nüfuzunu və liderliyini necə bərpa edə bilərik" (2008) və "Nə üçün işarələrimi oxuyun" (2009) adlı kitablarını yazdı. Necə ki, hər bir kitabın məzmunu adından bəlli olan kitablarını! Bu kitabları oxuyanlar, insan kimi hesab edirəm ki, siyasətçilərin, siyasətlə maraqlananların, ABŞ və onun siyasətini daha yaxşı anlamaq istəyənlərin, ümumiyyətlə, hər kəsin bu kitabları oxuması vacib, əhəmiyyətli və maraqlı olardı. Mən şəxsən onları böyük maraqla oxumuşam.

bu məsələlərlə razılaşmasam da etiraf etməliyəm ki, oxuduğum maraqlı kitablar arasında onun kitablarının xüsusi yeri var! Jurnalist fəaliyyətim dövründə onunla görüşmək, qısa da olsa söhbət etmək, müəyyən məsələlərlə bağlı məni maraqlandıran sualları cavab almaq imkanım olmuşdu. Amma doğrusu, bu qısa söhbətə ən azı 1-2 saat olmasını o zamanlar bir jurnalist kimi çox arzulayırdım. Ona veriləsi çoxlu suallarım vardı. Özü də kamera, telefon və diktofonsuz da görüşməyə hazır idim. Təki suallarımın qısa və səmimi cavablarını ala bilim...

Bu sonra bir dəfə də gördüm. Artıq o dövlət katibi deyildi, mən jurnalist. Mən onun yavaş-yavaş vidalaşmağa başladığı siyasətə şahid olmuşdım. Yenə də ayaqüstü görüş və qısa söhbət. Qısa olmasına baxmayaraq maraqlı söhbət... Etiraf edirəm ki, bu gün də onunla səhərdən qədər böyük siyasətdən söhbət etməyə hazıram və əminəm ki, mənə həyatımda ən maraqlı günlərdən və söhbətlərdən biri olar. Dünyanın o qədər böyük sirləri yatır ki, Olbraytın ürəyində, düşüncəsində, xatirələrində... Onların bir hissəsini kitablaşdırıb oxucuları ilə paylaşsa da, mən onların hamısını paylaşdığına inanmıram. Doğrusu, tam inanmıram. Çünki böyük siyasətdə hər şey tam əksinədir. Üstəlik, ürəyimdə hələ də ona vermək istədiyim və kitablaşdırıb cavablarını tapa bilmədiyim çoxlu suallarım qalır və mən inanıram ki, günlərin birində o suallara onun cavablarını dinləyə biləcəm.

Madam Olbrayt hazırda Corcoran University of Washington-un Ualş Xarici Xidmət Məktəbinin fəxri rəhbəri, Beynəlxalq Əlaqələr professorudur. Əlavə olaraq, o, Vaşinqton Universiteti, MIT Kollecinin, Vinnipeq Universiteti, Quzey Karolina Universitetinin və MIT Kollecinin fəxri hüquq doktoru, Amerika Xarici İşlər Şurasının direktoru.

Olbrayt poliqlotdur - ingilis, fransız, çex və rus dillərində mükəmməl bilir, o cümlədən? polyak və serb (xorvat) dilində yaxşı oxuyur, fikirlərini sərbəst ifadə edir.

Olbrayt Mari Cana Korbelova kimliyi - ad ünvanı ilə Praqada Smiçov əyalətində doğulub. O? anadan olanda Çexoslovakiya 20 ildən az müddət idi ki, Avstriyadan müstəqillik əldə etmişdi. Onun atası **Cozef Korbel** yəhudi əsilli çex diplomat idi. Olbraytın atası Çex demokratlarının tərəfdarı kimi tanınırdı. Mari onun **Anna** adlı yəhudi arvadından olan qızı idi. O, 1937-ci ilin 15 mayında anadan olanda atası Belqraddakı Çex səfirliyində mətbuat attaşesi kimi fəaliyyət göstərirdi. Ancaq 1938-ci ilin martında Münhen Sazişinin imzalanması və Çexoslovakiyanın Hitlerin əlinə düşməsi ailəni sürgünə vadar etdi. Ölkədən getməzdən öncə Olbraytın ailəsi yəhudilikdən katolikliyə keçmişdi. Atası sürgündə olan Çexoslovakiya hökuməti üçün işləyirdi. Olbraytın uşaqlığı İngiltərədə keçdi. İngiltərədə olan gənclər qaçqın uşaqlara simpatiya yaratmaq məqsədi ilə çəkilməmiş filmlər qaçqın uşaq rolunu oynamışdı.

Olbrayt katolik kimi böyümüş, ancaq 1959-cu ildə ailə qurarkən katoliklikdən keçmişdi. Olbrayt uzun müddət ailəsinin, əslində, mənəvi olduğunu və bir çox qohumlarının, o cümlədən, nənə və babalarının Çexoslovakiyada yəhudilərin soyqırımında həlak olduğunu bilməmişdi.

Nasistlərin məğlubiyyətindən sonra Olbrayt və ailəsi Praqaya qayıdır. Atası Çexoslovakiya hökuməti tərəfindən kommunist Yuqoslaviyaya səfir təyin edilir və ailə yenidən Belqrada gəlir. Qızının kommunist ideyalarına təsiri altına düşəcəyindən qorxan atası onu Yuqoslaviyada məktəbə göndərir və o, ilk təhsilini əvvəlcə dərindən, sonra isə İsveçrədə Cenevrə Gölü sahilində Gənclər Məktəbində alır. Burada fransız dilini öyrənir və ona Madlenka adının fransız versiyası olan Madlen (Madeleine) kimi müraciət edirlər.

1948-ci ildə Sovet İttifaqının köməyi ilə Çexoslovakiyada kommunist rejim qurulur və antikommunist düşüncəli Korbel vəzifəsindən istefaya göndərilir. O, BMT-də iş tapdıqdan sonra ailəsini Nyu-Yorka (Nyu-Yorka) göndərir. Onlar 1948-ci ilin noyabrında Nyu-Yorka gəlirlər. Korbel, antikommunist olduğuna görə onu Praqada qalmaq gözlədiyini dilə gətirərək, siyasi sığınacaq istəyir. Kolumbiya Universitetində rus dili müəllimi olan Filip Moslinin köməyi ilə Koloradoda Denver Universitetinin siyasi elmlər departamentinə işə düzəlir. O, universitetin Cozef Korbel Beynəlxalq Əlaqələr Mərkəzinin dekanı olur (və gələcək dövlət Katibi **Kondaliza Rays** işləməsi ilə bir çox ünlülərə (daha doğrusu, sonra ünlü olacaq ünlülərə)) dərs deyir.

ABŞ-dakı həyatı

Olbrayt gənclik illərini Denverdə keçirdi və məktəbi 1955-ci ildə burada bitirdi. Məktəbi bitirdikdən

sonra o, tam təqaüd əldə edərək Uelsli Kollecində siyasi elmlər üzrə təhsil aldı və buranı 1959-cu ildə bitirdi. Onun diplom işi mövzusu çex kommunisti **Zdenek Firlinger** barədə idi. Meri 1961-ci ildə ABŞ vətəndaşlığı almış və Amerika Kollec Demokratiyasına qoşulmuşdu.

O, "Denver Post" qəzetində təcrübə keçən zaman ünlü filanropist Herri Quqnhaymin arvadı Alisiya Pitersonun qardaşı oğlu **Cozef Medill Olbrayt**la tanış olur və onların tanışlığı 1959-cu ildə onların qurmalarına gətirib çıxarır. Öncə onlar Cozefin hərbi xidmət keçdiyi yerdə - Missuri ştatında yaşayırlar. Bu vaxt ərzində o, "Küveyt Deyli Nyus" qəzetinin redaksiyasında işləyir.

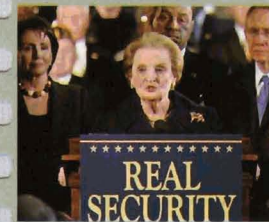
1960-cı ildə cütlük Çikaqoya köçür. Burada Cozef "Çikaqo Tayms"da jurnalist kimi, Olbrayt isə Britannika Ensiklopediyasının redaktor kimi işləyir. Növbəti ildə Cozef Nyu-Yorkda işə düzəlir, yəni onlar bura köçürlər. Həmin ildə cütlüyün Alis Piterson Olbrayt və En Korbel Olbrayt adlı əkiz qızları dünyaya gəlir. Onlar vaxtından 6 həftə öncə dünyaya gəldiyi üçün uzun müddət xəstəxanada qalmalı olan Olbrayt vaxtını boş keçirməmək üçün Hovard Universitetində rus dili dərslərinə başlayır.

1962-ci ildə ailə Vaşinqtona köçür və Olbrayt burada Con Hokin Universitetində beynəlxalq əlaqələrdən və rus dilindən təhsil alır. 1963-cü ildə Alisiya Piterson ölür və onlar Cozefin ailə həyatını davam etdirməsi üçün Nyu-Yorka qayıdırlar. 1967-ci ildə ailənin daha bir qızı Katrin Medill Olbrayt dünyaya gəlir. Buna baxmayaraq, xanım Olbraytın təhsil almaq şövqü, həvəsi də heç azalmamışdı. O, Kolumbiya Universitetinin Hüquq və Hökumət fakültəsində təhsilini davam etdirir, burada rus dilindən sertifikat alır.

amanda, fəlsəfə elmləri doktoru olur. O, Sovet Diplomatik Korpusu barədə dissertasiya, 1968-ci il Praqa Yazında jurnalistlərin roluna barəsində doktorluq dissertasiyası yazır.

Kariyera yollarında

Olbrayt 1968-ci ildə Vaşinqtona qayıdır və doktorluq dərəcəsi üçün tez-tez Nyu-Yorka gəlir. O, qızının məktəbi üçün pul toplamaq məqsədi ilə bir çox təhsil təşkilatlarına qoşulur. O, 1972-ci ildə Mayndan olan senator Ed Maskinin seçki kampaniyası üçün xeyirxah naharı təşkil etməyə dəvət olunur. Maski ilə bu tanışlıq Olbraytı 1976-cı ildə onun assistenti vəzifəsinə gətirir. Ancaq Cimbə Kartar prezident olduqdan sonra Olbraytın keçmiş müəllimi Bze-ni Milli Təhlükəsizlik müşaviri oldu və Olbraytı 1978-ci ildə Təhlükəsizlik Şurasına Konqres üzrə əlaqələndirici təyin etdi. Kartar seçkilərdə Reyqana məğlub olduqdan sonra Olbrayt Vudro Vilson Alimlər üçün Beynəlxalq Mərkəzdə tədqiqat aparmaq üçün Vaşinqtona köçdü. O, Polşanın həmrəylik hərəkətinə qoşulmaq məqsədilə dissident jurnalistin həyatı barədə tədqiqat aparmaq qərarına gəldi. Bunun üçün o, Polşaya səfər edərək Qdanskda, Varşavada və Krakovda dissidentlərdən müsahibələr aldı. Bu arada, evdə onu sürpriz gözləndi. O, Avropada olarkən Amerikada həyat yoldaşının yanında boş qoyduğu yer qalmısqaydı. O, qayıtdıqdan sonra əri başa düşdü ki, qadın üçün ondan boşanacağını açıqlamışdır. Amma deyəsən, bu xanım Olbraytın xatirəsinə təsəvvür olunan dərəcədə təsir etmədi. Deyəsən, axı o da başqasına könül vermişdi - adını siz deyin - Siyasətə, Diplomatiyaya, Dövlət işinə!

Olbrayt 1982-ci ildə Corctaun Universitetinin Şərqi Avropa Departamentində işləməyə başladı. O, universitetin "Beynəlxalq siyasətdə qadınlar" proqramının direktoru idi. 1992-ci ildə Bill Klinton demokrataları Ağ Evə qatıldı və Olbrayt Milli Təhlükəsizlik

Şurasında yeni administrasiyaya keçidi təmin etmək üçün yenidən fəaliyyət göstərməyə başladı. 1993-cü ildə Klinton onu Olbrayt üçün ilk diplomatik vəzifə olan ABŞ-ın BMT-dəki səfiri təyin etdi.

ABŞ-ın BMT-də səfiri

1993-cü il fevralın 9-dan ABŞ-ın BMT-dəki səfiri olan xanım Olbrayt oradakı fəaliyyəti dövründə BMT-nin baş katibi Butros Butros-Qali ilə ziddiyyətli münasibətdə oldu və onu tez-tez Ruan-
da soyqırımına biganəlikdə tənqid etdi. Olbrayt yazırdı: "Uzun illər ABŞ hökumətinə xidmətimə görə ən çox təəssüfləndiyim şey ABŞ-ın və beynəlxalq ictimaiyyətin bu cinayətlərin qarşısının alınmasına gec cəhd göstərməsidir".

Romeo Dalare "Şeytanla əl sıxma" əsərində Olbraytın əslində Ruanda soyqırımını zamanı bunu təsvir etməkdən çəkdiyini və ancaq öz memuarlarında bu haqda yazmağa başladığını iddia edirdi. Olbrayt sonralar PBS telekanalına müsahibəsində bunun çox ağır zamanlar olduğunu və hər şeyin bu qədər aydın olmadığını deyirdi. "Bilirsiz, əslində hər şey çox sadə görünə bilər. Ancaq həmin vaxt orada olduqda Ruan-

da, əslində nəyin baş verdiyini anlamaq çətin idi".

O, 1996-cı ildə CBS telekanalında, "60 dəqiqə" verilişində ABŞ-ın İraq əleyhinə sanksiyalarını dəstəkləməkdə günahlandırıldı. "Əşitdiyimizə görə, sanksiyalara görə İraqda yarım milyon uşaq ölümlüb. Bu, Xirosimada ölənlərdən də çoxdu. Buna dəyərmi?" sualına Olbrayt belə cavab vermişdi: "Düşünürəm ki, bu çox çətin sərərdi. Ancaq buna dəyər".

Bəli, "faktlardan başqa fakt yoxdu" deyiblər, -bunu o demişdi... ancaq Olbraytdan başqa Olbrayt yoxdu, o, Olbrayt olmazdı bu faktı faktlıqdan çıxarmasaydı. Necə ki, 2001 və 2003-cü ildə "özkeçmə"ni yazarkən bu sözlərə görə təəssüfləndiyini bildirdi, həm də dedi: "Mən yəqin ki dəli olmuşdum. Mən suala onu yenidən qurmuşam və onun arxasındakı məqsədləri açıqlamaqla cavab verməli idim. Cavabdan sonra zamanın dayanmasını və o suala bir daha gətirilməyi arzuladım. Mənim cavabım çox böyük səhv idi. Mən ələyə düşmüşdüm və əslində, fikirləşmədiyim şeyi demişdim. Bu əş kimin yox, ancaq mənim səhvim idi".

Dövlət Katibi

Olbrayt 64-cü dövlət katibi kimi vəzifəyə gəldikdə, ABŞ tarixində ilk dövlət katibi qadın oldu. ABŞ-da doğulmadığına görə prezidentin davamçısı ola bilmədiyini o, nüvə planlarından uzaqlaşdırılmışdı. Olbrayt dövlət katibi kimi demokratiya qorunması haqqında müdafiə etmiş, Amerika Ədalət və Bəzətişini, o cümlədən əmək və ədalət mühit standartlarını xaricdə təmsil etmişdi.

Fəaliyyəti dövründə Olbrayt Bosniya və Herseqovinada, həmçinin Yaxın Şərqdə sülh siyasətində təsir göstərmişdi. O, Kosovo

və Bosniya müharibələrində ABŞ siyasətini təyin etməkdə roluna görə serblərin qəzəbləndiyi tuş gəlmiş, ancaq Klintonla birlikdə regionda özəlliklə də Bosniya və Herseqovində, Krişna və Xorvatiyada çox populyar oldu. Onun memuarlarında bir dəfə ordudan istifadə etməsinə görə **Kolin Pauella** mübahisə etdiyi yazırdı: "Kolin, əgər biz bu ordudan istifadə edə bilmiriksə, onda onu qorumağın nə anlamı var?"

Dövlət katibi kimi o, 1997-ci il iyulun 1-də ABŞ-ı Honk Konqda suverenliyin keçməsi törəmində təmsil etmiş Britaniya kontingentləri ilə birlikdə Honk Konqda müstəqil seçilmiş qanunverici Konsulun yerinə Çin tərəfindən təyin olunmuş Konsulun andiçmə törənini boykot etmişdi.

Bəzi qaynaqlara görə, ABŞ-ın Keniyadakı elçisi **Prudens Burget** Nayrobidəki elçiliyin təhlükəsizliyinin artırılması ilə bağlı təkliflər **rar-təkrar Vaşinqtona**, o cümlədən, şəxsən Olbrayta müraciət etmiş, ancaq ona heç kəs fikir verməmişdi. Riçard Klark "Bütün dünyaya qarşı" əsərində 1998-ci ildə Keniya və Tanzaniyada ABŞ elçiliklərində partlayışdan sonra Olbraytla söhbətləri barədə yazır: "Daha bir elçiliyi itirsəniz, sizcə, nə baş verə bilər?" deyərək soruşur və özü də əlavə edir: "Senatdakı Respublikaçılar sizə qərar çıxacaqlar." Olbrayt isə cavabında deyir: **"...Mən o elçilikləri itirməmişəm. Onlar mənə olduqları formada miras qalıblar".**

1998-ci ildə NATO sammitində Olbrayt NATO-nun "3 D" siyasətini açıqladı: "Azalmaya (dimunition) yox, diskriminasiyaya (discrimination) yox, ikiləşməyə (duplication) yox! - çünki mən hesab edirəm ki, biz bu "3 D"-dən heç birinin baş verməsini istəmirik".

2000-ci ildə Olbrayt Quzey Koreyaya rəsmi səfəri zamanı ölkənin kommunist lideri Kim Conq Li ilə görüşən ən yüksək səviyyəli Qərb diplomatlarından biri oldu.

Dövlət katibi kimi sonuncu addımlarından biri Kofi Annanla görüşdə çıxışında, ABŞ-ın Klinton administrasiyasından sonra belə bir

dövlət qırğın silahlarının məhv edilməsi qarşılığında iqtisadi sanksiyaların qaldırılacağı barədə təzyiq göstərəcəyinə davam edəcəyini dedi.

2001-ci ildən sonrakı kariyerası

Dövlət katibi vəzifəsindən sonra çoxları hesab edirdi ki, o, çex əməliyyatı üzrə kariyerasına davam edəcək. Çexiya Prezidenti Vaslav Klavert özünün 2002-ci ildə prezidentliyi müddəti bitdikdən sonra Olbraytın onu əvəz etməsi barədə fikrini açıq-aşkar ifadə etmişdi. Olbrayt daha sonralar, heç vaxt belə fikirdə olmadığını iddia edirdi.

O, Praqa Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətindən Hanno Elshögen ödəliyini alan ikinci şəxs idi.

2001-ci ildə Olbrayt beynəlxalq strateji məsləhət firması olan "Olbrayt Qrup"un əsasını qoydu. Onun müştəriləri arasında Olbraytın global əlaqələrindən məharətlə istifadə etdikləri Koka Kola, Merk, Dubai Port World və Mars & Maklennan Kompaniyaları kimi şirkətlər daxildir.

2003-cü ildə o, Nyu-York Fond Birjası-nın Direktorlar Şurasında xidmət etməyə başladı. 2005-ci ildə o, Şuranın direktoru Rikard Qrasso ilə bağlı maliyyə qalmaqalından sonra ikinci dəfə Şurada xidmət etməkdən imtina etdi.

Olbrayt 2005-ci il oktyabrın 25-də Qılınç Qızları teleserialında özünü canlandıraraq, 2006-cı ilin yanvarında Buş administrasiyasının xarici siyasətini müzakirə etmək üçün keçmiş müdafiə və dövlət kabinəsinin iclasına dəvət olundu. Mayın 5-də o yenidən ABŞ-ın İraqdakı siyasətini

var. Xanım Olbrayt kolleksiyasını quşlar, cəmlər, kəpənəklər, düzlar, Amerika bayraqları və gül-çiçək motiv bəzək sancaqları bəzəyir.

2000-ci ildə o zaman Rusiyanın Xarici İşlər naziri İqor İvanov ballistik raketlər əleyhinə müqavilə ətrafında müzakirə aparırdı. Madlen Olbrayt raket tutan qurğu şəklində sancaq taxır. O zaman Rusiya Prezidenti Vladimir Putin ABŞ rəsmilərinə deyib ki, o, danışıqların əhval-ruhiyyəsini Madlen Olbraytın hansı sancaq taxması ilə müəyyən etməyə çalışacaq...

Fələstinlilərin o vaxtkı lideri Yasir Ərəfatla görüş zamanı Madlen Olbrayt arı sancağı taxır. Dövlət katibi Yasir Ərəfatla neçə saat müzakirə aparır, güzəştlərin vacibliyini vurğulayır. Bu sancaq mənim müəyyən anlamda əhvalımı əks etdirirdi. Mən gündə bir balaca kəskin olmaq və ciddi mesajlar göndərmək üçün böcək motivli sancaqlarımı taxırdım" - deyər, o bildirir.

Dövlət katibi Olbraytın böyük həyat təcrübəsini əks etdirən bəzək sancaqları kolleksiyası illər keçdikcə daha ciddi sınaqlar və tələblər qarşılıqlı əhatə edərək böyüyüb.

Xanım Olbrayt ölkəsinin hər yerində yeni kitabının prezentasiyasını keçirən zaman verilən suallar indi onun öz təcrübəsindən istifadə edərək hansı addımlar ata bilməsi ilə bağlı olur. "Siz bu gün bu liderlərlə görüşsəniz hansı sancağı taxardınız" sualının cavabı Madlen Olbrayt belə bir sancağı olduğunu deyir: "Kitabda bu sancağı görə bilərsiniz. Bu, göyərçin və qartalın bir yerdə olduğu sancaqdır. Onu keçmiş müdafiə naziri Uilyam Koenin xanımı Con Lanqhart Koen hazırlayıb. Bu, bir tərəfdən açıq əllə təkliflənmək, digər tərəfdən isə güclü olmaq və bütün variantların möhkəmliyində olduğunu aydın etməli olduğumuz haqda mənim düşüncələrimi əks etdirir".

İranla bağlı sözüne davam edən Madlen Olbrayt deyir ki, onun

noticələri saxtalaşdırılıb və bundan sonra etiraz edən nümayişçilərə zorakı repressiyalarla qarşılaşıblar. İranda islahatçı namizəd Hüseyn Musəvinin seçki kampaniyasının rənginə işarə edən Madlen Olbrayt deyir ki, **"iranlılarla görüşsəm, mütləq yaşıl rəng görürəm"**.

Lakin bununla belə, xanım Olbrayt bütün səviyyələrdə danışıqları davam etdirilməsinin vacibliyini vurğulayır: **"Prezident Obama Prezident Əhmədinejadla danışıqlar aparmır. İndi Dövlət Departamentində üçüncü şəxs olan Bil Børns onların nüvə müzakirəçisi ilə görüşür. Bizim İranla 1979-cu ildən diplomatik münasibətləri yoxdur. Buna görə də biz baş verənlərdən xəbərsizik. İnformasiya almaq üçün Amerikalı və Britaniyalı iranlılardan asılıyıq"**.

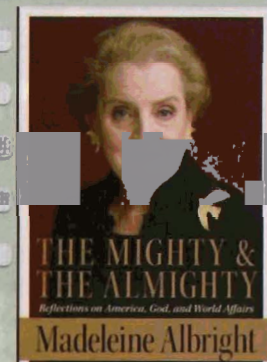
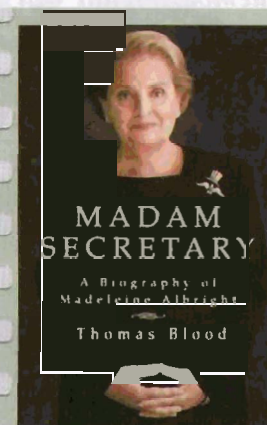
"Mənim sancaqlarımı oxuyun" kitabında Olbrayt diplomatiya və dövlət bir araya gətirə bilən, diplomatiyanın zövqlü və yüksək üslublu malik birinci xanımı kimi görünür.

Kitab satışda oxucuların böyük marağına səbəb olub. Madlen Olbraytın bəzək sancaqlarından ibarət kolleksiyası isə Nyu-Yorkun Muzeyi və Dizayn Muzeyində nümayiş etdirilir. Sərgi Birləşmiş Ştatlar və dünya üzrə bir sıra başqa ölkələrində göstəriləcək.

Hər sözü bir batman Olbrayt

"...Toyuğa ağıl öyrədən yumurta"

"Rusiyanın özünü toyuğa ağıl öyrədən yumurta kimi aparmasına ehtiyac yoxdur!" Bu açıqlama NATO ekspert qrupunun rəhbəri Madlen Olbrayta aiddir. Alyansın yeni strategiyasının hazırlanması ilə məşğul olan qrupun rəhbəri deyir: "Rusiya NATO-nun çoxsaylı tərəfdaşlarından biridir. Oduq sən alyansa nəyi necə etməyi öyrətmə-

sinə ehtiyac yoxdur". ABŞ-ın sabiq dövlət katibi NATO-nun yeni üzvlərin qəbulunu açıq olduğunu söyləməyi də unutmur.

"Amerikanın ən acı faciəsi"

Madlen Olbrayt "Nyu-York Tayms" qəzetinə verdiyi müsahibədə xatırladır ki, biz xoşlamadığımız ölkələrə hücum etməyə hazır deyilik. Fikrimcə, İraq ölkəsinə edilən hərbi hücum Amerika tarixində ən acı faciə kimi yadda qalacaqdır. Düzdür, Səddam Hüseyn normal insan deyildi, lakin bu, Amerika üçün təhlükə hesab edilə bilməzdi.

Sabiq dövlət katibi Buşun törətdiyi bəzi xətalara xatırlayaraq deyir: ***"Hazırda demokratiya nüfuzunu itirməkdədir. Məni nığandıran şey odur ki, demokratiyanın bayağı ifadəyə çevrilməsidir. Çünki orada demokratiya işğalçılıqla eyni anlamda səslənir. Mən demokratiyanın tərəfdarıyam, işğalçılıq isə demokratiyanın tam zıddıdır. Xəbərdarlıq: demokratiyanı özü seçməlidir, demokratiya xalqın içindən qaynaqlanmalıdır"***.

Sonradan sonra

Xanım Madlen Olbrayt ABŞ tarixinə, ümumən dünya siyasi tarixinə düşmüş bir diplomat, ictimai-siyasi və dövlət xadimidir.

O soy, din, ölkə, təşkilat mənsubiyyəti ilə sabitqədəm olmaqla bir yol keçib, necə deyərlər, ümumqərb (ümumdünya) hadisəsinə çevrilib.

Madlen Olbraytın yetişdirdiyi (yaratdığı) hadisələr Madlen Olbraytı yetişdirən (yaradan) hadisələrdən az deyil.

O, dünyanı dünya onu tanıdığından az tanımır.

Ona həmişə ehtiyac var.

O axtarmır, onu axtarırlar, dəvət edirlər...

Ellen Conson Sirlif

**Bir gündən
prezidentliyə
gələn yol...**

■ O, Afrika tarixində ilk qadın prezident, dünyada ilk qara dərili qadın dövlət başçısıdır. 2006-cı ildə "Forbes" dərgisi onu dünyanın 100 ən güclü qadını siyahısında 51-ci yerdə göstərmişdi. "Newsweek" 2010-cu ildə onu dünyada ən yaxşı 10 lider siyahısına daxil edib. "Time" 2010-cu ildə onun dünyanın 10 ən güclü qadın liderindən biri olduğunu qeyd edir. "The Economist" 2010-cu ildə onu ölkəsinin tarixində ən yaxşı prezident adlandırdı.

■ ...Onun seçki kampaniyasında ən böyük rolu Liberiya Qadınlarının Kütləvi Sülh Aksiyası (Women of Liberia Mass Action for Peace) adlı hərəkat olmuşdu. Onlar ilk qadın prezident seçkilərində ciddi işlədilər. Bununla da Liberiya Afrikada qadın prezidenti olan ilk ölkə kimi tarixə düşdü. Bu "tarixləyici" geriyə qayıdış (Pray the Devil Back to Hell) adlı sənədli filmin mövzusu oldu.

■ Bu qadın Liberiyanın hazırkı prezidenti, dünyada çox məşhur bir ad olan **Ellen Conson Sirlif**dir!

■ Onun "Bu uşaq Böyük adam olacaq" Afrikanın ilk qadın prezidenti tərəfindən Görkəmli Həyat haqqında məlumatlar", (2009) (This Child Will Be Great: Memoir of a Remarkable Life) kitabını böyük maraqla oxumuşdum. Məmnuniyyətlə hər kəsə oxumağı tövsiyə edə bilərəm. Bundan sonra onun digər kitabları, əsərləri və araşdırmaları ilə də maraqlandım. Böyük uğur

və imza atan bu Qadın liderin - "Fəlakətdən İnkişafa" (1991); "Afrika Sub-Saxarasını idarə edən Kommersiya Bankına nəzər" (The Outlook for Commercial Bank Lending to Sub-Saharan Africa) (1992); "Qadınlar, müharibə və Sülh: Silahlı münaqişələrin qadınlar üzərində təsiri və qadınların sülhməramlı işlərdə rolu barədə müstəqil ekspert qiymətləndirilməsi" (BMT-nin Qadınlar üçün İnkişaf Fondunun layihəsi/Keçmiş Finlandiya baş naziri Elizabet Renlə birlikdə) (Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women and Women's Role in Peace-building (2002)) (2002); "Çünki mən qızam - Müharibənin Kölgəsində" (Milleniumun İnkişaf Məqsədlərinin nailiyyətlərinə istinadən qızlar barədə araşdırma) ("Because I am a Girl: In the Shadow of War") qələmə aldığı kitab, araşdırmalar təkcə sadə oxucular deyil, siyasətçilər, mütəxəssislər tərəfindən də böyük maraqla oxunur.

Bir qadın, iki "ilk"...

1938-ci ildə Liberiyanın paytaxtı Monroviyada ziyalı ailəsində doğulan Liberiyanın 24-cü Prezidenti Ellen Sirlifin atası qola qəbiləsindən, anası kru tayfası ilə alman qarışığından idi. Ellenin atası Cahmal Karney Conson yoxsul ailədə dünyaya göz açmışdır. O, Cahmal adlı Qola qəbilə başçısının və onun arvadlarından biri olan Cənənin oğlu idi. Atası ilk Liberiya Prezidenti Hilari Consonun şərəfinə onun soyadı Consona dəyişmişdir. Cahmal Monroviyada Makqriti soyadlı (McGritty) Amerikalı Liberialı ailədə böyümüşdü. Sirlifin atası daha sonralar Liberiyanın etnik qruplaşdırılmasından Qanunverici Assambleyada fəaliyyət göstərən ilk adam oldu.

Ellenin anası da Qrenvildə kasıb bir ailədə doğulmuşdu. Onun nənəsi Cuan Sarve I Liberiya müharibəsi zamanı Liberiyanın Almaniya müharibə elan etməsindən sonra

Ellenin anasını Monvoriyaya göndərmişdi. Ellenin nənəsi bu müharibə üzündən ölkəni tərk edən alman həyat yoldaşından sonra qızını düşünərək bu addımı etməyə məcburiyyətində qalmışdı. Ellenin anası tanınmış Amerikan-Liberiyalı alimlərin üzvü Sesilia Dunbarın yanında böyümüş və tərbiyə almışdı. Özü Amerika Lebriyalı mənşəli olmasa da, bəziləri tərifləyən bu mənşəyə aid edirlər. Ancaq özünü iddialarla heç vaxt razılaşmır.

Ellen 1948-ci ildən 1953-cü ilə qədər Monvoriyada Qərbi Afrika kollecinə iqtisadiyyat və mühasibatlıq üzrə təhsil alıb.

O, 17 yaşında ikən Ceyms Sirliflə tanış olur və ailə 1961-ci ildə Amerikaya köçür. Ellen burada Kolorado Universitetini bitirir. Bundan sonra isə 1969-1971 illərdə Harvardın Con F. Kennedy İdarəetmə məktəbində iqtisadiyyat və icarə əlaqələr üzrə təhsil alır, inzibati idarəetmə üzrə magistr dərəcəsinə yiyələnir. Bundan sonra o, Liberiyaya qayıdaraq Uilyam Tolbert hökumətində işləməyə başlayır.

Assistent, nazir, mühacir...

Ellen Sirlif Uilyam Tolbert hökumətində, 1972-1973-cü illərdə maliyyə nazirinin assistenti vəzifəsində çalışmışdır. Bir müddət sonra isə büt

qərarilə bağlı fikir ayrılığı üzündən vəzifəsindən istefa edir. 1979-cu ildə maliyyə naziri vəzifəsinə yüksəlir və 1980-ci ilə qədər bu vəzifədə çalışır. Elə həmin ilin aprelində yerli Krahn etnik qrupunun üzvü olan baş çavuş Samuel Do, hərbi yolla (hərbi çevriliş yolu ilə) hakimiyyətə yiyələndi. Prezident Uilyam Tolbert qətlə yetirildi, onun kabinetinin bəzi üzvləri cəzalandırıldı, keçmiş hökumət üzvlərinə qarşı böyük təzyiqlər başladı. Ölkədə baş vermiş hərbi çevrilişdən sonra o, Keniyaya sürgünə getməklə canını qurtara bildi. Lakin o, savadlı, istedadlı, ağıllı, işgüzar və peşəkar xanıma hər yerdə böyük ehtiyac olduğu üçün Sirlifə bir müddət sonra burada da rəhbər təyinatı verildi və o, 1983-1985-ci illər ərzində Nayrobidə Siti Bankın icarə direktoru vəzifəsində çalışdı.

Ancaq Samuel Donun özünü Liberiya Prezidenti elan etməsi və ölkədə digər partiyaların fəaliyyətinə icazə verməsi xəbərindən sonra Sirlif ölkəsinə qayıtmağı və prezident seçkilərində Donin rəqibi kimi namizədliyini irəli sürməyi qərara aldı. Onun bu qərarı baş çavuşun hakimiyyəti tərəfindən xoş qarşılanmadı və o, öncə ev dustağına çevrildi, ardından da 10 illik həbsə məhkum olundu. Onun həbsdən sürgünə getmək təklifini qəbul etməkdən daha yaxşı seçimi qalmadı. Bu dəfə o, Vaşinqtona köçdü və burada Siti Bankın Afrika Regional ofisinin, habelə HSBC-nin vitse-prezidenti vəzifəsində çalışdı.

Yenə assistentlik, yenə yüksəliş...

1992-1997-ci illərdə BMT-in İnkişaf Proqramının Afrika Regional şöbəsində öncə administrator assistenti kimi işləyən Ellen Sirlif qurumun direktoru vəzifəsinə qədər

yüksəldi. Bu arada Liberiya vətəndaş qarşındurması daha da artmaqda idi və bu qədər sonra Samuel Donun Çarlz Taylorın Liberiya Milli Vətənpərvər Cəbhəsi tərəfindən öldürüldüyü xəbəri yayıldı. Öncə Samuel Doya qarşı Çarlz Taylorla qanlı üsyanını dəstəkləyən Sirlif daha sonralar ona qarşı çıxdı və müxalifət oldu. Keçici hökumət 4 nəfər seçilməmiş rəsmi nümayəndənin başçılığı ilə hakimiyyətə gəldi. 1996-cı ilə qədər Qərbi Afrikalı sülhməramlıların hesabına vətəndaş müharibəsində durğunluq yarandı və nəhayət, Sirlifin də geri qayıtması şərait yaradan seçkilər keçirildi.

O, ölkəsinə qayıdırdı, həm öz Vətəninə doğmalarının yanında yaşamaq üçün, həm də yenidən prezident seçkilərində iştirak etmək üçün.

Ancaq bu seçkilərdə Taylor uduzdu və bundan sonra təzyiqlərlə üzləndi.

1999-cu ilə kimi regionda vətəndaş müharibəsi yenidən başladı və Taylor qonşuları ilə mübahisələr girməkdə, iğtişaşlar və üsyanlar başlatmaqda gəncə landırıldı. Ölkədə inqilab ruhunun alovlanması Taylor hakimiyyətdən getməyə məcbur edən hadisəyə çevrildi. 2003-cü il avqustun 1-də, uzun müddət

bu dilə tutulduqdan sonra, Taylor hakimiyyəti müavini Mozes Blahie təhvil verdi. Yeni keçici hökumət və üsyançı dəstələr tarixi sülh sənədini imzaladılar; hökumətə yeni başçı təyin etmək üçün danışıqlar başladı. Sirlifin namizədliyi təklif olundu, ancaq sonda siyasi bitərəf olan Çarlz Brayant seçildi. Sirlif, Hökumət İslahatlar Komissiyası başçısı oldu. O, hökumətin keçid dövründə, 2005-ci il seçkiləri hazırlıq prosesində önəmli rol oynadı. Lakin keçici hökumətin korupsiyaya qarşı mübarizəsindən narazı qalan Sirlif dövrün siyasi rejimi, çevrəsindəkilərin istəkləri fonunda elə bir daxili havaya girmədi ki, komissiya başçısı kimi işlər ona dar gəlirdi. Və bu da nəticədə xanım ictimai-siyasi xadimi öz vəzifəsindən imtina edərək prezidentlik uğrunda mübarizəyə başlamağa vadar etdi.

Siyasət ustası top ustasına qalib gəldi

Ellen Sirlif 2005-ci ilin noyabrında, 14 illik vətəndaş müharibəsindən sonra keçirilən prezident seçkilərində iştirak etdi.

2005-ci il seçkilərində namizədliyinə irəli sürərkən Ellen Conso-son "aktiv"indəki "plyus"larla təmsil olən, Harvard Universitetini bitirməsi, peşəkar əmək fəaliyyəti (məsələn, onun "özkeçmişi"nin "minus" işarəli hissəsi də tənqidçilərin gözündən yayınmadı. Bu da onun 1989-cu Tayloru dəstəkləməsi kimi "tutalğa"lar idi.

Seçkiqabağı debatlar zamanı, onun seçicilərin rəğbətini qazanmağa çalışan kişi namizədləri öz siyasəti ilə geridə qoyan Sirlif, -

"biz qadını ikinci ən yaxşı yox, ən yaxşı görmək istəyirik" - deyirdi. 4 oğul ancaq və 8 nəvəsi olan Sirlif prezidentliyə arzu qılgılıq hissləri gətirərək müharibə zamanı ölkəyə vurulmuş yaralara məlhəm olmağı istədiyini bildirirdi. O, korrupsiya əleyhinə savaş açmağa hazır olduğunu gələcək səsle açıqlayırdı.

22 namizədin iştirak etdiyi seçkilərdə ikinci turunda o, "kral" kimi anılan futbolçuyla mübarizə apardı (*Müşahidəçilər onun kişi rəqibinə qarşı iki cəhətini - savadlı olması və qadın olmasını - vurğulayırdılar*). O, rəqibi - dünyanın ən ünlü futbol ulduzlarından biri olan "Milan" və "Çelsi"nin formasını geyən Corc Uiyə qalib gəldi.

...Sirlifin təcrübəsi Uiyin təcrübəsindən daha çox idi. Uiyin qalibiyyəti ilə ziddiyyət təşkil edirdi. Onun "özkeçmi"şində (artıq bəlli olduğu kimi), BMT İnkişaf Fondunun Afrika üzvi direktoru; Liberiya Hökumət İslahatı Proqramının başçısı kimi önəmli vəzifələr yatırdı. Tərəfdaşlarının bəlli bəzi məsləhətləri ilə onu "Dəmir Ledi" adlandırmağa da Sirlifin siyasi kimliyini, siyasətçi qatiliyyətini özətləməkdə idi. Uiyin nəticələrlə razılaşmamasına baxmayaraq, Sirlifin böyük səs çoxluğu ilə qalib gəldi. Tərəfdaşların araşdırmalar yekunlaşana qədər seçkilərin nəticələri açıqlanmasa da artıq gələcək yol yox idi: usta siyasi oyunçu peşəkar top oyunçusunu məğlub etmişdi... Prezident seçkilərini müşahidə edən yox

müstəqil, regional və beynəlxalq müşahidəçilər seçkilərin açıq, şəffaf və müstəqil keçdiyini elan etdilər.

Afrikanın ilk qadın prezidentli ölkəsi: dünən, bu gün, sabah

Liberiya heç vaxt müstəmləkə olmayan Afrika ölkələrindən biri idi. Lap öncələrdən o, müstəqil ölkə olub. Liberiya yaranana qədər onun yerində Meşuardo adlanan burunda, XVIII yüzillikdə əsaslı qurulmuş portuqal limanları var idi. Hər yerdə olduğu kimi, Ekvatoriya Afrikada da əhalinin əsas məşğuliyyətini müharibələr və qul alveri təşkil edirdi.

XIX əsrin əvvəllərində ABŞ-da bir qrup ağ dərilili, "qaradərili məsələsi"ni həll etmək üçün "ABŞ Müstəmləkə Cəmiyyəti"nin təsisatını qoydu. Onların fikrincə, həll yolu qaradərililəri Afrikaya göndərərək oradan qaytarmaqdan ibarət idi. 1820-ci ildə yüzə yaxın qara dərilili və bir neçə ağ dərilili Sierra-Lionda məskunlaşdılar. Daha sonra Cəmiyyət qara dərilili qəbilə başçılarından torpaq sahələri alaraq ABŞ-dan gəlmiş qaradərili qəbilələri orada yerləşdirməyə başladı. Razılığa görə, ərazi ABŞ Müstəmləkə Cəmiyyəti tərəfindən idarə olunurdu.

Azad qaradərililərin məskunlaşdığı mərkəzi koloniyası "Xristin şəhəri" adlanmağa başladı. Daha sonra onun adı ABŞ Prezidenti Ceyms Monro tərəfindən Monroviyaya dəyişdirildi və ərazi özü "Azad" qaynaqlı "Liberiya" ("Azad") sözündən törəmə olaraq Liberiya adlandırıldı.

1847-ci ildə ABŞ Konstitusiyasının kalkası olan Liberiya Konstitusiyası qəbul edildi. 1847-ci il, iyulun 26-da Liberiya Respublika adlandırıldı. Yeni ölkə demək olar ki, həmin tərəfindən tanındı.

Ölkədə əsas ixrac məhsulları dəmir filizi və təbii kauçuk hesab olunur. Bundan əlavə brilyant, qırmızı qəhvə, kakao və palma yağı da ixrac edilir.

Liberiya öz inkişafı boyunca ABŞ-dən fəal dəstək görüb (*Rəsmi koloniya olmamışsa da, o, Quzey Amerikanın xammal qaynağı idi*). 1944-cü ildə hakimiyyətə gələn prezident Uilyam Tabmen ABŞ-dən köməyi ilə islahatlar keçirməyə başladı. Onlardan ən birincisi liberiyalılarla yerli əhali arasında əlaqəni bərpa etmək məqsədi güdən "birləşdirmə siyasəti" idi. Ölkədə əsas idarəetmə üsulu qəbiləçilik olan Liberiya bu, çox aktual problem idi. Liberiyalılar əhalinin çox az, yalnız 6%-ni təşkil edirdilər, qalan 96% yerli qəbilələrdən (kpelle, bassa, qio, kran və başqaları) təşkil olunmuşdu.

Ancaq Tabmenin və onu 1971-ci ildə əvəz edən davamçısı Tolbertin islahatları ölkədə sabitlik yaratmaq üçün kifayət etmədi. Yuxarıda toxunduğumuz kimi 1980-ci il aprel 12-də Liberiya qəbiləsindən olan Samuel Donun başçılığı ilə hərbi çevriliş oldu. Prezident Ta-

berman öldürüldü və hakimiyyət özünə general rütbəsi verən Dounun idarəçiliyi Xalq Azadlıq Şurasına keçdi. Maraqlıdır ki, bu hadisədən bir il əvvəl serjant Do ABŞ-ın xüsusi təyinatlı hərbi hazırlıqları ilə yarım il təlim keçmiş və əla xarakteristika almışdı.

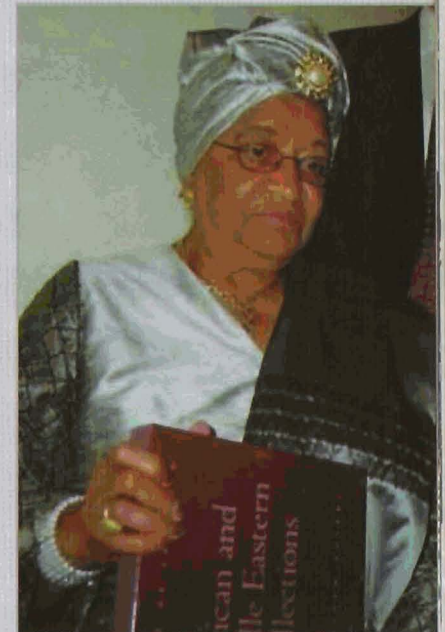
Çevrilişin beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən qınaq obyektinə çevrilməsinə baxmayaraq, ABŞ Do hakimiyyətinin legitimliyini tanıdı. Bu, keçmiş serjantın ABŞ siyasətini fəal dəstəkləməsi və Prezident Reyqana rəğbətini açıqlaması ilə əlaqədar idi.

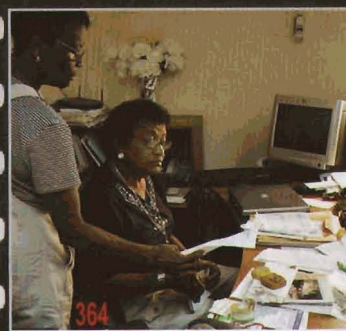
Ölkəyə Amerikanın iqtisadi yardımını daha da artırdı. Eyni zamanda, korupsionun miqyası və Do rejiminə qarşı çıxanların siyasi cəhətləri nəzərdə tutulması da artırdı. Buna iqtisadiyyatın ümumi vəziyyətinin pisləşməsi də əlavə olunmaqda idi...

1985-ci ilin oktyabrında Liberiya rəsmi olaraq hərbi idarəetməyə keçməyə başladı. Prezident seçkilərində yenə də baş çavuşkən general "olan" Do qələbə çaldı. 1980-ci illərin sonunda və soyuq müharibənin başa çatması ilə əlaqədar ABŞ-ın keçmiş baş çavuşa qəzəbi artdı və Liberiya yardımının həcmi azaldı. Bu da əhalinin narazılığının daha da artmasına səbəb oldu. 1989-cu il dekabr 24-də Do keçmiş məsləhətçisi Çarlz Taylor Nimba qraflığında Prezidentə qarşı üsyan qaldırdı. Ölkədə vətəndaş müharibəsi başladı. 1990-cı ilin ortalarında Liberiyanın böyük hissəsini üsyançılar idarə etməyə başladılar. Həmin ilin sentyabrında Do əsir götürüldü və öldürüldü.

Həttdən Afrikada olduğu kimi, vətəndaş müharibəsi Liberiya da etnik konfliktə çevrildi. O, 1990-cı illərin ortalarına qədər davam etdi. 1996-cı ildə sülh sazişi imzalandı və nəticədə 1997-ci ildə demokratik seçkilər keçirildi.

Taylorun partiyası parlamentdə yerlərin çoxunu tutdu, onun özü isə Prezident oldu. Ancaq Taylorun ölkədə tətbiq etdiyi rejim, qəbiləçiliyinə görə Do rejimini geridə qoyur-

du. Bu 1999-cu ildə yeni ölkəyə gəlməyə səbəb oldu. 2003-cü ildə Taylor ABŞ-ın təsiri altında hakimiyyətdən imtina etdi və Nigeriyaya qaçdı.

Hakimiyyət sahibkar və din xadimi olan Cyud Brayantın idarə etdiyi müvəqqəti hökumətin əlinə keçdi. Ölkədə BMT-nin sülhməramlı qüvvələri yeridildi. 2005-ci ilin oktyabrında ölkədə seçkilər təyin edildi.

Vətəndaş müharibəsi Liberiyada iqtisadiyyatın, xüsusilə də Monroviyada infrastrukturun dağılmasına gətirib çıxardı.

Qəhrəmanımız Ellen Conson prezident seçkilərinə qatılarkən Liberiyada siyasi həyat hələ də ağır olaraq qalırdı. Ölkədə vətəndaş müharibəsinin başa çatmasına baxmayaraq (bir çox üsyançı dəstələri hərbi hücumlardan imtina etməkdə) silahlarını təhvil verməyənlər məhdu cud idi. Beləliklə də, yeni prezidentin onun qurduğu hökumətin qarşısında duran məsələ təkcə dağılmış iqtisadiyyatın bərpa etmək deyil, həmçinin ölkədə sülhü bitliyi təmin etmək olacaqdı...

Onun zamanı gəldi...

2005-ci il noyabrın 25-də Ellen Conson ölkənin növbəti Prezidenti elan edildi. Onun 2006-cı ilin yanvarında təşkil olunmuş andiçmə təşəbbüsünə Qana, Nigeriya

Siqal, Sierra-Lion və CAR-nın prezidentləri ilə yanaşı, ABŞ-ın Dövlət katibi Kondoliza Rays və bu ölkənin o zamankı birinci xanımı Laura Buş da qatılmışdılar.

Bu ölkə və şəxs isimləri özlüyündə ifadə etməkdə idi: Xanım Prezident! Biz səni tanıyırdıq, səninlə əməkdaşlıq etmək istəyir və yeni Liberiya siyasətinə inanırıq!

Bəlaqurasiya törənindəki çıxışında xanım prezident özünəməxsus şəkildə deyirdi: **"Mən bilirəm ki, sizin bizimlə - dəyişiklik səsidir. Və biz başa düşürük ki, bu dəyişiklik, sadəcə, dəyişiklik xatirinə həyata keçirilməyib. Biz başa düşürük ki, bu dəyişikliklər təkcə, sadəcə, dəyişmək naminə deyil, keçmək olacağıni tamamilə kəsmək naminə deyil. Biz qətiyyətli addımlar atmağı istəyirik ki, on illərlə bizim inkişafımıza mane olan problemlərdən yaxa qurtara və onları həll edə bilək."**

Gələcəyə baxan Prezident

Liberiyanın xanım prezidenti, 2006-cı il martın 15-də ABŞ Konqresinə edilən müraciətdə Liberiyanın Afrikaya və dünyaya nümunə ola biləcək səviyyəyə gəlməsi üçün yardım (dəstək) istədi. O, nümunə olma istəyi ilə bu gün də çox işlərlə çalışır və uğurlara imza atır.

2007-ci il iyulun 26-da o, "Liberiya 160 yaşında: Gələcəyə Baxış" adlı kitabı ilə ölkəsinin dövlət müstəqilliyinin 160-cı il dönümünü qeyd etdi. Törəndə nüfuzlu bir qadın kimi tanınan xanım, 25 yaşlı gənc fəal Kimi Uekse tapşırırdı. Gənc Kimi çox uğurlu işlər edərək hökuməti təhsil və sülh sahələrini prioritet məsələyə çevirməyə çağırırdı. Bu planlı çağırış planlı da nəticələr doğurdu və cəmi bir neçə gün sonra Ellen Sirlif ibtidai məktəbləri pulu və məcburi etdi.

Sirlif Qadın Dünya Liderləri təşkilatının üzvüdür (Ballı olduğu kimi qadınlar və ədalətli inkişaf üçün vacib bir çox məsələlər üzərində kollektiv əməkəşmə aliyet aparmaq üçün yüksək səviyyəli qadın liderləri səfərbərliyə almaq məqsədilə yığılan Şura, keçmiş və hazırda prezidentlərin və baş nazirlərin nüfuzlu şəbəkəsidir). O, Şura üzvü kimi də öz təşəbbüskarlığı və çalışqanlığı ilə seçilir. Ruanda soyqırımını araşdırmaq üçün 1999-cu ildə təyin olunmuş

şəxslərdən biri, UNİFEM tərəfindən münafişələrin qadınlar üzərində tətbiqi və qadınların sülh yaradıcılığında rolunu müəyyənləşdirmək üçün təyin olunmuş iki beynəlxalq ekspertdən biri olub. Liberiyanın xanım prezidenti Açıq Cəmiyyət Təşəbbüsünün Qərbi Afrika üzrə sədri və Qana İnzibati İdarəetmə İnstitutunun professoru olub.

O, bir çox ödüllərə, o cümlədən Vətəndaş Hüquqları Muzeyi ödənişli (2007), ABŞ-ın ən yüksək mülki ödənişli olan Azadlıq Medalı (2007); "Aclığa son qoyulmasına görə Afrika Ödənişli" (2006); Beynəlxalq Respublikaçılar İnstitutunun "Azadlıq" Ödənişli (2006); "De-za Rokfeller" Liderliyə Körpü Ödənişli (2006); "Franklin Ruzvelt" Ödənişli Azadlığı Ödənişli (1998), Toqonun Əməkdaşlıq Ödənişli de l'Ordre du Mono ödənişli (1996); Ralf Bunç Beynəlxalq Liderlik Ödənişli (1995) və "Afrika Ulduzu" Böyük Komandiri Ödənişli (1980) layiq görülmüşdür.

Xanım dövlət xadimi həmçinin, Minesota Universitetinin (2009); Braun Uni-versiteti (2008); İndiana Bluminqton Universiteti (2008) və digər bir sıra elm-təhsil ocaqlarının fəxri doktoru (2008) adını almışdır.

Doğrudur, adların, ödüllərin məhz hansı xidmətlərə görə verildiyi sual doğurmur, ancaq ünlü İnter nəşnl Herald Tribunedən gətirəcəyiniz sitatdan sonra Liberianın da daxil olduğu coğrafi məkanın durumu, deməli, təcrübəyə münasibət və münasib xidmətlər də daha böyük ölçüdə aydınlaşacaqdır. Qəzet yazır: **"1990-cı ildən 2003-cü ilə kimi 23 Afrika ölkəsi, onlara 100 milyard ABŞ dollarına (!) başa gələn silahlı münaqişələrdə iştirak etmişlər"**. Xanım Ellen Conson qəzetə müsahibəsində demişdir: **"Müharibədə istifadə olunan bu məbləğ Afrika qitəsində QİÇS xəstəliyini, ya da təhsil problemlərini, su təminatını, o cümlədən vərəm və məhərrəyə xəstəliklərinin profilaktik müalicəsini təmin etmək olardı. Məktəblərlə yol salmaq, məktəb və xəstəxanalar tikmək olardı."** Qəzet bunları yazarkən belə bir nəticə çıxarır: əgər müharibə olmasaydı, Afrika **"ən geridə qalmış qitə yox, çiçəklənən bir qitə olardı."**

Futbol yaraları sağaltmağa kömək edir

Liberiyanın ən təcrid olunmuş qruplarından olan əl və ayaqları amputasiya olunmuş şəxslərin futbolla məşğul olması onlara ümid verir və mənəvi yüngüllü

gətirir. Bu gənc adamlardan çoxu silahlı münaqişələrin qurbanlarıdır. Onların çoxu hətta silahlı qruplaşmaların iştirakçıları olub ki, bu da ictimaiyyət tərəfindən onlara qarşı mənfi

yaradır, başqa sözlə, mərhəmət hissini öləzidir...

Ancaq Prezident Sirlif komandanın ən fəal azarkeşlərindəndir. O, komandanın yarışlara getməsinə maliyyə cəhətdən dəstəkləyir və çıxışlarında onların uğurlarından danışır.

Xanım Sirlifin prezident Sirlifin həlledici mərhələsində məhz ünlü futbolçu ilə yarışması (və ona qələbə gəlməsi) faktının bu məqalədə necə yer aldığını görmək də, onun istər futbolla, istərsə də digər sahələrdən istifadə etməsi və vətəndaş barışığı, dinc həyat, əhalidə gələcəyə ümid kimi nəcib duyğuları inkişaf etdirməyə çalışdığını göstərmək o qədər çətin de-

Həqiqət və Barışıq Yolunda...

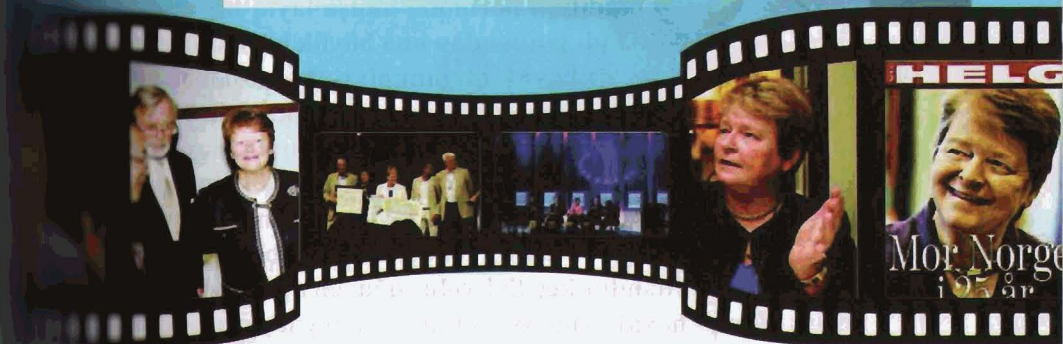
O, həyata keçirdiyi böyük işlərlə dünyanın diqqətini özünə cəlb edən bir liderdir. Media ona elə medianın tərəfindən verilmiş "**dəniz qadını** **ledi**" adını tez-tez işlədir. Liberiya Prezidenti 2005-ci ildən ölkədə 20 ildən çox davam

edən mülki münaqişənin araşdırılması və "milli sülhün, təhlükəsizliyin, birləşmənin və barışıqın təbliği olunması üçün" Həqiqət və Barışıq Komissiyası yaratdı (*Komissiyanın sonuncu hesabatı 2009-cu il iyulunda təqdim olunmuş və www.trcofliberia.org veb-səhifəsində yerləşdirilmişdir*).

O, Komissiyanın hesabatından sonra açıqlama ilə çıxış edərək, vaxtilə Tayloru dəstəklədiyi üçün Liberiya xalqından üzr istədi və bildirdi ki, Taylorun əsl məqsədləri ortaya çıxdıqdan sonra ölkədə ona qarşı Sirlif qədər güclü rəqib olmayıb. O, sözün əsl mənasında, bir **LİDER-DİR**. Hətta zamanında hansısa bir yanlış sayıla biləcək qərarına görə xalqından üzr istəməyi bacaran bir **LİDER**, bir **QADINDIR**. Xalqının və dövlətinin yaşadığı əziyyətlərdən, faciələrdən çıxararaq onu işıqlı bir yola apara bilən **LİDER**. Dövlətində və bütün Afrika qitəsində insanların sabaha ümidlə baxa bilməsi üçün yorulmadan çalışan, **lənəvar bir qadın, əsl lider...**

Gro Harlem Brundtland

Siqaretin və mobil telefonun düşməni,
insanın dostu, inadkar qadın

■ O, həkim, siyasətçi, diplomat; habelə, dayanıqlı iktisadi və ictimai səhiyyə üzrə beynəlxalq liderdir.

■ O, Norveçin Baş naziri olaraq adını dünya TARİXinə yazıb. Uğurlu fəaliyyəti ilə 3 dəfə ölkəsinin Baş naziri olmaq şərəfinə nail olub.

O, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Baş direktoru kimliyi ilə vəzifədə uğurlu çalışmaları ilə beynəlxalq ictimaiyyətin hörmətini qazanıb.

■ O, BMT-nin Baş katibi Ban Ki Munun iqlim dəyişikliyi ilə bağlı xüsusi elçisi olaraq dünya üçün çox vacib bir sahədə fəaliyyət göstərir.

O, 2008-ci ildə Tomas Cefferson Fondunun Memarlıq üzrə mükafatına layiq görülüb.

Bu qadın Norveçin görkəmli dövlət xadimi, ətraf mühit və insan sağlamlığı ilə bağlı beynəlxalq miqyasda böyük işlər görən, dünya TARİXinə yazmış, ünlü ictimai-siyasi xadim, görkəmli DOKTOR olan Qro Harlem Brundtlanddır (Gro Harlem Brundtland).

■ Onun siyasi uğurları həyat yoldaşı Arne Olav Brundtlandın kitabında öz əksini tapır - "Qru ilə Evli" və "Hələ də Qru ilə evli". Bir kişinin öz həyat yoldaşının uğurları barədə, özü də bəzi fəxrlə, məhəbbətlə, səmimiyyətlə kitab yazmasına ilk dəfə idi gəlirdim. Onun bu addımı hörmətə, alqışa layiq bir addım idi. Arne Olav Brundtlandı tanımadan ona böyük hörmətim yaranmışdı. Hər kəsə oxumağı böyük məmnuniyyətlə məsləhət görürdüm. Özəlliklə, kişilərə və gənc oğlanlara... Örnək götürüləsi çox az var. Bir kişinin öz həyat yoldaşının, xanımının həyatda böyük uğurlar qazanması üçün hər zaman onun yanında olması, onu təkləməsinin nə qədər önəmli və gözəl olmasının bir örneyidir. Arne Olav Brundtland və adını çəkdiyimiz kitabları... Üstəlik, bu kəs Qro Brundtlandın keçdiyi yolu, uğurları gedən kəsə örnək olan insan kimi, həyat yoldaşı kimi keyfiyyətlərini Arne Olav Brundtland kimi bilə bilməzdi. Kitabların daha da maraqlı olması da mənə, onun Qro Brundtlandın həyatını paylaşdığı, cəmiyyətimizə

süncə, baxış və arzularını daha çox bilən insan tərəfindən yazıldığıdır.

■ Qro Harlem Brundtland Norveçin paytaxtı Osloda 1939-cu il aprelin 20-də Norveç həkimi, siyasi xadim, Norveç Əmək Partiyasının üzvü, Harlemin ailəsində dünyaya göz açıb. Anası İsveç kökənli idi.

■ Qro Harlem Brundtland ağıllı, diribaş, fəal olması ilə elə uşaqlıqdan ətrafındakıların diqqətini cəlb etməyə başlamışdı. O, atasından bir sıra xüsusiyyətləri, o cümlədən, siyasi fəallıq, çevik qərar qəbul etmə xüsusiyyətini götürmüşdü. O, Norveç Əmək Partiyasının Uşaq Hərəkatına qoşulanda cəmi 7 yaşı var idi. (Və illər sonra həmin partiyanın lideri olaraq partiya 3 seçki boyu uğur qazandırdı!)

■ Xanım Brundtlandın ilk karyera seçimi nə ekologiya üzrə mütəxəssis, nə də siyasətçi olmaq istiqamətində idi. Sadəcə, atası kimi həkim olmaq istəyirdi. Ailəsi AHS-a köçəndə Qronun 10 yaşı vardı. Atasının burada Rokfeller ödəliyinə layiq görülmüşdü. O, necə deyirlər, qonaq-qaradək, sayılıb seçilən bir ailənin övladı olaraq böyüməkə idi. Burada yeni insanlarla, yeni dünyabaxışları ilə, ümumən dünya ilə tanış olurdu. Və beləcə, beynəlmillətlik toxumları Qro Brundtlandın fikir və düşüncələrinə hələ gənc yaşlarından sепildi...

■ Xanım Qro 1960-cı ildə Arne Olav Brundtlandla ailə həyatı qurur (Bu evlilikdən onların 4 övlad dünyaya gəlib). 1963-cü ildə "Təbabət həkimi" ixtisası üzrə Oslo Universitetini bitirir, 1965-ci ildə isə Qro Harvard Universitetində ictimai səhiyyə üzrə magistr dərəcəsi alır.

Gro Brundtland

We are individuals who are speaking without any outside pressures. In that context we can create the potential for change." Read more

- Uşaqılıqda onda əmələ gələn beynəlmiləçilik ideyaları, zamanla gənc ana olan Qronun Harvad Universitetində təhsil aldığı illərdə daha da inkişaf etdi. Burada doktor Brundtlandın səhiyyə barədə görüşləri tibb sahəsinin sərhədlərini də keçərək, ətraf mühit və insan inkişafı sahələrini əhatə etməyə başladı.
- Osloya qayıdan doktor Brundtland 1965-ci ildən etibarən Səhiyyə Nazirliyində işləməyə başlayır. 1966-cı ildən 1969-cu ilə qədər Norveç Səhiyyə İdarəsində həkim, bundan sonra isə Oslosun İctimai Məktəblərinə sağlq xidmətində həkim kimi çalışır.
- O, burada uşaqların sağlamlıq məsələləri, o cümlədən, bu gün də dünyada çox aktual bir məsələ olan ana südü ilə qidalanma, uşağın çəngin qarşısının alınması və digər xəstəliklər üzərində işləməyə başlayır.
- Xanım Brundtland, eyni zamanda, həm öz ailəsinin qayğısına qəlir, həm də Norveçi dünyada təmsil edirdi. O, 1974-79-cu illərdə artıq ətraf mühit üzrə nazir kimi çox vacib və məsuliyyətli bir işi siyanı da həyatı keçirirdi. 1981-ci ildə isə o, Norveçin ilk (və hələlik yeganə) qadın Baş naziri olaraq adını dünya TARİXinə yazdı.
- O, Baş nazirlik vəzifəsini ilk dəfə 1981-ci ilin fevralından oktyabrına qədər icra etdi. Ölkəsində bu vəzifəyə təyin edilən ən gənc insan idi. Brundtland sonralar daha iki dəfə - 1986-cı il mayın 9-dan 1989-cu ilin oktyabr ayına (Bu kabinet beynəlxalq miqyasda qadın nazirlərin faiz çoxluğuna görə məşhur idi. Ümumilikdə 18 nazirin 8-i qadın idi!) və 3 noyabr 1990-cı ildən 25 oktyabr 1996-cı ilə qədər Norveçin Baş naziri olaraq uğurlu fəaliyyət göstərir. Baş

nazir kimi uğurlu fəaliyyəti norveçlilər tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyi üçün ona düz 3 dəfə ölkənin baş nazirliyini etibar etdilər və heç zaman peşman olmadılar! Qro Brundtlandın ən böyük xidmətlərindən biri də onun fəaliyyəti dövründə ölkəsində gender bərabərliyi istiqamətində, qadınların ictimai-siyasi həyatda, dövlətin idarə olunmasında rolunun artması istiqamətində ciddi uğurların əldə edilməsi idi! Norveç bu sahədə dünyada ən yaxşı vəziyyətin olduğu ölkələrin ön sıralarında gəlir!

- 1994-cü ildə xanım Brundtland Axen şəhərində Şarlemanj ödəliyinə layiq görülür! Elə həmin il o, Avropa Birliyinə birləşməsinə verdiyi töhfəyə görə Böyük Karl adına mükafata layiq görülür!

■ Baş nazir olmasına baxmayaraq, Qro Brundtland 1992-ci ildə Norveç Əmək Partiyasının sədri vəzifəsindən istefa vermişdi. 1996-cı ildə isə Baş nazirlikdən istefa verərək, Norveç siyasətindən uzaqlaşır. Qro Brundtland ölkəsinin Avropa Birliyinə üzv olması üçün çox çalışdı. Ölkədə keçirilən referendumda norveçlilər Avropa Birliyi üzvlüyünə "YOX" deyən zaman Brundtland istefa verdi və beynəlxalq səviyyədə fəaliyyətə başladı. Qro Brundtlandın bu sahədə artıq böyük bir təcrübəsi vardı, dünyanın isə bu istiqamətdə onun daha geniş fəaliyyətinə...

- Qro Brundtland hələ 1983-cü ildə həmin vaxt BMT-nin Baş katibi olan Xavьер Peres Selların dəvəti ilə Ətraf Mühit və İnkişaf üzrə Dünya Komissiyasının məsələsini qoymuş və ona sədrlik etmişdi. Sözügedən komissiya öz şəffaflığı ilə tanınan geniş ictimai müzakirələrdə bəyanatlı inkişafın konsepsiyasını işləyib-hazırlamaqla məşğul idi. Komissiya-

nin yaradılmasında və ona rəhbərlik etməsində oynadığı danılmaz roluna görə çox vaxt onu "Brundtland komissiyası" adlandırırlar.

1987-ci ildə Komissiya həm də "Brundtland məruzəsi" kimi tanınan "Ümumi gələcəyimiz" məruzəsini də tərtib etmişdi. Məruzə "dayanaqlı inkişafın" optimal yollarının tapılmasına həsr olunmuşdu.

■ Xanım Brundtlandın rəhbərlik etdiyi komissiya tərəfindən 1987-ci ildə siyasi gündəmə çıxarılan "dayanaqlı inkişaf" termini müdaxirət baxımından hazırkı inkişafın heç bir "dayanaqlı", yəni fəvri gələcək vəd etmədiyi faktını üzə çıxarır. Yer kürəsində bəşəriyyətin yaşam tərzində köklü dəyişikliklərin edilməsi sayəsində inkişaf, yəni insanların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına nail olmaq mümkündür. "Artım həddləri" anlamını irəli sürmüş demək şöhrətli Roma klubunun ekspertləri hazırkı demək, ekoloji böhran da daxil olmaqla, bəşəriyyətin böhranı kimi xarakterizə edirlər. Hansı inkişaf dayanaqlı olduğunu anlamaq üçün heç olmasa insanların bir hissəsinin sxematik təsvirində bəşəriyyətin gələcək taleyi bu insanların qarşısının alınmasından asılıdır.

■ Bu komissiya 1992-ci ildə Yer Sammitinin təşkilatında və BMT-nin "XXI yüzilin gündəlik proqramında" aktiv iştirak edir.

Cəvrəmizdəki təxribat: "çox pis diqqətsizlik göstərildi"

Bu bölümdə ətraf mühitdə baş verən təxribatın tərəqqini necə çətinləşdirdiyi; həm bu gün, həm də yaxın gələcəkdə bəşəriyyəti necə təhdid etdiyi təhlil edilməkdədir. 1987-ci ildə komissiyaya rəhbərlik etmiş olan sabiq Norveç Prezidenti Qro Hanne Brundtland, 1995-ci ildə bunları yazmışdı: *"İnsanların qətiyyətli*

etməsi, qaynaqların isbatlanmış istifadəsi və ətraf mühitin korlanması üzündən, ödənməsi lazım olan acı bədəl, yolverilməz şərtlərdə nəzərdən qadırıldı".

1998-ci ilin mayında xanım Brundtland Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının direktoru seçilir! O, bu vəzifəni qəbul etdiyi Dünya Səhiyyə Assambleyasındakı çıxışında deyir: *"Bizim əsas missiyamız budur? Mən təşkilatın rolunu, dünyada insanların sağlamlığının yaxşılaşdırılmasında mənəvi səs və texniki lider kimi görürəm. İnsanları çəkdiyi əziyyətlərdən qurtarmaq üçün məsləhətlər verməyə hazır və buna qadir görürəm. Bizim missiyamızı bütün ölkələrdə xəstəliklərlə mübarizədə və hamı üçün bərabər səhiyyə sistemi yaradılmasında görürəm".*

Mənəvi iqlimdən ətraf mühit iqliminə...

O, Cefri Sachsın başçılığı ilə makroiqtisadiyyat və səhiyyə üzrə komissiya təşkilatı ilə yeni üfqlər açır və zorakılığı ictimaiyyətin ən böyük problemi adlandıran Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının sədri kimi fəaliyyətə başladığı gündən xanım Brundtland siqaret çəkilməsinə qarşı aman-ətraf mühitə elan edir. Onun fikrincə, cəmiyyətdə tütünə olan münasibəti dəyişmək, siqaret çəkənləri xəstə hesab etmək, siqaretin isə dərmanla bir tutmaq və onu ciddi şəkildə həkimin verdiyi resept əsasında apteklərdə satmaq və yalnız ona xüsusi eh-

tiyacı olan insanlara vermək lazımdır. Dünyada bu cür yanaşma birmənalı qarşılanmırdı. Amma ortada acı reallıqlar var idi.

20 ildən sonra siqaret çəkilməsi ölümlə hallarına gətirən əsas səbəb olacaq. Hazırda tütün hər il milyonlarla insanın həyatına qoyur, 2030-cu ilə isə... alimlərin gəldikləri qənaətə görə, bu rəqəm həтта 12 milyona keçəcək(!).

Məhz buna görə də siqaretin qəddar düşməni olan Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Baş direktoru xanım Qro Harlem Brundtland qollarını çırmalayaraq, tütün qarşı Ümumdünya Çərçivə Konvensiyası layihəsinin işlənib zırlanmasına başlayır. Və nəhayət, 2003-cü ildə konvensiyanın yekun mətni ÜST-yə üzv ölkələr tərəfindən imzalanmağa başlayır. Bu böyük xidmətin həyata keçirilməsində onun misilsiz əməlləri var idi. Onun liderliyi altında Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı işə götürmə zamanı tütün istifadəsindən imtinanı tələb edən ilk iş yerlərindən birinə çevrilir!

Öncə siqaretə, sonra mobil telefona qarşı

2003-cü ildə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatında bir çoxlarının xəbəri olmayan bir mobil telefon böhranı yaşandı. ÜST-nin Harvard məzunu, Norveçli rəhbər Qro Harlem Brundtland təşkilatın iş otağında mobil telefondan istifadəni yasaqladı. Cib telefonu insan sağlamlığına ciddi zərər olduğunu qeyd edən Brundtland özünü onunla təmaslarını kifayət qədər azaltmışdı. Ofisin çevrəsinə otağa girənlərin mobil telefonlarını qapatması yönündə xəbərlər də asıldı. Bir gün görüşə gələn siqaretçilərlə danışarkən, müsahibə vaxtı ağrıyınca **"Kiminsə telefonu açıqdır..."** deyərək soruşdu və bəlli oldu ki, fotoqraf öz telefonunu **"titrəşim"** rejiminə qoymuş...

Uzun müddətdir cib telefonu dalğaları bizi ətrafımızdan qalmaqda olduğu üçün otaqda bir cib telefonunun açıq olması belə ona təsir etmişdi. O, ÜST-nin cib telefonu təhlükəsi mövzusunda daha aktiv mövqe tutmasının əsasını bildirdi. Ancaq bu qaydaları dilə gətirməsindən 5 ay sonra vəziyyət dəyişdi. Bu işin arxasında xanım Brundtlandın müavinlərindən biri, **"cib telefonu sənayesinin adamı"** və **"cib telefonları zərərsizdir"** kampaniyasının dünyadakı ən önəmli təmsilçisi olaraq tanınan Avstraliyalı Mixael Repaçolinin olduğu təsəvvür edilirdi. (Repaçoli, 3 il sonra elektromaqnit mənsəli dalğaların zərərləri haqqında aparılan və **"zərərsizdir"** nəticə-

sinə gəlinən çalışmada cib telefonu sonuncu yedilərdən pul (rüşvət) aldığı ortaya çıxdı. (ÜST-dəki vəzifəsindən ayrılma məcburiyyətində qaldı.) ÜST idarə heyəti ni inandıraraq, direktorun guya dəli olma səbəbindən vəzifədən alınmasını tələb edən Rapaçoli haqqında Amerikanın "insanlığa qarşı işlətdiyi suçlar səbəbiylə cinayət işi qaldırıldı (2008). Şikayət orqanında faşist həkim Joseph Mengeleyə həyata zədələn Repaçolinin tibb təhsili almış adam olmamasına rəğmən ÜST-də cib telefonları ilə bağlı ilk çalışmanın başına gətirildiyini, onun da cib telefonu şirkətlərinin maraqları yönündə hərəkət etdiyi irəli sürüldü.

Qor Brundtlandın fikirləri və xəbərdarlıqları özünü ciddi şəkildə doğrultdu. Cib telefonları doğrudan da zərərsiz deyil və onun orqanizminə kifayət qədər zərərləri var. Brundtland bir vəzifə etməklə yanaşı, həm də yaxşı həkim idi və onun dediklərini indi dünyaya daha çox dərk etməyə başlayıb! (O üzəndən də insanlar cib telefonlarından necə istifadə edilməsi, nə qədər istifadə edilməsi, onun sağlamlıqdan nə qədər kənarda saxlanılmasının vacibliyi, kiçik uşaqlar üçün cib telefonundan istifadənin zərərli olması barədə az daha geniş məlumatlar əldə etsələr, daha yaxşı olar.)

Vərəmlə mübarizəyə çağırır

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST/WHO) sədri Qor Brundtland Dünya Bankının (DB) baş icraçı direktoru James Wolfensohn ilə birlikdə dünyaya müraciətə və xəstəliyinin aradan qaldırılmasına çalışır.

mövcud üsulların, dərmanların yayınladılmasına çağırış etdi.

Brundtland bəyan etdi ki, vərəmlə mübarizədə davamlı, qalıcı irəliləməyə qarşı təcili ehtiyacın olduğu, çalışmaların çox ləng getdiyi müəyyənləşdirilib. Dünyada vərəmdən hər il iki milyon insanın öldüyü qeyd edilən müraciətə görə, vərəmə yoluxması halları Afrika və keçmiş SSRİ ölkələrində

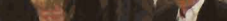
hələ də artmaqda davam edir. Vərəm yox-saq və sosial pozğunluqla canlanır; ob-sessiv desək, HIV/AIDS xəstəliyinin də ya-nı dostu sayılır.

Bu öldürücüyə qarşı tibbin əlində "DOTS" adıyla bilinən təsirli bir silah var-ken, bu müalicə dərmanlar və təməl səhiyyə xidmətlərinin istifadəsi ilə altı ayda 10 milyon (ya da daha az) vəsaitə başa gəlir. Dünya miqyasında 1993-cü ildən bəri 10 milyon vərəm xəstəsi uğurla müalicə edildi, onların 90 faizindən çoxu inkişaf etməkdə olan ölkələrdəydi. Cəmi 155 ölkə "DOTS" siyasətini qəbul etdi. Çin və Hindistan vərəmlə mübarizədə qeyd edilməyə layiq nümunə göstərdi. O cümlədən, Peru və Boliviya kimi ölkələr də vərəmə tutulmuş xəstələrin müəyyənləşdirilməsi və müalicəsində ciddi addımlar atdı. Dünyada bu xəstələrin sürətlənməsində, təbii ki, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının uğurlu səyləri Qor Brundtlandın beynəlxalq səviyyədə apardığı böyük kampaniyalar, təbliğat işləri, hökumətlər və beynəlxalq təşkilatlarla işi də misilsiz rol oynadı.

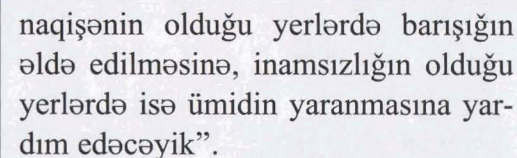
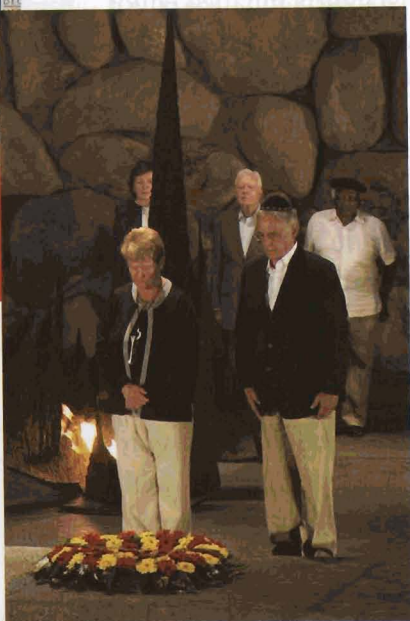
Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının direktoru vəzifəsindən dıkdən sonra Brundtland həyat yoldaşı ilə birlikdə Parisə köçür

Qro Brundtland dünya miqyaslı problemləri həll etməyə çalışan və Nelson Mandela, Cənab Karter, Kofi Annan, Meri Robinson və b. kimi hörmətli dünya liderlərinin daxil olduğu 1992-ci

belə izah
“Bu qrup
məli olan
lən tədbir

höküm sürdürdü
raitin aradığı
dirlmasına

2007-ci ilin mayında BMT-nin Baş katibi Ban Ki Mun Brundtlandı (Çilinin keçmiş Prezidenti Rikardo Laqos və Güney Koreyanın keçmiş Baş naziri Han Senunq Soo ilə birlikdə) iqlim də-

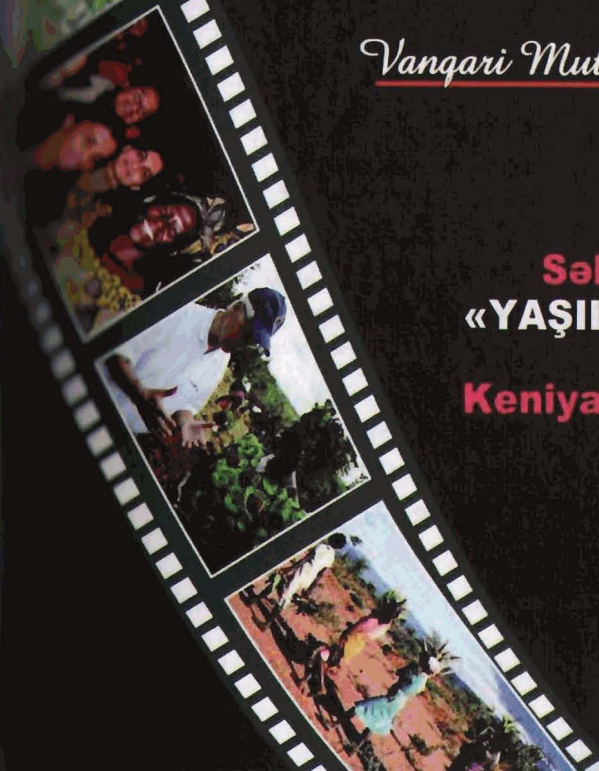

Qro Harlem Brundtland. *Bu adı artıq dünya heç zaman unutmayacaq! Çünki onun sahibi bəşəriyyət üçün fədakar əməlləri və çalışmaları ilə adını **TARİXƏ** yazmış bir QADINDIR!*

Wangari Muta Maathai

**Səhralıqdan
«YAŞIL DÜNYA»ya,
yaxud
Keniyadan dünyaya**

Nəcib əməllər sahibi olan ünlü qaradərili "Nobel"çi

O, dayanıqlı inkişaf, demokratiya və sülh işinə böyük töhfələr verməklə, məhz bu səbəbdən Nobel ödü-lünə layiq görülməklə və bu ödü-lü alan ilk afrikalı qadın olmaqla (ömrü boyu daha neçə dəfə "ilk qadın" ünvanı almaqla) adını Tarixə yazdı!

- 1984: "Right Livelihood" mükafatına
- 1986: "Better World Society" ödü-lünə
- 1987: "Global 500 Roll of Honour" mükafatına
- 1991: Qoldman Ətraf Mühit ödü-lünə (Goldman Environment Prize)
- 1993: Edinburq medalına (Edinburgh Medal, for "Outstanding contribution to Humanity through Science")
- 1993: Ceyn Addams Liderlik ödü-lünə (Cane Addams Leadership Award)
- 1994: Qızıl Ümid ödü-lünə (The Golden Ark)

■ 2001: Culyetta Holister ödü-lünə (The Culiet Hollister Award)

■ 2003: Vanqo (WANGO - ətraf mühit qoruma) ödü-lünə

■ 2003: Beynəlxalq Ətraf Mühit medalı (Global Environment Award, World Association of Non-Governmental Organizations)

■ 2004: J. Sterling Morton mükafatı (Sterling Morton Award)

■ 2004: Petra Kelli ödü-lünə (Petra Kelli Prize)

■ 2004: Sofi ödü-lünə (Sophie Prize)

■ 2007: Dünya Vətəndaşı Mükafatı (World Citizenship Award)

■ 2007: İndira Qandi ödü-lünə (Indira Gandhi Prize) layiq görülmüş bu qadın Keniyalı siyasətçi, ünlü ictimai-siyasi xadim, bütün dünyada tanınmış bir şəxsiyyət **Vanqari Maathai**dir!

Vanqari Muta Maathai (Wangari Muta Maathai) 1940-ci il, aprelin 1-də Keniyanın Nyeri şəhərində dünyaya gəlib. O, Şərqi və Mərkəzi Afrikada doktor adı almış ilk qadındır. İlk elmi dərəcəsinə 1964-cü ildə Kenyas əyalətinin Atçison şəhərində Sent Kolastika Kollecinə bioloq üzvrə alan Vanqari bundan sonra 1966-cı ildə Pitsburq Universitetində növbəti elmi dərəcəyə yiyələndik. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinə isə 1971-ci ildə Nayrobi Universitetindən alıb.

Xanım Maathai baytarlıq anatomiyası müəllimi olduğu Nayrobi Universitetində və Almaniya tədqiqatlar aparıb. 1976 və 1977-ci illərdə Baytarlıq Anatomiyası fakültəsində kafedra müdiri və professor yardımçısı olmaqla, bu sahədə bir iki səviyyəni əldə etmiş ilk qadın olduğunu da deməli-sən.

Vanqari Maathai 1976-cı ildən 1987-ci ilədək Keniya Qadınlar Şurasının aktiv üzvü kimi çalışmış və 1981-87-ci illərdə həmin şuraya rəhbərlik etmişdir.

O, global səviyyədə düşünür, lokal səviyyədə hərəkət edirdi

Məhz Keniya Qadınlar Şurasısında çalışdığı illərdə o, ağac əkilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etdi. Yəqin, ilk baxışdan “ağac əkmək böyük işdir?” deyə düşünənlər ola bilər. Mən bəri başdan deyirəm, faktları oxuduqca da görəcəksiniz, xanım Maathai, inkişafa (bütən deyək), dialektikanın “sadədən - mürəkkəbə” (yaxud “ibtidaidən - aliyə”) kateqoriyası üzrə yanaşıb və parlaq nəticələr onun fəaliyyətinin doğruluğunu göstərir. Ağac əkini ilə başlayan sadə çalışmanın

yüksək nəticələrə, anadolular demiş, “qırx xunc rəqəmlər”ə (söznün müsbət anlamıdır) gətirib çıxardı, habelə yalnız ekoloji sahəsində deyil, ümumən, bir sıra önəmli sahələrdə canlanma yaratdı... Ağacla bəslənən “yaşıl addım” Afrika qadınının otlaq sahəsinin sükunəti sındırmasına rəvac verdi; yeni uşaqlar doğurdu, təşəbbüskarlığı, işgüzarlığı artırdı; doğru yolda yürüyənlərin sıralarını genişləndirdi.

Ağac əkilməsi kampaniyası iki məqsədi həyata keçirməyi nəzərdə tuturdu: həm ətraf mühitin qorunması, həm də qadınların həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsi. 1976-cı ildən etibarən bu iş

əini kütləvi hərəkətə çevirdi. Yaşıl Qurşaq Hərəkatına rəhbərlik edən Vanqari Maathainin təşəbbüsü ilə, qadınlar fermalarda, kilsə və məktəb bağçalarında 20 milyondan çox ağac əkildilər. 1986-cı ildə Vanqari Maathai “Yaşıl Qurşaq” Ümumafrika Şəbəkəsini yaratdı. Bütün Afrikada bu şəbəkəyə 40 mindən çox insan qoşuldu. Başqa ölkələrdən qoşulan üzvlər hərəkatın müxtəlif metodlarını öz ölkələrində tətbiq edərək həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsində uğurlar əldə etdilər, kütləvi ağac əkinləri ilə

ətraf mühitin qorunması üçün dəstək oldular. (Bu hərəkatın məqsədlərindən biri də Afrikada həyat şərtlərinin yaxşılaşdırılması üçün alternativ mənbələr tapmaq və meşəli torpaqların ədalətsiz şəkildə tutulmasına qarşı ictimaiyyətin diqqətini cəmlənmək idi!)

Vanqari Maathai 1998-ci ildə Yubiley-2000 kampaniyasına start verdi.

O, Keniyada və bütövlükdə Afrikada ekoloji layihələrin, sosial-iqtisadi və mədəni inkişaf uğrunda çalışmaların ön cərgəsində gəlirdi.

O, demokratiya, qadınların hüquqları, ümumən insan hüquqları kimi bu kimi önəmli məsələlərinin nəzərdən keçirilməsini ehtiva edən dayanıqlı inkişafa bütöv yanaşma qabiliyyətinə malikdir. O, global səviyyədə düşünür, lokal səviyyədə hərəkət edir.

Vanqari Maathai ölkəsində olan mövcud duruma uluslararası düzəliş qaldıraraq dünyanın diqqətini cəlb edərək mürtəce rejimə

qarşı fəal çıxışlar edir. Bir neçə il bundan öncə o, parlament seçkilərində böyük üstünlüklə hakim mövqə tutan partiyanın nümayəndəsinə qalib gəldi. Ölkə prezidenti bundan sonra Vanqari Maathaini ətraf mühit üzrə nazir müavini təyin etdi. Necə deyirlər, ya onunla işləyəcəksən ya da ona qarşı işləyəcəksən - yaxşısı o böyük enerjini özünə qarşı çevirməkdənsə, onun enerjisindən yararlanmaqdır ki, Keniya rəhbərliyi də məhz bu addımı atdı. Bu, həm də uluslararası camiyəyə xoşməramlı ismaric anlamına gəlirdi...

Bir sözlə o, ölkəsində demokratiyanın inkişafı, insan haqlarının qorunması istiqamətində də yorulmadan çalışır və inanır ki, Keniyanın inkişafının bundan başqa yolu yoxdur!

“Yaşıl zolaq” və “Maathai yaşıl hərəkatının təsis”çisi

O, təbiəti çox sevir. Həyat onun üçün yaşıl dünyadan ibarətdir. Vanqari Maathai insan sağlamlığının və uzunömürlülüğünün səbəbi kimi yaşıl aləmin mühafizəsi üçün dünya təbiətsevərlərinin bir araya gəlməsini və eyni məqsədlə bir təşkilatda birləşməsini çox arzulayır. O, bütün soddaları xoşbəxtliyi təbiətin qorunmasında görür.

Vanqari Maathai 1977-ci ildə yaradı

“yaşıl zolaq” ictimai hərəkatının rəhbərisi və əsas ilhamvericisi. Bu təşkilat Keniyanın məhv edilmiş meşələrinin bərpası ilə məşğul olur. Onun məqsədi sadəcə olaraq mövcud olan ətraf mühitin qorunmasıdan ibarət deyil, o çalışır ki, təbiət zənginləşsin, yaşıllığın miqyası genişlənsin.

Nobel Komitəsinin məlumatında deyilir ki, Vanqari Maathainin çalışmaları nəticəsində Afrika meşələrinin bəzələrlə çevrilməsinin qarşısını almaq mümkün olub! Üstəlik, artıq yüngüldə də vurğuladığımız kimi, o, tək ekologiya sahəsində deyil, demokratiya uğrunda da fəal mübarizə aparır!

Afrikada alimlik dərəcəsinə vüksəlmiş ilk qadın

Vanqari Maathai hazırda bütün Afrika qitəsində fəaliyyət göstərən “Maathai yaşıl Hərəkatı”nın qurucusudur. Mövcud olduğu 25 ildə bu hərəkatın əsas üzvləri qadınlardan ibarət olmuşdur. Bu ictimai təşkilat, Keniyanın məhv edilmiş meşələrinin bərpası ilə məşğul olaraq məşğul olmaqdadır. Bununla belə, sözügedən nəcib qadın və məqsədin sahibi öz çalışmaları dövründə bir çox təqib və təhqirlərə məruz qalıb(!). O, 1999-cu ildə meşələri məhv edərək qurumları tikinti aparmaq istəyən insanlara qarşı mübarizə apararkən özünə fiziki təzyiqə məruz qaldı. Onun həyatında belə riskli məqamlar çox olub. Öz həyatı hesabına yaşıllıqları qorumaq istəyən Vanqari Maathai bir neçə dəfə yaşıllıq düşmənlərinin hücumlarını dəf etməli olub.

Wangari Maathai demokratiya, insan haqları və ekologiya uğrunda apardığı mübarizə bütün dünya tərəfindən dəstəklənilir. Gördüyü işlərlə bağlı olaraq bir neçə dəfə BMT-nin köməyinə müraciət edərək qadınlar adından Baş Assambleyada çıxış etmiş, bir müddət, BMT-nin "Qlobal İdarəetmə və Gələcək Komissiyası"nda çalışmışdır.

Qadınlar adını yazan qadınlar

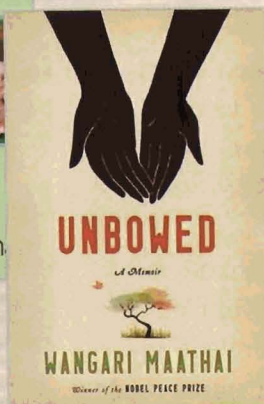
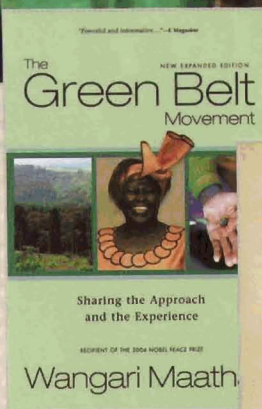
Wangari Maathai və "Yaşıl Qurultay" Hərəkəti müxtəlif ödüllər almışdır. Bunlardan ən önəmlisi, heç şübhəsiz, 2004-cü ildə aldığı Nobel Sülh Mülküdür. Wangari Maathainin layiq görüldüyü ödüllər arasında, məqalənin girişində dediklərimizlə yanaşı, Qadın Adı (1983), Ətraf Mühitə görə Vindstar nişanı (1988), Döyüş Qadın ödülü (1989), Qızıl Şükrü ödülü (1994), Xaricdəki Keniya İctimaiyyətinin ödülü (2001) və b. ödüllər var.

Wangari Maathaini təkcə Keniyada deyil, bütün dünyada yaxşı tanınırlar. O, ABŞ-ın, Avstraliyanın, Şotlandiyanın təbiəti mühafizə mərkəzlərinin fəxri üzvüdür.

14 dekabr 2009-cu il tarixdə isə BMT-nin baş katibi Pan Ki Mun Wangari Maathaini BMT-nin dünyada iqlim dəyişikliyi üzrə xüsusi nümayəndəsi (səfəri) təyin etdi! O, hər kəsin diqqətini, bütün dünyanın nəzərlərini bu problemlərə yönləndirməyi bacarmaqla böyük bir əlməşət götürüb. Zamanında bir neçə nəfər tərəfdarı ilə başladığı işi indi milyonlarla insanla daha geniş miqyasda davam etdirir. İndi onun ağac əkənləri arasında ABŞ prezidenti Barak Obama da daxil olmaqla müxtəlif ölkələrin prezidentləri də var!

O, indi bütün dünya üzrə öz missiyasını böyük uğurla yerinə yetirir. Onun məşğul olduğu sahədən isə dünyanın və bəşəriyyətin gələcəyi asılıdır. İnsan artıq açıq şəkildə görməyə başlayır ki, təbiəti qorumaq zarafət etmək olmaz. Amma bunu neçə faizimiz və nə qədər tez edərik!? Wangari Maathai isə bunu tamamilə dərk etməklə ya-

naşı, ətraf mühit üçün, yaşıllıqların qorunması üçün, təbiət üçün FƏDA KƏR kimi çalışmaqda davam edir. O, öz adını Tarixə yazmış bir qadın olaraq dünyanın gələcəyini daha yaxşı, daha gözəl, daha sağlam görmək istəyir. Amma təkcə istəmir. Bunun üçün gecə-gündüz çalışır. **O, bir cəsarətli, açıb və bu gün onun arxasınca milyonlarla insan gedir. İllər keçdikcə onların -Təbiət və Yaşıllıq müdafiəçilərinin, insan haqları və daha gözəl dünya istəyənlərin... sayı daha da artacaq! - Vətəndaşsalınan yaşıllıqların qorunması eləcə...**

Kristin
Nüsslein-Volhard

**Elmi ilə
«böyük elm»ə çatan
gülərzüslü qadın**

- O, Nobel ödüləinə layiq görülməklə (1995) adını Elm Tarixinə yazıb!
- Nobel ödüli ona “ilkin embrional inkişafa genetik nəzarəti kəşf etdiyinə görə” verilib!
- Bu alim qadın, Alman bioloqu, 1991-ci ildə Əsas Tibbi Tədqiqata görə Albert Lasker ödülinü və 1995-ci ildə “embrional inkişafın genetik nəzarəti ilə bağlı tədqiqatlarına görə” (Eric Wieschaus və Edward B. Lewis) ilə birgə fiziologiya və təbabət üzrə Nobel ödüli ilə təltif olunmuş Kristin Nüsslein-Volharddır!

Kristin Nüsslein-Volhard (Christiane Nüsslein-Volhard) oktyabr 1942-ci ildə Maqdeburqda anadan olub. Kristin Nüsslein-Volhard öz xatirələrində yazır: “Mənim nənəm, Haas Mollmann rəssam idi, ancaq ailəsinin xatirinə karyerasını atmışdı. Mən onu yaxşı xatırlayıram, çünki Pasxa tətili ərzində tez-tez Heydelberqdə onun mənzilinə baş çəkirdim. Onun

pressionist üslublu şəkilləri çox gö-
rəl idi. Mən başqa nənə və babamı xa-
şalamıram. Biz Frankfurtun güneyində,
şəhərcik böyük, meşəyə yaxın və bağ-
cı olan evdə yaşayırdıq. Mənim vali-
yininlərim yaxşı musiqiçi idilər. Bacım
qardaşım memardır. Digər bir bacım
musiqini öyrəndi və incəsənət müəlli-
mi oldu. Mənim çox yaxşı müəllimlə-
rim olub”.

Kristin Nüsslein-Volhard və **Erik Vaysxaus** (Eric Wieschaus) "Drosophila melanoqaster" milçəyinin inkişafı embrional proqramını tənzimləyən "genlərin ifadəsi" üzrə böyük miqyaslı layihəni uğurla həyata keçirərək biologiyaya "Böyük elm" gətirdilər. Kristin Nüsslein-Volhard və əməkdaşlarına Nobel ödəli qazandıran eksperiment, "Drosophila melanoqaster"-balalayan milçək embrionlarının inkişafına təsir edilməmiş genləri müəyyən etmələri idi.

Biologiyaya “Böyük elm” gətirənlər

Balalayan milçəklər çox da böyük olmayan ölçülərinə və tez bir zamanda nəsil artımına görə, uzun müddət genetikanın “işçi atları” olmuşdur. Embriyalı inkişafa cəlb edilən genlər, balalayan milçəklərdə təsadüfi mutasiya yaradaraq və onların ömələ gətirərək inkişaf etdirilirdilər. Hər dəfə inkişaf zəifləyən zaman eksperimentatorlar hansı genlərin (milçəklərin) mutasiya ilə

■ O, İslandiyanın ilk qadın Baş naziri kimi adını TARİXə yazdı!

Coanna SiquRADOTİR (Coanna Siguradotir) 1942-ci ilin oktyabrın 4-də Reykjavikdə (İslandiya) anadan olub. O, İslandiya Kommersiya Kollecinə oxuyub. 1960-cı ildə kommersiya diplomunu aldı. Dışdan sonra, öncə İslandiya Hava Yollarında stüardessa, daha sonra isə ofis işi kimi çalışıb.

O, peşəkar həyatının ilk illərində Həmkarlar İttifaqında çox fəallıq göstərmişdir. 1976-cı ildən 1983-cü ilə kimi Kommersiya işçiləri Həmkarlar İttifaqı idarə heyətinin üzvü olub.

"Minn timi mun koma!"

O, 1978-ci ildə Sosial Demokrat partiyasının üzvü kimi parlamentə üzv seçilib. Parlamentdəki fəaliyyətinin ilk illərində (1979, 1983-84-cü illərdə) parlament vitse-spikeri vəzifəsini daşıdı, bu vəzifədə yadda qalan fəaliyyəti ilə diqqəti cəlb etmişdir. 1984-cü ildən 1993-cü ilə kimi o, Sosial Demokrat Partiyasının sədr müavini olmuşdur. 1987-ci ildən 1994-cü ilə kimi dörd illik Kabinet dövründə hökumətdə sosial işlər naziri kimi çalışmışdır.

Xanım SiquRADOTİR XX yüzilliyin dördüncü illərində mənsub olduğu partiya

hərlik mübarizəsində uduzduqda əlini qaldıraraq, **"Minn timi mun koma!"** ("Mənim vaxtım gələcək!") demişdi və bu ifadə sonralar İslandiya çox məşhurlaşmışdı. Bundan sonra "Oyanış" hərəkatına başçılıq etmiş və solçu müxalifət partiyasının fəal üzvü olmuşdur.

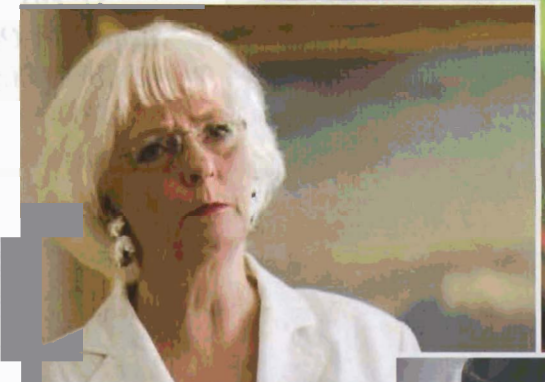
Coanna 1994-cü ildən 2003-cü ilə kimi müxtəlif parlament komitələrində fəaliyyət göstərərək, müxalifətin fəal üzvünə çevrildi. 2003-cü il seçkilərindən sonra Azadlıq Partiyası və Sosial Demokrat Partiyasının iştirakı ilə "böyük koalisiya" yaradıldı və Coanna bundan parlamentin vitse-spikeri seçildi.

2007-ci il seçkilərindən sonra o, sosial işlər və sosial təhlükəsizlik naziri təyin olundu. Daha əvvəllər - 1987-1994-cü illərdə - 2007-2009-cu illər arasında

İslandiyanın sosial işlər və sosial təhlükəsizlik naziri olmuşdur. Coanna SiquRADOTİR 1978-ci ildən bəri İslandiya Parlamentində (Alting) səkkiz dəfə Reykjavikdən təmsilçi seçilmişdir. Coanna SiquRADOTİR sosial demokrat və İslandiya Parlamentinin ən **"stajlı"** üzvüdür!

Böhran düşdü, hökumət "düşdü", onun reytingi düşmədi...

Məlum olduğu kimi, 2008-ci ilin ikinci yarısında İslandiya beynəlxalq maliyyə böhranı təsiri ilə ağır iqtisadi və maliyyə böhranı yaşadı. Bu da öz növbəsində hökumətin iste-

■ O, İslandiyanın ilk qadın Baş naziri kimi adını TARİXə yazdı!

Coanna SiquRADOTİR (Coanna Siguradotir) 1942-ci ilin oktyabrın 4-də Reykjavikdə (İslandiya) anadan olub. O, İslandiya Kommersiya Kollecinə oxuyub. 1960-cı ildə kommersiya diplomunu aldı. Dərindən sonra, öncə İslandiya Hava Yollarında stüardessa, daha sonra isə ofis işçisi kimi çalışıb.

O, peşəkar həyatının ilk illərində həmkarlar ittifaqında çox fəallıq göstərmişdir. 1976-cı ildən 1983-cü ilə kimi Kommersiya işçiləri Həmkarlar İttifaqı idarəetmə komitəsinin üzvü olub.

"Minn timi mun koma!"

O, 1978-ci ildə Sosial Demokrat partiyasının üzvü kimi parlamentə üzv seçilib. Parlamentdəki fəaliyyətinin ilk illərində (1979, 1983-84-cü illərdə) parlamentin vitse-spikeri vəzifəsini daşıdı, bu vəzifədə yadda qalan fəaliyyəti ilə diqqəti cəlb etdi. 1984-cü ildən 1993-cü ilə kimi o, Sosial Demokrat Partiyasının sədr müavini idi. 1987-ci ildən 1994-cü ilə kimi dörd illik Kabinet dövründə hökumətdə sosial işlər naziri kimi çalışdı.

Xanım SiquRADOTİR XX yüzilliyin dördüncü illərində mənsub olduğu partiya

hərlik mübarizəsində uduzduqda əlini qaldıraraq, **"Minn timi mun koma!"** ("Mənim vaxtım gələcək!") demişdi və bu ifadə sonralar İslandiya da çox məşhurlaşmışdı. Bundan sonra "Oyanış" hərəkatına başçılıq etmiş və solçu müxalifət partiyasının fəal üzvü olmuşdur.

Coanna 1994-cü ildən 2003-cü ilə kimi müxalifət parlament komitələrində fəaliyyət göstərərək, müxalifətin fəal üzvünə çevrildi. 2003-cü il seçkilərindən sonra Azadlıq Partiyası və Sosial Demokrat Partiyasının iştirakı ilə hökumətə **"böyük koalisiya"** yaradıldı və Coanna hökumətə parlamentin vitse-spikeri seçildi.

2007-ci il seçkilərindən sonra Coanna, sosial işlər və sosial təhlükəsizlik naziri təyin olundu. Daha əvvəllər - 1987-1994-cü illərdə 2007-2009-cu illər arasında İslandiyanın sosial işlər və sosial təhlükəsizlik naziri olmuşdur. Coanna SiquRADOTİR 1978-ci ildən bəri İslandiya Parlamentində (Alting) səkkiz dəfə Reykjavikdən təmsilçi seçilib. Coanna SiquRADOTİR sosial demokrat və İslandiya Parlamentinin ən **"stajlı"** üzvüdür!

Böhran düşdü, hökumət "düşdü", onun reytingi düşmədi...

Məlum olduğu kimi, 2008-ci ilin ikinci yarısında İslandiya beynəlxalq maliyyə böhranı təsiri ilə ağır iqtisadi və maliyyə böhranı yaşadı. Bu da öz növbəsində hökumətin iste-

fası ilə nəticələndi. Ancaq elə həmin vaxt "Capacent Gallup"un keçirdiyi sorğulara görə o, səslerin 73 % -ni yığaraq ölkənin ən populyar siyasətçisi oldu!

Reykjavik küçələrində insanların onun haqqında soruşsan, ancaq yaxşı şeylər eşidəcəksən. Sadə insanlardan biri, restoranların birində ofisiyent işləyən Cenni Hukdotir deyir: "Mən onun haqqında heç vaxt şübhəli şeylər eşitməmişəm. Bu həttə müştərilərdən biri mənə üzünü **"Mənim zamanım gəldi"** sözləri yazmış köynək hədiyyə edib".

"O, çox yaxşı qadındır. Ədalətli və çalışqandır. O, bizlərdən biridir" - Bunu sahibkar Erna Kaaber deyib.

2009-cu il yanvarın 26-da Baş nazir Geir Haardenin rəhbərlik etdiyi hökumət

qurdu və o, prezidentə istefasını təqdim etdi. Onun istefasından sonra, prezident sosial demokratlar və solçu yaşillər hərəkatına yeni hökuməti qurmağı və yazda keçiriləcək seçkilərə hazırlaşmağı tapşırırdı. Coanna yeni hökumətə Baş nazirliyə təqdim olundu. Yeni hökumət koalisiyalarının 1-i təyin olundu. Müstəqil rəy sorğularının nəticələrinə görə, Coanna öz partiyasının kənardakı kifayət qədər səs toplamışdı.

2009-cu ilin aprelində seçkilər keçirildi və Coannanın başçılıq etdiyi Sosial Demokratlar və solçu Yaşillər Hərəkatı Koalisiyası parlamentdə səs çoxluğu qazandı. 10 may 2009-cu ildə Coannanın rəhbərlik etdiyi yeni hökumət quruldu!

O, 2009-cu il də İslandiyanın ilk qadın baş naziri seçildi. Onun zamanı gəlmişdi! Xanım Baş nazir ölkədə sabitliyi təmin et-

miş, dövləti, cəmiyyəti inkişafa seşləyən daha doğrusu, inkişafa aparən - bürü onli çalışmaları ilə sübut edən tanınmış siyaset xadim obrazına malikdir. Ölkənin ictimai xadimləri və siyasetçiləri hal-hazırda kiçik ada dövlətinin gələcəyini Coannada bir xanımda görürlər...

Baş nazirlik vəzifəsinin əsas prioriteti nin İslandiyanın 2012-ci ilə qədər Avropa Birliyinə daxil olmasıdır. Xanım Baş nazir deyir: ***"Bizim Avropa Birliyinə güclü inteqrasiyamızı nəzərə alaraq və 90-cı illərin əvvəllərində quzeyli dostlarımızın danışıqlarını əsas götürərək, İslandiyanı qəbulla bağlı danışıqlarının 12-24 ay əvvəl biləcəyini deyə bilərəm"***.

Coanna 1970-ci ildə Torvaldur Steinn Johannessonla ailə qurub və iki oğlu dünyaya gəlib. O, həm də bir ögey oğlunu tərbiyə edir. Coanna boşandıqdan sonra 2002-ci ildən bəri Junna Leusduttir adlı müəlliflə vətəndaş nikahında yaşayır.

"Müqəddəs"

Coanna İslandiyanın gəlmiş-keçmiş sevimli hökumət başçılarından hesab edilir. Buna görə də xalq onu ***"Sankt-Coanna"*** (***Müqəddəs Coanna***) adlandırır. Əlillərin və cəmiyyətin aztəminatlı üzvlərinin maraqlarının təmin olunmasında böyük rol oynayıb.

Tarya Karina Halonen

**Soyuq quzey ölkəsinin
isti təbəssümlü qızı**

■ Onunla Qətərdə - Ulu-lararası Doha Sammitində yaxından tanış olmusam. Əslində, onu qiyabi olaraq yaxşı tanıyırdım. Finlandiyanın ilk qadın prezidenti Tarya Halonen haqqında onun ölkəsində (hələ dünya miqyasında) güclü

yü işlər barədə məlumatlıydım. Amma yaxından tanımaq və fikirlərini bədiləsi etmək arəb dünyasının son illər sürətlə inkişaf edən bir şəhərində - Dohada qismət oldu. Həddindən artıq sadə insan olan Tarya Halonenə ən çox rəğbət qazandıran cəhətlərindən biri elə məhz bu cəhət sadəliyidir desəm, yanılmaram... Söhbət etdik, Azərbaycanından, Finlandiyadan, dünyadan və təbii ki... qadınlardan (qadınların cəmiyyətdə rolunun artmasının vacibliyindən və s.).

■ Onun ən gözəl xüsusiyyətlərindən biri də səmimiyyətdir... Bilirsiniz, Finlandiyanın xanım Prezidenti ilə bağlı bu ilkin təəssüratlarımı bölüşərkən özüm də hiss edirəm ki, sadəlik, səmimiyyət sözləri onun mənə verdiyi təəssüratı tam ehtiva etmir. Bəlkə daha bir "s" ilə başlayan bir fiyətini - savadlılığını da qeyd etsəm, təqdimat tablom qismən tamamlanmış olar...

Bu gün - dekabrın 24-ü onun doğum günüdür. O, ömrünün 67-ci ilini ölkəsinin birinci şəxsi, Finlandiyanın ən məsuliyyətli vəzifəsində çalışan insan kimi keçirir. Bu şərəfli və məsuliyyətli mövqeyə gələnə qədər isə intellekt, zəhmət və təcrübədən (həyat dərslərindən) yararlanmış bir ömür yolu keçib...

■ 1943-cü ilin 24 dekabrında Helsinkidə doğulan Tarya Karina Halonenin dövlət başçılığına gedən yolu heç də asan olmadı. Finlandiyada Prezidentlik postunda 11-ci şəxs və ilk qadın olan Halonen, uzun illər ictimai-siyasi fəaliyyətdə olub. 1979-cu ildən 2000-ci ilə qədər parlamentin üzvü olub, habelə qeyri-hökumət təşkilatlarında və beynəlxalq ittifaqlarında çalışıb.

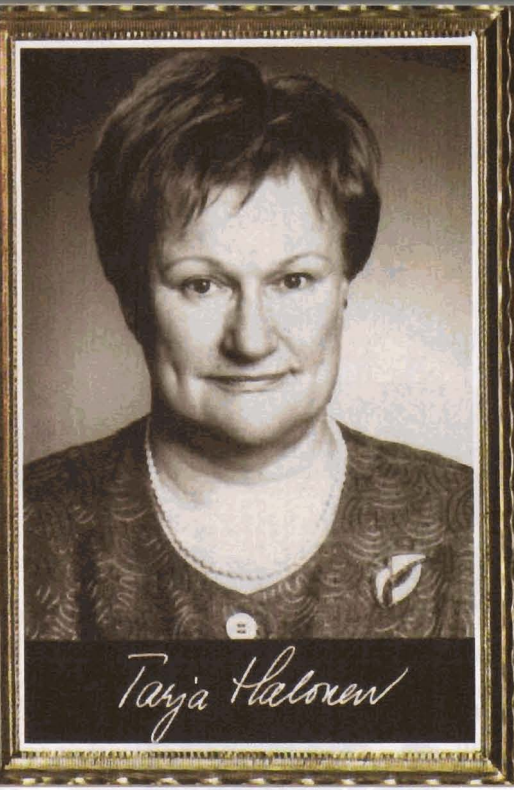
■ O, Helsinkinin ənənəvi fəhlə məhəlləsi kimi tanınan Kallioda doğulub. Anası Lyyli Elina Loimola çəkiliş meydançalarında dizayner, atası Vieno Olavi Halonen isə qaynaqçı işləyirdi. Onun valideynləri II Dünya müharibəsinin əvvəllərində ailə qurmuş, Tarya isə bundan bir neçə il sonra (1943-cü ildə) dünyaya gəlmişdi. Qızları dünyaya gələndə Vieno cəbhədə idi, Lyyli isə ayaqqabı fabrikində işləyirdi. Müharibədən sonra cütlük boşanmağı qərara aldı və Lyyli 1950-ci ildə elektrik Thure Forssla ailə qurdu.

■ Halonenin anası və ögey atası onun dünyagörüşünün formalaşmasında böyük rol oynadılar. Xanım Halonen sonralar anasının fəal və möhkəm qadın olduğunu və yaxşı, səmimi, təvazökar və çalışqan insanlara dəyər verdiyini deyirdi. Siyasət sahəsinə çıxdıqda isə özünün də insanlarda məhz bu xüsusiyyətlərə dəyər verdiyini açıqladı.

■ 1950-ci ildə o, Kallioda ibtidai məktəbə getdi, daha sonrakı təhsilinə də elə burda davam edərək, 1962-ci ildə Gimnaziyanı bitirdi. Həmin il Helsinki Universitetində İncəsənət tarixi üzrə təhsil almağa başlasa da, 1963-cü ilin payızında Hüquq fakültəsinə keçməyə qərar verdi. 1968-ci ildə cinayət hüququ üzrə magistr dərəcəsi alan Tarya Karina yeni ixtisasına elə vurulmuşdu ki, bir an öncə hüquqşünas kimi işləməyə çalışırdı...

■ Daha sonra tale onu Finlandiya Universitet Tələbələri Milli Birliyinin Baş katibi vəzifəsinə gətirdi. Birlikdəki işi onu siyasətə maraqlandırdı və o, 1970-ci ildə Fin Həmkarlar İttifaqının Mərkəzi Qərargahında hüquqşünas kimi işləyən ilk qadın oldu. Bununla da onun həm marağı təmin olunmuş oldu, həm də ixtisası yerinə gəlmiş oldu.

Həmkarlar İttifaqından Prezidentliyə

Gəncliyində solçu baxışlara malik olan Tanya pasifist hərəkatlarda iştirak edirdi və Çe Gevaranın tərəfdarlarından biri idi. Finlandiyanın Milli Kilsəsi olan Evangelikal Luteran Kilsəsini kilsənin qadın keşişləri qarşı qatı mövqeyinə etiraz etməklə məqsədi ilə 1960-cı ildə tərk etdi.

1971-ci ildə 28 yaşlı Tanya Həmkarlar İttifaqları ilə yaxın əlaqədə

olan Finlandiya Sosial Demokrat Partiyasına qoşuldu. (Siyasi karyerasının əvvəlində Halonen partiyanın sol qolunu təmsil edirdi. 1973-cü ildə o, digər 500-ə yaxın sosial-demokrat və sosialistlə birlikdə Avropa İqtisadi Cəmiyyətinin azad ticarət barədə təklifinə ictimai etiraz aksiyasında iştirak etmişdir.)

1970-ci ildə mənsub olduğu partiyanın Mərkəzi Komitəsini, o vaxt Almaniya Demokratik Respublikasının tanınması üçün təşkil olunmuş qurumda təmsil etməyə göndərildi. Daha sonra həmin qurumun vitse prezidenti oldu. (...İllər sonra - 2006-cı il Prezident seçkilərində o məhz buna görə tənqid olundu. Xanım Halonen buna cavab olaraq partiyanın mühafizəkarlar da daxil olmaqla müxtəlif fikirlə üzlərdən ibarət olduğunu açıqladı.) Qeyd edək ki, 1973-cü ildə Finlandiya həm Almaniya Demokratik Respublikasını, həm də Almaniya Federativ Respublikasını tanıdı.

Onu da vurğulayaq ki, xanım Halonen zamanında, Fin Həmkarlar İttifaqları Mərkəzi Təşkilatının işçisi olaraq, Almaniya Demokratik Respublikasının tanınmasını dəstəkləməklə, Prezident Kenokenin Fin neytrallığına və keçmiş Sovet İttifaqı ilə yaxşı əlaqələrə əsaslanan siyasətinə tərəfdar çıxırdı.

Ümumiyyətcə, xanım Halonen siyasi karyerası boyunca özünü

xalq həmrəyliyin tərəfdarı kimi təqdim edirdi, birtərəfli silahsızlaşmanı dəstəkləməyən "nisbi pasifist" olduğunu açıqlayırdı. O, prezidentin orduda ali baş komandanlıq roluna sahib olmasını müdafiə edir, NATO-ya üzvlüyün əleyhinə çıxış edirdi. Onun bu məsələdə qəti mövqeyinin olması, xarici işlərdə mövqeyini və gələcək prezident kimi baxışlarını müəyyənləşdirir və möhkəmləndirirdi...

1974-cü ildə Baş nazir Kalevi Sorsa Haloneni parlamentin katibi təyin etdi. O, burada bir siyasətçiləri və hökumət nümayəndələri ilə yaxından tanış olmaq, siyasi karyerasını bir addım daha irəli aparmaq fürsəti əldə etdi.

Parlamentdə işləmək Haloneni siyasətə daha da maraqlandırdı, başqa sözlə, bu sahədə fəaliyyətini stimullaşdırdı və o, 1976-cı ildə əslodiyə seçkilərində iştirak etməyi qərara aldı. Gəlidiyi qərarın, qərara uyğun çalışmaları nəticəsi olaraq o, Helsinki Şəhər Şurasına seçildi və 5 dəfə ard-arda bu vəzifəyə yenidən seçildi. Bundan əlavə o, 1979-cu ildə Finlandiya parlamentinə Helsinki seçki dairəsindən deputat seçildi. Xanım Halonen parlament seçkilərində də seçicilərin rəğbətini qazanaraq, ardıcıl 6 dəfə nümayəndə seçildi. Parlament üzvü kimi onun ilk postu 1984-1987-ci illərdə tutduğu Sosial Komissiyanın sədri vəzifəsi oldu.

1987-ci ildə xanım Halonen sosial işlər və əmək ümumiyyətcə naziri təyin edildi. Bundan əlavə o, 1989-cu ildən 1991-ci ilə kimi Skandinaviya

Korporasiyası naziri, eyni zamanda Beynəlxalq Həmrəylik Fondunun sədri oldu.

1990-92-ci illərdə ədliyyə naziri işləyən Tarya Halonen 1991-95-ci illərdə siyasi və dövlət qulluğu (dövlətçilik) fəaliyyətini başqa bir önəmli vəzifədə - Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Finlandiya nümayəndə heyətinin sədri olaraq davam etdirdi, nə qədər yetkin insan olduğunu öz işi ilə bir daha sübut etdi.

1995-ci ilin aprelində Lipponen hökumətində xarici işlər naziri vəzifəsini tutan Tarya Halonen bu vəzifədə 2000-ci ilədək - Prezident seçilənə qədər işlədi. (O, Sinikka Mönkaredən sonra ölkəsinin tarixinə daxil olan uzun müddət xarici işlər naziri olmuş insan kimi də düşdü!)

...Yenidən bir qədər əvvəl - Xanım Halonenin prezidentlik namizədliyinə qayıdaq. 1999-cu ildə - Prezident Martti Ahtisari ikinci dəfə seçkilərdə iştirak etməyəcəyini açıqladıqdan sonra, Tarya Karina prezidentliyə namizədliyini irəli sürdü. Doğrudur, o, partiyasının namizəd statusunu asanlıqla qazandı (ilkin seçkilərdə 12800 ümumi səsə sahib olduğunu əldə etmişdi), lakin rəy sorğularında ancaq 4-cü yeri tuta bildi. Məsələn, onda idi ki, Tarya Karinanın prezidentliyə namizədliyi bir çoxları üçün

qəbul edilməyəcək idi: o, solçu (Sosial Demokrat Partiyasının üzvü), tək valideyn və evli qadın, protestant və katolik də Finlandiyanın Milli Kilsəsi olan Evangelikal Lüteran Kilsəsindən ayrışmış bir şəxs idi! Bunlar isə rəqiblərin dilinə kifayət qədər "mövzu" verirdi. Bununla belə, **o, seçki kampaniyası başladıqdan sonra, öncə səslerin 40%-ni, ikinci turda isə 51.6%-ni toplayaraq, Finlandiyanın XI Prezidenti və ölkəsinin tarixində ilk qadın prezident oldu!**

Tarya Karina Halonenin I prezidentlik müddəti 2000-ci ilin martında başladı. Prezidentliyi müddətində xanım Tarya Halonen Qloballaşmanın sosial ölçüləri üzrə Dünya Komissiyasının həmsədri oldu. Prezidentliyinin birinci ilində sonunda - 2001-ci ilin martın 1-də keçirilən seçkilərdə əhalinin 70 faizi onun prezidentliyinə razı olduğunu bəyan etdi.

2001-ci ildə Halonen NATO-nun Baltıqyanı ölkələrin üzvlüyünü qəbul edəcəyi təqdirdə Finlandiyanın buna cavabından narahat olduğunu bildirdi (*xatırladaq ki, o vaxtkı Latviya Prezidenti Vaira Freiberga bu açıqlamadan sonra onun nə demək istədiyini soruşub, bilmək istəmişdi*). Halonen öz ölkəsinin də NATO üzvlüyünə qarşı olmasına bu (kifayət qədər diqqətəlayiq) sözlərlə açıqlıq gətirmişdi: **"Finlandiyanın fərqli bir tarixi var. Bizim ölkə heç bir zaman SSRİ-nin hakimiyyəti altına girməmişdir və işğal edilməmişdir. ...Bunları yaşamış nəsillərlə eyni hissləri daşıyıraq."**

Xanım Halonen ölkə olaraq öz-özlərini müdafiə edə bildiklərini iddia edərək, hərbi ittihamlardan uzaq qalmaq tərcih etdiklərini bildirdi. (Qeyd edək ki, Halonen Fin hərbi doktrina-

sında minalardan istifadənin əleyhinə çıxış edib. Lakin hava bombalarında istifadənin əleyhinə çıxış etmir və Finlandiyanın bundan istifadəsinə qadağa qoyacaq heç bir sazişi imzalamır(dı).)

Burada Amerikalı şoumenə də yer var...

2005-ci ilin mayında xanım Halonen mətbuat konfransı keçirərək

ci dəfə prezidentliyə namizədliyini irəli sürəcəyini açıqladı. Bu Sosial Demokrat Partiyası (SDP) üçün sevincdirici xəbər idi. Öz partiyasından başqa onu Solçu Alyansın lideri **Suvi An Simes** də dəstəklədi.

Dünyaca məşhur amerikalı şoumen **Konan Obrayn**, özünün Halonenə bənzərliyindən istifadə edərək onun barəsində zarafatlar edirdi. (O, hətta Finlandiyaya gedərək Halonenlə görüşmüşdü.)

Noyabrın 19-da SDP-nin partiya şurası öz iclasında onu "bütün millətin prezidenti kimi" tərifləyib, prezidentliyə namizədliyini yekdilliklə təsdiqlədi. Bundan bir qədər sonra Solçu Alyans Haloneni rəsmi olaraq dəstəklədi.

Birinci prezidentliyi müddətində o, finlər arasında çox populyar idi. 2003-cü ilin dekabrında rəy sorğularında onun reytingi 88%-ə çatmışdı. (Xanım Prezident 2004-cü ildə "Böyük Finlər" adlı tele-sorğunun qalibi cəmlərinə görə 5-ci oldu.) Ancaq buna baxmayaraq, 2006-cı ildə keçirilən prezident seçkilərinin birinci turunda, o, birbaşa qalib gələ bilməyib, ikinci

qəribə, mühafizəkar görüşlü Sauli Ninistoyu yalnız ikinci turda üstələyə bildi. (Maraqlıdır ki, o bu dəfə də demək olar ki, I seçkinin ikinci turunda qazandığı səs qədər (51.8%) səs almışdı.)

Xanım Halonen 2006-cı ildə BMT-nin Baş katibi vəzifəsinə namizəd göstəriləndə, daha sonra, prezidentlik müddətini başa vurmamış digər karyera imkanları barədə düşünmək istəmədiyini açıqladı və doğma Helsinkidə qalmaq üstün tutdu.

Bu yerdə bir fakta da diqqət yetirək: 2008-ci ildə Halonen Ritva Vilicaneni daxili işlər nazirə təyinatı etdi. Hökumət Şurası bu vəzifəyə İkka Rinineni təyinat etmək istəsə də, xanım Prezident Şuranın qərarı ilə razılaşmadı və buna görə tənqidlərə məruz qaldı. Məsələ onda idi ki, son 50 ildə (!) birinci dəfə rastlanan hal idi...

2008-ci ilin sentyabrında Halonen estonların "post-sovet stressi"ndən əziyyət çəkdiqlərini deyərək, yenidən uluslararası medianın gündəməsinə gəldi. Estoniya prezidenti Tõnis Kallaste İlves bunu şərh edərək **"...Estoniyada heç vaxt digər AB ölkəsinin xarici siyasətini ittiham etməyib və etməyəcək də. Belçikanın biz digər AB ölkəsinin psixologiyasını və vəziyyətini də qiymətləndirmirik"** şəklində soyuqqanlı bir cavabla kifayətləndi. 2009-cu ildə Halonen Estoniyaya gələn bu hərəkətə görə üzr istəməkdən imtina etdi və yenidən bəlli (maraqlı) çevrələrin diqqətini öz üzərində cəmləmiş oldu... Və onun rəhbərçilərin təqdiri, opponentlərin tənqidi də dəyişdi.

Tarya Halonen "Baltik Sea Action Group"

Uluslararası Fondunun məsləhətçi qrupunun sədri, Qadın Dünya Liderləri Şurasının üzvüdür. 2009-cu il martından isə adıkeçən şuranın sədri olan Tarya Karina, insan haqları ilə bağlı məsələlərlə yaxından maraqlanır. O, prezidentliyin hər iki dövründə qadın hüquqları və qloballaşma problemləri barədə müzakirələrdə fəal iştirakı ilə ün qazanıb. Sivilizasiyalararası dialoqu və mədəniyyətlər

faqını "çox gərəklili bir girişim" kimi dəyərləndirən Finlandiyanın xanım lideri, mədəniyyətlər ittifaqı işində sadəcə hökumət yetkililərinin deyil, QHT-lərin də önəmli yer tutmalı olduğunu

düşünür. O, özünəməxsus nəzakət və üslubla deyir: **"Mədəniyyətlər ittifaqının necə bəşəriyyətə yetişməsi, ancaq bu yoxlanılacaq uğrunda qüvvə sərf edilməsinə dəyəcək bir yoldur"**

Bu düşüncələrini bütün uluslararası platformalarda açıq söyləyən Finlandiyanın xanım Prezidenti, bəzi Avropa liderlərindən fərqli olaraq Türkiyənin Avropa Birliyinə üzvlüyünü açıq, səmimi və davamlı dəstəkləməsi ilə də fərqlənir. O, hesab edir ki, rəsmi Ankara, Türkiyənin AB içində istəməyənlərin əlini zəiflətmək üçün islahatları davam etdirməli və sürətləndirməlidir. Xanım Halonenin fikrincə, **"...Türkiyə islahatları həyata keçirdikcə bu ölkənin AB üzvlüyünə qarşı diqqət artırılmalıdır..."**

Türklər, tarixçilər yaxşı bilir ki, finlər "fin-üqor" dil ailəsinə mənsub olan macar, eston, mari(-el) və b. xalqlarla birgə) biz türklərlə qohum xalqlardandır. Xanım Halonenin bu soya (bəlkə "boy"a desək daha doğru olar) mənsub olan irəliləyişli lider kimi Türk Dünyasına isti münasibəti müəyyən qədər də bu səbəblə bağlıdır desək, yanlış olmasın gərək. Azərbaycana, Türkiyəyə münasibət misalınla dediklərimizə əlavə olaraq onun Prezident kimi Tataristanda olması, Kazandakı Qulşarif Camisini ziyarət etməsi (ziyarət əsnasında yerli adətlərə hörmət göstərərək başını örtməsi) da dediyimiz münasibət bucağından izah oluna bilər. Fikrimizi möhkəmləndirmək üçün onun məscidi ziyarəti sırasında baş vermiş xoşbəxt bir olayı xatırladaq.

Mətbuat yazır: **Halonen, Tataristan Prezidenti Rüstəm Minnihanov ilə birlikdə camini ziyarət edərkən, axund Ramil Yunusov, qonşu Prezidentə caminin kitabxanasında buluşaraq Fincə "Qurani Kərimi" göstərərək, onu barədə bilgiləndirdi. Axund, Fincə "Qurani Kərim" kitabının onlar üçün çox özəl olduğunu bildirərək: "Bu kitab, Finlandiyada yaşayan tatarlar tərəfindən camiyə ərməğan edildi" - dedi. Bunun üzərinə Halonen, "Bütün torpaqlarda tatarlar XIX yüzildən bu yana yaşayır. Tatarların bizdə durumu çox yaxşıdır. Di gəl ki, evlənmək üçün Kazana gəlirlər" deyərək əlavə etməkdən çəkinmədi. O, deyir ki, Helsinkidə Tatar Mərkəzi fəaliyyət göstərir.)**

Maraqlı qadının maraq dairəsi

Maraq dairəsinə, ilk sırada, incəsənət tarixi, teatr və üzgüçülük daxil olan xanım Prezident, fin, isveç, ingilis dillərində danışır və hazırda eston dilini öyrənir. (Qəhrəmanımızın artıq hardasa tutquya çevrilmiş “üzgüçülük” marağı ilə bağlı kiçik bir haşiyə. Mənbə yazır: Tarya Halonen, dövlət başçısı

çimi üçün səs verməmişdən öncə Baltik Dənizinin buzlu sularında bir sürə üzdü. Səsini, paytaxt Helsinkinin Kallio səmtindəki seçki mərkəzində verən Halonen, qəzetçilərə açıqlamasında, buzlu suya girdiyini və bir sürə üzdiyünü anlatdı. 62 yaşlı Halonen, **“Bu, insana enerji verir. Su qış boyunca soyuq olur, amma bu həyəcana dəyər”** - dedi.) Heyvanlara böyük sevgisi olan Tarya Halonen, 2005-ci ildən bəri evində iki pişik saxlayır.

2000-ci il avqustun 26-da xanım Halonen, 15 ildir könüllüdə yer verdiyi doktor **Penti Aracavri** ilə ailə qurub.

Özlüyün nikah şahidləri isə ...hər ikisinin bir-birini nikahlarından olan övladları - Halonenin qızı Anna və Aracavrinin oğlu Esko idi..!

Tarya Halonenin qızı Anna Böyük Britaniyanın Kent Universitetində beynəlxalq siyasət üzrə təhsil aldıqdan sonra Rusiyanı öyrənən böyük mərkəz sayılan Aleksanteri İnstitutunda layihə rəhbəri kimi işləyir. Layihənin əsas istiqaməti Rusiya və Şərqi Avropa ölkələri ilə əməkdaşlığın inkişafını öyrənməkdir.

Artıq yuxarıda da vurğuladığımız kimi, Tarya Halonina Evangelikal Lüteran Kilsəsinin öz övlətinə vergi tətbiq etmək istəyinə və qadın düşüncələrə qarşı qatı mövqeyinə etiraz etmək niyyəti ilə 1960-cı ildə oranı tərk edib. Kilsə bu gün qadın keşişləri qəbul etsə də, Halonen geri qayıtmayıb. O, bununla bağlı heç bir şübhəli səbəbinin olmadığını, sadəcə, ictimai fərd olaraq başqa cür anlaşılaçağından çəkdiyinə görə geri addım atmadığını deyir...

Tarya Halonen 2005-ci ildə çap olunan “öz-özlüyüm”ində həyatı və düşüncələri ilə bağlı maraqlı fikirlər açıqlayıb və sözün əsl anlamında həyəcana dəyər! Bir çox dövlətlərin və qeyri-hökumət təşkilatlarının, uluslararası quruluşların ödəllərinə layiq görülmüş, çoxlu sayda universitetin, akademiyanın fəxri elmi adlandırılmış Tarya Halonen bu gün də Finlandiya Prezidenti kimi ölkəsinin inkişafı istiqamətində, eyni zamanda bəşəri tərəqqi uğrunda yorulmadan çalışır.

O, Avropanın quzey ölkəsi
nin, göllər diyarının (bu ölkədə
nə az-nə çox, 1000 göl var!) rəhbəridir. Onun ölkəsinin adı, dil
çilərin təbirincə desək, "qadın
cinsi"ndədir. Mən - adı "kişi cin-
si"ndə olan ölkənin vətəndaşı
onun qadınkən, gözlərin və yal-
daşın öyrəşdiyi kimi adətən "kişi

kişi postu"nda öz ölkəsinin və dünyanın halına nəcib olduğu qədər üsyankar, səmimi olduğu qədər qətiyyətli münasibətindən çox məmnunam.

Bəlli olduğu kimi, onun adı iqlim dəyişmələri problemləri üzrə üz-
üzüntüsünü, təklif və təşəbbüslərini ardıcıl şəkildə ortaya qoyması ilə tez-
tez uluslararası gündəmə gəlir. Ancaq mən bu güncəlliyin ictimai-siyasi
mədəni-mənəvi məsələlər mühitindəki ...iqlim dəyişikliklərində inkişaf
vurğu yapmaq istədim...

Bu gün onun ad günüdür!

O, ömrünün 67-ci ilini ölkəsinin **BİRİNCİ ŞƏXSİ, FİNLANDIYA
NIN ƏN MƏSULİYYƏTLİ VƏZİFƏSİNDƏ ÇALIŞAN İNSAN** kimi
keçirir. "67" artan rəqəmdir. Onunla tanışlığı olan bir qələm adamı kimi
bu "artım"ın Finlandiyanın xanım liderinin şöhrətinin, nüfuzunun, be-
ri tərəqqi uğrunda çalışmalarının miqyasının daha da artmasına gətir-
yinə inanır və bunu arzulayıram!

Sonda, doğum günü münasibəti ilə ona göndərdiyim təbrik məktubun-
dan bir neçə sətri oxucularla da paylaşmaq istərdim: **"...Ölkənizin, Fin-
landiyanın daha yaxşı gələcəyi ilə bağlı çalışmalarınızda, qadın haqları uğ-
runda apardığınız yorulmaz mübarizənizdə, Mədəniyyətlər və Sivilizasiya
siyalararası dialoqun genişlənməsi istiqamətində gördüyünüz işlərdə
Sizə böyük uğurlar, xanım Prezident!**

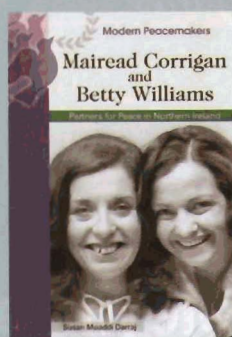
**Əziz Tarya Halonen, ad gününüz mübarək!
Neçə mübarək günlərə!**

Betti Vilyams

**«Biz bütün qəlbimizlə
zorakılıq əleyhinə
ideyalara sadıq»**

Betti Villyams ünlü insan haqları müdafiəçisi, Sülhü müdafiə üzrə Nobel ödəli laureatıdır! 1977-ci ildə təltif olunduğu Nobel ödəli ona "sülh və əmin-amanlıq uğrunda cəsarətli səylərinə görə" verilib.

■ **Betti Villyams (Betty Williams)** 1943-cü il may ayının 22-də Quzey İrlandiyanın Belfastda anadan olmuşdur. O, baba və nənələrinin 4-dən 3-nün katolik olmamasına baxmayaraq (onlardan ikisi protestant, biri yəhudi idi) katolikdir. Onun atası protestant, anası isə katolik idi. Atasının dükanı vardı. Betti ailənin ilk uşağı idi. Valideynləri onu uşaq yaşlarından yüzillik boyu Quzey İrlandiyada katolik və protestantlar arasında mövcud olan nifrət və münaqişədən kənarda saxlamağa çalışdılar. Polyak yəhudisi olan ana tərəfindən nənəsinin ona, onun həyata, insanlara dünyaya baxışına böyük təsiri olmuşdu. Belə ki, bu qadının II Dünya müharibəsi illərində qohumlarının əksəriyyəti nasistlər tərəfindən öldürülmüşdü.

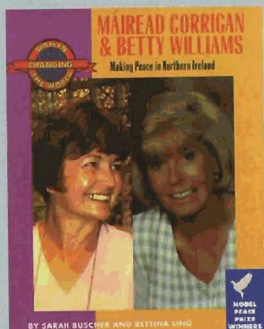
■ Bettinin 13 yaşı olanda onun anası iflic olur və ev işlərini aparmaq qızcığazın öhdəsinə düşür. O, məktəbi bitirdikdən sonra makinaçı-katib peşəsinə yiyələnir. Betti dəniz mühəndisi Edvard Vilyamsla ailə həyatı qurur. O, bir müddət əri ilə səyahət etdikdən sonra Belfasta qayıdib işləməyə başlayır, eyni zamanda, dünya sülhü səti ilə yaxından ilgilənir.

1968-ci ildə İrlandiyada Vətəndaş müharibəsi yenidən alovlandı. Katolik tələbələr ABŞ-dakı ictimai hərəkatın təsiri altında insan haqlarının qorunması uğrunda Quzey İrlandiya Assosiasiyasını yaradılar və katolik azlıqlıqların diskriminasiyasına qarşı etiraz nümayişlərinə başladılar. Bir il keçdikdən sonra İrlandiya Respublika Ordusunun zorakılığı və silahlı etirazları (müdaxilələri) qarşısında Quzey İrlandiya hökuməti kömək üçün İngiltərəyə müraciət etdi. 1972-ci ildə Britaniya hökuməti protestantların üstünlük təşkil etdiyi Quzey İrlandiya parlamentini buraxdı və Londondan birbaşa idarəetmə sistemi yaratdı.

İlk vaxtlar Betti respublika hərəkatındakı radikal elementlərə rəğbət göstərirdi. O, katolik fəalları himayə edib, onların İrlandiya Respublikasının sərhədini keçməsinə kömək edirdi. Amma İrlandiya Respublika Ordusunda radikalizmin güclənməsi onu dərindən düşüncəyə və başqa üsullara əl atmağa vadar etdi. Özəlliklə onun qohumlarından iki nəfər yaraqlılar tərəfindən qətlə yetirildikdən sonra "zorakılıq, daha böyük zorakılıq doğurur" fikrinə əsaslanaraq, protestant keçisi Cozef Parkerlə birlikdə 1972-ci ildə bələdiyyə qarşısında dinc nümayiş təşkil etdi. ...Və qonşularından biri onun atışma zamanı yaralanmış britaniyalı əsgərə yardım etməsini qınağa çevirəndə Betti belə söylədi: "adamlar artıq insan həyatına qiymət verməkdən uzaqlaşılırlar..."

1976-cı ildə baş vermiş analoji hadisə Bettini daha cəsarətli hərəkatlərə vadar etdi və o, ictimai arenaya həyatını dəyişəcək bir hadisə nəticəsində gəldi. Belə ki, 1976-cı il, avqustun 10-da İrlandiya Respublika Ordusunun Denni Lennon adlı döyüşçüsünün idarə etdiyi avtomobili Britaniya hökumət

qüvvələri tərəfindən vuruldu, yaralana-raq (və ya həlak olaraq) avtomobilə nəzarəti itirən sürücü yolla gedən 3 katolik uşağı vurdu. Uşaqlar hadisə yerində anələrinin gözləri qarşısında həlak oldu.

Həmin zaman Betti Villyams uşaqları ilə öz avtomobilində gedirdi. O, atəş səsləri eşitdi. Öz küçələrinə gedən tinə burulanda Maqvayrların üç uşağını gördü və onlara kömək etməyə tələsdı. Amma atıq gec idi... (Uşaqların ölümündən sonra Yeni Zelandiyada yenidən həyata başlamaq cəhdi boş çıxdıqdan sonra Enn Maqvayr 1980-ci ildə intihar etdi).

Maqvayrların uşaqlarının dəfni günü 13 avqust tarixində Betti Villyams, uşaqların xalası Mayrid Korriqan və Kiaran MakKeynlə birgə televiziya da göründü. Faciəli hadisədən iki gün sonra onlar sülh uğrunda müraciət üçün 6000 imza topladı və kütləvi informasiya vasitələrinin diqqətini cəlb etdi. Hadisə nəticəsində həlak olan uşaqların xalası Mayrid Korriqanla birgə o, Qadınlar Sülh Uğrunda Fondunu qurdu. Sonralar bu fond Sülhsevər İnsanlar üçün Cəmiyyətə çevrildi. Cəmiyyətin digər həmtəsisçisi isə Kiaran Makkeyn (Ciaran McKeown) oldu. Bu iki fond uşaqların qəbrinə sülh yürüşü təşkil etdi. Bu aksiya nəticəsində 10 000 protestant və katolik qadın həmin məzarlığı ziyarətə getdi. Lakin dinc yürüş İrlandiyanın respublika ordusunun üzvləri tərəfindən dağıdıldı və onları üzvləri onları "Britaniyalıların maymaq-

ları" olmaqda günahlandırdı. Buna baxmayaraq, cəmi bir həftə sonra Villyams və Korriqan bu dəfə 35 000 insanın iştirakı ilə daha böyük yürüş keçirdilər. Bu iki qadının təşkil etdiyi nümayiş onların 1977-ci ildə Nobel ödüli (1976-cı il üzrə) almaları ilə nəticələndi!

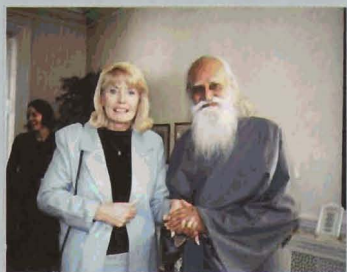
Betti Villyamsın və Meyrid Korriqanın bir çox tərəfdaşları bu iki qadının fəaliyyətinin həmin ilin "Nobel"ə qeydiyyatda düşmək üçün olduqca gec olduğunu bildikdə çox kədərlənmişdilər. Bu fəal qadınların səyləri o qədər geniş şöhrət qazanmışdı ki, Norveçin bir neçə təşəbbüs qrupu 340 min dollar toplayıb bu pulları "Dünyanın Xalq Ödülü" kimi Korriqan və Villyamsa verdilər. Bununla belə, artıq vurğuladığımız kimi, növbəti il Meyrid Korriqan və Betti Villyams 1976-cı ilin Nobel ödülinə layiq görüldülər!

Eqil Orvik Norveçin Nobel Komitəsi adından etdiyi çıxışda, ödülün "sülh və əmin-amanlıq uğrunda cəsarətli səyə görə" verildiyini qeyd etdi. Nobel mühazirəsini Betti Villyams oxudu. O deyirdi: **"Biz bütün qəlbimizlə zorakılıq əleyhinə ideyalara sadıq. Biz sadəlvh utopik sosialistlər hesab edən şəxslərə cavab veririk: biz militarizmi dəstəkləyən, bəşəriyyəti bütövlükdə özünüməhvə doğru sürükləyənlərə qarşı çıxan realistlər."**

Meyrid Korriqan və Betti Villyamsın aldıkları pul vəsaiti onlara öz mübarizələrinin ikinci mərhələsinə keçməyə imkan yaratdı. 1977-ci ildə onlar radikal silahlı qruplaşmalara silahı yerə qoymaq çağırışı ilə müraciət edərək "demilitarizasiya kampaniyası"nın təşəbbüsçüləri oldular. Sonrakı il hər iki fəal mübariz və Kiaran Makkeyn rəhbər vəzifədə başqalarının da özlərini sınaqları üçün Sülhsevər İnsanlar Cəmiyyətindəki postlarını tərk etdilər.

Maraqlıdır ki, Nobel ödüli aldığı zaman Betti qeydiyyatçı vəzifəsində çalışırdı və həyat yoldaşı **Ralf Villyamsla** birlikdə iki övlad böyüdü. Təəsüflər ki, bir çox global fəaliyyətli insanlar kimi onların da ailə həyatı sonadək davam etmədi. Ayrıldılar. 1982-ci ildə Betti **Ceym Perkinsə** erə getdi və Amerika Birləşmiş Ştatlarına köçdü. O, ABŞ-da da dünyada sülhə, birgəyaşayışa, dini dözümlüliyə çağıran mühazirələrlə çıxış etməkdə davam etdi.

10 ildən sonra, 1992-ci ildə o, Texasın qubernatoru **Enn Riçards** tərəfindən Texasın Uşaq və Gənclər üzrə Komissiyasına işə dəvət

olundu. Betti Villyams Texasda, Hyuston Dövlət Universitetində professor olaraq fəaliyyət göstərirdi.

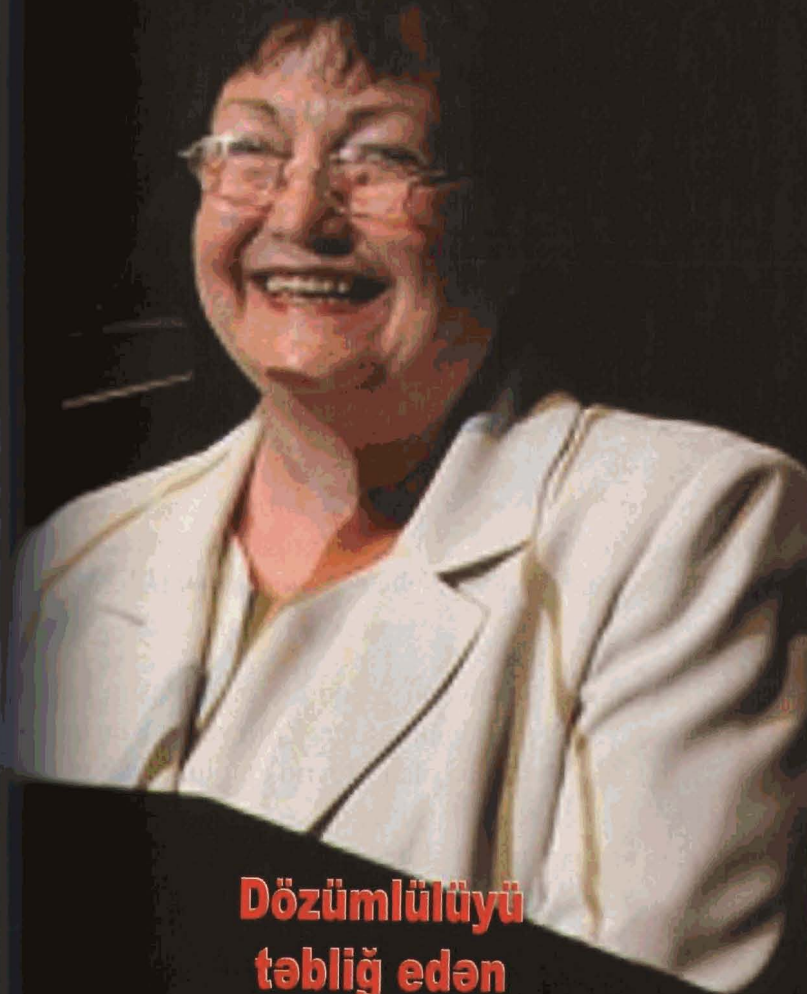
2004-cü ildə "Nobel"çi yenidən Votəninə - Quzey İrlandiyaya, Belfasta qayıtdı. Betti Villyams hazırda Qlobal Uşaq Fonduna rəhbərlik edir və dünya uşaqlarının Ümumdünya Şəfqət Mərkəzinin prezidentidir. O, həmçinin Vaşinqtonda Asiya Demokratiyası İnstitutunda dərş deyir və Nova Güney-Şərq Universitetinin professorudur.

Betti Villyams bu gün də özünəməxsus fədakarlıqla dünyada sülhyaratma işinə dəstək göstərir, bu istiqamətdə çalışır, insan haqlarının qorunması sahəsində yorulmadan mübarizə aparmaqda davam edir. Adını Tarixə yazmış bir qadın olaraq Betti Vilyams hələ görəcəyi çox işlərin olduğunu deyir.

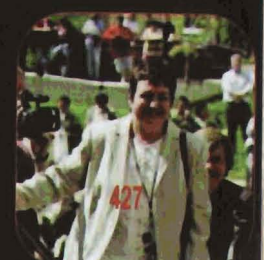
O, bir cığır açıb və hər il bu cığırda gedən xanımların sayı getdikcə daha da çoxalır. Amma təkcə xanımlarınmı? Onun açdığı cığırda gedən kişilərin də sayı getdikcə çoxalır. Çünki bu yol dünyanın daha gözəl gələcəyi, sülh və sabitliyə doğru gedir və burada qadın-kəşi ayrımı yox, tam tərsinə, birlik - nəcib məqsədə doğru birgə addımlamaq tələb olunur!.. Dünya da sülh istəyi dünən də olub, bu gün də var, təbii ki, sabah da olacaq! Çünki müharibə qorxusu hələ dünyanı tərk etməyib... Odu ki, Betti Villyams və onun kimi sülhpərvərlər bəşərin qızıl fonduna daxil olan insanlardır və onlar dünənəin ən

gözəl əməllərini sabaha daşıyırlar! Onu, onun kimi insanları təbliğ etmək Sülhü, Dözümlülüğü, Ədaləti təbliğ etməkdir!

Meyrid Korriqan

Dözümlülüğü təbliğ edən DÖZÜMLÜ QADIN

Şüşətəmişləyən qızının üzüntülərdə(n) keçmiş parlaq həyatı haqqında

O, Nobel ödülinə layiq görülməklə adını dünya tarixinə, sülhsevər, təbəqəpərvər bəşəriyyətin yaddaşına yazdı!

- Nobel ödülü ona (Betti Villyamsla birlikdə) **“sülh və əmin-amanlıq üçün runda cəsarətli səylərinə görə”** verilib!
- Bu QADIN, tanınmış İCTİMAİ XADİM, məşhur **İNSAN HAQLARI MÜDAFİƏÇİSİ**, Sülhü Müdafiə üzrə Nobeli ödülü laureatı (1976) Meyrid Korriqandır!

Meyrid Korriqan 1943-cü il yanvarın 23-də Qərbi Belfastın Fells Roud rayonunda (Quzey İrlandiya) doğulmuşdur. Endryu və Marqaret Korriqanın yeddi övladından ikincisi olan Meyrid katolik təhsilini əldə və Belfastın özəl məktəblərində almışdır.

Şüşətəmişləyən olan atası onun təhsil haqqını ödəyə bilmirdi. Bu səbəbdən də Meyrid 14 yaşında məktəbi atmalı oldu. Lakin o, öz pünah pində, təhsilə yiyələnmək istəyində geri addım atmadı və başqalarının uşaqlarına baxmaqla pul topladığı kommunersiya məktəbinə daxil oldu. Bir müddət mühasib köməkçisi işlədikdən sonra o, Belfastdakı Qırmızı

qırmızı zavodunun direktorunun katibəsi vəzifəsinə işə düzəldi. Onda Meyridin 21 yaşı vardı...

Meyrid Korriqanın Katolik Xeyriyyə Təşkilatı olan Mariya Legionuna daxil olması onu ictimai fəaliyyətə meyilləndirdi. Validələri ilə birgə Belfastın yoxsul rayonu olan Andersostauna köçən Meyrid Korriqan icma klubunun və bağçasının təşkilində də iştirak etdi. O dövrlərdə Quzey İrlandiyada durum kəskin şəkildə mürəkkəbləşmişdi. Katolik azlıqla protestant azlıq arasında münasibətlər gərginləşirdi. Bir qrup katolik tələbə 1968-ci ildə idarəetmə, əmək və məişətdə ayrı-seçkiliyə qarşı etiraz əlaməti olaraq vəhdadaşlıq hüququ uğrunda Quzey İrlandiya Assosiasiyası təşkil etdi. Bir il sonra katolik və protestantlar arasında yaranan qarakılıq dalğası ictimai asayişə böyük təhlükə yaratmışda qoydu. Bundan ciddi narahat olan Quzey İrlandiya hökuməti İngilis hökuməti ilə danışıqlar aparmağa xahiş etdi

UCSB UCSB

ki, asayişin qorunması üçün Şimali İrlandiya qraflığına ordu yeritsin. Münaqişə gədikcə daha gərgin şəkil aldığından hər iki tərəf hərbişmiş təşkilatlar yaratmağa başladılar. İrlandiya Respublikası Ordusunun (İRO) hərbi qanadı katoliklərdən ibarət idi, Olsterin müdafiəsi Liqası (Olsterin Müdafiəsi Assosiasiyası) isə protestan kvartallarını qoruyurdu. 1972-ci ildə zorakılıqun növbəti dalğasından sonra Britaniya hökuməti protestantların çoxluq təşkil etdiyi Quzey İrlandiya parlamentini buraxdı və birbaşa Londondan idarə edilən rejim yaratdı.

Partlayışlar və digər terror aktlarının şahidi

Münaqişə zonasında olarkən Meyrid Korriqan partlayış və digər terror aktlarının şahidi olur. O, katolik Andersonstaunda gəncləri Britaniya əsgərlərinə münasibətdə təcavüzə dayandırmağa inandırmaqla məşğul olan Mariya Legionunda çalışmaqda davam edirdi. 1971-ci ildə Britaniya hökuməti Lonq-Keşdə terror aktları ittihamı ilə həbs edilən şəxslər üçün həbs düşərgəsi təşkil etdi. Meyrid Korriqan **"məhbuslara xatirə olduqlarını xatırlatmaq üçün"** və sonralar özünün izah etdiyinə görə **"İsa peyğəmbərin zorakılığa çağırmadığını onlara anlatmaq üçün"** məhbuslara baş çəkirdi.

Növbəti il Meyrid Korriqan Belfastın Şenkill rayonundan protestant keşişi ilə birlikdə Ümumdünya Kilsələr Şurasının yığıncağında iştirak etmək üçün Banqkoqa (Tailand) yola düşür.

O, 1973-cü ildə isə (keçmiş) Şimali İttifaqına soyalan zamanı kommünal cəmiyyətində olduğu haqqında filmlər çəkilişində iştirak etmişdir.

İrlandların tətbiq

ən alışdıqları zorakılıq zənci-
dində bir hadisə Meyrid Korri-
qanın həyatında dönüş yaratdı.
1976-cı il, avqustun 10-da Bri-
taniya əsgərləri qovhaqov za-
manı İRO-nun üzvünü avto-
mobili sükanı arxasında güllə-
ləmiş və o da idarəetməni itir-
ərək Meyridin bacısı Enn Me-
yridi və onun yanında olan üç
evladını vurmuşdu. Bu
səhəbət hadisə zamanı uşaqlar
təhlükə oldular. Faciənin şahid-
lərindən biri olan Betti
Kallnyams dinc petisiya altında
imza toplamağa başladı.
Düfndən 3 gün sonra onlar bir-
likdə televiziya proqramında
iştirak etdilər və Meyrid
Korriqan böyük riskə gedərək
İRO-nun fəaliyyətini pislədi.
Yerilişin digər iştirakçısı Betti
Kallnyams petisiyanın məzmu-
nunu səsləndirdi və növbəti
günə nəzərdə tutulmuş dinc
düşüşü elan etdi. 10 min pro-
testant və katolik qadın küçə-
lərə çıxaraq dualar edir və dini
məhəbbət oxuyurdular. Bu cür
reaksiyasından ruhlanan
Meyrid Korriqan və Betti
Kallnyams eləcə də jurnalist
Makkeynlə birgə Sülhsevər
Qadınlar Cəmiyyətini təsis et-
diklərə qərarına gəldilər.

Xalq üçün! Xalqla!

1976-cı ildə Cəmiyyət bir neçə nümayiş təşkil etdi. Avqust ayında 35 min nümayişçi Follz-Rouddan protestant rayonu olan Şonkillə keçdi. Burada sakinlər onları mehribanlıqla qarşıladılar. Nümayiş Dublində, Qalqoda, Londonda və digər şəhərlərdə də keçirildi.

Həmin ilin dekabr ayında Drøedde (İrlandiya Respublikası) keçirilən uluslararası qurultayda Kanada, İsveç, Norveç və ABŞ-dan nümayəndə heyətləri gəlmişdi.

Boyn rayonunun ərazisindəki Sülh Körpüsündə nümayiş keçirildi. Məhz bu yerdə protestant kralı **III Vilhelmin** ordusu katolik monarxi **II İakovun** ordusunu məğlub etmişdi (bu hadisə hələ də Quzey İrlandiya protestantlarının yaddaşında qalmaqdadır).

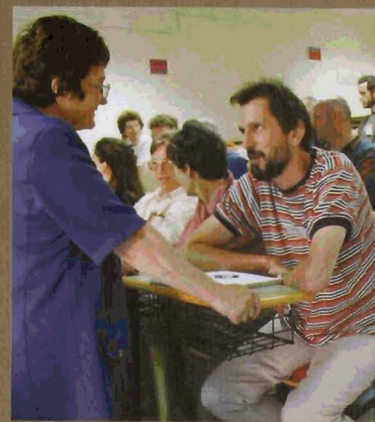
Meyrid Korriqonun yüksək məənəvi keyfiyyətləri Sülhsever İnsanlar Hərəkatı tərəfdarlarının sayını getdikcə daha çox artırırdı. Bəstə böylə yaşıl gözlü və xoş xasiyyət olan bu qadın mətbuatın və istənilən auditoriyada dinləyicilərin sevimlisi idi. İrland mənşəli amerikalıları İRO-nun pul vəsaiti verməklə dəstəklənməyə inandırmaq üçün o, 1976-cı il oktyabr ayında Betti Uillyams ilə birgə ABŞ-a səfər etdi.

Meyrid Korriqan sonralar da sülh uğrunda hərəkata öz qüvvəsini sərf etməkdə davam edirdi. Özəlliklə də o, könüllü əmək düşərgələrində protestant və katolik gəncləri birləşdirməyə çalışırdı. 1981-ci ildə Meyrid Korriqan öz yeznəsi **Cek Meqirə** ilə getdi. (Bacısı Enn Meqir üç övladının həyatına son qoymuş məlum olaydan bir müddət sonra özünü qəsd etmişdi.) Bu onkəndən onların iki qızı və üç oğlu dünyaya gəlmişdi.

Sülh ideallarının

adalətin qızgın müdafiəçisi Meyrid Korriqan dünyanın 25-dən artıq ölkəsinə səfər etmişdir. O, sonralar Nobel ödü-
lunu almış Peres Eskivel Adolfo-nun dəvətilə Latin Amerikası-na yollanmışdı. 1993-cü ildə altı "Nobel"çi ilə birlikdə Tailandda səfər edib, oradan da Birmaya keçərək, siyasi fəaliyyətinə görə həbsə məruz qalmış, Birma müxalifətinin lideri, bütün dünyada tanınan ictimai-siyasi xadim, 1991-ci ildə Nobel mükafatına layiq görülmüş, Aun San Su Çjiyə bəslənən aksiyasının təşkilində iştirak etmişdi.

Ötən ilin iyunun əvvəllərində isə Malta adasından çıxaraq Qəzzaya istiqamətlənmiş İrlandiyaya məxsus, humanitar yardımla dolu "Reyşel Kerri" gəmisi sərnəşinlər arasında Meyrid Korriqan da var idi. O, hətta bu məsələdə İrlandiyanın baş naziri Brayan Kouenin rəsmi Tələvirdən gəminin Qəzza limanında maneəsiz lövbər salmasına imkan vermələrini tələb ediyini yazırdı. Lakin həmin dövrdə İsrail Müdafiə Nazirli-

yi açıqlama yayaraq bu gəmini saxlayacaqlarını bəyan etmişdi. 1948-ci ildən də Meyrid Korriqan və digər könüllülərin də göyertəsində olduğu, fələstinlilərə humanitar yardım aparan gəmi Qəzzaya çatı bilməmişdi.

Meyrid Korriqan Papa II İohann Pavel, kraliça II Yelizaveta, prezident Cimmı Karter kimi dünya miqyaslı liderlərlə görüşmüşdür. Korriqan Amerikanın bir çox kollec və universitetlərinin "fəxri doktor"udur. O, Karl fon Osirsskinin be

san haqları və Uluslararası Liqa üzrə Berlin seksiyaasının "fədakarlığa görə" medalı ilə təltif olunmuşdur.

Onun barış içində olan dünya naminə, dinlər və təriqətlərarası anlaşma, fərqliliklərə dözümlülük naminə xidmətləri heç zaman unudulmayıbcaqdır!

Tarixə adını yazan bu ünlü **QADIN**, geniş dünyagörüşlü **ZİYALİ FƏDAKAR İNSAN**, yalnız özünəməxsus çalışmaları ilə deyil, gələcəyə yönəlik arzu və təşəbbüsləri ilə də sayğıya layiqdir!

Bizə isə xanım Korriqana yeni başarılar və diləklərinin çin olmasını arzulamaq qalır!

Uğurlar Sizə!

Billi Cin King

**Əla sürətə malik,
möhkəm zərbəli,
səbirsiz oyunçu...**

■ O, dünya TARİXində ən məşhur tennisçilərdən biridir!

O, məşğul olduğu idman növü üzrə keçirilən bynəlxalq yarışlarda tək kateqoriyada 12 dəfə(!), qadınlar cütliyi kateqoriyasında 16 dəfə(!) və qarışıq cütlük kateqoriyasında 11 dəfə (!) qalib olmuşdur.

■ O, ünlü *"Böyük Dəbilqə"* turnirində də fəzlərlə qələbə qazanmışdır.

■ İdmanda və cəmiyyətdə gender bərabərsizliyinə qarşı mübarizədə uğurları imza atan bu qadın, bütün dünyada həminin, 1973-cü ildə kişilərarası tək kateqoriya çempionu Bobbi Riçsi cinslərarası yarışda məğlub etdiyinə görə də tanınmışdır!

■ Bu uğurların müəllifi olan cəsur qadın **Billi Cin Kinqdir!**

■ Xanım Kinq Qadınların Tennis Assosiasiyasının, habelə Qadınların İdman Təşkilatının və Dünya Komanda Tennisinin (o, bu qurumu əvvəlki həyat yoldaşı Lorens Kinqlə (Lawrence King) birgə yaratmışdı) qurucularındandır.

Həyat səhifələrini vərəqləyərkən...

Billi Cin Kinq (Billie Jean King) 22 noyabr 1943-cü ildə mühafizəkar bir ailədə dünyaya gəlmişdir. Onun atası yangınsöndürən, anası isə evdar qadın idi. Billinin kiçik qardaşı Rendi Moffitt peşəkar beysbolçu olmaq üçün çalışırdı. Hələ balaca ikən Billi özünü softbolda sınayırdı. Amma o zaman üçün bu idman növündə qadınlara... yer yox idi. Xoşbəxtlikdən, Billinin valideynləri onu tennislə tanış etdi.

O, Lonq Biç Politeknik Məktəbini (Long Beach Polytechnic High School) bitirəndən sonra Kaliforniya Dövlət Universitetinə qəbul olmuşdu. Çünki valideynlərinin Billini Stanford və Güney Kaliforniya Universitetində oxutmağı üçün maddi imkanı yox idi. O, tennis həyatının əsas hissəsinə çevirərək, Kaliforniya Dövlət Universitetində təhsilini davam etdirirdi. Amma həm maddi imkansızlıq, həm də təhsil ilə idmanı bir araya sığışdırmağı mümkün olmadığından Billi 1964-cü ildə təhsilini yarımçıq qoydu.

Onun dövrə Billi Cin hüquqşünas Lorens Kinqlə (Lawrence King) rast gəlir. Söhbətlərində Lorens ona Amerika həyatının başqa sahələrində olduğu kimi, idmanda da ayrı-seçkilərin mövcudluğundan danışdı. O zaman Lorens Berkliyə - Kaliforniya Universitetinin hüquq fakültəsində təhsil alırdı. Billi ilə Lorens münasibətləri getdikcə inkişaf edirdi: onlar tez-tez görüşür, insan, həyat, dünya və təbii sevgi dünyası barədə danışdılar və bu münasibətlər, fikir mübadilələri nəhayət, 1965-ci ildə evliliklə sonuçlandı. 1972-ci ildə Lorens mət-

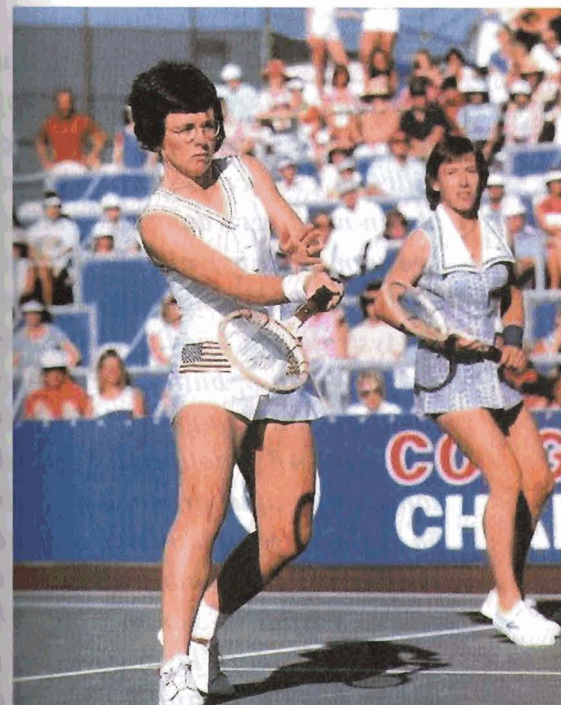
buata Billinin uşağını saldırması barədə məlumat verdi və bu addım Billinin məni reaksiyasına səbəb oldu. Sonradan Billi Əli ilə yazdığı “özkeçmiş”ində həmin zaman övlad dünyaya gətirmək üçün yetərin cəmə möhkəm təməlli ailəyə sahib olmamağı üzündən bu yola əl atdığını açıqladı. Hədisələrin sonrakı inkişafı göstərdi ki, O, zamanında yanılmamışdı. - 1987-ci ildə Billi Cin və Lorens Kinq boşandılar (*Sonradan Billi Cin abortun qanuniləşdirilməsi uğrunda mübarizə aparan qadınlardan biri oldu*).

Zirvələrə aparan tennis kariyerası...

Kinq peşəkar tennis oynamağı Kaliforniyada, Lonq Bçinin açıq kortlarında öyrənirdi. O, əla sürətə malik, aqressiv, bərk və sürətli oyunçu idi. Billi inanırdı ki, uğur qazanmaq istəyən hər bir qadın güclü, cəsarətli və lazım gələndə hətta aqressiv olmalıdır.

Kinqin rəqibi Kristen Kemmer Şəhər Billin insanlar qarşısında güclü görünmək istədiyini bildirdi. Tanınmış tennisçilərdən olan Kris Evert Kinqin bəzərsizliyini onun zəif cəhəti hesab edir. Kinqə qarşı tez-tez oynayan Cəliləldin Heldman isə Billinin böyük şəxsiyyət olduğunu, buna görə də onunla yarış məqamında qarşılaşmağa özündə yetəri qədər güc tapmadığını etiraf edirdi...

15 yaşında olarkən Billi "Böyük Dəfə"
qə"də ilk dəfə oynadı və Custina B...

Uduzdu. 4 il ərzində 18 dəfə “Böyük Dəbilqə” çempionu olan Alis Marbl Kinqin məşqçisi olana qədər Kinq bir neçə çempionatda uduzdu. Kinq 1960-cı ildə Filadelfiyada keçirilən Qadınların Otüstü Çempionatında böyüklər arasında turnirdə ilk qələbəsini qazandı. Bir il sonra, 17 yaşında ikən Uimblonda qadınlar cütliyində ilk cəhddən qalibiyyət qazandıqdan sonra o, uluslararası səviyyədə tanındı. 1962-ci ildə Billi Uimblonda gözlənilmədən Marqaret Smit-Kortu məğlub etdi. Dünyanın ən qabaqcıl oyunçularından biri olan Marqaret Smit-Kortla yarışmaq və qələbə qazanmaq Billi üçün həyəcanverici idi. Beləliklə, onun qələbələrinin sayı artmağa başladı. Bir qədər sonra o, ABŞ çempionu oldu!

Billinin qələbələri Amerika qadınlarının qələbəsinin rəmzinə çevrilirdi...

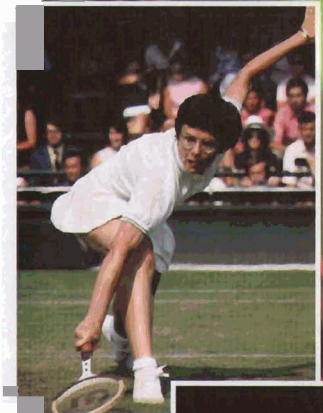

Kinq özünü bütövlükdə tennisə həsr etmək qərarına gəldi. Dünyanın ən yaxşı oyunçusu olmaq üçün Billi Cin 1966-cı ildə məşğul olduğu idman növü üzrə daha yaxşı mühitin (yarış mühitinin) olduğunu düşündüyü, çox ünlü tennisçilərin yaşadığı Avstraliyaya köçdü. Məqsədinə çatmaq üçün o, bütün gücünü ortaya qoydu. Billinin gəliri 1971-ci ildə 100 min ABŞ dollarını keçdikdən sonra onun uğurları daha da artmağa başladı. Onun idmanda əldə etdiyi uğurlar barədə məlumatlar bütün ölkəyə yayıldı və xanım Kinq, "İdmançısı" adına layiq görüldü. Bu şərəfə layiq görülmənin ilk qadın olduğuna görə Billinin adı tarixə keçdi, daha doğrusu o, bəlkə özü də bilmədən, tarixə doğru çıxdığı yolda olumlu addım atdı. Billinin dostu Elton Con bu böyük uğura görə ona, orjinal adı ilə yazsaq, "Philadelphia Freedom" mahnısını həsr etdi.

...Billi Cin Kinq 9 il ərzində 39 "Böyük Dəbilqə" turnirinin 32-sində qalib oldu! Onlardan altısını Uimbldonda dördünü ABŞ çempionatında, birini Fransa çempionatında və daha birini Avstraliya çempionatında qazanmışdı. Bu illər ərzində o, iştirak etdiyi 129 yarışın 97-sində qalib, 36-sında isə ikinci yerin sahibi oldu!

Xanım Kinq mətbuat konfranslarının birində ABŞ Otüstü Tennis Assosiasiyasını tənqid etmişdi. Həvəskar oyunlar haqqında o, belə deyirdi: "Amerikada tennis oyunçularının heç bir nüfuzu yoxdur. Tennisdə, sənə hörmət etmirlər, sənə, sadəcə... dözürlər. İngiltərədə tennisçiyə yaradıcı insan kimi hörmət edirlər, Avropada onu vacib insan hesab edirlər. Kraliça belə onu alqışlayır. Bəs mənə Ağ Evə neçə dəfə dəvət ediblər? Həyatın boyu Uimbldonda və Forest Hildə qələbə qazanmaq üçün çalışırsan, nəticədə isə sənə: "Çox gözəl". Bəs həyatınla nə edə bilərsən?, - söyləyirlər". Billinin ən böyük arzusu Amerikada tennisi yeni səviyyəyə qaldırmaq idi.

Kinqin dünyanın ən böyük turnirlərində qələbə qazanmasına baxmayaraq, onun 20 sentyabr 1973-cü ildə cinslərarası yarışda Bobbi Riçsi məğlub etməsini nə amerikalılar, nə də dünya indiyədək unutmur və təbii, heç vaxt da unutmayacaqlar. Riçs 30-cu və 40-cı illərdə həvəskar və peşəkar kateqoriyalarında ən yaxşı kişi oyunçulardan biri idi. Riçs qadın oyununun kişi oyununa nisbətə çox zəif olduğunu bildirərək, 55 yaşlı birisinin hazırda ən yaxşı qadın oyunçu sayılan Marqaret Kortu məğlub etdiyini söyləmişdi. Əvvəllər Riçsin dəvətini rədd edən Kinq, sonradan bu təklifi qəbul etdi. 30,5 min tamaşaçının və 37 ölkənin 50 milyon televiziya tamaşaçısının qarşısında Kinq Riçsə qalib gəldi! Bu matç qadın tennisinin tanınması və hörmət edilməsinin inkişafında böyük rol

oyladı! Xanım Kinq bildirdi ki, bu matçı uduzsaydı qadınları 50 il geriye salardı!..

1974-cü ildə o, 4-cü dəfə ABŞ çempionu oldu. Beləliklə, 1975-ci ilə qədər qələbələr davam etdi. Kinqin bu illərdə 100 min ABŞ dollarından çox qazanan ilk idmançı qadın olmasına baxmayaraq, o, qadın və kişilərin eyni miqdarda pul mükafatı alması üçün kampaniyaya başladı. Kinq növbəti il məbləğin eyni olmadığı təqdirdə oynamayacağını bildirdi. 1973-cü ildə All-İtaliya çempionatı qadınlara və kişilərə eyni miqdarda pul mükafatı təklif edən ilk əsas turnir oldu. 20 dəfə Uimblدون qalibi adını qazanmış Kinq 1975-ci ildən sonra istefaya çıxdı.

Bu rekord o vaxta qədər heç kim tərəfindən qırılmamışdı. Billi Uimblدون qələbələrinin onun üçün çox önəmli olduğunu bildirmişdi. Uimblدونə görə Billi ölkənin səhədlərindən kənara çıxmış və bununla da arzularına çatmışdı. Billi Cin bildirirdi ki, 1975-ci ildə istefaya çıxmaq qərarının səhv olduğunu indi dərk edir. (Billi həyat yoldaşı Lorensin onu heç vaxt başa düşmədiyindən və bu addımı atmağa inandırıldığından şikayətlənirdi.) İndi isə Billi başa düşürdü ki, 1976-cı ildə Uimblدونda daha bir qələbə qazana bilərdi. Billi həyatını və karyerasını düzgün planlaşdırmadığını təəssüf hissi ilə bildirirdi. O, anlayırdı ki

karyerasını davam etdirsəydi, qələbələrinin sayını artırmış olardı. Lakin Billi'nin aldığı zədələr dözülməz idi. O, bir neçə dəfə dizdən əməliyyat olunmuşdu. Bununla belə, Kinq 1977-ci ildə yenidən

tennisə qayıtdı.

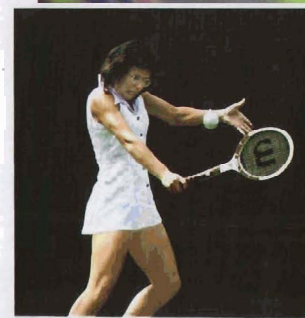
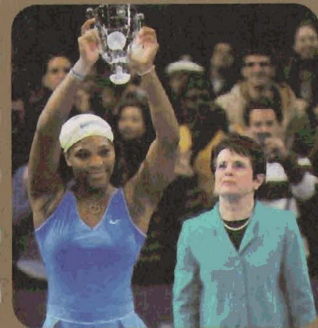
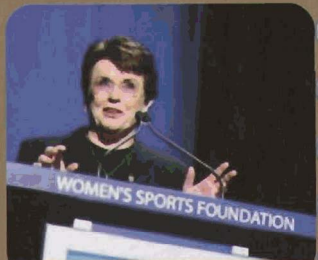
Ötən yüzilin 80-ci illərdə Billinin həyat yoldaşı Lorens komanda tennisinə işinə başladı və Billini komissiya üzvlüyünə dəvət etdi. Bu iş Billiyə cavan və perspektivli tennisçiləri inkişaf etdirməyə kömək etdi. Billi Lorens və Cim Corgensenlə birlikdə qadınlar üçün idman dərgisinin və Qadınların İdman Təşkilatının təsisçisi oldu. Həmçinin o, ilk qadın oyunçular birliyi olan Qadınların Tennis Assosiasiyasının prezidenti seçildi. 1982-ci ildə 38 yaşlı Kinq Qadınların Tennis Assosiasiyasının Birmingemdə qalib gələn ən yaşlı oyunçusu idi.

2006-cı ildə Qadınların İdman Təşkilatı Kinqə həsr edilmiş və onun səlahiyyəti altında olan Billi ödəlini təsis etdi. Yenə 2006-cı ildə, ABŞ Otüstü Tennis Assosiasiyası Milli Tennis Mərkəzinə Billi C'nin Kinqin adını verdi. İlin axırında Billini Kaliforniya ştatının qubernatoru Arnold Şvartsneger xanımı Mariya Şriverlə birlikdə Kaliforniyanın Tarix Muzeyinin Qadınlar və İncəsənət bölməsində Kaliforniyanın Şöhrət zalında qəbul etdilər.

O, İctimai Ədliyyə Təşkilatının "Ədalət Çempionu" Ödəlinə, habelə, Kortda və kortdankənar idmandakı əməyinə görə "Sunday Times"-in "İlin Qadın İdmançısı - Ömürlük Başarı" ödəlinə layiq görüldü.

2008-ci ildə Amerika İdman Muzeyində Foxri Vəkil edilmiş Şəxslər Şurası açılanda Billi Cin oranın üzvü oldu. Ardından prezident Barak Obama Kinqi qadın hüquqlarını müdafiə etdiyinə görə xüsusi ödələ layiq gördü! (Presidential Medal of Freedom)

Beləliklə, Kinq qadın tennis oyunçusu ki-

mi öz adını yaddaşlara həmişəlik
etdi. O, Uimbldon kortunu dəfələrlə
qazanaraq tərk etmişdi. Kinqin qadın
rın bərabər hüquqluluğu uğrunda apardığı
mübarizənin nəticəsində kişilər arasında
yayılan bu idman növü artıq qadınlar
üçün də açıqdır!..

1983-cü ildən peşəkar tennisdən gedən
Kinq idman və digər hobbiləri ilə məşğul
dur. Onun həmtəsisçisi olduğu təşkilatlar
sağlamlıq, idman, təhsil və ictimai yeniliklər
ləri təbliğ edir. Bunun üçün fondlar yaradı
lır. Həmin fondlar şəkər xəstəsi olan tennis
oyunçularını, qadınları, QİÇS xəstələrini
və b. dəstəkləyir.

Və təbii ki, artıq adını idman
tarixinə (ümumən tarixə) yazmağa nail olmuş bu
cəsur qadın, günümüzdə də
öz əməlləri ilə bir tarix yaz
maqdadır! Biz bu tarixi yazma
işinin gələcəkdə də davam et
məsini arzulayırıq!

Meri Robinson

**Acların və
unudulmuşların
vəkili**

O, İrlandiyanın ilk qadın prezidenti kimi adını ölkəsinin və dünyanın tarixinə yazdı.

- O, BMT-nin İnsan Haqları üzrə Ali Komissarı kimi önəmli bir vəzifə daşımaqla yanaşı, bir çox beynəlxalq təşəbbüsə imza atdı.
- O, OKSFAMın fəxri prezidenti, Ətraf Mühit və İnkişaf üzrə Beynəlxalq İnstitutun sədri və Dünyanın Qadın Liderləri Şurasının banilərindən biri kimi dünya qadın hərəkatında, ümumən beynəlxalq ictimai-siyasi münasibətlər sistemində böyük nüfuz sahibi olan isimlərdən biridir.
- O, bərabər ticarət, səhiyyə, immiqrasiya hüququ, qadınların liderliyinin inkişaf etdirilməsi və korporativ məsuliyyəti tərənnüm edən hüquqları dərk etməyə xidmət göstərən məşhur Etik Qloballaşma Təşəbbüsü layihəsinin müəllifidir (Bu təşəbbüsün missiyası insan haqları standartlarını qloballaşmada olan ictimai idarəetmənin bir hissəsi etmək, bununla da yoxsulların və ən çox əziyyət çəkənlərin səslərini qlobal səhnəyə çıxarmaqdır).
- O, 2002-ci ildə BMT-nin İnsan hüquqları komissarı kimi əvəzlənən məz fəaliyyətinə görə Sindey Sülh Mükafatına layiq görüldü.
- O, 2003-cü ildə Almaniyada Otto Han Sülh Ödülü, 2004-cü ildə isə "İnsan hüquqları sahəsində xidmətlərinə görə" Amnesti İnternasional tərəfindən (Amnesty International) Vəcdan Səfiri Ödülünə layiq görüldü.
- O, Dublin Universitetinin ilk qadın prezidenti kimi də adını tarixə yazıb.

- O, 2009-cu ilin iyul ayında Amerika Birləşmiş Ştatlarının təsis etdiyi ən ali mükafat olan Azadlıq Medalına layiq görüldü.
- Bu qadın bütün dünyanın tanınmış

dünyanın ən məşhur və nüfuzlu ictimai-siyasi xadimlərindən, LİDERlərindən biri, adını dünya tarixinə əbədi yazmağı bacarmış Meri Robinsondur!

- Meri Tereza Vinifred Robinson (Mary Therese Winifred Bourke) 1944-cü ilin may ayının 21-də Mayo vilayətində (Ballina, Mayo Vilayəti) həkim ailəsində dünyaya göz açıb. Atası Dr. Aubrey Burk Mayo Vilayətinin Ballina şəhərindən, anası Dr. Tessa Burk (qızlıq soyadı O'Donnell) isə Quzey İrlandiyalı, Doneqal Vilayətinin Aynişoven yarımadasının Karndonaq şəhərindən idi. Mənsub olduğu Burk ailəsi XIII yüzillikdən bəri Mayo vilayətində yaşayırdı. Əslən irland-normandlı olan Burk cütliyünü İrlandiyanın bir çox müxtəlif siyasi təbəqəsi ilə sıx tellər bağlayırdı. Ulu babalarından biri Mayo vilayətinin İrlandiya Milli Torpaq Liqasının və İrlandiya Respublikası Qardaşlığının aparıcı üzvü olub. Müstəmləkə üsul-idarəsində hakim qismində göstərdiyi xidmətə görə, əmisi Ser Paqet Con Burk Kraliça II Yelizaveta tərəfindən Cəngavər tituluna layiq görülmüşdü. Digər bir qohumu isə Roma Katoliklərinin Rahibi olub. Ailənin bəzi üzvləri dini inanc baxımından İrlandiyanın Anqlıkan Kilsəsinə, digərləri isə Roma Katoliklərinə bağlı idi. Xanım Robinson tarixi baxımdan həm taxt-taca qarşı qıyamçı mövqedə duran, həm də taxt-taca xidmət edən insanlarla qohumluq əlaqəsi olan bir ailədə dünyaya göz açmışdı.

- Dublində Trinit kollecində hüquq təhsili alan Meriyə 1967-ci ildə Dublin şəhərinin Kral Vəkillər Cəmiyyətinin vəkili dərəcəsi verilir. Elə həmin illər o, Harvard Universitetinin hüquq fakültəsində təhsil alır və 1968-ci ildə ona hüquq magistri dərəcəsi verilir.

Meri hələ 20 yaşlarında olarkən kollecdə hüquq professoru təyin edilməsi ilə (!) çevrəsinin diqqətini üzərində cəmləyir. Xanım Robinson 1965-ci ildən 1975-ci ilədək Dublin şəhərində Müqəddəs Troitsa kollecinin konstitusiya və cinayət qanunvericiliyi üzrə professoru işləyir. O, eyni zamanda Müqəddəs Troitsa kollecində Avropa Cəmiyyəti qanunvericiliyi üzrə müəllim kimi də çalışır. 1969-cu ildən 1975-ci ilədək xanım Robinson həmçinin İrlandiyanın mövcud qanunvericilik toplusunun redaksiya heyətinin üzvü olur.

- Meri Robinson 1970-ci ildə hüquqşünas *Nikolas Robinsonla* ailə həyatı qurur, amma onun bu seçimi ailədə xoş qarşılanmır. İrland kilsəsi ilə yaxın əlaqələri olan ata-ana qızlarının bir protestantla ailə qurmasına razı deyildilər və valideynləri Merinin toyuna qatılmırlar. Buna baxmayaraq, öz seçimində ısrarlı olan Meri həyat yoldaşı ilə xoşbəxt ailə həyatını davam etdirir və bu evlilikdən cütlüyün 3 övladı dünyaya gəlir.

Kariyeranın enişli-yoxuşlu yolları

Xanım Robinsonun ilk siyasi fəaliyyətinə 1983-cü ilədək işlədiyi Dublin Şəhər Şurasına 1979-cu ildə keçirilən seçkilərdə namizədliyinə irəli sürməsi ilə start verildi. Lakin mətbuat ilk dəfə onun haqqında 1969-cu ildə Dublin Universiteti tərəfindən namizədlikləri İrland Senatına irəli sürülən üç namizəddən biri kimi yazmağa başladı. O, ilk dəfə

olaraq, müstəqil namizəd kimi seçkilərə qatılırdı. Bu orqanda fəaliyyəti dövründə o, qadınların hakim kürsüsündə əyləşməsi hüququ, ailə həyatı qurduqdan sonra bütün qadınların dövlət qulluğundan azad edilməsi tələbinin ləğv edilməsi və kontraseptiv vasitələrdən qanuni istifadə hüququ daxil olmaqla, liberall məsələlərlə bağlı geniş miqyaslı kampaniya

aparırdı. Sonuncu kampaniya ona çoxlu düşmən qazandırdı. Kontraseptiv və digər bu qəbildən olan vasitələr konservativ tənqidçilər tərəfindən müntəzəm şəkildə senatorun poçtuna göndərilir və Hayes, Conyngnam Robinson kimi əczaçılıq şəbəkələrinin onun ailəsinə məxsus olduğu barədə şayiə yayılırdı (və bunun da nəticəsində onun kontraseptiv vasitələrlə bağlı apardığı təbliğat kompaniyası ailə üzvlərinin xeyrinə atılan addım kimi qiymətləndirilirdi, amma bu iddiaların heç biri doğru deyildi). Onun bu kampaniyası öz həmkarları arasında da birmənalı qarşılanmadı və kontraseptiv vasitələrin qanuniləşdirilməsinin **Senatda** müzakirəyə çıxarılması barədə etdiyi ilk təklif **Senatın** heç bir üzvü tərəfindən dəstəklənmədi və buna görə də müzakirəyə çıxarılmadı... Amma illər keçdi və o, irəli sürdüyü məsələlərin İrlandiyada qanuniləşməsinə, öz həllini tapmasına nail oldu. Bu barədə bir qədər sonra...

Həmin illərdə Meri Robinson yüz minlərlə irlandla birlikdə Avropanın ən yaxşı qorunmuş vikinq məskənlərindən olan Vud Kueydə (Wood Quay) Dublin Korporasiyası üçün yeni administrativ qərargahın tikilməsinə qarşı çıxır. Lakin onu burada da uğursuzluq gözləyirdi: xanım Robinsonun və xalqın inamlı mübarizəsinə baxmayaraq, Vud Kuey ləğv edildi və yerində ofis binası tikildi...

1969-cu ildən 1989-cu ilədək Meri Robinson senator kimi fəaliyyət göstərir. 1970-ci illərdə isə Leyboristlər Partiyasına qoşulur. Bundan sonra o, aşağı palataya seçilməyə can atsa da, səyləri nəticəsiz qalır.

1973-cü ildən 1989-cu ilədək o, İrlandiyanın Avropa Cəmiyyətinin

ikinci qanunvericiliyi üzrə Birgə Parlament Komitəsinin üzvü kimi fəaliyyət göstərir. Bundan başqa, Meri Robinson sosial məsələlər üzrə Ali Komitənin sədri (1977-87), hüquq məsələləri üzrə komitənin sədri (1987-1989) kimi çox **aktiv fəaliyyət** göstərir. Meri Robinson 1973-cü ildən 1990-cı ilədək İrlandiyanın tənha valideynlər cəmiyyətinin prezidenti vəzifəsində də **aktiv fəaliyyət** göstərir.

1980-ci ildə xanım Robinson baş vəkil dərəcəsi alır və sonralar Avropa Qanunvericiliyi üzrə İrland Mərkəzini təsis edib, onun direktoru olur.

1982-ci ildə Leyboristlər Partiyası Birləşmiş İrland Partiyası (Fine Gael) ilə hökumət koalisiyasına daxil oldu. Piter Suzerlend İrlandiya Respublikasının Avropa Komissarı təyin olunduqda leyboristlər növbəti baş vəkilin seçilməsini tələb etdilər. Çoxları Robinsonun seçiləcəyini gözləsə də, partiya lideri tanınmamış bir şəxsi - Con Roqersi ölkənin baş vəkili seçdi. Bundan qısa müddət sonra xanım Robinson, İrlandiya hökumətinin Britaniya ilə imzaladığı Anqlo-İrland Sazişinə etiraz əlaməti olaraq, partiyadan ayrıldı. Xanım Robinson, hakimiyyəti bölüşdürməyə etiraz etmələrinə baxmayaraq, saziş əldə olunmazdan öncə sövdələşmənin bir hissəsi kimi Quzey İrlandiyadakı siyasətçilərlə məsləhətləşmək lazım olduğunu israr edirdi!

İrəli sürdüyü bir çox məsələnin sonda həyata keçməsinə baxmayaraq, xanım Robinsonun **Senatdakı fəaliyyəti** dörd ildən artıq davam etdi. Cəldi şəkildə məhdudiyyət qoyulmasına baxmayaraq, kontraseptiv vasitələrin qanuniləşdirildi, qadınlar hakim seçilə bildi və ailə quran qadınların işdən çıxmaq məcburiyyəti aradan qaldırıldı. Bir çoxunun təəccübünə bəbəb olsa da, o, 1989-cu ildə Senat seçkilərində yenidən namizədliyinə irəli sürmədi. Bir il sonra Leyboristlər ona qarşıdan gələn prezident seçkilərində iştirak etməyi təklif etdilər.

Bir az düşündükdən sonra o, Leyboristlərdən və 1945-ci ildən bəri ilk dəfə üç nəfər arasında aparılan mübarizədən qalib çıxan ilk qadın namizəd oldu. Robinson İrlandiya "Tayms"ının da dəstəyini aldı ki, bu mənbə dəstək onun üçün xüsusilə uğurlu oldu.

O, Dublində güclü olan və işçi sinfinin səslerini əldə etmək üçün vacib olan İşçi Partiyasının dəstəyini də qazanmışdı.

Bu zaman artıq mübarizə ancaq iki partiya arasında - Leyborsitlər və müxalifətdən olan Fayn Qael arasında gəldirdi. Seçki kompaniyası dövründə medianın daha çox Robinsonla maraqlanması onun şanslarının daha da artmasına kömək edirdi. Gərgin mübarizə şəraitində keçən seçkilərdə Robinson qalib gəldi və hökumətə başçılıq edən ilk qadın oldu.

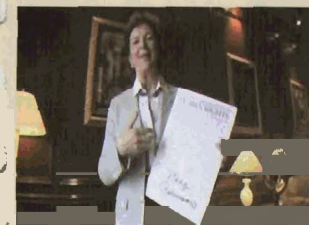
O, **Leyborist Partiyasının ilk namizədi və Fianna Fail Partiyasından olmadığı halda seçkilərdə qalib gələn ilk Prezident (və ilk qadın) oldu!**

...Çoxgedişli, çalışqan və çevik Prezident

Robinson 1990-cı il dekabrın 3-də İrlandiyanın VII prezidenti kimi and içdi. Prezident olduqdan sonra onun populyarlığı artdı və hətta rəqibi Lenihan ölümündən öncə Robinsonun onun ola

biləcəyindən daha yaxşı Prezident olduğunu dilə gətirdi. Robinson İrlandiya Prezidentinin obrazına hüquqi bilik, dərin intellekt və siyasi təcrübə əzgiləri bəxş etdi. O, irland diasporları ilə əlaqəni artırdı, irland-ingilis əlaqələrinə yenilik gətirdi və Bukinhem Sarayında Kraliça II Yelizaveta ilə görüşən ilk irland prezident oldu. Onun rəsmi malikanədə Britaniya kral ailəsinin üzvlərini və Uels şahzadəsini qarşılaması faktı da diqqətçətin hadisələr oldu.

Onun siyasi profili də dəyişdi. Belə ki, əvvəllər həmişə onun siyasətə qarşı çıxmış rəqibləri indi ona rəğbətlərini gizlədə bilmirdilər. Onlar

hətta xanım Robinsonun BMT-nin İnsan Haqları üzrə Ali Komissarlığı üçün keçirilən kampaniyada onu dəstəklədilər. Son 52 il ərzində İrlandiya parlamentində ilk dəfə prezidentlərdən yalnız Eamon de Valera çıxış etmişdi. Xanım Robinson isə iki dəfə belə çıxış etmək nəsim oldu.

O, Quzey İrlandiyaya çoxsaylı səfərlər etdi və hər dəfə müxtəlif siyasi partiya liderləri ilə görüşlər təşkil etdi. Quzey İrlandiyaya çoxsaylı səfərləri zamanı o, müntəzəm şəkildə Quzey İrlandiyanın Yunionist Partiyasından Devid Trimbl və Sosial Demokrat və Əmək Partiyasından Con Hyum daxil olmaqla, bütün mövqelərdə duran siyasətçilərlə görüşdü.

Katolik Kilsəsinin inanclarına qarşı çıxmasına görə xanım Robinsonu tənqid edənlər, onun bir Prezident olaraq kilsə ilə sıx münasibətlərinə təəccüblərini gizlədə bilmirdilər. O, xaricdə olan irland rahibələr və keşişlərlə görüşmüş və ilk dəfə olaraq Xristian Qardaşlar üçün qonaqlıq təşkil etmişdi. Romaya rəsmi səfəri zamanı isə o, Papa II İohan Pavellə ictimaiyyət arasına çıxmışdı. İrlandiya "Tayms"ında çıxış edən bir gənc keşiş, xanım Prezidentin Papa ilə görüşünü şərh edərkən onun Vatikan geyim qaydalarını pozduğunu iddia edincə, Vatikan buna etiraz edərək, Vatikan kəndə geyim qaydalarının əslində öncədən - Papa Pavelin təyinatından sonra dəyişdiyini bildirdi...

Qeyri-standart addımlar atan səmimi (və ecazkar!) rəhbər...

O, prezidentliyi zamanı öz malikanəsində, əvvəllər heç vaxt Prezident tərəfindən qəbul olunmamış qrupları, o cümlədən İrlandiyada məktəblərdə dini dərs deyən "Xristian Qardaşlar" adlı təşkilatdan tənqidi çıxış etmişdi.

muş Mavi və Lesbiyanların Bərabərlik Şəbəkəsinə qədər fərqli qrupları şəxsən qəbul edir, onları dinləyir, fikir mübadiləsi aparırdı...

Prezident kimi onun nailiyyəti arasında bütün siyasi karyerası boyu mübarizə apardığı məsələlərin qanun layihəsi kimi imzalanması da var idi. Bu, kontraseptivlərin tamamilə qanuniləşdirilməsi və Britaniyadan fərqli olaraq homoseksuallara (və transseksuallara) digər insanlar kimi davranılmasını təmin etmək idi.

O, xaricdə yaşayan irland keşiş və rahibələrini, XIV Dalay-Lamanı, eləcə də artıq dediyimiz kimi, Roma Papasını ziyarət etmiş, habelə beynəlxalq idman təşkilatlarına qatılmışdı. O, hətta İrland immiqrantlarını yad etmək məqsədilə simvolik olaraq, öz malikanəsinin mətbəxində, hamı tərəfindən görünən yerdə şam yandırır (Qaranlıq pəncərədə işıq qoymaq adamlara yol göstərmək məqsədi güdən qədim irland adətidir). Robinsonun simvolik işığı İrlandiyanın dünyanın hər tərəfində olan oğul və qızları barəsində düşündüyünə işarə idi...

"Bu gün nahar vaxtı İrlandiyanın Prezidenti xanım Məri Robinson ilə yanaşı əyləşmişdik. Söhbət zamanı o mənə dedi ki, İrlandiyanın iki xüsusiyyəti var. Biri odur ki, İrlandiya heç vaxt imperiya olmayıb, həmişə müstəmləkə olub. İkinci xüsusiyyəti odur ki, 150 il bundan öncə İrlandiyada kartof aclığı düşmüşdü. Bu səbəbdən 4 milyon irlandiyalı ölkəni tərk edib başqa yerlərə getmişdi. Ona görə də indi

kənarda yaşayan irlandiyalıların sayı ölkədəkindən daha çoxdur. Xanım Robinson bildirdi ki, bu il həmin hadisənin 150 illiyini qeyd edəcək. Mən dedim ki, bilmirəm, siz bunu hansı səpkidə qeyd edəcəksiniz, ancaq belə hesab edirəm ki, o hadisə 150 il bundan əvvəl sizdən ötrü bir faciə idisə, eyni zamanda xalqınız üçün böyük xoşbəxtlik olub. Çünki xalqınız bütün dünyaya, xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatlarına, Avropanın müxtəlif ölkələrinə yayılıb. İndi irlandiyalılar çox böyük lobbı yaradıblar, kiçik dövlət olan İrlandiyanın xaricdə böyük lobbisi var”.

(Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyev bu sözləri İsveçrədə yaşayan soydaşlarımızla görüşdə söyləmişdi...)

O, Ruandada vətəndaş müharibəsindən əziyyət çəkən insanlara dünyanın diqqətini cəlb etmək üçün buraya səfər etmişdi. Xanım Robinson soyqırımından tezliklə sonra Ruandaya səfər edən dövlət başçılarından birincisi oldu. Xanım Prezident bu səfərdən sonra mətbuat konfransında burada gördüklərindən kədərləndiyini gizlədə bilmədi. Rasionallığı qorumağa adət etmiş hüquqşünas olduğuna görə hisslərini cilovlaya bilməməsi ona pis təsir etsə də, ancaq bu onu görənləri çox mütəəssir etmişdi. 1990-cı ildə prezident seçkilərində onun ideyalarına qarşı çıxan “Sunday Tribune” qəzetinin redaktoru Vinsent Braun mətbuat konfransının sonunda ona göndərdiyi kağızda bunu qeyd etmişdir: “Sən ecəzkar idin!”

Braunun şərhləri xanım Robinsonun 1990-1997-ci illərdəki prezidentliyi dövründə əldə etdiyi nailiyyətlə-

rə görə irland xalqının ona verdiyi qiymətlə üst-üstə düşürdü. Prezidentlik müddətinin yarısında artıq onun reytingi 93 faizə çatmışdı!

Sonralar o bu ölkəyə daha iki dəfə səfər etdi. Onun son səfəri “Sülh, qadınların vəziyyəti və inkişaf” mövzusunda keçirilən konfransda çıxışı ilə bağlı idi. Ruandada olan zaman o, BMT-nin yerlərdə olan idarələrinin nümayəndələri, eləcə də BMT-nin insan hüquqlarına riayət edilməsi üzrə müşahidəçiləri ilə görüşmüş və söhbət etmişdi. Xanım Robinson eləcə də 1992-ci ildə baş qaldırmış böhranda Somaliyə səfər etmiş dövlət başçılarından birincisi oldu. Somaliyə göstərdiyi yardıma cavab olaraq xanım Robinson CARE beynəlxalq humanitar təşkilatının xüsusi mükafatına layiq görüldü.

Dövlət başçısı qismində xanım Robinson İrlandiyanın digər dövlət və mədəniyyətlərlə iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqə anlayışını inkişaf etdirməklə, ölkəsini beynəlxalq arenada təmsil etdi. Prezident üsulidarəsi dövründə Meri Robinson İrlandiyanın Böyük aclıq tarixçəsini hazırkı günün qidalanma, yoxsulluq problemləri və siyasi məsələləri ilə əlaqələndirərək inkişaf etməkdə olan ölkələrin ehtiyaclarına xüsusi diqqət yetirmiş, bununla da inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında tərəfdaşlıq körpüsü qurmuşdur.

Xanım Robinson həm də xüsusilə də Somali və Ruandaya humanitar böhran zamanı yardım göstərən beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarının işini, eləcə də Kəlküttədəki (Hindistan) “GOAL/Ehtiyacı olan uzaqlar” təşkilatının layihəsi kimi icmalar səviyyəsində özünəyardım layihələrini

dəstəklədi.

O, BMT-dəki yeni vəzifəsini tutmaq üçün prezidentlikdən vaxtından əvvəl istefa verdi (*Bundan sonra, yeni Prezident (Meri Makalise) seçilənə qədər, sentyabrın 12-dən noyabrın 10-na qədər prezidentlik vəzifəsinin yerinə yetirilməsi Prezident Komissiyasına tapşırıldı*).

Ali Baş Komissar!

2 iyun 1997-ci ilə BMT-nin Baş Katibi Kofi Annan İrlandiyanın Prezidenti Meri Robinsonu BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarı təyin etdi. Bu münasibətlə xanım Robinson İrlandiya siyasi partiyalarının razılığı ilə vəzifəsindən istefa verərək, yeni vəzifəsinin icrasına başladı (O, BMT-də yeni vəzifəsinə başlamaq üçün prezidentlik müddətinin sonuna 4 ay qalmış vəzifəsindən istefa vermişdi). Bu vəzifədə onun üzərinə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bütün sistemi boyu hüquq mexanizminin təkmilləşdirilməsi tapşırığı, eləcə də Cenevrədəki İnsan Hüquqları Mərkəzinin işinin yönəldilməsi daxil olmaqla, təşkilatın insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyətinə görə əsas məsuliyyət qoyuldu. Medianın dediyinə görə, o, Kofi Annan tərəfindən administrativ roldan əlavə, insan haqları prinsiplərini tərənnüm etmək üçün seçilib. Çoxları onun bu vəzifəsinin əsl mənasını itirdiyinə və bürokratik orqan olduğuna inanırdılar. Xanım Robinsonun vəzifəsi həm təşkilat çərçivəsində, həm də beynəlxalq miqyasda insan haqları gündəliyini yenidən tərtib etmək idi.

Meri Robinsonun insan

hüquqları ilə bağlı çoxlu sayda beynəlxalq tədbirləri sırasında onun Avropa Şurasının insan hüquqlarına həsr edilmiş Ümumdünya Vyana konfransına hazırlıq kimi 1993-cü ildə **“XXI əsrin astanasında insan hüquqları”** mövzusunda təşkil etdiyi Regionlararası görüşdə xüsusi məruzəçi kimi iştirakını göstərmək olar. Xanım Robinson Avropa Şurasının, qadınların vəziyyətinə həsr olunmuş Dördüncü Ümumdünya Konfransının (Pekin) keçirilməsi üzrə hazırlıq müşavirəsinə əsas məruzə ilə çıxış edir.

1997-ci ilin noyabrında Robinson Oksford Universitetində “İnsan hüquqlarını anlayış” adlı məruzə ilə çıxış edərək, qarşısında duran çətin vəzifədən söz açdı.

Robinson 1998-ci ildə Tibetə gedərək, bura gələn ilk Ali Komissar oldu. Vəzifəsi dövründə o, Avropa Birliyindən olmayan immiqrantlara qarşı İrlandiya qanunlarını və ölüm cəzasına, terrorla mübarizəsində insan haqlarını pozduğuna görə ABŞ-ı tənqid etməsi ilə də beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətində oldu. O, öncədən, yalnız 4 il müddətində bu vəzifəsində qalacağını açıqlasa da, Güney Afrikada keçirilən İrçiliyə qarşı 2001-ci il Dünya Konfransında iştirak etməsi üçün Kofi Annan onun müddətini daha bir il artırdı.

BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarı Meri Robinson bəyan edirdi: **“İnsan alverinin global seks industriyasına aparan yolundan danışarkən söhbət nisbətən çiçəklənmiş ölkələrdə yaşayan kişilərin daha az inkişaf etmiş ölkələrdən olan qadın və qızlara cinsi xidmətə gö-**

rə pul ödəməsindən gedir... Bu, əmək hüquqları və ya qeyri-bərabər inkişaf problemlərindən daha artıq məsələdir. Bu, başlıca insan hüquq və azadlıqlarıdır, çünki burada irqi ayrı-seçkiliyin kütləvi və ağır forması baş verir". Mənbə: İnsan Alverinə Məruz Qalmış İnsanların İrqi Həcmi - Xüsusi Qadınlar və Uşaqlar, İrqiçiliyə qarşı Dünya Konfransı (2001).

BMT Əhali Fondunun egidası altında hamiləlik və doğuş zamanı qadın ölümünün qarşısını almaq məqsədilə keçirilən beynəlxalq konfransda dünyada hər dəqiqə hamiləlik və ya doğuş zamanı bir qadının dünyasını dəyişdiyi, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə doğuş zamanı və hamiləlik müddətində qadınlar arasında ölüm faizinin daha yüksək olması, qadınların adi tibbi xidmətlərdən belə istifadə etmək imkanına malik olmamasının çox ciddi narahatlıq doğurdu vurğulanır və dünya ictimaiyyəti bu istiqamətdə ciddi düşünməyə dəvət edilirdi. Meri Robinson deyirdi: *"Onların böyük əksəriyyəti müvafiq həkim yardımı olmadan doğuşun evdə keçməsinə razılıq verirlər. Dünyanın bir çox ölkələrində kvalifikasiyalı tibbi personajın olmaması ilə yanaşı, xəstələrə ilkin tibbi yardım göstərəcək məntəqələrin sayı da kifayət qədər azdır. Bunun nəticəsidir ki, dünyada hər dəqiqədə bir qadın doğuş və ya hamiləlik zamanı dünyasını dəyişir. Ana ölümü hallarının böyük əksəriyyəti inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müşahidə edilməkdədir. Əgər insanların tibbi ehtiyacları vaxtında qarşılansaydı, vaxtında tibbi müdaxilə edilsəydi, bu rəqəmi yarıbayarı azaltmaq mümkün olardı".*

O, 2002-ci ildə vəzifəsi başa çatana kimi Ali Baş Komissar kimi yorulmadan işlədi və dünyada insan haqlarının müdafiəsi istiqamətində əlindən gələni etməyə çalışdı.

O, 2002-ci ildə vəzifəsi başa çatana kimi Ali Baş Komissar kimi yorulmadan işlədi və dünyada insan haqlarının müdafiəsi istiqamətində əlindən gələni etməyə çalışdı.

2006-cı ilin noyabrında o, Yoqoyakatrada konfransa qatılaraq, Beynəlxalq İnsan haqları Bəyannaməsini təmsil edərək, homoseksualların (və transseksualların) hüquqlarını qəbul edən *"Yoqoyakatra prinsipləri"*ni imzalayan 29 tərəfdən biri oldu.

2009-cu ilin iyulunda o, Ali Komissar olunca bir neçə dəfə tənqid etdiyi ABŞ tərəfindən an yüksək ödəmən olan Azadlıq Medalına layiq görüldü. Onun bu mükafata layiq görülməsini tənqid edənlər olsa da, dəstəkləyənlərin, alqışlayanların sayı daha çox idi.

Amerikanın BMT-nin İnsan Hüquqları Komissiyasında səfiri olmuş Nensi Rubin Prezident Obamaya ünvanladığı məktubunda ödəmən alqışlanmış və xanım Robinsonu "bütün insanların hüquqlarının dönməz müdafiəçisi" adlandırmışdı.

Meri Robinson dünya miqyaslı

problemləri həll etməyə çalışan və Nelson Mandela, Cimmı Karter, Kofi Annan və b. kimi hörmətli dünya liderlərinin daxil olduğu Elders ("Ağ-

Qənirə Paşayeva

saqqallar”) qrupunun üzvüdür. Qrupun vəzifələrini Mandela belə izah edir: *“Bu qrup görülməli olan istənilən tədbir barədə azad şəkildə, cəsarətlə, açıq danışa bilir. Birlikdə biz qorxunun hökm sürdüyü şəraitin aradan qaldırılmasına, münaqişənin olduğu yerlərdə barışığın əldə edilməsinə, inamsızlığın olduğu yerlərdə isə ümidin yaranmasına yardım edəcəyik”.*

1991-ci ildə Braun və Kembric Universiteti Meri Robinsonu fəxri doktor adı ilə təltif etdi. **Quzey-Güney** ödələnin iki qalibindən biri olan xanım Robinson 2004-cü ildə McGill Universitetinin Fəxri adına layiq görüldü. O, İrlandiya Kral Akademiyasının, Amerika Filosoflar Cəmiyyətinin, Ərəb Demokratiya Fondunun və Madrid Klubunun üzvüdür.

2006-cı ilin oktyabrında **Sosial Elmlər** ödələinə layiq görüldü.

Xanım Robinson 2007-ci ildə Ərəb Demokratik Fonduna Etibarlı İnsanlar Şurasının təsisçi üzvü kimi qoşuldu. 2009-cu ilin sentyabrında isə Keys Vestern Universiteti tərəfindən **Etika** ödələinə layiq görüldü.

Tarixə adını yazan qadınlar

Dünyanın Ədalət Layihəsi

Meri Robinson Dünyanın Ədalət Layihəsinin Fəxri həmsədri qismində çalışır. Dünyanın Ədalət Layihəsi icmaların imkan və subyektiv bərabərliyinin inkişaf etdirilməsi üçün Qanunun Aliliyinin möhkəmləndirilməsinə global və hərtərəfli səy göstərilməsi üzərində işləyir. Xanım Robinson həm də Dublin Universitetinin Prezidentidir (*Robinson Dublin Universitetinin XXIV və ilk qadın prezidentidir. O, bu Universiteti 20 il Senatda təmsil edib!*). O, həmçinin 2004-cü ildən bəri Kolumbiya Universitetinin Beynəlxalq münasibətlər departamentində beynəlxalq insan hüquqlarından dərs deyir (*M. Robinson bundan başqa da müxtəlif kollec və universitetlərdə insan hüquqlarından mühazirələr deyib*). Meri Robinson həm də alim, qanun yaradıcısı və vəkil kimi məşhurdur. O, qanundan həmişə cəmiyyətin sosial strukturunu dəyişə bilən alət kimi istifadə etməyə çalışmış, Avropanın insan hüquqları məhkəməsində və Lüksemburqdakı Avropa Məhkəməsində keçirilən proseslərdə, keçmiş Yuqoslaviya üzrə hərbi tribunalda iştirak etmişdi.

Meri Robinson haqqında çox söz demək olar. Ağillı və savadlı qadın, əsil **ŞƏXSİYYƏT**, gözəl bir **LİDER**, dünya üçün önəmli işlərin **MÜƏL-LİFİ**, özündən sonra sözün həqiqi mənasında cığır açan, yol açan bir **QADIN**, adını TARİXə əbədiyyət həkk etmiş bir **İNSAN** və s. Amma ona ən çox yaraşan ifadələrdən biri, mənəcə, budur: heç nədən, heç kəs-

den qorxmayan və gəlinmə-
yən **İNSAN** haqlarının qo-
ruması **MÜBARİZİ** və **FA-
DAİSİ!**

Ali Baş Komissar kimi öz
fəaliyyət dövründə bir sıra
məsələlərdə ABŞ-ı tənqid
etməsinə baxmayaraq, Meri
Robinson Ali Baş Komissar
postunu tərk etdikdən bir müddət sonra - 2009-cu ildə - bu ölkənin ən bö-
yük mükafatı olan Azadlıq Medalını aldı. Mükafatı ona şəxsən ABŞ Pre-
zidenti Barak Obama verdi və onun Robinsonun xidmətinə verdiyi qiymət və fikirlərini dünyanın ümumiləşdirilmiş qiyməti kimi də qəbul et-
mek olar. ABŞ Prezidenti mükafatın təqdimetmə mərasimində deyirdi:

“Meri Robinson nələrin hesabına hamının səsinin eşidil-
məsinin nə olduğunu çox tez anladı. **BMT-nin Ali komissar-
ı** seçilməzdən öncə o, **İrlandiyada ilk qadın prezident ol-
maqla qadınların və digərlərinin səsinin eşidildi. Bu gün
acların və unudulmuşların vəkililərləraq Meri Robinson** yal-
nız əziyyət çəkən insanlara işıq olmadı, o, həm də bizim
dünyamızın gələcəyinə işıq oldu.”

Kitabın içindəkilər

On söz	3
Bu kitabı oxuyun	7
Dünyada silahsızlaşdırma və sülh uğrunda çalışmış “Nobel”li qadın	21
Təkbəsinə çalışan və təkbəsinə yaşayan alim	33
Güman edilən xaosdan heyrtətamiz konsepsiya	45
Yarada bilən təcübəli tədqiqatçı	59
Allahın dəvət etdiyi yolu düşünəndə qəlbi fərehlə dolan qadın	75
Qanı ölməyə qoymayan insanın gözündəki son işartı	87
Bulaqlarla yarısan türk qızı	97
Bir qadın dünyanı dəyişə bilər!	111
Böyük Hindistan nağılı	133
Öz qızına məğlub olan Baş nazir	141
Qəlbi elmə vermiş “Nobel”çi xanım	141
“Cəmənlərin məhərisi”ndən, “Səkkizinci planet”dən,	149
“Və yəne də Əşq”dən yazan “Nobel”li qadın	161
Qızıl tarixə keçən qızıl ad və qızıl xətrə... ..	169
Mənim üçün ağlama... ..	185
Bəşəriyyətin birgə yaşayış formalarını bilən və yazan qadın	201
“Zirzəmi Dərləri”ndə oxumuş Nobel ödüllü xanım yazar	211
Dindar ada ölkəsinin ilk qadın prezidenti	217
Tarixin “Dəmir Ledi” əfsanəsi	247
Prezident: İlk və Vəgəne..!	253
Bəşəri dəyərlər cərcisi	259
“Qara cəmiyyət”in haqqatlarını “ağ cəmiyyət”ə çatdıran “Nobel”li qadın	267
Məşum bir qatildən siyasi olimpa qədr... ..	289
Samalarda və zirvələrdə duran “hind siyasətinin nənəsi”	301
İşğala görə tərk etdiyi ölkənin 55 il sonra prezidenti oldu	317
Tarixin gizlətdiyi sirlər: Yəre göydən baxan ilk qadın	337
Böyük siyasətin sancqaqlı-broşkalı eyhamları	353
Sürətdən prezidentliyə gədən yol... ..	371
Sığaretin və mobil telefonun düşməni, insanın dostu, inadkar qadın	385
Səhrəliqdan “Yaxşı Dünya”ya, yaxud Keniyadan dünyaya	395
Elmi ilə “böyük elm”ə gətən güclü qadın	401
Zamanını gözələn xanımın sehirli şuarı	407
Soyuq quzey ölkəsinin isti təbəssümlü qızı	421
“Biz bütün qəlbimizlə zorakılıq əleyhinə ideyalara sadıq”	427
Dözümlüliyi təbliğ edən dözümlü qadın	435
Əla sürətə malik, möhkəm zərbəli, səbirsiz oyunçu	445
Acların və unudulmuşların vəkililərlə	445

Kitabın hazırlanmasına texniki dəstək göstərmiş
Arzu Məmmədovaya, Ayla Quliyevaya və
dr. Arzu Hacıyevaya minnətdarlığımızı bildiririk

Dizayner: İ.Nizamioğlu

Çapa imzalanmışdır: 01.03.2011

Kağız formatı: 70x100 1/16

Fiziki çap vərəqi: 29.

Sifariş: 30.

Sayı: 1000

**POLYGRAPHIC
PRODUCTION**
Tel/Fax: 447 75 04, Tel.: 447 75 01

mətbəəsində çap olunub